

dr.Madas András

Erdészeti politika

a piacgazdaság viszonyai között

1999

TARTALOM

Előszó

I. Az erdészeti politika, mint tudományos diszciplína meghatározása

II. A társadalmi-gazdasági rendszerek és az erdészeti politika változásainak összefüggései

1. A feudalizmus kora

- 1.1. A feudalizmus jellemzői
- 1.2. Az erdők a feudalizmusban

2. A klasszikus kapitalizmus

- 2.1. A korlátlan tőkés piac kialakulása, működése; Adam Smith tanai
- 2.2. Az erdők sorsa a klasszikus kapitalizmusban
- 2.3. A nagy gazdasági válság

3. A szociális piacgazdaság rendező elvei

- 3.1. Rooseveltt és a New Deal
- 3.2. Keynes tanai
- 3.3. A szociális piacgazdaság 1945 után
- 3.4. A tervezés elemei és szerepe a szociális piacgazdaságban
- 3.5. Az erdők sorsa a szociális piacgazdaságban

4. A tervgazdaság rendszere

- 4.1. A szocialista tervgazdaság rendező elvei
- 4.2. Erdők a tervgazdasági rendszerben

5. Vegyes gazdasági rendszerek

6. A globális kapitalizmus kialakulásának jelei

- 6.1. A ma felismerhető törekvések
- 6.2. Az erdőket fenyegető veszélyek

III. Világméretű erdészeti politika kibontakozásának lehetőségei és korlátai.

1. Erdészeti világkongresszusok.

2. Az erdők társadalmi szerepének bővülése: környezetvédelmi világkongresszusok

3. Az alakuló rendező elvek körvonalai

IV. Európai erdészeti politika kialakulásának folyamata

1. Az európai erdők helyzete a II. világháború befejezésekor.
2. A legfontosabb európai erdészeti nemzetközi szervezetek.
3. Igény az erdők állapotának pontosabb megismerésére
4. Az erdők termelési funkciója: dinamikus erdészeti politika
5. Az európai erdők funkcióinak bővülése: a környezetvédelmi és szociális-kulturális funkció

V. Kitekintés a XXI. századra

- 1 Nemzeti erdészeti politikák
2. Egy tanulságos példa Németország
3. Erdészeti politikai célok és intézmények Európában
4. Az Európai Régió jövőképe
 - 4.1 Az ECE/FAO Tanulmány
 - 4.2 Az erdők és erdei termékek szektora fenntarthatósága
 - 4.3. Koordináció szükségessége az erdészeti politikát befolyásoló folyamatok között.
 - 4.4. Rugalmasság az erdészeti és változások a vezetési, irányítási prioritásokban, kedvező alkalom az erdészeti politika számára

VI. A magyar erdészeti politika változásai a történelmi folyamatok során

1. Rövid áttekintés a honfoglalástól a kiegyezésig.
2. A kiegyezéstől a II. Világháború végéig terjedő kor.
3. Trianon; a gazdasági világválság.
4. A szocialista társadalmi-gazdasági rendszer erdészeti politikája.

VII. A rendszerváltás és következményei

1. A politikai intézményrendszer: alkotmányjogi keretek
2. Gazdasági intézményrendszer: a piacgazdasági változatok
3. A választott piacgazdasági rendszer és következményei
 - 3.1.. Világgazdasági nyitás és annak problémái.
 - 3.2. A privatizáció és kárpótlás
4. A privatizáció és az erdők.
 - 4.1. Változások az erdők tulajdonviszonyaiban, közigazgatási és gazdasági irányítási rendszerében
 - 4.2. Állami erdők
 - 4.3. A közösségi tulajdonban álló erdők
 - 4.4. A magánerdők

VIII. Erdészeti kihívások az ezredforduló tájékán.

1. Az erdők és a társadalom kapcsolati rendszere
 - 1.1 Hivatalos kapcsolatok: az érdekegyetető tanácsok
 - 1.2 Áttörés szükségessége az erdők és az erdővel foglalkozó társadalmi szervezetek - elsősorban az OEE kapcsolatában.
2. Az erdők funkcióinak arányváltozása: az erdők környezetvédelmi szerepének világméretű társadalmi felértékelődése
3. A minőség követelményei XXI. században
 - 3.1. A mennyiségi szemléletről a minőségre való áttérés szükségessége
 - 3.2. A tartamosság bővített igényei az ezredfordulón
 - 3.3. A természetszerű erdőkké való átalakítás szükségessége és feltételei
 - 3.4. A szakoktatás iránti új igények: A soproni "Környezetgazdálkodási Egyetem"
4. Az erdészet, természetvédelem és vadászat helyes arányainak érvényesítése a társadalom érdekeivel összhangban
5. Az erdőterület várható alakulása: 1 millió ha új erdő telepítése a környezetvédelem és a gazdaság igényeinek kielégítés érdekében.

Előszó

Két évtizeddel ezelőtt jelent meg Erdészeti politika című könyvem, amely lényegében az erdészeti politika tárgykörének a tervgazdálkodás viszonyai közötti feladatait, elméleti kérdéseit hivatott bemutatni.

Azóta jelentős változások következtek be a világban. A szocialista társadalmi rendszer gyakorlatilag megszűnt, illetve alapvetően megváltozott, de a tőkés társadalmi rendszer sem az, ami még volt húsz évvel ezelőtt.

Miután lehetőségem nyílt tanulmányt írni az OTKA keretében a piacgazdaság viszonyai között érvényesülő erdészeti politikától, törekvéseiről, kötelességemnek éreztem ezt az alkalmat megragadni, és az erdészeti politika tárgykörében megjelenő piacgazdasági viszonyokat ismertetni.

Magyarázattal kell szolgálnom, mi indokolta a tanulmány bővítését egy rövid, a társadalmi-gazdasági rendszerekkel foglalkozó fejezettel.

Közel negyed századig dolgoztam a Tervhivatalban vezető beosztásban, s így alkalmam volt megismerni a társadalomban működő erőviszonyokat, az események rugóit, imditékait. Amikor a pályámat elkezdtem, az erdészet még befolyásos, szinte önálló szakmai és társadalmi testületet alkotott; ma ezer szállal kötődik a társadalmi-gazdasági élet, az ember és természeti környezet kapcsolatrendszeréhez. A mai hihetetlenül gyors és szinte teljeskörű információáramlás korában, a politikai-gazdasági érdekcsoportok felgyorsult döntési áramlataiban -külösen egy kis szektor-hamar a politika játékszerévé, jelentéktelenné válhat, ha nem ismeri meg időben az uralkodó rendszer játékszabályait és nem keres szövetségeseket a befolyásos társadalmi csoportokban.

Különösen fontos ezen elgondolkozni most, az Európai Unió kibővítésének folyamatában. Az Európai Uniónak rendkívül szabályozott a mezőgazdasági politikája van, de nincs közös erdészeti politikája. Ilyen értelemben tehát szabályokba rögzített európai erdészeti politikáról nem beszélhetünk, ami segítséget nyújthatna erdészeti problémáink megoldásához. Mégis a közös európai múlt talaján néhány közös vonás kialakult és megerősödött az európai erdőgazdálkodásban:

Az elmúlt fél évszázadban gyakorlatilag nőtt az európai erdők területe és ez a tendencia mai napig érvényesül a fejlett európai államokban.

Ugyancsak határozott tendenciaként jelentkezik az európai erdők élőfa készletének növekedése.

A század második felétől kezdve az európai erdők egyetlen funkciója -a fakitermelés- helyébe az erdők hármas funkciója iránt jelentkezett társadalmi igény, ami napjainkban állandóan erősödik. A hármas funkció: a fakitermelés, a környezetvédelem és az erdő szociális-kulturális feladatai.

Ilyen értelemen beszélhetünk közös erdészeti politikai törekvésekről. Érdemes ezeket a gondolatokat közös európai politikává érlelni.

I. Az erdészeti politika, mint tudományos diszciplína meghatározása

A politika a társadalom különböző rétegeinek saját érdekei védelmében kifejtett tevékenysége; a hatalom megszerzéséért és megtartásáért vívott eszköze. A politika valamilyen társadalmi eszme hordozója, amelyet a párt képvisel. A vezető párt, vagy pártok az általuk képviselt eszmét a politika rangjára emelik.

A gazdaságpolitika minden társadalmi rendszerben az állam és a gazdaság viszonyát jeleníti meg, közvetíti. Az állam és a gazdaság viszonya valójában az állam és a pártpolitika viszonya. A gazdaságpolitika nem elkülönült része az általános politikának, nem tűzhet ki attól eltérő célokat és nem kerülhet szembe vele. A politika és a gazdaságpolitika közötti kapcsolat a rész és az egész viszonya.

Célszerű különbséget tenni a gazdaságpolitika *elmélete* és *gyakorlata* között.

A gyakorlati gazdaságpolitika az állam gazdasági céljait szolgáló irányelvek, központi döntések és intézkedések rendszere, amely a gazdaság zavartalan működésének, tervszerű fejlesztésének biztosítására hivatott. A legfontosabb eszközök közé soroljuk a jogalkotást szabályozó rendszert, szervezeti és döntési jogi rendszert és a nemzetközi gazdasági kapcsolatok rendszerét. A gazdaságpolitikát meghatározó objektív tényezők mellett fontos szerepet játszanak a szubjektív tényezők is. A gazdaságpolitikát emberek, vezetők, testületek és intézmények alakítják.

A gyakorlati gazdaságpolitika tudományos alapjait a gazdaságpolitika elmélete mint tudományos diszciplína biztosítja. Napjainkban fokozott igény jelentkezik a természeti, gazdasági és általában a speciális összefüggések mélyebb vizsgálatára. A tudományágak közötti multidiszciplináris ismereteknek fokozott jelentősége van azokon a területeken, amelyeken a gazdasági tevékenység céljai, folyamatai összefonódnak a társadalmi igényekkel, és erősen függenek a biológiai tényezőktől. Ezek vizsgálata az ágazati gazdaságpolitika feladata.

Az erdészeti politika elmélete a természet, a társadalom és a gazdaság, valamint az erdészet közötti kapcsolatok, sokrétű összefüggések vizsgálatának tudománya. Mint ilyen, meghatározza az erdők helyzetét, alapfunkcióit, lehetőségeit, az ezekkel szemben támasztott társadalmi igényeket, az igények kielégítéséhez szükséges fejlesztési feladatokat, valamint a feladatok megoldásához szükséges sokoldalú jogi, tervezési, gazdaságirányítási, anyagi és egyéb intézkedéseket.

II. A társadalmi- gazdasági rendszerek és az az erdészeti politika változásainak összefüggései

Ezek a rendszerek -történelmi mércével mérve- sem időben, sem térben nem határolhatók körül egyértelműen; egymásba folynak, gyakran évszázadokon keresztül egymás mellett léteznek. Mégis egy-egy jellemzővé vált társadalmi rendszerről egy egész történelmi korszakot szokás elnevezni, noha az távolról sem vált világméretűvé.

De még ilyen elnagyolt megközelítésben is szükség van kiegészítő megjegyzésekre, pontosításokra a félreértések elkerülése érdekében. Például a XIX. század első felét már kapitalista rendnek szoktuk nevezni, holott Észak-Amerika déli felén még a rabszolgarendszer uralkodott, Kelet- Európában pedig a feudalizmus megdönthetetlennek látszott.

Ezeket is figyelembe véve tekintsük át röviden a rendi társadalomból a kapitalista társadalomba történő átmenet kérdéseit, különös tekintettel azokra a hatásokra, amelyeket ezek a változások az erdők helyzetében okoztak.

1. A feudalizmus kora

1.1. A feudalizmus jellemzői

Bevezetésképpen tekintsük át a feudalizmus átalakulási folyamatának jellemző mozzanatait.

A mezőgazdaság és az ipar forradalmi átalakulása

Nyugat-Európának a Római Birodalomhoz tartozott területein a középkori mezőgazdaság az ókori hagyományokat folytatta. A könnyen szántható, laza földeket művelték, amit egy ekeforma eszközzel feltúrtak, de nem forgattak. A határt két "nyomásra" osztották, amit felváltva bevetettek, illetve ugaron hagytak. A Rajnától és a Dunától északra és keletre ez a földművelési forma terjedt el, ahol a talaj könnyen szántható volt.

Az erdővidéken ennél kezdetlegesebb, ugynevezett *égetéses gazdálkodás* folyt. Az erdőt egy darabon felégették, majd a hamu által termékenyebbé vált területet addig művelték amíg a talaj ki nem merült. Akkor felhagytak a műveléssel és más területen folytatták. Mellesleg a trópusok jelentős részén ezt a gazdálkodást folytatják ma is, váltógazdálkodás elnevezéssel.

Az európai mezőgazdaság megújulása *a Rajna és a Loire közötti frank területről indult ki*. A IX. század közepére a könnyen művelhető meszes, homokos földeken

hatalmasan felduzzadt a lakosság, éhínség támadt; a népesség kezdte művelésbe vonni a kötött, nehéz talajokat is. Ez azonban új technikát igényelt. Ebből a szükségletből született meg az európai eke, a középkor legfontosabb mezőgazdasági munkaeszköze. A talajokat meg is kellett forgatni; mindez megnövelte az igaerő szükségletet. Ezt oldotta meg lófogatnál a szügyhám alkalmazása, ami az avarok és magyarok közvetítésével terjedt el Nyugat-Európában. A szügyhám a megterhelést a nyakról a lapocákra helyezte át, ami megtízszerezte a ló teherbírását. A szintén keleti eredetű patkó viszont megakadályozta, hogy a sokszorosán igénybevett ló patája tönkremenjen. A ló igazi jelentősége, a szántás mellett, a közlekedésben és a hadviselésben érvényesült.

A népesség növekedése készítette a lakosságot a mezőgazdasági területek intenzívebb művelésére, a háromnyomásos rendszer alkalmazására. A határt három nyomásra osztották, az egyikbe őszi, a másikba tavaszi gabonát vetettek, a harmadikat pedig ugarnak hagyták. A mezőgazdaság termelékenysége ugrásszerűen megnőtt; az égetéses gazdálkodásban 9, a kétnyomásosban 2.2, a hármas nyomás alkalmazásával 1.6 hektár föld is elegendő volt egy parasztcsalád eltartására.

A földhasználat új rendje a faluközösség életét is átformálta és kialakította az európai parasztság munkaszervezetét. A nyomásos rendszerrel együtt járt a nyomáskényszer, amihez a földesuraknak is -saját érdekükben- alkalmazkodniuk kellett. A legelőt, erdőt, halászóvizeket osztatlanul közösen használták. A földközösség védelmében, a saját termelőeszközök birtokában a jobbágy jobb helyzetben volt, mint a rabszolga és jobban is termelt, mert a földesurnak járó szolgáltatások levonása után szabadon rendelkezett munkaerejével és munkája eredményével.

A földesuraktól való személyes függés lazítását jelentette a telepítések megindulása. A X. században Franciaországban az összefüggő erdő- és mocsárvidék betelepítésével kezdődött meg ez a mozgalom, majd a XII. században vette kezdetét a német parasztság tömeges vándorlása Európa keleti részeire az irtásföldeken. A szűzföldek elfoglalása és munkába vétele mindenütt a nehéz eke alkalmazásával és a hármas nyomás elterjedésével járt együtt. A telepítésekben jelentős szerepet játszottak az akkoriban újonnan alakult szerzetesrendek: ciszterciek, premontreiek. Ezek a szerzetesrendek a munkát úgy szervezték meg, hogy mindjárt az erdő közelébe települtek, és ott az irtásföldeken vezették be a korszerű mezőgazdasági termelést. Az erdőirtás nehéz munkáját a telepések olyan kedvezmények ellenében vállalták, amelyek nagyobb szabadságot és anyagi jólétet biztosítottak a paraszti sorsnak. Az irtásföldeken, főleg ha szőlőt telepített a paraszt, akkor azt eladható birtokként kapta meg. Mentessült a robot munkától is. Egy meghatározott mennyiségű terményt kellett beszállgatnia és ezzel letudta a kötelezettségét. Az így

keletkezett paraszti vendégmunkások gyors gyarapodásnak indultak. Ez kihatott a régi földesúri birtokon maradt parasztságra is, a földesúr kénytelen volt engedményeket adni, nehogy a maradék is elmenjenek telepésekre.

A munkával szabadon rendelkező parasztság ekkor kezdi terményfeleslegét a keletkezőfélben lévő városok piacaira vinni. Megindul a mezőgazdasági ártermelés és egyben a pénzgazdaság elterjedése. A városok piacain eladásra kerülő élelmiszerek és iparcikkek pénzen cseréltek gazdát. A földesurak egyre inkább pénzt kívántak a parasztoktól a személyes szolgáltatás helyett és azért azt megengedték a parasztságnak, hogy a bérösszeg lefizetése után maradt feleslegeiket piacra vigyék. A földesurak tehát egyre inkább a földhöz kötötték a szolgáltatásokat és nem a különféle címeken kirótt szolgáltatásokhoz. A feudális függésben lévő parasztság különféle rétegei így összeolvadtak, és kialakult a szabad költözésű, földjének használatára örökjogot formáló és irtványa földjével, a földesúri jog fenntartása mellett, szabadon rendelkező terménnyel, pénzzel adózó egységes parasztsztyály, amely a korábbi földesúrának személyéhez kötött és a paraszttal szemben jobbnágnak nevezik.

A földesurak és parasztsztyály falusi Európájában az iparos kereskedő réteg eleinte számban és súlyban elenyésző kisebbséget alkotott és korántsem volt egész évben városlakó. Az európai feudalizmus fejlődésében igen nagy szerepet játszott az, hogy az ipari kultúrát (üvegfúvás, fazekas korongozás, bronzöntés, vashányászat, kohászat) folyamatosan végigvitték; a római kor értékes hagyományai nem merültek feledésbe a barbár támadások alatt, a Római Birodalom romjain. Bár a rabszolgákkal dolgoztató római munkaszervezet és technika nagyrészt tönkrement, de a feudális urak ipari szükségleteit a paraszti munka révén azért ki tudták elégíteni. Az üveghuták, bányák, kohók már azért is a városon kívül, a feudális nagybirtokon létesültek, mert az energiaforrás, a nyersanyag az erdős-hegyes vidékhez kötötte őket. A tengeri kereskedelem hanyatlásával Nyugat-Európa nem kapott elegendő szódát, az üvegyártás, a városi üveghuták az erdőkbe szorultak, illetve oda költöztek ki. A bányászat és kohászat természetesen az érlelőhelyek közelében folyt.

Bármilyen szerények voltak is a korai feudális társadalom szükségletei, a helyi ipar ezeket már nem tudta kielégíteni. Bizánci és a bizánci közvetítéssel Irán, India és Kína voltak a nyugat-európai uralkodó osztályok vágyálmai. Ugyancsak bizánci közvetítéssel jutottak Európába a drága keleti illatszerek, fűszerek, festőanyagok. Nyugat-Európa iparát és kereskedelmét a kezdetleges állapotokból a mezőgazdaság említett hatalmas fellendülése emelte ki. A mindenekelőtt jobb fegyverzetet és ruházatot kívánt a kor és ehhez minden esetben páncélra, és ruházatra, posztóra volt szükség. Új vashányák nyíltak, kohók és hámorok épültek Westfáliában és

Ausztriában. A növekvő szükségletek kielégítésére megnövekedett a városi ipar és kereskedelem és a X. században sorra létesültek a heti vásárok, amelyek ezt a folyamatot lebonyolították. *Ez volt a falu és város munkamegosztásának kezdete.*

Az ipar és kereskedelem a városokban összpontosult már ekkoriban; az iparosok a XI. század végétől *céhekbe* szervezkedtek. A céhek az azonos iparággal foglalkozók érdekvédelmi társulata volt. Az ipar és a kereskedelem fejlődése megnövelte a városok szerepét. Franciaországban például a francia feudalizmus kibontakozásában elsőrendű fontossága volt a városoknak. Így Franciaországban bizonyos szövetség jött létre a király és a polgárság között a feudális urak önkényeskedésével szemben és ez a szövetség a *polgárságnak, mint harmadik rendnek* a rendi gyűlésen való megjelenéséhez vezetett. Így teljessé vált a rendi társadalom a földesurak, a jobbágyok és mint harmadik rend a városi polgárság részvételével. Amint a X. és XII. században a mezőgazdaságban, a XIII és XIV században a iparban jelentek meg a rendkívül fontos újítások. A XIII. századig az európai vaskohászat messze elmaradt India és Kína mögött. A XVIII századig azonban olyan fontos találmányok jelentek meg az európai színtéren, mint egyetlen korszakban sem azelőtt. Ekkora jelenik meg a puskapor, amelyet ugyan a kínaiak találtak föl, a szélmalom, a vitorla és a kerekesóra. Amerika felfedezésével ez a helyzet gyökeresen megváltozott. A portugál hódítások biztosították a közvetlen árucserét Afrikával és Kelet-Ázsiával. Ráadásul óriási lehetőségek nyíltak az európai ipari áruk elhelyezésére. Megszűnt a nemesfém kiáramlása keletre, megnőtt a belső pénzforgalom ugyanakkor az olcsóbbá vált keleti árukat, különösen a fűszereket egyre nagyobb tömegben vásárolhatták, a kiviteli lehetőségek megsokszorozták az európai termelést. Európa belső piacai elevenebbek, forgalmasabbak lettek a Kelet bekapcsolódásával.

Amerika felfedezése

Még jelentősebb volt Amerika bekapcsolódása Európa gazdasági vérkeringésébe. Spanyol bányatulajdonosok, ültetvényesek sok haszonra tettek szert a nagy hozamok alkalmazásával, amilyenről az európai bér munkások, vagy jobbágyok kizsákmányolásával nem is álmodhattak. Nemcsak Amerika természeti kincseihez jutottak hozzá rendkívül olcsón, hanem olyan termékekhez is, amelyeket eddig Kelet-Ázsiából kereskedelmi úton kellett beszerezni (cukornád, gyapot). Mégtermelése csupán a néger rabszolgák sovány táplálására és hiányos ruházására költött néhány fillérbe kerül. Az európai iparnak viszont semmilyen versenytársa nem volt Amerikában, hiszen ott a gyarmatosítás előtt még kőszerszámokat használtak. Az a technikai tudás, amelyet a német és az olasz kézműipar évszázadok

során felhalmozott egy ideig még biztosította a fölényüket. A bányászatban Németország vezetett.

A XVIII században azonban a súlypont Németországról és Olaszországról Hollandiára és Angliába tolódott el. Ez több tényező következménye. Az egyik az, hogy a világkereskedelem főútvonalai áttevődtek az óceánokra, a Földközi és a Balti tengeri kereskedelmi hajózás a háttérbe szorult. A kitágult világpiac ipari szükségletét hovatovább nem a német és olasz céhek és vállalkozók, hanem a holland és angol manufaktúrák látták el. A manufaktúra ipari tömegtermelésre szervezett üzem és több ok miatt fejlődött elsősorban Hollandiában és Angliában.

A manufaktúrák kialakulása

A XV. század folyamán a céhrendszer, különböző okokból, fokozatosan válságba jutott, mint a században jelentező pénzszüke, az iparcikkek árának olcsóbbodása, a tőkés ipari vállalkozások feltünetekezése, a nyersanyagok és az élelmiszerek árának drágulása. Megjelent a tőkés ipari vállalkozás, a manufaktúra. Ebben bérmunkások dolgoztak, akiknek csak néhány műveletre szorító rész munkát kellett elvégezni, ezért nem kellett olyan szaktudással rendelkezniük, mint céhbeli társaiknak, kevesebb bérrel is beérték.

A manufaktúra azáltal vitte előre a technikát, hogy a céhes kézműipar önálló ágait egyetlen munkafolyamatba összefogva sokféle munkát végző mesterembereket, egyféle munkára specializálta. A céhes kézművesek unverzális szerszámaiból fejlődtek ki a manufaktúrák speciális szerszámai. A manufaktúra legnagyobb jelentősége mégsem a speciális szerszámok kifejlesztésében, hanem az önálló munkaszakaszok folyamatos egybekapcsolásában, sok ember munkájának összehangolásában rejlik.

A német és olasz kézműiparban az évszázadok folyamán hatalmas technikai tudás halmozódott fel; ez a fölényt azonban a XVIII. században Hollandia és Anglia váltotta fel. Ezzel megkezdődött a kapitalizmus történelmi korszaka

1.2. Az erdők a feudalizmusban.

Az erdőgazdálkodás története nem önálló része a gazdasági fejlődésnek, ahogy egyetlen gazdasági ágé sem, mindegyik függvénye az általános termelési viszonyok fejlődésének. Az anyagi javak termelése és elosztása az emberi társadalom különböző fokain, térben és időben eltérő módon valósul meg, a kialakult társadalmi-gazdasági feltételek megszabják a gazdaság különböző ágainak mozgásterét is. Ezért az erdészeti politika rugóit különböző korokban csak úgy érthetjük meg világosan, ha ismerjük -legalább alapvető vonásaiban- az adott társadalmi fejlődési fokozat jellemző viszonyait.

Az emberi kultúra megjelenése előtt az erdők a szárazföld lényegesen nagyobb részét foglalták el. Az I.században Németország területének háromnegyed részét borították erdők, most valamivel több, mint egyharmadát; Németország erdőterülete két évezred alatt felére csökkent. Ez az arány elfogadható az összes európai erdőkre, mivel az európai erdők jelenleg szintén egyharmadát teszik ki Európa szárazföldi területének. Azt mondhatjuk tehát, hogy az európai erdők területe az elmúlt két évezred során a felére csökkent. A sivatagi és sztyeppe vidékek kivételével az ember megtelepedése mindig az erdők irtásával, mocsarak lecsapolásával kezdődik; az európai erdők története az erdők kiirtásának története. Ez a tendencia most van változóban: Európa erdőterülete az utolsó fél évszázadban folyamatosan növekszik.

A III.század közepére a Római Birodalomnak sikerült tartós politikai és gazdasági egységbe tömörítenie Földközi-tenger egész medencéjét és a körülvevő területeket. Ebben a korszakban éri el a rabszolgtartó termelési mód a csúcspontját. A mai szemmel nézve is kiválóan megszervezett birodalom működésének egyik alapja a közlekedési rendszer mintaszerű megalkotása volt, szárazföldön a ma is méltán megcsodált úthálózat, tengeren pedig a hajózás. Ez utóbbi olyan mennyiségben igényelte a kitűnő minőségű hajóépítő fát, hogy az erdőket Dél-Itáliában csakhamar letarolták. Amikor rómaiak i.e.167-ben Macedóniát elfoglalták, meg is kellett tiltani a hajóépítő fa kivágását, annyira megfogyott. Így szükségessé vált a fa távoli provinciákból való importjának megszervezése; ez a fakereskedelem erőteljes fejlődéséhez vezetett. A keletről származó fa gyűjtőhelyei a fekete-tengeri és egyiptomi kikötők voltak, innen irányították a szállítmányokat a világbirodalom minden fát igénylő- kikötőjébe vízi úton. Rómában külön utca, az "inter ligniarios" volt a fakereskedelmi ügyletek intézésének gyűjtőhelye, a faárakról Diocletianus császár által kiadott tarifák adtak tájékoztatást.

A rómaiak a letarolt területek újraerdősítéséről nem gondoskodtak, az újonnan meghódított provincák erdeiből olcsón és könnyen lehetett a fát beszerezni. A letarolt területeket legelőként értékesítették. Közel egy évezrednek kellett eltelnie, amíg az erdőkben folyó gazdálkodás törvényes és tartós szabályozására egyes régiókban sor kerülhetett. Az erdők pusztulása és a mikroklíma változása következtében máig ható változások következtek be a táj jellegében Dél-Olaszországban és a Balkán félszigeten.

A Római Birodalom bukásával és a feudalista társadalmi rend kialakulásával Európa politikai, társadalmi, gazdasági fejlődésének súlypontja az Alpokon túlra, a kontinens északi és keleti részére tolódott; ez erőteljesen kihatott az erdők további sorsára is. Már láttuk, hogy a X. században a lakosság megszorodásával együtt járt az erdők irtása, mocsarak lecsapolása, új települések létesítése, új mezőgazdasági területek művelésbe vonása, ami az addig érintetlen erdők területét

jelentős mértékben csökkentette. Ezt még a civilizáció terjedésével járó rendszeres erdő igénybevételnek tekinthetjük, amit még fokozott a rendszertelen használat. Részben már láttuk, hogy a Római Birodalom milyen kiválóan megszervezte a tengeri kereskedelem révén a Birodalom áruellátását; igaz, hogy ez a hajóépítés révén az erdők irtásához vezetett a Földközi tenger körzetében. A Birodalom bukása után a tengeri kereskedelem hanyatlott, Nyugat-Európa nem kapott elegendő szódát és így az üveggyártás a hamuzsir alkalmazására szorult. Mivel a hamuzsir készítése nagytömegű fát igényelt évente, a VII. században a városi üvegghuták az erdőkbe költöztek ki. Ez azonban az üvegghuták körüli erdők kiirtásához vezetett.

A római hadviselésben a gyalogság játszotta a főszerepet, az európai feudális társadalom hadviselésének főszereplője a páncélos lovag volt. Az uralkodó osztály tagjai főfoglalkozásuknak a katonáskodást tekintették. A "lovagok", azaz katonák, felszereléséhez tartozott az acélgyűrűkből kovácsolt páncéling, acélsisak a hosszú, egyenes acélkard. Mindez fokozott igényt támaszott a vas és acélgyártással szemben. Ennek elterjedése azonban szintén rendszeresen nagytömegű fát igényelt, mivel tüzelőanyagként akkor faszenet használtak.

Az ércbányászat elterjedése újabb nagy fogyasztói kör bekacsolódását jelentette, a bányafa használókét, jövődj egyik legnagyobb iparifa fogyasztó ágazatát. Az a ércbányászat tömeges elterjedése korában a bányafára elsősorban az ércbányák környékén volt szükség; ezek általában nem víziutak mentén feküdtek ezért a bányafát nem lehetett nagyobb távolságra szállítani. Így a bányák környékén az erdőket erősen igénybe vették.

A fának speciális kettős szerepe volt a Kárpát medencében a szállításban. Egyrészt az erdős hegyvidékről el kellett látni a fában szegény Alföldet épületfával, másrészt Máramaros és az erdélyi Sóvidék sójával az egész országot sóval. Ezt a tutajozás segítségével oldották meg. A Vág, a Garam, a Tisza és mellékfolyói a Tarac, Talabor majd Erdélyben a Maros évszázadokon át hordták hátukon a tutajokat. A rendeltetési kikötőkbe érkezvén a tutajokat szétszedték, a hosszú szálfákat épületfaként értékesítették, a bőrzsákokban felteherként szállított sót pedig tengelyen, vagy kisebb vizijáműveken szállították tovább. Főleg a kincstári erdőkben bárdolt gerendákból épült kőszekrényes völgyzáró gátak rendszere Európa legfejlettebb ilyen típusú vízi létesítményei voltak és még a XX. század elején is működtek. Az utolsó tutaj a Kárpát medencében a Talaboron, a Felsőszinevéri m.kir Erdőhivatal területéről 1944 októberében indult el.

Az egyre növekvő fahiány szükségessé tette az erdőgazdálkodás szabályozását. A rendszeres erdőgazdálkodás lényegében a bányászat szükségleteit biztosító erdőkben indult meg. A XVI. században jelentek meg az első erdőrendtartások; a legelső Ausztriában keletkezett. Ezeknek a rendtartásoknak a tartalma nagyjából

megegyezett egymással; tilalmazták az erdők mértéktelen irtását, a termelést engedélyhez kötötték, megállapították a faárakat, szabályozták a faforgalmat, tutajozást, korlátozták a legeltetést, sőt egyes területeken a kecskéket teljesen kitiltották az erdőből.

A XVI.században a legfőbb ipari nyersanyag még mindig a fa volt, mert vasat a magaskohók sem állítottak elő kellő mennyiségben. De a fa minősége szinte darabonként különbözött, s ahány kohó, annyiféle vasat termelt. A törékeny öntöttvas amúgy sem pótolta a rugalmas fát. Az erre egyedül alkalmas acélt viszont nem tudták egyenletes minőségben tömegesen előállítani. Súlyosan veszélyeztette a vaskohászat fejlődését is fűtőanyagként használt fa fogyása. A vasipari vidékeken az erdők teljesen kipusztultak. A fa messziről történő szállítása túlságosan költséges volt. Először a fában különösen szegény Angliában használtak a vaskohászatban faszén helyett kőszén, de amíg ki nem kísérletezték a kokszolási eljárásokat, a faszén így sem tudták teljesen nélkülözni.

A kokszoláshoz kémiai ismeretek kellettek. Az ipar teljes gépesítése csak tudományos gondolkodás, a mechanika törvényszerűségeinek felfedezése által vált lehetségessé. Ezek a felfedezések készítették elő az ipari forradalmat, a manufaktura gyárrá alakulását. Így tehát az általánossá vált fahiány -közvetve- lényeges szerepet játszott az ipari forradalom előidőzésében.

2. A klasszikus kapitalizmus

2.1. A korlátlan tőkés piac kialakulása, működése, Adam Smith tanai

Klasszikus kapitalizmusnak tekintem az első polgári állam, Hollandia megalakulása-1581- és az 1929-33-as gazdasági világválság közötti korszakot. A térségek és technikák közötti hatalmas váltás okait különbözőképpen ítélik meg.

A történészek többsége az angol és holland manufaktúrák előretörésének okai között említik:

A világkereskedelem fő útvonalai áttevődtek az ócánokra, a Földközi- és a Balti tenger hajózása háttérbe szorult. A kitágult világpiac iparcikkszükségletét hovatovább nem a német és olasz céhek, hanem a holland és angol manufaktúrák látták el.

A német és olasz kézművesipar éppen magas színvonalánál fogva szívósabban őrizte önállóságát a tőkével szemben, mint a gyengébb holland, angol, francia céhes kézművesség.

A céhek már gátolták a műszaki fejlődést, míg a manufaktúrák felkarolták az újításokat, ezért az előbbieknek bukniuk kellett.

Ezekkel a nézetekkel szemben Max Weber (1864-1920) a jelenkori szociológia klasszikusa, "alapítóatyja", többek között a szellem- és kultúrtudományok autonómiáját hangsúlyozza a természettudományokkal szemben. Ő vette észre, hogy addig az ipari társadalom csak a nyugati puritán civilizáció alapján épült fel.

A weberi felismerés alapján nyilvánvaló, hogy a klasszikus közgazdaságtan csak egy adott kör és csak bizonyos társadalom fennállása mellett helytálló. Ez a közgazdaságtan csak arra adott választ, hogy a múlt század puritán nyugat-európai civilizációju országaiban milyen feltételek kellettek ahhoz, hogy a kapitalizmus kiépülhessen.

Kopátsy Sándor munkájában (A fogyasztói társadalom közgazdaságtana Budapest,1993) szemügyre veszi és elemzi egyes, jellemző népek és vallások civilizációs karakterét, a weberi gondolatok megjelenése óta szerzett tapasztalatokat és meglepően érdekes és tanulságos következtetésekre jutott.

Emeljünk ki néhány gondolatot Kopátsy megállapításaiból, hogy jobban megérthessük a klasszikus kapitalizmus lényegét. Előbb azonban szóljunk néhány szót a puritanizmusról. A közfelfogásban általában szigorú erkölcsű, egyszerű életmódot folytató személyt tartanak puritánnak. Angliában ahhoz protestáns vallási és politikai mozgalomhoz tartozókat nevezték puritánoknak, akik az anglikán egyházban tapasztalt kompromisszumokkal szemben az őskeresztény egyház tiszta ágához való visszatérést sürgette. Minthogy a királynő csak egyetlen vallást ismert el, az anglikánizmust, a puritánok 1579-től kivándoroltak Hollandiába, majd Észak Amerikába. Legnevezetesebb csoportjuk a "Mayflower" hajón Amerikába érkező "puritán atyák" voltak. Egy másik puritán csoportot, mint Massachusetts alapítóit tartanak számon. Az Angliában maradt puritánok, Cromwel-lel az élükön, szembeszegültek a Stuartokkal és döntő szerephez jutottak forradalom kirobbantásában és Cromwell hatalomra jutásában.

A puritán erkölcsi alapokon álló nyugat-európai civilizáció volt az első, amelyben utat tört az eszmény, hogy a társadalmi ranggal munka, racionalizmus, szorgalom és takarékoság jár együtt. A polgári forradalmak tehát abban különböztek minden korábbi forradalomtól, hogy nem az egyik uralkodó osztályt cserélte fel a másikkal, hanem hatalomra a juttatta a dolgozó és takarékos uralkodó osztályt, a pogárságot. Nem a protestantizmus szülte a puritanizmust, hanem a puritanizmus alakította ki a karakterének megfelelő vallását a protestantizmusban. Hasonlóképpen a szlávok körében karakterüknek megfelelő pravoszláv vallás, míg a mediterrán térségben a latin népeknek legmegfelelőbb a római katolikus vallás vált uralkodóvá.

A közgazdasági elmélet nem ismerte fel, hogy a tőkés gazdasági fejlődésnek egy másik elengedhetlen feltétele, hogy a hatalom a polgárok kezében legyen. Polgáron

a politikai függetlenségét a gazdasági függetlenségre alapozó állampogárt kell érteni. Azonban az is szükségesnek bizonyult, hogy polgár kezében legyen a politikai hatalom is, mert ha ez a birtokos arisztokrácia kezében marad például, mint ez a Monarchia korszakában történt, akkor az a gazdasági fejlődés kibontakozásához szükséges eredeti felhalmozás tőkét feléli, elpazarolja.

A kapitalizmus kialakulásának hármass feltétele először Hollandiában, ebben a spanyol birodalomhoz tartozó tartományban teremtődött meg. Mivel a nemesség befolyása itt kisebb volt, mint Németországban, a polgárok és parasztok gondolkozásának jobban megfelelő kálvini irányzat kerekedett felül a protestantizmuson belül. Az ellenreformáció során V Károly tüzzel-vassal irtotta a protestantizmust, híveit halálbüntetéssel sújtotta. A németalföldi protestantizmus sorsa megpecsételtnek látszott. De az egész társadalom összefogott a spanyol elnyomás ellen. Hét északi tartomány 1581-ben szövetséget kötött, ezzel megalakult a független németalföldi állam, melyet a vezető szerepet játszó Hollandról Hollandiának kezdtek nevezni. A szabadságharc -angol és francia segítséggel- győzedelmesen ért véget, spanyol flotta Gibaltár mellett vereséget szenvedett.

A németalföldi szabadságharc egyúttal az első győztes polgári forradalom is volt. A holland állam vezetése a polgárság kezébe került, Hollandia az első polgári állam lett. II Fülöp spanyol-portugál világbirodalma a győztes hollandok zsákmánya lett. Az indonéz szigetvilágot hatalmas gyarmatbirodalommá szervezték. Afrika csúcán megalapították Fokvárost, Észak-Amerikában Új Amszterdamot (ma New York). A holland Kelet -Indiai Társaság monopolizálta a fűszerkereskedelmet. A holland kereskedelem által felhalmozott óriási pénzeszegek nagyarányú banküzleteket tettek lehetővé. Hollandia lett a világ pénzügyi nagyhatalma.

Ennek a gyors fellendülésnek, csakúgy mint szabadságharc és a polgári forradalom győzelmének az alapja a holland mezőgazdaság és ipar technikai fölénye volt. A holland paraszt rázta le a mezőgazdaságban először a háromnyomásos rendszer kényszerét és vezette be a vetésforgót, a holland kertészetnek egész Európa csodájára járt. A holland paraszt közmondásos tisztasága és pontossága a tőkés termelés feltétele és velejárója, mert csak így válik versenyképessé az áru. Ez a szükséglet fejlesztette a maga korában utólérhetetlenné a hollandi üveg- és óraipart. A technika és tudomány összeműködése, a mezőgazdaság, ipar, a közlekedés, kereskedelem összekapcsolása, a holland társadalmat egyetlen nagy munkaegyüttessé kovácsolta össze a tőkés vállalkozók vezetése alatt. Így vált Hollandia a XVI. században az első európai tőkés országgá, ahol a kereskedőtőke már közvetlenül szervezi meg a termelő munkát. Bár a kapitalizmus kifejlesztéséhez szükséges holland tőke sok szenvedést hozott az érintett gyarmati népeknek és a honi bérmunkásoknak, a holland polgári forradalom és tőkés gazdálkodás mégis a

világtörténelem legnagyobb haladó tettei közé tartozik, mert elsőnek ütött rést a feudális rendszeren.

Európa szívében a francia forradalom jelentett döntő csapást a feudalizmusra; megnyitotta Franciaországban a kapitalizmus szabad és gyors kibontakozásának útját, felszámolta a termelőerők fejlődésének számtalan gátló tényezőjét; a francia nemzeti karaktert azóta is erősen meghatározó demokratizmust fejlesztett ki. A forradalom óriási lépés volt az egyetemes emberi haladás útján, egész Európában megrendítette a feudalizmus uralmát, döntő ösztönzést jelentett a további polgári forradalmak számára. Új történelmi korszakot nyitott: a kapitalizmus győzelmének és megszilárdulásának korszakát.

Könyvtárakat töltenek meg a klasszikus kapitalizmus leírásával, elemzésével, vitával foglalkozó szakkönyvek; mi itt csak néhány, témánkat is érintő elméleti kérdéssel foglalkozunk.

A klasszikus kapitalizmus elméleti alapjait Adam Smith skót közgazdász rakta le az 1776-ban megjelent A nemzetek gazdagsága című, korszakalkotó munkájában, amelyben elsőnek foglalta össze zárt rendszerben a XVIII. századi individuális és liberális gazdasági tanokat. Foglaljuk röviden össze a mű főbb gondolatait.

A népjólétet csak az összes dolgozók együttesen teremthetik meg és nem pénzkészlet és külkereskedelem csupán, mint ahogy ezt a merkantilisták állítják és nem is csak a mezőgazdaságban dolgozók egyedül, ahogy a fiziokraták tanítják. A munka eredményét munkamegosztással lehet fokozni, amit a piac kiszélesítésével lehet növelni. Előfeltétel a tőkegyűjtés, mert a munkások bérfizetése előzetesen pénzeszközök rendelkezésre állását igényli. A javak értékét nem a használati értékük, hanem a csereértékük határozza meg. A kifejlett cseregazdaságban ehhez járulnak a tőke és föld utáni költségek is. A piaci árakban ugyan nem mindig térülnek meg a javak költségei, de hosszabb távon a költségek szabad verseny esetén - érvényesül az átlagár, ami a költségeket és egy átlagos profitrátát biztosít. Bérek, tőke utáni nyereség és földjáradék, a három bevételi fajta nagyságát a piaci helyzet határozza meg. Smith érzelmileg a dolgozó rétegek oldalán áll; Ricardóval ellentétben kiáll a magas bérek mellett és éles szavakkal ítéli el a magas adókat és a mértéken felüli földjáradék növelést.

Minden gazdasági folyamat hajtóereje az önérdék, az ember természetes hajlama, hogy helyzetét javítsa. Egy "láthatatlan kéz" mindenkit arra késztet, hogy azt tegye, ami egyidejűleg mindenki javára is szolgál. Gazdaságpolitikai alapelve szerint a legcélravezetőbb a szabadversenyen alapuló piacgazdaság, ami a szociális és gazdasági élet harmóniájához vezet. Ezek következtében a szabadkereskedelem és nemzetközi munkamegosztás a kereskedelempolitikai cél. A cseregazdaság szabad és

lehetőleg kevés állami beavatkozástól fékezett szervezete szükséges a közösség számára inkább, mint bármilyen fajta kötött gazdasági alkotmány.

Smith könyve két évszázadra alapozta meg a klasszikus kapitalizmus elméletét; egy közgazdasági tankönyv állami pénzügyekkel foglalkozó fejezete negyven évvel ezelőtt pontosan úgy szólt mint Adam Smith idejében. Néhány megállapítás ennek az elméletnek a gyakorlati közhelyeiből:

1. A költségvetésnek minden évben kiegyensúlyozottnak és alacsony szintűnek kell lennie, óvatos és szigorúan korlátozott célokkal.
2. Az államadósság olyan teher, amely gyermekeink és unokáink hátát nyomja éppúgy, mint ahogy nekünk is nehéz terhet kell a vállunkon hordoznunk. Minden adósság gonosz természetű, az államadósság az abszolút rossz.
3. Minden, ami igaz az egyén és a család esetében, igaz az a kormányzatra vonatkozóan is. Ha férj és a feleség többet költenek el a jövedelmüknél, csődbe jutnak és nyomorúság következik. Ugyanez áll az államokra is.
4. A jó adórendszer - Adam Smith négy alapvető adózási törvényének egyikével összhangban jó időben ugyanolyan bevételeket eredményez, mint rossz időkből.

Érdekes, hogy nem volt még a Viktóra korabeli kapitalizmus csúcspontján sem akár csak egyetlen ország is, amely valamelyest is megfelelt volna ezeknek az elveknek. 1776-tól 1929-ig csak csekély előrehaladás történt a közgazdasági elmélet területén; a tőkésosztályérdekét a társadalom érdekével azonosnak a legjobban éppen a közgazdaságtudomány fogadta el, holott a piaci szabadverseny néhány vezető tőkés ország tőkéseinek érdekeit fejezi ki. Mindez nem jelenti azt, hogy a kapitalizmus nem volt a társadalmi fejlődés útján jelentős lépés, de azt igen, hogy, ez a lépés csak egy elenyésző kisebbség részére hozott jobbat.

Tekintsük át röviden klasszikus kapitalizmus néhány jellemző vonását és ebből fogadjuk el iránymutatóul Kopátsy rendező elveit.

A lakosság többsége - az ipari forradalom következtében - egy sor korábbi igényét, kézműipari termékek helyett, gyáripari termékekkel elégítette ki. A lakosság többségének az iparicikk fogyasztása alig változott, csak annak előállítására lett sokkal termelékenyebb.

Az ipari forradalom, mely a 18. század második felében Angliában kezdődött és a 19. század első felében zárult le, olyan gazdaságot teremtett, amelyben nagy volt a nyersanyagok és kitermelőiparok jelentősége. Az ipari forradalom a nyersanyagokban gazdag, de elmaradott térségek gazdaságát, bányászatát és mezőgazdaságát felértékelte, miközben versenyképtelenné tette iparát. Az elmaradott térségekre nem is annyira a kapitalista világ ipari forradalma hatott, mind az egészségügyi vívmányai; ezek széleskörű elterjedése eredményezte később azt a túlnépesedést, ami aztán napjainkra végzetes következményekkel járt.

A termelésben a mennyiség és az olcsóság volt fő gazdasági törekvés. Az emberek nem más akartak fogyasztani, hanem az évszázados fogyasztási igényeiket, élelmiszert, ruházatot, lakást akarták olcsóbban megszerezni. Ennek a gazdasági célnak a nagy termelési egységek feleltek meg jobban. A klasszikus kapitalizmus két nagy fogyasztója a termelőeszközöket vásárló tőkés és a szegény nép volt. A fogyasztási cikkeket a létminimum határán élő tömegek számára kellett termelni, ezek pedig nem a minőséget, hanem az árat nézték. Az olcsó termeléshez korlátlanul rendelkezésre állt munkaerő.

A nagy termelőegységek irányítása viszonylag kis adminisztrációs költséggel járt. A tőkés nagyvállalat kis vállalati költséggel és nagyon szűk értelmiségi gárdával dolgozott; a nagyvállalatok többségét a tulajdonos vezette. Ha a kor általános gyáripari technikai szintjén levő termelőkapacitás adva volt, a vállalati teljesítmény atig függött a vezető képességeitől, a vezetés korszerűségétől.

Alacsony volt az igény az infrastruktúrával szemben. A szállítási költségek nem voltak olyan alacsonyak, hogy a világgazdaság távoli részei egymással versenyezhetek volna. Egy évszázaddal ezelőtt a gazdaságilag elviselhető szállítási költség tized akkora szállítási távolságokat engedett meg mint napjainkban. A klasszikus kapitalizmusban az ipari központokhoz közeli szén és vasérc nélkülözhetetlen fejlődési feltétel volt. Nem véletlen, hogy a nagy nehézipari központok ott alakultak ki, ahol a puritán nyugat-európai civilizáció területén belül közel voltak a szén és vasérc lelőhelyek. Az ilyen angol, német és észak-amerikai területek voltak a világgazdaság fő műhelyei.

A nyugat-európai klasszikus kapitalizmus kialakulásához nagymértékben hozzájárult az az egyszeri, kivételes történelmi alkalom, amit a kivándorlás jelentett.

Már említettük, hogy a klasszikus kapitalizmus két évszázada alatt a közgazdasági elmélet gyakorlatilag változatlan maradt; a társadalmi változások is lassan következtek be. Különösen statikus és homogén volt a lakosság nagy részét kitevő proletárság helyzete; sorsa talán még a korábbinál is embertelenebbé vált. A rohamosan zsugorodó parasztság sorsa is törvényszerűen romlott. Mindez abból fakadt, hogy nyomasztó munkaerő-felesleg alakult ki; gyakorlatilag megszűnt a korlátlan kivándorlás lehetősége.

A klasszikus kapitalizmus mérhetetlen szenvedést hozott különösen a gyarmati népekre; az új világ őslakóit, az indiánokat szörnyű szenvedések között, gyakorlatilag kiirtották, az odahurolt négerék millióival feltámasztották a kétezer évvel azelőtt megdőntött rabszolgatársadalmat. A klasszikus kapitalizmus csak a lakosság elenyésző kisebbségének hozott jelentősen jobb életet.

2.2. Az erdők sorsa a klasszikus kapitalizmusban

A klasszikus kapitalizmusban az erdők sorsát kétirányú befolyás jellemezte. Egyrészt az erdőtulajdonosok igyekeztek a klasszikus kapitalizmus szabályainak megfelelően korlátozás nélkül használni az erdeiket, másrészt pedig az állam, majd később pedig a XIX.század elejétől kezdve az erdészeti iskolák és tudományos

intézetek az erdőket megóvni. Az erdők sajátsága, hogy tartamosan és gazdaságosan csak hosszú vágásfordulóban üzemeltethetők; ez a legfontosabb európai fafajoknál 100 év. Az állam és a szakemberek figyelmét erre a hosszútávú időtartamra és az abban elkerülendő hibák felismerésére irányították, míg a tulajdonosok rövidtávon, a saját életükben elérhető nyereségre törekedtek.

A klasszikus kapitalizmus indulásának idejére már kialakult a hármas tulajdonosi kategória, az állami erdők, a közösségi erdők és a magánerdők. Ha egy rövid pillantást vetünk a tulajdonjogi struktúrákra, akkor azt kell megállapítanunk, hogy ezek a kategóriák Európa összes államaiban fellelhetők voltak, de az egyes kategóriák súlya különböző volt. Túlnyomó volt a magánerdők szerepe.

Ha most bevezetőben egy rövid összegezést akarunk adni az erdészeti viszonyokról különböző tulajdonformák között, akkor azt kell mondanunk, hogy az állam a maga kezében levő erdőkben igyekezett az állam és az állampolgárok zömének érdekeit képviselő hosszútávú érdekeket érvényesíteni. A közösségi erdők a feudális korszakból származó közbirtokossági erdők voltak, amelyeket tulajdonosai, a volt jobbágyok, közösen használtak. Ezek igyekeztek hosszabb távon biztosítani a folyamatos gazdálkodást. A magánerdőkben pedig alapvetően a tulajdonos pillanatnyi érdekei szabták meg az erdők sorsát meghatározott viszonyok és korlátok között.

Válasszunk ki példának két, erdészeti szempontból jellemző országot, Franciaországot és Németországot; Magyarországról a későbbiekben részleten lesz még szó. A közelmúltban jelent meg egy nemzetközi konferencia anyaga, mely tartalmazza az egyes államok erdészeti politikájának főbb vonásait. Érdekes ilyen szempontból *Franciaország* jelentése. Ez a dokumentum egyáltalán nem tartalmazza azokat az erdőpusztításokat, amelyeket a francia forradalom során vittek végbe, meg sem említi a jelentés a francia forradalom eseményeit és azok hatását az erdők állapotára. Egy korábbi (50 évvel ezelőtti) kiadványban Kaán Károly, akinek pontosságához és forrásértékeléséhez nem férhet kétség, azt mondja, hogy a forradalom alatt és után példátlan erdőpusztítások következtek be; 1789 és 1793 között négy év alatt a nemességtől és az egyháztól 3 és fél millió hektár erdőt vettek el és irtottak ki az államháztartás fedezésének érdekében. Megindult az állami erdők eladása is, több mint 300 ezer hektár erdőt adtak el. Kaán Károly adatai alapján tehát említsük meg, hogy Franciaországban a természeti egyensúly nagymértékű megbomlása növelte az árvízveszélyt és a gondatlan rablógazdálkodásnak még számos helyen hosszú időre kiható súlyos következményei lettek. Például 1856-ban Dél-Franciaországban, különösen a Rhone völgyében olyan hatalmas árvíz pusztított, amely számos áldozatot követelt és 200 millió frankot meghaladó kárt okozott. Ez az árvíz főleg a forradalom utáni példátlan

erdőpusztítások következménye. Ezzel szemben meg kell említenünk, hogy Franciaországban a forradalom után hatalmas helyreállítási munkák folytak és folynak az erdőkben közel két évszázad óta, amelyek során az erdőpusztítások okozta károkat igyekeznek erdősítésekkel és vízvédelmi berendezésekkel helyreállítani illetőleg továbbfejleszteni. Nem véletlen, hogy Franciaországban közös szervezetben egyesítették az erdőgazdaságot és a vízgazdálkodást.

Németországban a klasszikus kapitalizmus másképpen hatott, de ugyancsak pusztító jelleggel. Itt a pénzügyi szemlélet az erdők átalakítását eredményezte; a tulajdonosok az ott őshonos tölgy- és bükkerdőket jelentős részben kiirtották és helyükbe fenyőerdőket telepítettek, amelyek sokkal jövedelmezőbbek voltak, mint a lomberdők. Ez az átalakítás azonban nagymértékben csökkentette az erdők ellenállóképességét, megnövelte a károsítók és erdei tüzek fellépésének veszélyét, állandósultak az időszakos- gyakran nagy területre kiterjedő széldöntések.

2.3. A nagy gazdasági válság

A klasszikus kapitalizmus állandó kísérő jelensége volt a gazdasági élet ingadozása. A fejlődés nem egyenes vonalban haladt felfelé, hanem visszaesések és fellendülések követték egymást, váltakozva. A közgazdászok általános véleménye szerint a recesszió egyszerűen csak egy átmeneti egyensúlytalanság, átmeneti zavar, amit pontatlan előrejelzések, téves várakozásokon alapuló hibás döntések okozhatnak. Ha a hibás döntéseket korrigálják, árak és a bérek elmozdulnak egyensúlyi szintjük felé, helyreáll az egyensúly. Valahogy úgy képelték el gazdasági élet mechanizmusát, mint ahogy megfigyelhetjük a természetben a dinamikus biológiai egyensúly jelenségét. Egy ökoszisztéma biológiai egyensúlya ugyanis azt jelenti, hogy egy adott ökoszisztémában a biológiai folyamatok önszabályozó mechanizmusa alakul ki, amelynek eredményeképpen -a külső behatásokra jellemző határok között- ellenálló, dinamikus egyensúlyi állapot jön létre. De a biológiai egyensúly esetében ha a stresszhatások mértéke az egyes ökoszisztémát jellemző határokat túllépik, a rendszer ellenállóképessége megszűnik, az ökoszisztéma pusztulásnak indul és azt egy másik rendszer váltja fel. A közgazdászok azonban ezt a jelenséget nem ismerték és nem is számoltak ezzel; nem a természeti jelenségekből vették a példákat és nem is gondoltak arra, hogy a közgazdasági rendszert valaha is végzetes stresszhatás érheti. Pedig ez bekövetkezett. Az 1929-33 évi gazdasági válság időszakában a gazdasági rendszer önszabályozó képessége felmondta a szolgálatot, nem működött. A 30-as években a munkanélküliség átlagos rátája az USA-ban 19% volt, ami azt jelentette, hogy minden ötödik, munkaerőállományba sorolt ember állás nélkül volt. A recesszió mélypontjában pedig Amerikában 25% volt nyilvántartott munkanélküli, ami

példátlan volt az Egyesült Államok történetében. Németországban még mélyebb volt a gazdasági váság és nagyobb volt a munkanélküliség rátája.

3. A Szociális piacgazdaság rendező elvei

A világ nyugati vezető politikusai látták, hogy cselekedniök kell, mert különben nyugati világ gazdaságilag, társadalmilag összeomlik és az intervenció és polgárháboru szörnyű következményeiből már magához térni készülő- Szovjetunió könnyű zsákmánya lesz.

3.1. Roosevelt és a New Deal

Az USA elnöke, Roosevelt, három dologban határozta el döntő lépésre magát:

minden lehetséges eszközzel munkához juttatja az emberek millióit és ennek érdekében hatalmas közmunkákat indít el;

a közmunkák finanszírozása érdekében szakít a klasszikus közgazdaságtan egyes dogmáival és hatalmas kölcsöket vesz fel, még ha ezzel elindítja az USA eladósodásának folyamatát is;

mindezt úgy hajtja végre, hogy nem enged a diktatura csábításának és betartja a demokrácia rendező elveit, kitart a magángazdálkodás mellett.

Roosevelt intézkedési rendszere NEW DEAL néven vonult be a történelembe és utat nyitott a piacgazdaság következő fejlődési fokának, melyet "szociális piacgazdaság" gyűjtőnéven fogok tárgyalni.

Egyébként számos egyéb megnevezést találhatunk az irodalomban erre a társadalmi-gazdasági formára, amelyik alapjaiban tér el a klasszikus kapitalizmus rendszerétől. Azért tartom az elnevezést helyénvalónak, mert jól kifejezi a rendszer lényegét és jól megkülönbözteti a redszert az előző, a klasszikus kapitalizmus és világ pénzügyi-gazdasági hatalmasságai által mostanában megvalósítani kívánt következő, a globális piacgazdaság rendszereitől.

A szociális piacgazdaság két rendező elvre épül. Az első szakaszban csak arra, hogy biztosítani kell az állampolgár jogát a szociális biztonságra, majd ez kiegészült a hetvenes évektől az egészséges környezet biztosításával is.

New Deal fontosabb pontjai:

mezőgazdasági reform

Tennessee Valley Authority terv,

amely a legnagyobb regionális beruházás volt, mely tartalmazta a vizierőművek, ipartelepek, folyószabályozások, öntözőművek és az erózió megállítására erdőtelepítések létesítését. Ez tulajdonképpen egy óriási közmunka volt, amelyik hatalmas területet ölelt fel.

Az ipar talpraállítása

1935-ben kezdődött a New Deal második szakasza, reformjai a munkások és a farmerek helyzetét erősíti, a New Deal ellenzőit háttérbe szorítják, még radikálisabb újítások következnek. A munkanélküliség leküzdése közpénzekből finanszírozott építkezések révén valósították meg. Roosevelttel szabályozta a munkaadók és munkavállalók viszonyát is egyeztető és felügyeleti hivatal felállításával, biztosítják a munkások szervezkedéséhez, a tárgyalásokhoz és sztrájkhoz való jogot. Végül bevezetik a munkanélküli, rokkant, öregségi és özvegybiztosítást, a Social Security Act törvények támogatják a lakásépítést és gondoskodnak a méltányos munkafeltételekről.

Ezen óriási horderejű intézkedések az első pillanatban is mutatják, hogy ez teljes eltérést jelent a "lesse fair lesse passe" elvtől, tehát attól, hogy az állam nem avatkozhat be a gazdasági életbe.

3.2. Keynes tanai

Térjünk most rá Keynes-re, aki tulajdonképpen az egész gazdasági válság utáni, mai napig tartó gazdaságelméletnek, tehát lényegében a szociális piacgazdaságnak az elméleti megalapozója, bár műve időben később jelent meg, mint ahogy Roosevelttel a New Deal elindította. Fő műve "A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete" Talán elég, ha a könyve végén található végkövetkeztetések című fejezetből idézünk néhány fejezetet, hogy megértsük elméletének lényegét.

"Az állam funkcióinak az a megnövekedése, amelyet a fogyasztási hajlandóságnak és a beruházás indítékainak összehangolása megkövetel, az individualizmusba való szörnyű beavatkozásnak tűnhet a XIX.századbéli újságíró, vagy egy mai amerikai pénzügyes szemében. Én azonban védelmezem -mondja Keynes- mert ez az egyetlen járható út arra, hogy elkerüljük a gazdasági formák mindenestől való megsemmisítését és másrészt mert ez az előfeltétele az egyéni kezdeményezés eredményes érvényesülésének. Ha ugyanis a hatékony kereslet elégtelen, akkor nemcsak az erőforrások pazarlása válik megbotránkoztatóvá és tűrhetetlenné, hanem az egyéni vállalkozó hátrányba kerül, aki megkísérli az erőforrásokat működtetni.

Úgy látszik a mai tekintélyuralmi államok -mondja 1936-ban Keynes- a munkanélküliség problémáját a hatékonyság és a szabadság rovására oldják meg. De bizonyos azonban, hogy a válság nem fogja sokáig eltűnni a munkanélküliséget,

amely a megélénkülés rövid időszakaitól eltekintve véleménye szerint szükségképpen együttjár a mai kapitalizmus individualizmusával is. De talán helyes diagnózis esetén orvosolhatjuk a bajt a hatékonyság és szabadság veszélyeztetése nélkül. Ma a nemzetközi kereskedelem a belföldi foglalkoztatottság biztosításának utolsó szalmaszála, külső piacokon erőlteti az eladásokat, az importot korlátozza. Ez a manőverezés azonban legjobb esetben is csak áthárítja a munkanélküliséget a harcban alul maradt szomszédos országra. Ezzel szemben az átalakulás után a külkereskedelem, az árak és szolgáltatások kölcsönös akadálytalan cseréjévé válik.

Visszatérve a biológiai egyensúllyal kapcsolatosan elmondottakra a klasszikus közgazdászok azt vélték Keynes előtt, hogy egy korábbi egyensúlyát veszített pozícióból egyetlen ugrással, egy másodperc alatt lehet megtalálni a recesszió okait, mikor a gazdaság nincs egyensúlyban. Ezzel a klasszikus közgazdászok eleve kiiktattak bármiféle probléma létezését. A természettel összehasonlítva a gazdasági válságban és a gazdaság mozgatásában emberek százezrei vesznek részt, *akik nem úgy viselkednek mint a természet egyensúlyra törekvése*. Keynes különösen a váratlan eseményekhez való alkalmazkodás időigényes és ez is oka a gazdaság zavarainak. Tehát a nagy gazdasági válság időszakában Roosevelttel cselekedett és megmutatta, hogy miképpen kell, vagy lehet a szörnyű munkanélküliséget leküzdeni és ez elvezetett az állam szerepének alapvető növeléséhez, Keynes pedig megadta ehhez az elméletet. Ezek után azt kell megállapítanunk, hogy a klasszikus kapitalizmus Roosevelttel és Keynes után már többé nem létezett abban a formájában, amelyikben Smith azt elméletben megalapozta és két évszázadon keresztül a gazdaság ténylegesen működött.

Samuelson amerikai közgazdász a "Közgazdaságtan" című könyvében a jelenlegi gazdasági rendszert *vegyes gazdaságnak* nevezi. Meghatározása szerint az amerikai vegyes gazdaság az amelyben mind az állami, mind a magánintézmények gazdasági szabályozást gyakorolnak. Samuelson szerint az állami és szövetségi törvények szabályozást kiterjesztették a minimális béreket szabályozó törvényekre, a munkások közelező baleset biztosítására, a köztelező munkanélküli biztosításra, az öregségi nyugdíjakra, a gyerekek és az egészségügyi ellátásának állami támogatására, a nők és férfiak maximális munkaidejére, az üzemi viszonyok szabályozására, a kötelező kollektív alkudozásokra, és a méltányos munkavégzési viszonyokra vonatkozó törvényekre. A magántulajdon már nem lesz többé teljesen magánjellelű és a szabad vállalkozás soha többé nem lesz teljesen szabad.

3.3. A szociális piacgazdaság 1945 után

Kopátsy a már említett munkájában részletesen elemzi az általa jóléti társadalomnak nevezett rendszer főbb jellemzőit. A szociális piacgazdaság alapvetőnek tekinti az állampolgárai jólétéről való gondoskodást: az államnak szociális feladatainak ellátására jelentős pénzt kell összpontosítania. Ebben is eltér alapvetően a klasszikus kapitalizmustól, amely az állam lehető legkisebb beavatkozását tartotta célszerűnek. A hetvenes években már az állami nemzeti termékekből való kormányzati részesedés hatalmasan megnőtt. Néhány példa: Svédországban 43%, Franciaországban 38%, Nyugat-Németországban 35% volt, Egyesült Királyságban 35%, Kanadában 32%. Az adatok az 1973-as évre vonatkoznak. Ezek az állam kezében összpontosuló hatalmas összegek tették lehetővé a szociális piacgazdaság érvényesülését a három legfontosabb területen: az életszínvonal emelésében, az egészségügy és az oktatás gyakorlatilag ingyenessé válásában.

A szociális piacgazdaság létrejöttével jelentős minőségi változások következtek be. Ezek egyike, ha nem a legfontosabbika, a fizikai munka leértékelődése és a szellemi munka felértékelődése. Kopátsy megkockáztatja azt a kijelentést, hogy a nem megfelelő munkaerő nem lehet olyan olcsó, hogy vonzóerő legyen, a megfelelő nem lehet olyan drága, hogy ne legyen érdemes vele foglalkozni. A fogyasztói társadalom az első olyan társadalom, amelyben a gazdasági élet által igényeltnél nem több, hanem kevesebb a szellemi munka. Minden korábbi társadalom több szellemi tőkével rendelkezett, mint amennyire a technika adott fokán szükség volt. A tudás és a találékonyság növekedését korábban tehát nem elsősorban a gazdaság igényelte, hanem az emberben rejlő tudásigény.

A munkaerő ösztönzésével kapcsolatban most meg kell jegyezni, megváltozott az a helyzet, amikor a munkások fegyelmezését általában a létüket fenyegető munkanélküliséggel gondolták megvalósítani. Korunkban a rossz munkafegyelem ott jellemző inkább, ahol alacsony a dolgozók életszínvonala és fordítva. Minél magasabb a gazdasági siker manapság, szükségszerűen vele jár a szaktudás, annál kevésbé függ a teljesítmény a munkaszervezési, bérezési technikától, de annál inkább a megfizetettségtől és a dolgozók igényességétől. A magas munkanélküliség inkább rontja a munkateljesítményeket. A munkanélküliség legnagyobb negatív hatása azonban az, hogy rontja az erkölcsöket, szolgaszellemet és alázatot szül, holott a hatékonyság ma a szakmából való megélhetésben biztos munkást követeli meg.

A termelés vállalati szintű hatékonysága nagymértékű differenciálódást kíván meg a bérezésben. Ezzel szemben a dolgozók sokkal nivelláltabb bérearányokat követelnek. A társadalmi érdek a kettő között van. A jövedelmek differenciáltságában jelentkező érdekellentéteket hidalja át minden fogyasztói társadalom azzal, hogy progresszív jövedelemadózást és egy sor társadalmi juttatást alkalmaz. Ezáltal megvalósul a tőkés érdekeinek megfelelő bérearányok szerinti fizetés, a dolgozóknál azonban mégis ennél sokkal nivelláltabb netto jövedelem marad, míg a szociális juttatásból a kisebb jövedelműek viszonylag nagyobb arányban részesülnek. Így válik a politika a hosszabbtávú társadalmi érdek hordozójává, a rövidtávú hatékonyságot egyedül biztosítani képes piac mellett.

A fogyasztói társadalom népi társadalommá vált, mert Nyugat-Európában kivételes körülmények között alakulhatott ki a kapitalizmus és ennek fejlődése vezethetett oda, hogy a társadalom fő érdekévé a képességek jobb hasznosítása lett. Ennek érdekében általánossá kellett tenni az állampolgári jogokat, elképzelhetetlen mértékben emelni az életszínvonalat, és mindez nem hozott magával gyors népszaporulatot.

Mindezek következtében az életszínvonal nagyobbat emelkedett a világ fejlett részén, nemcsak mint bármelyik korábbi társadalmi, technikai forradalom következtében, hanem mint az elmúlt ötezer év alatt összesen. Ezen belül az emelkedés egyúttal a jövedelmek nivellálódását hozta magával. A jelenkor tudományos-technikai forradalma abban is egyedülálló, hogy jót hozott a tömegeknek is. Ezt egyetlen korábbi forradalomról nem mondhatjuk el. Még az ipari forradalom és a polgári társadalma sem jelentett a lakosság számára a feudalizmusénál jobb életfeltételeket, magasabb életszínvonalat. A jelen század technikai forradalma azonban a társadalom egésze számára hozott kulturális felemelkedést.

A polgári demokrácia lényegében az egész társadalom demokráciája lett. Nemcsak a polgári jogok lettek általánossá, hanem a társadalmi érvényesülés is. Mégsem az elért eredményeket kell abszolutizálni, mert bőven van még tennivaló, hanem a változást kell reálisan látni. Száz évvel korábban még ismeretlen volt az általános választójog, a társadalom négyötöde számára reménytelen volt a társadalmi felemelkedés, a magasabb fokú képzettség megszerzése, nem voltak szociális juttatások, stb. A fogyasztói társadalom az első igazán népi társadalom, első, melyben a lakosság többsége számára megszűnt a lét állandó veszélyeztetettsége, az éhség, és a jelentős társadalmi mobilitás felfelé. De hiba volna a minőségi változást csak anyagi javakban mérni. Az egészségügy fejlődése legyőzte az állandó halálveszélyt.

Amíg a kapitalizmusban a politikailag és gazdaságilag szuverén állam jelentette a kívánatos politikai keretet, mind a politikai, mind a gazdasági ellátás számára, addig nálunk a rendszerváltáskor nem sikerült elérni, hogy az uralomra kerülő pártok kötelezzék el magukat a szociális piacgazdaság mellett. Talán még nem késő.

3.4. A tervezés szerepe a szociális piacgazdaságban.

Az előzőekben elmondottakból már logikusan következik, hogy a szociális piacgazdaság nem nélkülözheti az előrelátást, a kormányzati intézkedések bizonyos fajta tervezését. Messze vezetne eredeti célunktól ennek részletes ismertetése, de ennek lényegét be kell mutatnunk, hogy egyrészt eloszlassunk néhány félreértést, másrészt bemutassunk néhány gyakorlati példát a szociális piacgazdaság talaján álló államok tervezési gyakorlatából.

Abból az általános rendező elvből célszerű kiindulnunk, hogy az uralkodó osztály semmilyen társadalomban sem tűr meg- még kevésbé szervez!- olyan intézményt, mely érdekeit láthatóan sérti, vagy sértheti. Fel kell tételeznünk, hogy minden gazdasági kényszerűség mellett- mint például a verseny élesebbé válása, a termelés növekvő bonyolultsága, stb.- Nyugat- Európában a tervezés csak ott és annyiban alakul ki, amennyiben az uralkodó nagytőkés érdekeltségek úgy vélik, hogy ez ő szempontjából előnyös. Per Jacobson az alábbiakban világította meg a nyugat-európai tervezés társadalmi célját: Hiszem, hogy a jóléti állam és bizonyos foku tervezés- amely távolról sem összeegyeztethetetlen a piacgazdasággal- joggal tekinthetők olyan szükséges elemeknek, amelyek nélkül a mai világban a piacgazdaság nem lenne elfogadható és nem is lenne működésképes... A szabad piacgazdaság, mint a szabadság és haladás eszköze, olyan jótétemény, hogy ennek előnyeit nem szabad veszélyeztetni. Eből kiindulva kell erőfeszítéseket tennünk arra, hogy biztosítsuk működőképességét alapszabályainak nagyobb megértése útján és egy olyasfajta tervezés és vezetés szükségességének elismerése által, mely nincs ellentétben alapelveivel."

Ezek szerint a tervezés fő feladata Nyugat-Európában nem a termelési rend átalakítása, hanem magántulajdonon alapuló termelés, a piacgazdaság megszilárdítása. Ez annak is a beismerése, hogy a piacgazdaság automatizmusa ömagában már nem képes biztosítani a kapitalista gazdálkodás gyors fejlődését; ebben az értelmezésben a tervezés fő funkciója, hogy megjavítsa a feltételeket a piacgazdaság törvényeinek érvényesülése számára. A tervezésnek nem közvetlen célja, hogy szabályozzon alapvető gazdasági változásokat, hanem, hogy megfeleljen bizonyos gazdasági követelményeknek. Nyugati szakkörökben elfogadott rendező

elv, hogy *maga a tervezés nem gazdaságpolitika, hanem csupán valamely gazdaságpolitika megvalósításának a technikája.*

A tervezés szükségességét a szociális piacgazdaság viszonyai között, a második világháború után, többek között, az alábbi tényezők indokolják.

Az állami beavatkozás eszközei egyes területeken olyan mértékig növekedtek és bonyolultá váltak, hogy állam rákényszerült az eszközrendszer koordinálására, elkerülendő a különböző elszigetelt, egymásnak ellentmondó, egyedi intézkedésekből adódó komoly adminisztratív nehézségeket.

A második világháború utáni években megkezdődött a fejlett nyugat-európai országok gazdaságának átépítése; nagy változások következtek be az infrastruktúrában, energiagazdálkodásban és a mezőgazdaságban. Számos termelési ág az iparban új nyersanyagfajták alkalmazására állt át. Ennek a viharos és ellentmondásos folyamatnak a természetes következménye volt az ágazati aránytalanságok növekedése, ami energikus állammonopolista intézkedéseket követelt meg, hogy a kapitalizmust hozzáidomítsa a strukturális eltolódásokhoz. Másrészt a beruházások színvonalának emelkedése olyan mértékben növelte a megvalósításukkal kapcsolatos vállalkozói kockázatot, hogy élesen jelentkezett a gazdasági fejlődés általános perspektíváira vonatkozó makroinformáció iránti igény. A konjunktúra politikától eltérően tervezés fontos vonása, hogy érinti a mélyebb gazdasági folyamatokat, a termelést és a hosszútávú beruházási politikát is.

Az ötvenes évek végétől kezdve a munkaerő-helyzetben bekövetkezett változások is elősegítették a tervezési kísérletek erősödését. Ettől kezdve megszűnt Nyugat-Európában a tömeges munkanélküliség és a munkásosztály erős bérkövetelési pozíciók birtokába jutott. Ezzel szemben a kormányok arra törekedtek, hogy a munkabérek emelkedését bizonyos keretek között tartsák, ugyanakkor a kereslet elég magas színvonalon legyen, hogy biztosítsa az üzleti vállalkozások hatékony működését. Az ENSZ Európai Gazdasági Bizottságának egyik hivatalos kiadványa /Economic Survey of Europe in 1963/ a következőket mondja: " a terv létezése elősegíti a bérből és fizetésből élők és más jövedelemcsoportokhoz tartozók fokozatos közelebbi együttműködését, olyan mértékben, amilyen mértékben növekszik a különböző társadalmi csoportok közös érdekének felismerése a tervezésben és ahogy mindinkább elterjednek azok az eszközök, amelyek a terv céljainak végrehajtásához szükségesek. Tulajdonképpen a nyugat-európai tervezésnek az egyik legfontosabb közvetlen politikai vonatkozása, hogy a társadalmi osztályok együttműködésének megteremtésére irányul. Schneider szerint:" Vegyes gazdasági rendszerünkben csupán akkor érhető el magas

foglalkoztatottság, árstabilitás, a fizetési mérleg egyensulya és kiegyensúlyozott növekedés, ha állandóan számot vetünk azzal, hogy miként érhetők el ezek a célok a rendelkezésre álló lehetőségek keretei között. Ehhez szükséges, hogy pontosan és lehetőleg kvantitativ módon feltárjuk a magánszektor és az állami szektor gazdasági nagyságrendjei között a mai gazdaságban jelentkező kölcsönös függőségeket és összefüggéseket. *Az állam gazdasági tevékenységének kvantitativ tervezése és progamozása nélkül lehetetlen az ésszerű gazdaságpolitika.*

A piacgazdaság védelmének koncepciójából egyenesen következik a nyugat-európai tervezés *tájékoztató jellege*. Ez alatt azt értik, hogy mind a termelőknél, mind a fogyasztóknál megmarad a döntés szabadsága, de magatartásuk számára utmutatást jelent és világosabbá teszi a célokat, amelyeknek megvalósítására az állam és a különböző gazdasági testületek képviselői gazdaságpolitikájuk révén törekednek.

Tervezési kísérletek Franciaországban

Sajátos történelmi és gazdasági fejlődés következtében *Franciaországban* alakult ki legjobban a második világháboru után a gazdaság központi irányításának és befolyásolásának összefüggő és intézményes keretek között megvalósuló állami rendszere; ezért ezt tekintjük át egészen röviden.

Az első átfogóbb jellegű gazdasági tervet *I.terv*/ 1946-ban fogadták el az 1947-52 időszakra. Előírásai elsősorban az alapszektorokra szénbányászat, villamosenergia-termelés, cementipar, közlekedés, mezőgazdasági gépgyártás-vonatkoztak, ahol megállapították az elérendő teljesítményt és javaslatokat tettek a szükséges beruházásokra. Közben a terv úgy alakult, hogy egyre inkább az időközben létrejött Marshall terv franciországi megvalósításának vált eszközévé.

A *II.terv* 1954-1957 között volt érvényben és az előzőhöz hasonlóan ennek sem volt utasítás jellege; mégis két lényeges változást hozott. Egyrészt javult a tervkormánybizottság munkája, ahol időközben egész sor értékes felmérést végeztek a francia gazdaság helyzetéről, tökéletesítették a statisztikai módszereket, fejlesztették a rövid lejáratu tervezést, a "tervmérleg" szerkezetét, megállapították gazdasági ágak közötti helyes arányokat, valamint az egyes szektorok ehhez szükséges fejlesztését. A másik lényeges változást a monopóliumok magatartásának átalakulása jelentette. A francia nagytőke a egyértelmű határozottsággal magáévá tette a tervezés gondolatát és ezzel együtt azt a törekvést, hogy átfogó módon növeljék az állam beavatkozását a gazdasági életbe, a monopóliumok érdekében. Az időközben megalakult Európai Gazdasági Közösség csak erősítette ezeket a tendenciákat, sőt a francia nagytőke a Közös Piac létrejöttét eleve összekötötte a

francia állam gazdasági szerepének lényeges növekedésével. Csak így számíthatott arra, hogy sikeresen ellenállhat az erősebb nyugatnémet monopóliumok versenyének.

Ilyen körülmények között jött létre a *III.terv*, amelyik az 1958-61 időszakra vonatkozott. Ebben nagyobb hangsúlyt kapott az új technológia, a legújabb tudományos vívmányok alkalmazása, általában a francia ipar modernizálása és versenyképességének fokozása.

A *IV.terv* végrehajtását megzavarta közel egy millió algériai francia hazatelepülése és a megerősödő infláció, de a kormány 1964.évi stabilizációs programja segítségével sikerült kiküszöbölni a zavaró jelenségeket. Az eredmények nagymértékben a francia tervezési rendszernek is köszönhetőek.

Hasonló jellegű -ha nem is ilyen mélységű- tervezés alakult ki Hollandiában és Olaszországban is. Ezek a példák elégségesnek látszanak annak bizonyítására, hogy a tervezés összeegyeztethető, sőt szükséges eszköz a szociális piacgazdaságban a gazdasági folyamatok előrelátására, ha a kapkodást, az improvizációt, a később jóvátehetetlen lépéseket el akarjuk kerülni.

3.5. Az erdők sorsa a szociális piacgazdaságban

Az erdők sorsa, helyzete lényegesen megváltozott a szociális piacgazdaság rendszerében. Ez a társadalomban bekövetkezett változás függvénye. Ahogy az európai társadalmakban az emberek helyzete javult a 60-as évek elejétől kezdve, úgy kezdtek egyre jobban az élet minőségi kérdéseivel foglalkozni. Először a humán értelmiségiak vetették fel a problémát, hogy súlyos válságban van az emberiség, mert mértéktelenül használja a világ nyersanyagforrásait. A nyugati világban egyre többen emeltek szót az erdők mértéktelen pusztítása ellen. Ugyanakkor egyre több és jobb anyag kerül forgalomba, amelyek jól helyettesítik a különböző fatermékeket, ezzel a fa jelentősége relatíve visszaszorult. Mindezek a tényezők együttesen azt eredményezték, hogy erdészeti szempontból egy világtörténelmi jelentőségű fordulat következett be, a szociális piacgazdaságot folytató államokban a II. Világháború után. *Megállt az erdőknek a történelmi idők óta folyó pusztulása és -legalább is Európában - megkezdődött az erdőterületek és az erdők növedékének a növelése.* Ez tartós tendenciának tekinthető, amit még erősít egy harmadik tényező, hogy a mezőgazdaság technikai fejlődése nyomán az egykor behozatalra szoruló térségek, így Európa is exportáló térségekké váltak, vagyis potenciálisan ki tudják elégíteni a legfontosabb termékeken a szükségletüket és elsősorban értékesítési problémák jelentkeznek a korábbi élelmiszerbeszerzési problémák helyett. Emiatt korlátozni kell a mezőgazdasági termelést és miután a környezetvédelem is azt igényli, hogy a

mezőgazdasági művelésből kivont területek ne maradjanak műveletlenül, adódik, hogy ezeket részben be kell erdősíteni.

Ezek együttesen eredményezik azt, hogy a mezőgazdasági területek csökkenése és az erdőterületek növelése -legalábbis az európai térségben- hosszútávú tendenciának tekinthető. Természetesen más a tendencia az elmaradott országokban, amelyeket a hivatalos statisztika fejlődőknek nevez, és különösen veszedelemes az esőerdők zónájában, ahol az erdők területe állandóan fogy, miután ezeknek az államoknak az egyik legfontosabb megélhetési eszközük a fatermékek kivitele. Ezeken a területeken azonban nem csak az export növelése készíti a kormányokat a fakitermelés növelésére, hanem a mérhetetlenül gyorsan szaporodó lakosság igénye is, amelyik területeket akar nyerni a növénytermesztés és az állattartás számára.

A Közép- és Nyugat-Európában fekvő országok erdőgazdaságaiban egy másik jelenség is megfigyelhető. Most már a kedvezőbb anyagi viszonyoknak is köszönhetően az erdőtulajdonosokat nem annyira a pillanatnyi haszon és profit érdekli, amit az erdőből nyerhetnek azok kitermelése révén, hanem az erdők a vagyon tartalékolásának eszközei és olyan szempontok is szerepet játszanak, hogy utódaikra, gyermekeikre szebb erdőt hagyjanak, mint amit ők örökötek. Egy bizonyos presztizs is szerepet játszik itt, hogy kinek van jobban kezelt és szebb erdőgazdasága.

4. A tervgazdálkodás rendszere a KGST államokban

4.1. A szocialista tervgazdaság rendező elvei

A tervgazdálkodás nagy kísérlete lezajlott, illetve átmeneti formái még tovább élnek Kínában. Így ezekről nem is mondhatunk végleges ítéletet. Jelen generáció túlságosan benne élt a szocializmus társadalmi rendszerében, amelyik mindenkit érintett, tehát túlságosan sokat nem is kell róla beszélnünk. Egyet azonban mégis meg kell említenünk, magát a tervgazdálkodást, eltekintve azonban az egész társadalmi rendszer lényegének részletes taglalásától. A szocialista rendszerben megszűnt a termelőeszközök magántulajdona, tehát megszűnt az a "láthatatlan kéz", amelyik az embereket arra készítette, hogy a saját érdekükben a legjobbat cselekedjenek és ezzel a társadalom közös érdekét a legjobban segítsék elő. Ehelyett kellett tehát egy másik tervező erőt beiktatni a gazdaság mechanizmusába és ez volt a tervezés, a tervgazdálkodás. Tehát a piac szerepét a tervgazdálkodás vette át, ami azt jelentette, hogy a társadalom minden szükségletét valahol meg kellett tervezni és valahol jóvá kellett hagyni. Ezek a helyek a tervhivatalok voltak és a jóváhagyó szervek az uralkodó politikai pártok vezetői. Amíg egy társadalomban a termelés

bármilyen ok miatt, pl. háború utáni helyzet, alacsony volt, a szükségleteket nem lehetett kielégíteni, de a rendszer a termelés alacsony színvonalából adódó termékeket igazságosan akarta elosztani, akkor egy ilyen elosztásos rendszer jobbnak bizonyult, mint a piaci szabályozás. Ha azonban csak a mai Magyarország áruforgalmában gondolkozunk és arra a rengeteg termékre, szolgáltatásra és egyéb igényre gondolunk, amit a mai gazdaságnak és társadalomnak ki kell elégíteni, akkor beláthatjuk, hogy ezt semmiféle agyközpontban jól megtervezni nem lehet. Itt a kereslet és kínálat szabályai bizonyultak eddig is a legjobbnak. Ezt célozta egyébként az 1968-ban bevezetett gazdasági reform is, amely a tervgazdaság elemeit és a piac szerepét kívánta ötvözni, nem is sikertelenül. Egyébként a tervezés bizonyos elemeit minden piacgazdaságú államban működő kormány figyelembe veszi és felhasználja. Az az álláspont, amely a rendszerváltás során Magyarországon kialakult, hogy semmit nem kell előre látni, mert a piac mindent szabályoz, az sok kárt és bajt okozott Magyarországnak. Tehát a tervezés a maga helyén szükséges és a kínaiak példátlan eredményeit célszerű lenne nekünk is tanulmányozni.

4.2. Az erdők a tervgazdasági rendszerben

A II. Világháború után egy sor állam helyezte a gazdaságát tervgazdasági alapokra. Még egy olyan, jellegzetesen tőkés államban is, mint Franciaország, kialakult a gazdaság központi irányításának és befolyásolásának összefüggő és intézményes keretek között megvalósuló állami rendszere. Az USA Földművelésügyi Minisztériuma tíz évenként kiadja, egy vastag kötetben, az USA erdőgazdaságának és faiparának az elmúlt időszakra vonatkozó tényszámait és a jövőre vonatkozó prognózisait, melyek nem egyszer meglepően reálisnak bizonyultak. A gyarmati sorból felszabadult államok pedig rendre-sorra valamilyen tervezési rendszerrel kezdték kialakítani önálló gazdaságukat. Ebben a fejezetben, a könnyebb áttekinthetőség kedvéért, csak a KGST keretébe tartozott államokról szólnunk; ezek szerepelnek, ill. szerepeltek az ENSZ statisztikákban "*központilag tervező államok*" címszó alatt.

A szocialista államokban az erdőre vonatkozó általános rendező elvek között az alábbiakat említhetjük meg:

Az erdők túlnyomó többsége állami tulajdonban van.

Az erdőkben bővített újratemelést kell folytatni, ami szerint folyamatosan növelni kell az erdők területét, előfakészletét, növedékét és az erdők minőségét.

Mindez jelentős erdősisítési programok megvalósítását tette szükségessé.

A Szovjetunió hatalmas erdőterületei, földrajzi viszonyai, két kontinensre kiterjedő területe régióként eltérő területrendezési terveket igényeltek. A végtelen szibériai

őserdők megléte mellett is a Szovjetúnió közvetlenül a világháború befejezése után egy hatalmas mezővédő erdősáv-rendszer megvalósításába kezdett; Magyarország pedig az ötvenes évek elején történelme legnagyobb erdőtelepítését végezte el.

A szocialista államok tervgazdasági rendszerében az erdők egyértelműen a társadalom hosszútávú érdekeit szolgálták, mert az erdők az állam, a társadalom tulajdonában voltak.

5. Vegyes gazdasági rendszerek

A rendszerváltás után uralomra jutott szellemi és gazdasági elit nálunk kevés figyelmet szentel annak, ami a világ jelentős részében lényegében lejátszódik. Amint az elmúlt négy évtizedben a Szovjetúnióra igyekezett irányítani a társadalom figyelmét, most Amerika áll mindenek felett példaképpen. Pedig érdemes lenne a világban, főleg a Távol-Keleten lejátszódó eseményekre is odafigyelni. Sokan véglegesen eltemették a szocializmus és a tervgazdálkodás rendszere és fogalma alatt tapasztalt jelenségeket, pedig ezek módosult formában pl. Kínában még tovább élnek és nem kevés sikerrel. Kínától volna egyébként mit tanulnunk.

Kína

Kína már jó néhány évtizeddel ezelőtt új utakat tört a társadalom és gazdaság építése területén. Bámulatos eredményeket értek el: a világ egynegyed részét képviselő lakosságban jelentősen emelték az életszínvonalat, megszüntették a nyomort, az éhezést és megfelelő egészségügyi viszonyokat teremtettek és egy igazságos elosztáson alapuló társadalmi rendszer körvonalait rajzolták fel és fokozatosan valósították meg. Kína esetében úgy gondolom, hogy a legfontosabb szempont, amit figyelemmel lehet kísérni, az a fokozatosság elvének az érvényesítése. Kína nem ugrott fejest sem a sztalinizmusba, sem utána a kapitalizmusba, hanem megkísérelte a rendszerek előnyeit egy vegyes gazdaságban érvényesíteni a következőképpen.

Először is egy -a mi viszonyaink szerint- óriási területet kijelöltek, ahol szabad vállalkozást engedtek a nyugati tőkének és ahol megszüntettek minden olyan ideológiai és gazdasági korlátozást, ami a szocialista rendszerben általános volt. Ezek a dél-nyugati tartományok hatalmas virágzásnak indultak és a növekedés tempója egyébként lélegzetelállító. A másik dolog, hogy Kína nagyobb részében pedig akképpen valósították meg az átmenetet, hogy a mezőgazdaság területén például egy község határát megosztották, egy részén mindenki kapott egy bizonyos területet /a mi fogalmaink szerint háztájit/, a másik részén pedig a vállalkozóknak adták ki a földeket. Ezzel biztosították a kínai lakosság önellátását élelmiszerben, másrészt pedig a vállalkozó szellemet. Meg kell értenünk a kínaiakat, amikor nem engedik be a korlátlan piacgazdaságot; amelyik az egyéni szabadság jelszava alatt

kívánja megsemmisíteni mindazt, amit a kínai társadalom és gazdaság eddig elért. Azt kell mondanom: szerencsére nem sikerült eddig. Kína azon kívül a fejlődő világ legnagyobb problémáját is megoldotta, lefékezte a népszaporulatot. Tehát ha most azt mondjuk, hogy a kínai gazdaság lefékezte a harmadik világ legnagyobb gondját, a túlságos népszaporulatot, hogy megoldotta az éhezést és megfelelő élelmiszerrel látja el a lakosságot, hogy tűrhető módon megoldotta a foglalkoztatást, akkor az egész világ figyelmét megérdemli Kína ilyen szempontból és mi is tanulhatunk belőle, akik egyszerre a szocializmus rendszeréből fejest ugrottunk, a "sokkterápia" alkalmazásával, a korlátlan piacgazdaság rendszerébe. Kína most már több mint egy évtizede 8% körüli növekedést ér el a gazdaságában, az emberiség egy negyedével. Nem nehéz megjósolni, hogy Kína -Amerika és Európa mellett- a harmadik gazdasági világhatalom lesz a következő évtizedekben. Már csak ezért is érdemes lenne több figyelmet szentelni az ottani eseményeknek.

Kína lélegzetelállító méreteinek és problémáinak megértésére említjük meg, hogy a világ népességének egynegyede, de termőföldjének csak 7%-a, erdeinek pedig 3%-a van Kínában. A gazdaság az elmúlt 15 évben átlagosan évi 8,4%-kal nőtt, ez a 90-es évek elejére 10 %-ra emelkedett s az előrejelzések szerint nem sokkal 2000 után ismét megkétszereződhet. Az egy főre eső nemzeti jövedelem, ha az ország fizetőképes vásárlóerejéhez viszonyítjuk, akkor 3000 dollár/fő közelébe kerül. Az ipari termelés felét magánvállalkozások és a városok és falvak magánvállalkozásai adják. A nemzeti össztermék GNP durván kétharmada az állami szektoron kívül keletkezik, ami figyelemreméltó hasonlóságot mutat Franciaország és Olaszország gazdaságával. Jobbára délen több mint 100 különleges gazdasági övezetet jelöltek ki, ahol a fejlődés még gyorsabb. Ebben az övezetben nincsenek korlátozások, olyanok mint amelyek más régiókban gátolják a gazdaság fejlődését. A gazdaság virágzását jórészt külföldön élő kínaiak finanszírozzák, akik gyakran egyesítik magukban az üzleti érzéket a vagyonnal és a nyelv, valamint a kultúra beható ismeretével. Ez a hatalmas fejlődés ha folytatódik, jelentős problémákat vet majd fel, melyek közül már ma is érzékelhetők elsősorban az élelmezési, vízgazdálkodási és erdészeti vonatkozásban. Az országban mintegy három évtizede gyakorlatilag megszűnt az éhínség, a gabonafogyasztás háromszorosára nőtt és a kalória-fogyasztás pedig 2640, mindössze 10%-al marad el Japán mögött.

Rátérve témánkra, az erdőre, meg kell említenünk, hogy ez különleges gondot okoz már ma is és főleg a jövőben okozni fog Kínának. Kínában jelentős a fa iránti kereslet, amely az utóbbi időben rendkívül megnőtt. Az országos építkezési láz miatt fahiány lépett fel számos területen. A statisztikák ellentmondásosak és az erdőkre vonatkozóan megbízhatatlanok is. De ezek szerint a jelentések szerint a 80-as évek végére állítólag több, mint 130 millió hektár erdő újratelepítésére került sor és ezt

akkoriban, a 70-es években ökológiai csodának emlegették. A megbízhatóbb információk szerint azonban ezeknek az ültetvényeknek talán a 30%-a maradt meg. Az újabb telepítési programok célja az erózióvédelem és az árvízvédelem, a fakitermelés mellett és ezek a programok már sikeresebbnek látszanak mert az embereket jutalmazták, ha a fákat ápolják. 1990-ben a kormány adatai szerint 5 millió hektárt telepítettek be, ami világméretben hatalmas eredmény. Kína ezen kívül a mezővédő erdősávok kiterjedt rendszerét is létrehozta, hogy megvédje a termőföldet a sivatagosodás ellen, s mintegy 7 ezer km hosszúságú "zöld nagy fal"-at létesítettek északon. Így az 1989-es 13%-ról 14%-ra nőtt az erdőterületek nagysága 1994-re. De a fahiány miatt óriási a kisértés az illegális favágásra. Nagyon valószínű, hogy Kínának három irányban kell hatalmas erőfeszítéseket tennie; egyrészt növelnie kell a faimportját, kézenfekvő, hogy ennek számottevő forrása lesz Szibéria, másodsor a fahelyettesítésben lényegesen előre kell lépnie és harmadsor jelentős és sikeres erdősítéseket kell végrehajtania. A jelek azt mutatják, hogy a kínai vezetés ezekre a feladatokra felkészült.

6. A globális kapitalizmus kialakulásának jelei.

6.1. A ma felismerhető törekvések

Már említettük, hogy 1933-ban Roosevelt lett az elnök, akit aggasztottak a túltermelés, a gazdasági válság, különösen a farmereket, munkásokat, időseket, feketéket, nőket sújtó helyzet és hogy ez politikai és kulturális radikalizmust fog szülni. Elhatározta, hogy olyan szociális és szabályozási reformokat visz keresztül, melyek megmenthetik a rendszert a bukástól.

A II. Világháború a kormányt a gazdasági ügyek intézésében méginkább központi és politikailag elfogadott helyzetbe hozta. A kormány korlátozta a fogyasztást és döntött arról, hogy az ország erőforrásait hogyan osszák fel a háborús erőfeszítések támogatására. Hasonlóan erős progresszív adókulcs, a teljes foglalkoztatottság, a jó bérek, az erős szociális háló kombinációja nagyban hozzájárult ahhoz, hogy egy lényegesen egyenletesebb vagyoneelosztás jött létre. Ez az egyre szélesebbé váló középosztály, s a soraikba felemelkedő munkások nagy győzelme volt. Ez a pluralizmus az Egyesült Államokban a 60-as években a kulturális forradalom időszakában is tartott. A kulturális forradalomban a fiatal generáció kivált a fogyasztási társadalomból. Ez nem annyira a szegénység és a kizsákmányolás hatása volt, hanem a túlzott jólét ellen lázadtak fel. A fiatalságnak ez a magatartása súlyosabb fenyegetést jelentett a régi rendszer számára, mint egykoron a magasabb bérekért és jobb munkakörülményekért küzdő haragos

munkások. Az Egyesült Államok-beli magasabb társasági és befektetési adók, környezetvédelem és munkavállalói rendelkezések szigorú végrehajtása azonban kettős hátrányba hozta az amerikai cégeket a világméretű versenyben. Ekkor jött Ronald Reagan, aki 1980-as megválasztása során megnyitotta a társadalmi és gazdasági reformokból való visszalépések összehangolt és rendkívül sikeres sorozatát. Reagan alatt egy olyan világgazdaság megteremtése volt a cél, amely kedvezőbben válaszol a tőkés érdekekre.

Ronald Reagan megválasztását és elnökségét tekinthetjük annak a határvonalnak, amikor a tőkés világcégek megkezdték a frontális és teljeskörű támadást a szociális piacgazdaság és intézményei ellen, s megkezdték a globális kapitalizmus kiépítését. A globális tőkés rendszer alapjaiban tér el a szociális piacgazdaság rendszerétől. Azt is mondhatnánk, hogy nagyobb a különbség a globális tőkés rendszer és a szociális piacgazdaság között, mint a szociális piacgazdaság és a volt szocialista államok társadalmi rendező elvei között. Az egy más kérdés, hogy az utóbbiak a rendező elvek közül mit tudtak megvalósítani.

Nagyon röviden tekintsük most át a globális kapitalista rendszer alapvető rendező elveit és hasonlítsuk össze a szociális piacgazdaság rendező elveivel.

1. A szociális piacgazdaság rendező elveinek legfontosabbja az volt, hogy elismerte az állampolgárok jogát a szociális biztonságra és az egészséges környezetre. A globális piacgazdaság legfőbb rendező elve a pénz, annak megszerzése; az embernek és szociális, kulturális és hasonló igényeinek itt gyakorlati jelentősége a rendező elvek között nincs.
2. Az elmúlt két évtizedben tanui lehetünk az emberi történelem leggyorsabb és legelsőbb intézményi átalakulásának. A cél: a kormányokat, a cselekvő helyi társadalmakat meg kell fosztani azon joguktól, hogy maguk irányítsák a gazdaságukat a saját érdekeiknek megfelelően. A kormányzatoknak ehelyett a világvállalatokra kell figyelniük. A tőkés társaságok érdekei tehát a nemzeti érdekek fölé helyezettek. Legalább három jelentős kör, a közgazdasági racionalisták, a piaci liberálisok és a tőkés társaságok képviselői léptek jelentős hatalommal bíró politikai szövetségre. Nem a kormányok hozzák ma már a sorsukat meghatározó alapvető döntéseket, hanem ennek a szövetségnek tagjaiból álló különböző nemzetközi szervezetek, amelyek aztán arra kényszerítik a kormányokat, hogy különböző határozatait, vagy sugallatait elfogadják. Ezzel felszámolták azt a demokratikus pluralizmust, amely olyan kormányzati rendszert jelentett, ami *a kormányzat, a piac, valamint a civil társadalom közötti pragmatikus intézményi egyensúlyra épült*. Ezek a multinacionális tőkés cégek és alkalmazottaik szinte tökéletesen elvesztették minden érzéküket bármiféle közös nemzeti ügy iránt. Mi még

úgy gondoljuk, sőt régóta úgy gondoljuk, hogy a világ gazdag és szegény országokra oszlik. A gazdasági globalizáció előrehaladtával nagy vagyonnal rendelkező növekvő szigeteket találunk a szegény országokban és egyre növekvő szegénységtengert a gazdag országokban. Észak és Dél megkülönböztetésének manapság akkor van a legtöbb értelme, ha azt fejezi ki, hogy a világ jobban megoszlik a társadalmi osztályok szerint, mint földrajzi értelemben. Jó példa erre az 1995. január 1-jén megalakult World Trade Organization /WTO/ világkereskedelmi szervezet, amely szép csendben a korlátlan tőkés liberalizmus mérföldkövének fog számítani. Ennek a GAT egyezménynek a keretében létrejött megállapodásnak a lényege a következő: "Minden tagnak biztosítani kell az összhangot törvényei és jogszabályai és eljárási folyamatai, valamint a csatolt megállapodásokban rögzített kötelezettségei között." A csatolt megállapodások minden lényeges multilaterális egyezményt magukba foglalnak a javak, szolgáltatások és szellemi termékek kereskedelmével kapcsolatban. Ha a világ törvényhozó testületei egyszer ratifikálták az egyezményeket a World Trade Organization-on keresztül bármely tagország kifogásolhatja egy másik tagország bármely törvényes gyakorlatát, ha úgy gondolja, hogy ez megfosztja őt az új kereskedelmi szabályok által kapott hasznoktól. Minden olyan jogszabályt érint ez, amely a World Trade Organization által elfogadott nemzetközi standard-eknél szigorúbb helyi, vagy nemzeti egészségügyi, biztonsági, munkaügyi vagy környezeti követelményt tartalmaz az import árukkal szemben. Ha a World Trade Organization bizottságnak egy ország nem tudja kielégítően bizonyítani, hogy a WTO által aprólékosan előírt normák nem sérültek meg, akkor saját törvényeit a kért kevésbé szigorú nemzetközi normákkal kell összhangba hozniuk, különben örökös bírságok és kereskedelmi szankcióknak válik célpontjává. A WTO célja ezeknek a nemzetközi normáknak a "harmonizációja"

Magyarországnál maradvá, miután a privatizáció során az ország legjelentősebb ipari üzemei külföldi kézbe kerültek, a kormánynak semmi beleszólása nincs abba, hogy melyik üzmet szüntetik meg, vagy helyezik a termelést egy más országba működő üzembe; ez már a tulajdonos tőkés vállalat belügye. A magyar kormánynak csak egy kötelessége van, hogy a szerződésben garantált jövedelmet biztosítsa a tőkés vállalat részére, ha a termelés eredményeképpen az a jövedelen cégnél nem jelentkezik.

3. Az értékteremtő tőkének spekulációs tőkévé való átalakulása. Ennek a részletes taglalása már messze vezetne a témánktól, ezért csak annyit jegyezzünk meg, hogy a nemzetközi valutapiacokon naponta nyolcszáz

milliárd és egybillió dollár közötti összeg cserél gazdát, ami messze meghaladja a 20-25 milliárd közötti dollárösszeget, ami a javak és szolgáltatások napi kereskedelmének lebonyolításához szükséges. Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy 50-szer akkora pénz forog a pénzpiacokon, mint amennyi a tényleges forgalomhoz szükséges. Ez azt is jelenti, ha egyszerre mindenki be akarná váltani tulajdonában levő kötvényeket, stb. akkor pillanatok alatt összeomlana az egész pénzpiac. Úgyhogy jó, ha tudjuk, hogy az a veszély állandóan fenyeget az egész világgazdaságot, hogy egyik napról a másikra összeomlik.

1995-ben egy könyv jelent meg a világpiacon David C. Korten: *When Corporation Rule the World (A tőkés gazdaságok világuralma)* c. könyve. Ez a könyv egészen rövid idő alatt bestsellerré vált és ma már nyugodtan állthatjuk, olyan jelentősége van a gazdaságtörténetben, mint ami volt a XVII. században Smith könyve, vagy a 30-as években Keynes könyve; az előző a klasszikus kapitalizmus, a második a szociális piacgazdaság rendszerének rendező elveit foglalta össze a rendszerek kezdetén. Korten könyve a mának szól, a globális piacgazdaság rendszere ha megvalósulna egy teljesen más rendszer lenne, mint a szociális piacgazdaság rendszere, inkább hasonlítana a klasszikus kapitalizmus "laissez faire" elveihez. Korten jó előre felhívja a figyelmet azokra a veszélyekre, amelyeket a globális piacgazdaság rendszere jelentene és jelent, ezért érdemes egy kicsit bővebben foglalkozni vele. Mielőtt kifejténénk a könyv leglényegesebb részleteit, foglaljuk össze tömören Korten szavaival a lényegét.

"A gazdasági globalizáció kiveszi a hatalmat a közjóért felelős kormányok kezéből és egy maroknyi tőkés társaság multinacionális és transznacionális vállalat és pénzügyi intézmény kezébe juttatja, amelyeket egyetlen kényszerítő erő mozgat, a rövidtávú pénzügyi nyereségre való törekvés. Ez hatalmas gazdasági és politikai hatalmat sűrit a kisszámú elit kezébe, ugyanakkor a rendszer rendellenes működése társadalmi költségeinek viselőit megfosztja a döntésekben való részvétel lehetőségétől és a gyötrelmek okait illetően a gazdasági elit által uralt média a zavarodottság állapotában tartja őket. A világ legnagyobb tőkés társaságai és pénzügyi intézménye által ellenőrzött propagandagépezet állandóan arról biztosít bennünket, hogy a konzumerizmus a boldogság útja, a bajok oka pedig a piaci túlzások állami korlátozása a gazdasági globalizáció történelmileg elkerülhetetlen, egyúttal jótétemény az emberiség számára.

Az emberi intézmények világméretű átalakítása egy szűkkörű elit kitanult és szándékos beavatkozásának következménye és pénzük lehetővé teszi számukra, hogy ők maguk az illúziók világában éljenek, távol az emberiség óriási többségétől. Ezek az erők a piaci zsarnokság eszközévé silányították az egykor jótékony hatású

gazdálkodó szervezeteket és pénzügyi intézményeket és ez az önkényuralom, miként a rák egyre terjed földünkön, tönkretéve az emberek életlehetőségeit, tehetetlenségre kárhóztatva a demokratikus intézményeket és kiszipolyozva az életet a tehetetlen és kíméletlen pénzhajszában."

E látélet és kórisme kíméletlenül éles és pontos a maga tényszerűségében, talán lehangoló is, de a könyv körvonalazza a kiút programtervét is. Ez valamennyiünktől azt igényli, hogy visszazerezzük politikai befolyásunkat egy olyan társadalom megteremtése érdekében, amelyik az élet teljesebb megélését teszik lehetővé számunkra a teljes ember szolgálatában. A teljes ember szolgálata pedig tekintetbe veszi egyfelől az anyagi szükségleteknek, másfelől pedig az érzelmi, erkölcsi, szellemi, vallási életnek az igényeit. Az alapgondolat: a gazdaság van az emberért és nem az ember van a gazdaságért. Tevékenységünket ez kell hogy vezérelje.

6.2. Az erdőket fenyegető veszélyek.

Az eddig tárgyalt valamennyi társadalmi rendszer közül az erdőkre a legveszedelmesebb a globális tőkés rendszer. Miután ez csak egyetlen értékmérőt ismer el, a pénzt és a rövid távon érvényesíthető jövedelmet, ez halálos veszedelmet jelent az erdészeti számára. Lehet azon gondolkozni, hogy milyen erdőket érint ez először és hogy milyen méretű ez a veszély, egyelőre nem az erdőkre irányul a fő figyelmé a globális piacgazdaságban a multinacionális cégeknek. ERDÉSZETI LAPOK következő híradása jól jellemzi a helyzetet:

"Erdészek, természetvédők, az Ázsiai Fejlesztési Bank és a Világbank riadóztatja híveit, mert a nepáli kormány monopóliumi jogokkal ruházta fel a Himalája erdeinek kiaknázásával foglalkozó Nepáli Faanyag Részvénytársaságot (NFRt). Korábban az iskolások azt skandálták: "Zöld erdők adják Nepál gazdagságát" Ez most úgy módosult: "Zöld erdők adják az NFRt. gazdagságát" Több kormánytisztviselő a rendelkezésben a törvény durva megsértését látja." Eddig az idézet.

Már Magyarországon is érzékelhető ennek az irányzatnak az előretörése. Az állami tulajdonban lévő erdészeti részvénytársaságok igazgatói és felügyelőbizottsági tagjai közül 1997-ben már leváltották az erdészeti szakemberek egy részét és helyükre bankárokat, jogászokat ültettek. Ez a kezdeti jel, hogy átvegyék az erdők fölött is az uralmat, ami természetesen nem az erdők hosszútávú céljainak megfelelő gazdálkodást jelent, hanem a rövid távú érdekek kiszolgálását.

Milyen tanulságokat vonhatunk le a fent leírtakból? Az első tanulság az, hogy ebben a globalizálódó világban egyik szektor sem, így az erdészeti sem különítheti el magát az általános folyamatoktól és gondolhatja azt, hogyha bezárkózik, akkor az érdekeit megvédheti. A globális piacgazdasággal szemben és azoknak a káros

törekvéseivel szemben csak az emberiség jobbik felének összefogása segíthet. Az első tanulság tehát az, hogy az erdészetnek be kell kapcsolódnia a közéletbe és az ott adódó alkalmakkor, részben a nem hivatalos társadalmi szervezeteken keresztül, részben pedig a kormányzati szervek befolyásolásával el kell érni, hogy az erdészeti sorsa a társadalom érdekében megfelelően alakuljon.

A második meggondolandó dolog az, hogy az erdészeknek feltétlenül meg kell határozniuk azt a programot, amelyet a következő évtizedekben az erdők számára kívánatosnak tartanak. Világos célok nélkül nem lehet küzdelmet szervezni. Ha megvannak a világos célok, akkor szövetségeseket kell keresni, mert a világcégek törekvései ellen csak társadalmi szervezetek összefogásával lehet megfelelően védekezni. Potenciális szövetségesek -világméretben gondolkodva- a szervezett zöld mozgalmak, az egyházak, a szakszervezetek -már amelyikük nem adja el magát a tőkés világcégek érdekeinek- és a szakosított nemzetközi szervezetek, amelyek az erdészettel, vagy tágabb értelemben az agráriummal foglalkoznak

III. Világméretű erdészeti politika kibontakozásának lehetőségei és korlátai.

1. Erdészeti világkongresszusok az erdészeti világpolitika rendszeres vitafórumai

A XX. század első éveiben erdész körökben kezdett testet ölteni az a törekvés, hogy Európa vezető erdészeti számára alkalmat kell keresni egy fórum létesítésére, amelynek keretében rendszeresen találkozhatnak, véleményeiket kicserélhetik és a szükségesnek látszó kérdésekben közös álláspontot alakíthatnak ki. Kezdetben a Rómában, 1905-ben alapított Nemzetközi Mezőgazdasági Intézet látszott legalkalmasabbnak arra, hogy nemzetközi érdeklődésre számot tartó erdészeti kérdések vitájának, rendezvényeinek gazdája legyen. Az I. Világháború a kezdeményezéseket félbeszakította és az Intézet csak az 1924. évi közgyűlésen foglalkozott először újra érdemben az erdészet kérdésével. Ekkor azonban már világossá vált, hogy az erdészet problémái túlnőttek az Intézet és a mezőgazdaság keretein. Ezért a közgyűlés határozatot hozott egy önálló erdészeti Világkongresszus megszervezésére mégpedig Rómában 1926 tavaszán.

Az *I. Erdészeti Világkongresszust* a Nemzetközi Mezőgazdasági Intézet szervezte, és az alábbi kérdéseket tűzték napirendre:

a jelenlegi erdészeti statisztikai rendszerek módszertanának egységesítése, a különböző országokban végzett statisztikai felmérések időpontjainak egyeztetése és rögzítése, a statisztikai adatok és információk rendszeres szolgáltatása;

a fa és egyéb erdei termékek nemzetközi kereskedelmének előmozdítására szolgáló legalkalmasabb módszerek és eszközök vizsgálata;

az erdők állapotának javítására, természetvédelmére, a kopár, lejtős területek beerdősítésére, a hasznosítatlan földek hasznosítására irányuló műszaki, gazdasági és jogi és igazgatási kérdések;

az élőfakészlet jobb hasznosítását szolgáló eszközök és eljárások;

az erdészetet érintő egyéb nemzetközi jelentőségű kérdések.

Az első erdészeti világkongresszus határozata szerint egy Nemzetközi Erdészeti Intézetet kell létrehozni az általános érdekű nemzetközi jelentőségű erdészeti problémák gondozására és fel kell hatalmazni arra, hogy időnként erdészeti világkongresszusokat hívjon össze.

Az erdészeti körök növekvő sürgetésének hatására 1936 szeptemberére, a magyar kormány meghívására összehívják a *II. Erdészeti Világkongresszust* Budapestre.

A kongresszus elnökévé az Országos Erdészeti Egyesület elnökét, Waldbott Kelement választották; partnerei a kongresszus vezetésében olyan nagy súlyú erdőgazdasági politikusok voltak, mint a két társelnök: Cajander volt miniszterelnök, a finn államerdészet főnöke és Acerbo volt olasz földművelésügyi miniszter, a Római Mezőgazdasági Intézet elnöke, továbbá az alelnökök, dr. von Kendell államtitkár (Németország), Silcox (USA), Chaplain (Franciaország) és Sir Robinson (Nagy-Britannia), az államerdészet vezetői az adott államokban.

A II. Erdészeti Világkongresszus határozatainak első részében intézkedett egy állandó erdészeti nemzetközi bizottság létrehozásáról, míg a második részben jóváhagyta a világkongresszus kilenc szekciójának jelentéseit és javaslatait (Barrey és munkatársai, 1936).

A határozat szerint fel kell állítani egy állandó nemzetközi erdészeti bizottságot, amelyik előkészíti és rendszeresen megszervezi a jövőben a nemzetközi erdészeti kongresszusokat, és felügyel arra, hogy a kongresszusokon elfogadott határozatokat megvalósítsák. Ez a bizottság Centre International de Sylviculture (CIS) néven 1939-ben, Berlinben meg is alakult; elnökévé Waldbott Kelement választották, és ez személyén keresztül a magyar erdészet eredményeinek, a világkongresszus sikeres megszervezésének elismerését jelentette.

A határozat második részéből az I. szekció munkáját emeljük ki; ez foglalkozott az erdészeti politikával és törvényhozással. A főbb megállapítások a következők voltak:

A kongresszus úgy véli, elengedhetetlenül szükséges, hogy az erdészeti törvényhozás teremtsen mindenütt lehetőséget szövetkezetek alapításának elrendelésére ott, ahol az erdőbirtok elaprózódása miatt lehetetlen szorosabb együttműködés nélkül megfelelően gazdálkodni és ahol nem lehet a birtokokat más módon a tönkremenésétől megóvni.

Az Erdészeti Világkongresszus összehívásának egyik fő célja az volt, hogy világméretben összhangba hozzák a fakitermelést és fafogyasztást, és megvitassák a termelés, kereskedelem, feldolgozás mindazon kérdéseit, melyek az erdőgazdálkodás és a fafogyasztás kérdéseivel összefüggnek. Ezzel összhangban támogatni célszerű azokat a szervezeteket és törekvéseket, amelyek elsősorban az export és az import egyeztetésére törekednek; ilyen az 1933-ban alapított Nemzetközi Fabizottság (CIB).

A kongresszus javasolja, hogy az államok szervezzék meg egységes erdőleltárak készítését az élőfakészletek és évi növedék meghatározására, melyeket időről időre meg kell ismételni.

Mivel minden további elemzés alapja a megfelelő statisztika, a kongresszus szükségesnek tartja egységes statisztikai rendszer kidolgozását, hogy hitelt

érdemlően számba lehessen venni az egyes országokban folyó termelést, felhasználást és exportot.

A II. Erdészeti Világkongresszus fontos lépést jelentett az erdészet, a faipar, a kereskedelem és a fafogyasztás területén kialakuló világméretű nemzetközi együttműködés feltételeinek megteremtésében. Létrehozta az erdészet nemzetközi szervezetét, megerősítette a nemzetközi fakereskedelem közelmúltban alakult nemzetközi szervezeteit és munkáját, elindította az erdőleltárak elkészítést és a megfelelő statisztikai rendszer kidolgozását.

Lényegében a Budapesten kidolgozott és elfogadott alapokra épült fel később, fokozatosan az erdőgazdaság és ffeldolgozó ipar nemzetközi tevékenysége, amely oly sok segítséget nyújtott az elmúlt négy évtized alatt a kormányoknak erdészeti politikájuk kialakításában, a fagazdaság általános fejlesztésében.

A III. Erdészeti Világkongresszus színhelye már 1940-ben Helsinki lett volna; a második világháború miatt erre - a finn kormány ismételt meghívására - csak 1949-ben került sor. A világkongresszus öt szekcióban végezte munkáját; ezek közül az első foglalkozott az erdészeti politika és gazdaságtan kérdéseivel. A főbb megállapítások a következők voltak:

Egységes álláspont alakult ki abban, hogy a tartamosság az erdészeti politika fontos alapelve. Szükségés azonban a fogalom pontosabb meghatározása, mert a termelés folyamatosságának biztosítása mellett a tartamosságnak dinamikus vonása is van; egy adott területen mind mennyiségi, mind minőségi vonatkozásban maximális hozamokra kell törekedni. Az erdészeti politikai kérdések fontossága miatt fel kell kérni a FAO-t, dolgoztasson ki és nyújtson át a kormányoknak egy nyilatkozatot, mely összefoglalja az erdészeti politika, törvényhozás és igazgatás legfontosabb elveit.

Az erdőgazdálkodás tisztán erdőművelési beállítottságú vonala kezd kibővülni; az erdőkkel összefonódnak szorosán olyan ipari, közgazdasági és társadalmi tényezők, melyek együttesen alkotják az "erdészet" fogalmának új és szélesebb körű koncepcióját.

Az erdészet fogalmának sokoldalúbb értelmezése során új irányzat jelenik meg a világkongresszus dokumentumai között a magyar delegáció anyagában /Gabriel Iby and Andrew Madas: Relations of forestry to agriculture in rural economy/. Ez az erdők funkciójának kiszélesítése - az eddigi egyetlen elismert funkció, a fatermelés mellett - a környezetvédelem és az egészségügy területére.

Az említett dokumentum első fejezetében tudományos igényvel részletesen elemzi az erdők, konkrétan az erdősávok pozitív hatását a szél szárító hatásának csökkentésére, az erdei humusz nedvességet megőrző szerepére, a levegő hőmérsékletét kiegyenlítő szerepére és a talaj minőségének javítására.

A következő fejezet az erdők szerepével foglalkozik az erózió és az árvizek elleni küzdelemben, valamint az öntözésben, majd a harmadik részben szól az erdők és a korszerű állattenyésztés összefüggéseiről. Végül a negyedik részben az erdők szociális-egészségügyi szerepét emeli ki. Konkrét példát is említ: a Dunántúlon, ahol

az erdősültség 16%, a 10.000 lakosra eső tüdővész haláleset 1.5%, míg az Alföldön, ahol az erdősültség 4%, ugyanez a szám 16.2.

A tanulmány kerek negyedszázaddal előzte meg korát az erdők alapfunkcióinak teljeskörű felismerésében.

Az elhangzott javaslatok alapján a Világkongresszus felkérte a FAO-t, dolgoztasson ki és megfontolás céljából a kormányoknak nyújtson át egy dokumentumot, amely a legfontosabb erdészeti politikai alapelveket tartalmazza.

A megbízást T. Francois, a FAO Erdészeti Politikai Szekciója vezetője kapta meg, akinek könyve *Politique Legislation et Administration Forestiere / 1950/* címmel hamarosan meg is jelent. Ennek az értékes dokumentumnak ma már alig lelhető fel példánya az európai szakkönyvtárakban, pedig közvetlenül a második világháború után messze előrelátóan- és a mai szemmel nézve is korszerűen- foglalta össze az erdészet hosszútávú célkitűzéseit.

Legfontosabb megállapításai a következőkben foglalhatók össze.

Az erdészeti politika országonként változik, de végső célja, fő fejlesztési irányvonalai nagymértékben állandóak, és azon alapulnak, hogy az *erdők hasznos szerepet töltenek be a társadalom fejlődésében*. A feladat az erdők hasznos szerepének biztosítása, kifejlesztése a társadalom érdekében.

Az erdők lényegében három alapvető területen fejtenek ki kedvező hatást, ezek:

a fa és az erdő termékeinek termelése,

a kedvező klímahatások,

az egészségügyi, üdülési, az ún. járulékos hasznok.

Az erdészeti politika feladata, hogy biztosítsa a három funkció érvényesülésének feltételeit.

A *fakitermelésnek* lehetőleg biztosítani kell a fában jelentkező szükségletek kielégítését nemcsak országos, hanem nemzetközi méretekben is. Az erdők termelési szerepe a társadalmi egyensúly egyik tényezőjét képezi.

Az *erdők környezetvédelmi szerepének* elsőrendű fontossága van a talaj és víztartalékok védelmében; ezért az erdők területét mindenáron meg kell őrizni megfelelő területi elosztásban és rendszeresen fel kell újítani.

Az erdők járulékos hasznai, az *egészségügyi, üdülési* feladatok teljesítése szintén megköveteli az erdők rendszeres kezelését, fenntartását.

Az erdészeti politika *lényeges része az országos gazdaságpolitikának*, és az agrárpolitikával összhangban, a gazdasági és társadalmi vezetéssel szoros együttműködésben kell kialakítani.

Az erdőgazdálkodás alapelve a tartamos gazdálkodás; ez csak akkor valósítható meg, ha az összes erdőkben folyó gazdálkodás alapelvevé válik. A tartamos

gazdálkodás a fakitermelés és feldolgozóipar gazdasági és társadalmi stabilitása szempontjából is szükséges, ettől csak kivételesen és időlegesen szabad eltérni és mihamarabb vissza kell térni rá.

Az erdészeti politikának nemcsak az ország erdeire vonatkozó ismereteken kell alapulnia, hanem *figyelembe kell vennie a feldolgozó ipar*, az általános fejlődés és az erdő, valamint a *fa nemzetközi tendenciáit is*.

Az *országos erdészeti politikának* arra kell törekednie, hogy biztosítsa az adott ország számára a legmegfelelőbb nagyságú és összetételű erdőterületet, valamint állományt. Olyan feltételeket teremtsen, amelyek az összes erdőt tartamos gazdálkodás felé irányítják. Meghatározza az országos szükségletek tendenciáit és ezek ismeretében lehetővé tegye valamennyi erdőből a maximális hozamok biztosítását az erdők intenzifikálásával, a növedék fokozásával.

Mivel az erdők egyenetlenül vannak elosztva a régiókon belül és a régiók között, a szükségletek megfelelő kielégítése érdekében össze kell hangolni a nemzeti erdészeti politikákat. Ezt a feladatot az erdészeti kérdésekkel is foglalkozó nemzetközi szervezeteknek kell ellátniuk.

François könyve jelentős munka volt a maga idejében.

A IV. Erdészeti Világkongresszust az indiai kormány meghívására 1954-ben Dehra-Dunben rendezték meg, fő témája: *"Az erdővel borított területek szerepe és helye a nemzetgazdaságban, valamely ország gazdasági fejlődésében*.

A vitákat öt szekcióban bonyolították le; főbb megállapításai a következők voltak;

Az erdők legfontosabb feladata az adott ország fában jelentkező szükségleteinek kielégítése. Ennek érdekében be kell erdősíteni mindazokat a területeket, melyek legjobb hasznosítási módja az erdő, és fontos feladat, hogy hasznosítsák ipari célra azokat a fafajokat is, amelyeket eddig erre nem tartottak alkalmasnak; különösen vonatkozik ez a trópusokra.

A termelés mellett az erdők fontos funkciója a környezetvédelem; számos esetben az erdő nyújtja az egyetlen reális védelmet meghatározott kártételek ellen. Sokat kell tenni a közvélemény formálásában; az erdők, több irányú hasznosságát, megóvásuk alapvető jelentőségét az emberiség jóléte szempontjából bele kell vinni az emberek gondolkodásmódjába.

A trópusi erdők növekvő szerepet játszanak a világ faellátásában, az adott országok gazdasági fejlődésében; a korszerű erdőgazdálkodás fokozatos bevezetése ezekben az erdőkben a jövő fontos feladata. Egyes szakértők következetesen vallják, hogy a legcélravezetőbb a természetes őserdőt tarra vágni és gyorsan növe, ipari célra jól használható olyan elegyetlen állományokat létesíteni, amelyek képesek nagy mennyiségű nyersanyagot termelni, elsősorban a papíripar számára.

A világkongresszus álláspontja szerint feltétlenül fenn kell tartani a biológiailag tartós erdészeti környezetet, amit a természetes felújítás módszerei biztosítanak.

Rövid vágásfordulóban kezelt, elegyetlen állományok létesítésének számos veszélye

van; ilyenek létesítése csak ott lehet célravezető, ahol a feltételek kedvezőek a biológiai természetű veszélyek sikeres leküzdésére.

A IV világgongresszus ismét előrelépést jelentett a világméretű nemzetközi kapcsolatok történetében; egyrészt ráirányította a figyelmet a trópusi erdők problémáira és a megoldás lehetőségeire, másrészt elfogadta az erdők több célú hasznosításának korszerű alapelvét, amelyik a következő évtizedekben egyre inkább az erdők hasznosításának általános gyakorlatává válik.

Az *V. Erdészeti Világgongresszus* az Egyesült Államok kormányának meghívására 1960 szeptemberében ülésezett Seattle városában; választott témája: "Az erdők több célú használata.

A világgongresszus 10 szekcióban folytatta munkáját; ezek között található az erdészeti politika és gazdaságtan mellett a termelés, környezetvédelem és üdülés kérdéseivel foglalkozó szekciók is.

A világgongresszus főbb megállapításai a következők:

A világ lakosságának növekedése meggyorsult; jelenleg 4 év alatt szaporodik annyival, mint 1000 és 1500 között ötszáz év alatt. Mindez párosulva az egy főre eső ipari fa fogyasztás növekedésével azt eredményezheti, hogy a világ ipari fa fogyasztása a következő emberöltő alatt megkétszereződik. Ez a szükséglet azonban csak úgy fedezhető, ha a világ összes erdeit bevonják a rendszeres erdőgazdálkodásba.

Az előző világgongresszus óta a fakitermelés elsősorban a világ fejlett térségeiben, a Szovjetunióban, Észak-Amerikában és Európában növekedett; az elmúlt időszak nagy csalódása volt, hogy a fejlődő államokban a fakitermelés nem nőtt a kívánatos mértékben; ezért rendszeresen fejleszteni kell azokat a módszereket, amelyek lehetővé teszik az őserdők feltárását elsősorban a trópusokon és ezen keresztül a világ fakitermelésének növelését.

A világgongresszus határozottan leszögezte, hogy minden államban hosszabb időre előre meg kell tervezni a várható szükségleteket, tovább a kielégítésükhöz szükséges fakitermelést és fafeldolgozást; ezek ismeretében kell megtenni a szükséges intézkedéseket az erdőgazdaság és feldolgozóipar fejlesztésére. Különösen a gazdaságilag fejlődő országokban kell fejleszteni a faipart és a cellulóz-papíripart.

A kongresszus hangsúlyozta az erdők igen fontos szerepét a helyes vízgazdálkodásban, és ajánlja, hogy az erdészek vegyenek aktívan részt a vízgyűjtő területek vízrendezési munkáinak tervezésében és megvalósításában.

Az erdőket világméretben egyre fokozódó mértékben veszik igénybe kirándulás, üdülés céljaira. Ez egy sor kérdést vet fel, melyek megoldására, helyes megszervezésére a jövőben nagy figyelmet kell fordítani.

Az *V. Erdészeti Világgongresszus* az erdők több célú hasznosítást a világméretű erdészeti politika rangjára emelte, és igazolta, hogy ez a politika széles körben kezd megvalósulni szerte a világon. Bár a funkciók pontos meghatározására és

rangsorolására a világkongresszus nem vállalkozott, a vitából és az állásfoglalásokból egyértelműen megállapítható, hogy az erdők legfontosabb feladata a fában jelentkező szükségletek kielégítése, a termelés.

A VI. Erdészeti Világkongresszus 1966 júniusában Madridban tartotta ülését; központi vitatémája: "Az erdészeti szerepe a változó világ gazdaságban."

A világkongresszus főbb megállapításai a következők:

A FAO számítások szerint a világ népessége 1975-ig meg fogja közelíteni a 4 milliárd, 2000-ig pedig a 6 milliárd főt. Emellett gyors - eddig még nem tapasztalat - ütemű fejlődés várható a gazdasági élet minden területén; a két jelenség következtében a világ összes fafogyasztása várhatóan a következők szerint alakul:

1950	1,8 milliárd GFE m ³
1975	2,6 milliárd GFE m ³
2000	4,2 milliárd GFE m ³

/GFE: gömbfaegyénérték, az a lábon álló fatömeg, ami szükséges egy adott mennyiségű feldolgozott termék előállításához. Például 1 m³ fenyő fűrészáru egyenlő 1.7 GFE, mert ennyi fűrészrönk kell 1 m³ fűrészáru előállításához. Ezzel az egyenérték számmal közös nevezőre lehet hozni egy ország teljes fafogyasztását/.

A gyorsan növekvő szükségletek kielégítése érdekében be kell kapcsolni a termelésbe az eddig nem hasznosított őserdőket, fokozni kell a jelenleg használat alatt álló erdőkben a termelékenységet, az arra alkalmas területeken gyorsan növő fafajokat kell telepíteni, jelentős beruházásokkal erőteljesen növelni kell a fa ipari feldolgozását, növelni kell az integrációs kapcsolatokat az erdőgazdaság és a feldolgozó ipar között, fel kell használni az eddig ipari célra nem hasznosított fafajokat, és fokozni kell a hulladék feldolgozását.

A megnövekedett feladatoknak megfelelően azt ajánlják a kormányoknak, hogy mérjék fel újra az erdőknek és a fatermékeknek, az erdő szolgáltatásainak szerepét a gazdasági, társadalmi fejlődésben.

Általánosan, világméretben előtérbe kerül az erdők sokoldalú, intenzív hasznosítása, ami dinamikus erdészeti politika megvalósítását teszi szükségessé.

A szükségletek gyors növekedése jó alkalmat biztosít a fejlődő államok számára, hogy fejlesszék a jó exportlehetőségeket biztosító fatermelést; az erdészeti és a faipar fejlesztése megindíthatja ezekben az államokban az általános ipari fejlődést.

Az egyes országok erdőgazdasági fejlesztési elgondolásai csak úgy érhetnek célt, ha bekapcsolódnak a világ gazdasági fejlődésbe; a világkongresszus hangsúlyozta, hogy az importáló és exportáló államok földrajzi elhelyezkedése kívánatosá teszi a fakészletekkel való gazdálkodás nemzetközi koordinálását.

A VI. világkongresszus érzékeltette először a világ erdészeivel a második világháború óta bekövetkezett változást: a demográfiai robbanást és a technikai forradalmat. Világossá vált, hogy az erdészeti nemcsak a népgazdaság kereteibe

kell szervesen beilleszkednie, de mozgásában is követnie kell az egyes országok gazdasági fejlődése mellett az egész világgazdaság előrehaladását.

Mindez szükségessé teszi, hogy világméretben új, dinamikus erdészeti politikát vezessenek be, amelynek meghirdetésére kerek egy évtizeddel ezelőtt Európában már sor került.

A VII. Erdészeti Világkongresszus színhelye Buenos Aires volt és 1972. október 4-18. között zajlott le, 80 ország kereken 2000 küldöttjének a részvételével. A világkongresszus választott témája: "Az erdők és a szociális-gazdasági fejlődés.

A világkongresszus nyolc bizottságban folytatta munkáját; közülük a VI. bizottság, a közgazdászok, igazgatási és tervezési szakértők bizottsága foglalkozott elsősorban az erdészeti politikai kérdésekkel.

A világkongresszus előkészítő bizottsága, mely a FAO és az argentin kormány képviselőiből állt, bizottságonként felkért néhány ismert szakértőt, hogy a vita elősegítése érdekében készítsenek előzetesen egy általános tanulmányt (general paper) a bizottság témakörében. A magyar erdészetet az a megtiszteltetés érte, hogy három bizottságban is kértek fel magyar szakértőt általános tanulmány benyújtására.

Ezek a következők:

A III. bizottságban dr. Tóth Sándor: az erdőgazdálkodás problémája és technikája, az üdülési feladatok megvalósításával kapcsolatban.

Az V. bizottságban dr. Keresztesi Béla: Az erdészeti kutatás tervezése, finanszírozása és az elért eredmények hasznosítása.

A VI. bizottságban dr. Madas András: Milyen változásokat hoz a 2000. esztendő a világ fakitermelésében, faforgalmában és fogyasztásában.

A bizottság elnökének előterjesztésére megtárgyalta és elfogadta az erdők hármas funkciójára a funkciók jellegére, pénzügyi fedezetük elméleti alapjaira vonatkozó egységes meghatározást. Emellett részletesen meghatározta az erdészeti politika végrehajtása fontos eszközének, az erdészeti tervezésnek célszerű rendszerét.

A VI. Erdészeti Világkongresszus határozatának megfelelően a FAO megkezdte az 1950-ben közzétett és ma már jelentős részeiben megújításra szoruló "Az erdészeti politika, törvényhozás és igazgatás" című dokumentum korszerű változatának kidolgozását; ezzel a feladattal K.F.S. King-et, a FAO akkori vezérigazgató-helyettesét bízták meg. King Buenos Airesben számolt be "Az erdészeti politika alapelvei" című új tanulmány tervezetének legfontosabb megállapításairól.

Végül a VII. Erdészeti Világkongresszus deklarációja összefoglalta az előterjesztett dokumentumok, javaslatok, viták lényegét, figyelembe vette a két hónappal azelőtt Stockholmban tartott Környezetvédelmi Világkonferenciának az

erdőkre vonatkozó részét, és ezek alapján hosszabb távra határozta meg a világméretű erdészeti politika leglényegesebb téziseit.

A magyar delegáció jelentős szerepet játszott a világkongresszus munkájában különösen a VI. Bizottság, mely a közgazdászokat, tervezőket és igazgatási szakembereket foglalta magában.

A Bizottság vezetősége az alábbi volt

elnök:	Madas András	Magyarország
moderator:	J.W. Deinema	USA
FAO képviselő:	S.L. Pringle	

Elnöki megnyitó előadásomban azt hangsúlyoztam, hogy a Bizottság feladata kettős: értékelje a közgazdasági tervezés és intézményi fejlődés legfontosabb eredményeit és vázolja fel a trendeket és kilátásokat az erdészet ezen területén. A Bizottság felelőssége két okból igen jelentős. Először az erdész közgazdászoknak és tervezőknek egy teljeskörű tervben kell összefoglalniuk a legfontosabb ágazatok speciális tevékenységét és igazgatási szakembereknek gondoskodniuk kell azok végrehajtásáról. Másodsor a közgazdászoknak és tervezőknek igen fontos feladata, hogy harmonizálják az erdészetet az ország, vagy régió egész gazdaságával és megtalálják abban az erdészet megfelelő helyét. A tapasztalatok azt mutatják, hogy nem csak az úgynevezett központi tervezésű államok, de a fejlődő államok, sőt a piacgazdaságú államok sem tudnak állandó fejlődést elérni az erdészet területén tervezés nélkül. De a termelés csak egyik funkciója az erdőknek. A másik nagy funkció a környezetvédelem, az erdők védőhatása az árvizek, erózió, zaj, porviharok ellen, ami mind bonyolult kapcsolatban van a nemzetgazdaság egyéb ágával. Ezeknek a funkcióknak, illetve a szolgáltatott javaknak a pénzületi értéke, azok a források, melyeket a közgazdászoknak meg kell válaszolniuk. Megemlítettem már a harmadik funkciót, a *szociális-kulturális funkciót*, ami a lakosság egyre nagyobb részét érinti és amelyik gazdasági vonatkozásai mellett egyre inkább szociális és ennek következtében politikai jelleget ölt. Ezeket a problémákat a közgazdászoknak és tervezőknek kell a kormányok elé vinniük, ha azt akarják, hogy az erdő megtalálja a megfelelő helyét az általános gazdasági és szociális fejlődésben.

A tervezés problémái és megszervezése régióról régióra különböznek és ezeket a különbségeket el kell ismerni. A közgazdasági és tervezési tevékenység messze a leggyengébb pontja az erdészetnek és ez a fő oka annak, hogy az erdészet nem kapja meg a szükséges segítséget a fejlődéshez. A mi feladatunk most az, hogy az erdészet ezen területéről megfelelő elemzést készítsünk és kidolgozzuk azokat a javaslatokat, amelyek tartalmazzák a megfelelő intézkedéseket általában az erdészetre vonatkozóan és speciálisan különböző régiókra, meghatározva a tervezés különböző

eszközeit és bátorítják a tervezőket, közgazdászokat és igazgatási szakembereket, hogy sokkal aktívabbak legyenek a világ erdészetének érdekében.

Bizottság a következő jelentést fogadta el:

JELENTÉS

AZ ERDÉSZET FEJLŐDÉSÉNEK TERVEZÉSE

A JELENTÉS 36 pontban foglalta össze megállapításait; ezek közül a legfontosabban az alábbiak.

1. Általános egyetértés alakult ki az erdészet fejlesztése tervezésének természetéről és feladatairól.

Az erdők alapfunkciói az emberi jólét milliányi, javakkal és szolgáltatásokkal való - ellátásában elsőrendű fontosságúak és az alábbiak:

- a. termelési,
- b. környezetvédelmi,
- c. szociális- kulturális alapfunkciók

2. A termelési funkciókat magán, vagy állami szervezetek teljesítik általában olyan feltételek mellett, hogy a kereskedelmi elszámolásokban a hozamoknak el kell érniük, vagy meg kell haladniuk a költségeket.
3. Az erdők egyes környezetvédelmi és szociális funkciói megszerezhetővé válnak nem tervezett és véletlenszerű módon, párhuzamosan a termelési funkcióval, mert az erdők létezésében benne rejlenek. Ezek a funkciók azonban csak a közösség támogatásával biztosíthatók, általában a kormányzati hozzájárulásával és a társadalom bizonyos pénzügyi hozzájárulásával. Lényegessé vált, hogy ezen funkciók számításba vétele szilárd tervezési döntések alapján történjen.
4. Az erdők közvetlen funkciói mellett az erdészeti szektor a maga egészében jelentősen hozzájárul a nemzetgazdaság olyan szektoraihoz, mint a foglalkoztatottság, nemzeti jövedelem, államkincstár bevételei, a külkereskedelmi forgalomból származó bevételek. Ezek közül számos esetben az erdészeti szektor jelentős hatást gyakorolhat.
5. Majdnem minden országban, a fejlődés minden fokán, a környezetvédelmi és a szociális funkciók egyre inkább fontosabbá válnak a termelési funkciókhoz viszonyítva, noha a termelési funkció a vezető funkció. Csak az alapfunkcióknak az ország közép-és hosszú távú szükségleteihez alkalmazkodó, jól megalapozott kombinációi eredményezhetik az erdők optimális hasznát a közjó érdekében mind az egész mezőgazdaság, mind az erdészeti szektor érdekében. A kormányok egyre inkább használják fel az erdészeti szektort eszközként általános gazdasági és szociális politikájukban az egész nemzetgazdaság fejlődésére gyakorolt hatásai révén.
6. Ezért rendkívül fontos, hogy az erdészek világosan megértsék az erdők alapfunkciói közötti kölcsönös kapcsolatokat, hatásukat és gazdaságra, ezen tevékenységek finanszírozásának és költségvetési kapcsolatainak módszereit, hogy a tervezők és döntéshozók minden szinten teljes egészében ismerjék ezeket a jellemző tényezőket és a szektor teljesítőképességét a szociális és gazdasági fejlődés előmozdításában.

7. Az erdészet fejlesztésének tervezéséhez az alapvető bázisok az erdőleltárak, az igényeket jelző projektek, megvalósíthatósági értékelések és az üzemtervek. Ezeket ki kell szélesíteni, hogy magukba foglalják a környezetvédelmi és szociális funkciók meghatározott célkitűzéseit, valamint ezek forrásait. További módszereket kell alkalmazni, illetve kifejleszteni ezen funkciók számszerű megállapítására és értékelésére. Számos eszköz, módszer áll már rendelkezésre tervezés és döntéshozás számára, mint a költség-hozam elemzések, szimulációs modellek, melyek alkalmazását a számítógépek használata segít elő; ezek ma már a tervezők rendelkezésére állnak,
8. Egyes egyéni körzeti üzemtervek mellett szükség van az erdővagyonnal, fafogyasztással és faellátással foglalkozó nemzeti trendszámításokra, hogy háttérül szolgáljanak a regionális és világméretű trendszámításokhoz. Egyes országokban a rendelkezésre álló adatok nem megfelelőek a tervezés mai színvonala számára.
9. Az erdők környezetvédelmi és szociális funkcióival kapcsolatos igényeket szintén meg kell fogalmazni a nemzeti értékelés részévé kell tenni.
10. Ezen szükséges információs bázis alapján:

hosszú távú stratégiai terveket,
középtávú taktikai terveket és
rövidtávú operatív terveket kell készíteni.
A hosszú távú stratégiai tervek 15-20 évre terjednek, hogy a stratégiát
világosan meg lehessen fogalmazni.

Ezek voltak a legfontosabb elvi jelentőségű állásfoglalások, amelyek ma időszerűbbek, mint voltak egy negyed századdal ezelőtt. A VII. Világkongresszus kiemelkedő helyet foglal el a világkongresszusok sorában, mert először szögezte le és alapozta meg elméletileg is, hogy az erdőknek három alapfunkciót kell - a társadalom érdekében - teljesíteniük és *határozta meg ennek közgazdasági feltételeit*. Ma fokozott jelentőségű az az állásfoglalás is, amelyik határozottan leszögezte, hogy az erdők sorsát hosszú távra tervezni kell a piacgazdaságú államokban is, mert az erdők sorsát nem lehet pillanatnyi érdekeknek alárendelni az erdők társadalmi fontossága és hosszú termelési periódusa miatt.

A Bizottság jelentésének többi pontjában szintén fontos erdészet-politikai kérdésekben foglal állást.

A világ várható ipari fa fogyasztása a benyújtott dokumentum (Madas, 1972) elfogadott megállapításai szerint ha világgazdaság továbbra is válságmentesen fejlődik, mint az elmúlt negyedszázad során, az 1970.évi 1.2 milliárd m³-ről 2000-re előreláthatóan 3,7 milliárd m³-re fog növekedni; a tűzifa-fogyasztás előirányzatával együtt ez kerekén 5 milliárd m³ összes fafogyasztást jelent a századforduló végén.

A világ élőfa készletére vonatkozó adatok hiányosak, de a rendszeres erdőgazdálkodásba bevont erdők, valamint az eddig érintetlen őserdők - feltárásuk esetén - fedezhetik a 2000-ben jelentkező reális igényeket. A faigények mellett jelentkeznek az erdők egyéb szolgáltatásai iránti növekvő igények is.

A világtkongresszus szilárd meggyőződése, hogy bármilyenek is legyenek az egyes országok politikai célkitűzései, gazdasági, szervezeti és erdőbirtok viszonyai, a *kormányok felelősek* azért, hogy megtervezzék a termelési, a környezetvédelmi és a szociális javak, valamint a szolgáltatások szakadatlan áramlását az erdőből, biztosítva, hogy *az erdők fizikai termelése és kedvező környezetvédő hatásai ne csak a jelenben, hanem örökké a népek általános jólétét szolgálják.*

A világtkongresszus aggodalommal állapította meg, hogy *a fejlett és fejlődő országok közötti színvonalkülönbség állandóan növekszik.* A világ erdőtőkéjének jelentős része a fejlődő államokban van, és ezek kihasználása nélkül a tervezett fogyasztási szint nem fedezhető, ezért ezeket az erdőket minél előbb be kell vonni a rendszeres erdőgazdálkodásba. A fejlett országok nyújtsanak az eddiginél lényegesen nagyobb segítséget az erdők megfelelő kezeléséhez, valamint az erdőgazdálkodás és a faipar fejlesztéséhez. Mindez jelentősen elősegítheti a fejlődő országokban élő népek életszínvonalának emelését és hozzájárulásukat a világ fában jelentkező szükségleteinek kielégítéséhez.

Az erdőgazdálkodás világméretű, kívánatos fejlesztését jelentős részben akadályozzák *az erdészeti igazgatás* státusával és szervezetével, *az erdészeti törvényhozással, az erdészeti szakoktatással, a kutatás és továbbképzés helyzetével* kapcsolatos problémák.

Önálló országos erdészeti hivatal célszerű létrehozni az erdészeti politika végrehajtására és az erdőtörvény érvényesítésének ellenőrzésére. Ez a hivatal kapjon megfelelő autonómiát és rendelkezék elegendő anyagi eszközzel a hosszabb távra szóló erdészeti tervek végrehajtásához; koordinálja a különböző igazgatási szervek helyi hatóságok és egyéb, erdészettel foglalkozó érdekeltségek és intézmények erdőgazdasággal és faiparral összefüggő tevékenységét.

Az oktatás és kutatás fejlesztése az erdészeti politika megvalósításának talán legfontosabb eszköze. Mindenekelőtt az alsó fokú oktatást kell széles alapokra helyezni, és megfelelően megszervezni. A felsőfokú oktatásban a súlyt azokra az ismeretkörökre kell vetni, amelyek megfelelő ismeretanyagot adnak az ország gazdasági életéről, általános fejlesztési terveiről, munkaerőhelyzetéről, az erdő-és fagazdaság, valamint a népgazdaság egészének kapcsolatáról. Az eddigieknél nagyobb súllyal kell oktatni az erdészek társadalmi kötelezettségeinek megértését és gyakorlását szolgáló elveket.

Néhány országban úgy tűnik, hogy aránytalanul sok időt, energiát fordítanak az erdészet termelési feladatainak kutatására, és elhanyagolják fontos társadalmi, valamint gazdasági kérdések vizsgálatát, noha ezeket tanulmányoznunk kell, ha az erdészet minden frontján eredményt akarunk elérni.

Az erdészeti igazgatás fontos része *a megfelelő információs és propagandaszolgálat.* A nyilvánosságnak tudnia kell, hogy milyen fontos szerepe van az erdészetnek a gazdasági életben; az erdőgazdaság és faipar vezetőit pedig folyamatosan tájékoztatni kell az állami erdészeti igazgatás irányelveiről és terveiről.

A világkongresszus kritikusan elemezte az erdészeti hivatás helyzetét és felelősségét. Az erdészek úttörő szerepet játszottak a megújítható természeti erőforrások ésszerű hasznosításáért és megőrzéséért folyó harcban. Az erdészek tudatában vannak annak, hogy nemcsak az erdő fáival kell foglalkozniuk, hanem úgy kell gazdálkodniuk, hogy az erdők leghatékonyabban szolgálják a népek egyetemes érdekeit és jólétét. Nem az erdészek vannak az erdőkért, hanem az erdők vannak a társadalomért, ennél fogva az erdészek állampolgári és szakmai kötelessége, hogy az erdőkkel a társadalom hosszú távú érdekeinek megfelelően gazdálkodjanak.

Végül a világkongresszus meggyőződését fejezte ki, hogy a világ népei mind nagyobb tömegben fogják igényelni az erdők anyagi és egyéb szolgáltatásait és meg van győződve arról, hogy ezeket az igényeket ki is lehet elégíteni; ehhez azonban a meglévő erdők ésszerű kezelése és új erdők telepítése szükséges.

A VIII. Erdészeti Világkongresszust 1978-ban tartották meg Djakartában,

Indonéziában; fő témája "Az erdők az emberért" volt. A téma maga is jelezte, hogy a Világkongresszus elsősorban a harmadik világ súlyos problémáira keres megoldást az erdők szerepének, lehetőségeinek jobb megismerésével, szélesebb körű hasznosításával. A világkongresszus jelentős előrelépést jelentett azon az úton, mely a kezdeti, kimondottan technikai jellegű kérdésekről fokozatosan elvezetett a társadalom széleskörű problémáihoz az ember és erdő kapcsolatában. Emeljük ki a legfontosabbakat a megtárgyalt témakörökből:

A harmadik világ legnagyobb gondja a gyors ütemben növekvő, éhező, szegénységben élő, lakosság élelmezési helyzetének javítása. Ebben az erdők sok segítséget nyújthatnak. Számos probléma forrása a jelenleg általánosan folytatott váltógazdálkodás, melynek során felégetik az erdőt, mezőgazdasági művelés alá vonják, majd, ha a talaj kimerült, otthagyják a területet, kiteve azokat az erózió pusztításának. Így fogy az erdő és fogy a mezőgazdasági terület. *Ki kell ezért fejleszteni az agro-erdőgazdálkodást, az erdőt, a növényi kultúrákat és az állattenyésztést szilárd egyensúlyban tartó gazdálkodási rendszert.* Az erdészeknek meg kell ismerkedniük a hagyományos erdész ismeretektől távol eső olyan fogalmakkal, mint célszerű földhasznosítás, fejlettebb agrotechnika, közigazgatási, jogi feladatok.

A harmadik világ lakossága napi élelmét tűzifa segítségével főzi meg; a lakosság jelentős része az asszonyok és gyerekek - azzal foglalkoznak naponta, hogy egyre messzebről gyűjtsék össze a primitív tűzhelyeikhez az egyszerű ételek megmelegítéséhez szükséges tűzifát. Ez az erdők gyorsuló ütemű kiirtásához vezet. Ezért meg kell szervezni a lakott területek közelében a kiirtott területek rendszeres újraerdősítését és szabályozott használatát, a mezőgazdasági területek körül mezővédő erdősávok létesítését.

A munkanélküliség csökkentése érdekében szükséges az ipar fejlesztése elsősorban trópusokon rendelkezésre álló nyersanyag, a fa feldolgozása révén, melyet ma gazdaságtalanul hasznosítanak. Csak legértékesebb fafajok vastag törzseit termelik ki és azokat feldolgozás nélkül exportálják, a feldolgozott termékek jelentős részét pedig importálják. Ezért meg kell

teremteni a feldolgozó ipart a hazai szükségletek kielégítésére és értékesebb termékek exportjára, ezzel is növelve a munkaalkalmakat és a lakosság jövedelmét. Növelni kell a nők foglalkoztatását az erdőgazdaságban és az iparban; mai szerepük jelentéktelen. A fa ipari feldolgozása révén hasznosítani kell az eddig ipari célra nem hasznosított fafajokat és a vékonyabb méretű fákat az erdők jobb hasznosítása érdekében.

Több figyelmet kell fordítani az erdők környezetvédelmi szerepére, a trópusi erdőkben levő igen gazdag géntartalékok megóvására és az erdők szerepére, amit az idegenforgalom növelése érdekében nyújthatnak.

A IX. Erdészeti Világkongresszust Mexico Cityben rendezték 1985-ben. A

kongresszus fő célkitűzése, jelmondata az alábbi volt: *"Az erdővagyon szerepe a társadalom integrált fejlesztésében.*

A bevezető előadásokban rámutattak, hogy a hét évvel ezelőtti VIII. Erdészeti Világkongresszuson az erdei erőforrások pusztulására tett előrejelzések valósággá váltak. A válság lényege, oka a szegénység a harmadik világban. Évente 11 millió hektár erdő pusztul el, mert főzésre, melegítésre csak tűzifát tudnak felhasználni, egyéb, korszerűbb tüzelőt nem tudnak megvenni ebben a térségben az emberek. Ahogy fogy a fa, egyre több helyen már nem tudnak kétszer meleg ételt készíteni fahiány miatt. De mindenütt folytatódik az ősi gyakorlat, így Mexicóban is és az erdők közelében élő lakosság levágja, felégeti az erdőket, hogy újabb mezőgazdasági területeket nyerjenek.

De megjelent a veszély a fejlett államokban is, ahol a savas esők és egyéb légszennyező anyagok, a kiterjedt erdei tüzek, szélöntések stb., okoznak egyre súlyosabb károkat az erdőkben. Világméretben kell érvényesülnie annak a felismerésnek, hogy *az erdőknek a társadalmat kell szolgálniuk* és hasznosításukat integrált módon kell megoldani. A szervezet, infrastruktúra, kutatás, technológia és iparosítás az erdőkben rejlő erőforrások hasznosítása szempontjából egymástól elválaszthatatlan tényezők.

A Mexicói Nyilatkozat hangsúlyozza, hogy olyan politikát kell meghatározni és stratégiát alkalmazni, mely a társadalom minden tagjának felelősségén és együttes részvételén alapszik. A világ fejlődését befolyásoló tényezők olyan megközelítést igényelnek, mely megfelelő tartós összhangot törekszik teremteni az emberi lét jövője és a természet között. Ennek során összhangot kell teremteni a vezetés központi és regionális formái, valamint a magánintézmények és a társadalom egyes tagjai között.

Alapvető fontosságú a vidék integrált fejlesztése; egy ország fejlődését nem lehet a vidék romjaira építeni. Az integrált vidékfejlesztésnek magában kell foglalnia az erdők sokirányú fejlesztését és ennek során a mezőgazdasággal, legeltetéssel, az ökológiai követelményekkel, a társadalmi haladás igényeivel, a természeti erőforrások védelmével, így a vízgyűjtő helyek védelmével, a sivatagosodás elleni küzdelemmel való szoros integrációját.

A Nyilatkozat külön fejezetben foglalkozik a trópusi erdőkkel összefüggő erdészeti feladatokkal, melyet egy akciótervben fogalmazott meg. Ebben kiemeli az erdészek szerepét, feladatát a földhasznosítás tervezésében, a tűzifa ellátás sokoldalú problémájának megoldásában, a trópusi erdők ökoszisztémájának megőrzésében, a fafeldolgozó ipar és intézmények fejlesztésében.

A X. Erdészeti Világkongresszus színhelye Párizs, időpontja 1991, vezető témája:

"Az erdő a jövő öröksége" volt.

A hat vitaterület az alábbi volt:

Az erdő, mint megóvandó örökség,
Az erdőörökség védelme és megőrzése
Az erdő és a fák szerepe a területgazdálkodásban,
Az erdőörökség-gazdálkodás
Az erdőörökség, mint gazdasági erőforrás,
Politika és intézményrendszer

Talán nem véletlen, hogy a harmadik világban tartott két világkongresszus után a X. kongresszust újra Európában rendezték meg, mégpedig Franciaországban, ahol sajátos történelmi és gazdasági fejlődés következtében a fejlett tőkésországok közül ez idő szerint Franciaországban alakult ki legjobban a gazdaság központi irányításának és befolyásolásának összefüggő és intézményes keretek között megvalósuló állami rendszere. Az előző világkongresszusok üzenetei egyre erőteljesebben hangsúlyozták, hogy az emberiség alapvető problémái nem csak a gazdaság fejlődésében függenek szorosan össze, hanem elválaszthatatlan kapcsolatban állnak a társadalmi problémákkal, a természethez fűződő viszonyal, ezért hosszabb távon szükséges az összes tényezők között a megfelelő összhangot megteremteni, azaz bizonyos *tervszerűséget szükséges tényezők között biztosítani*. Különösen vonatkozik ez az erdőgazdaságra, mely hosszú távra kiható tevékenység.

A világkongresszus ezen elvárásoknak meg is felelt, ami kitűnik a "*Párizsi Deklaráció*" főbb megállapításaiból és ajánlásaiból.

Az említett dokumentum bevezetőben röviden összefoglalja az adott helyzet főbb jellemzőit az alábbiakban:

Az erdők pusztulása, irtása az erdőörökség elszegényesedéséhez vezet; jelen generáció felelős a jövő nemzedék felé bolygónk természeti örökségéért.

Az erdők által nyújtott megújítható javak és szolgáltatások fontos szerepet játszanak az emberiség növekvő faanyag, élelmiszer, takarmány szükségleteinek kielégítésében a víz- és széndioxid körfolyamatokban, a talajvédelemben, a biológiai sokszínűség megőrzésében, a szabadidő szükségleteinek kielégítésében.

Az erdőgazdálkodás fogalma magában foglalja az erdő gazdasági, ökológiai, társadalmi és kulturális funkcióinak érvényesülését, ezáltal bővítve a tartamos hozamának jelentőségét. El kell kerülni a bioszférában bekövetkező visszafordíthatatlan károsodásokat.

Ezek után a Deklaráció összefoglalja a legfontosabb feladatokat:

Meg kell tervezni a földterületek hosszú távú, rendeltetésszerű hasznosítási lehetőségeit, hogy meghatározható legyen a távlati erdőterületek nagysága és elhelyezkedése.

Be kell vonni a lakosságot a területek integrált fejlesztésébe, megadva számukra minden intézményi, technikai és pénzügyi segítséget a feladatok megoldására.

Tekintettel az erdőgazdálkodási ciklusok hosszú időtartamára, ügyelni kell az erdészeti politika tartamosságára.

Fokozni kell a nemzetközi együttműködést és fokozni kell a veszélyeztetett térségek erdeinek nemzetközi hálózatokba való besorolását.

A X. Erdészeti Világkongresszus a környezeti problémák globális jellegének és sürgősségének tudatában ünnepélyesen felhívja a döntéshozókat, vállaljanak kötelezettséget bolygónk zöld felületének, az erdőörökségnek megőrzésére, illetve helyreállítására és ennek érdekében alkalmazzák az erdészet hosszú távú, a tartamosságot biztosító közgazdasági és pénzügyi mechanizmusait.

Végül a XI. Erdészeti Világkongresszus színhelye Antalya, Törökország és 1997. október 13-22. között rendezték meg. A kongresszus fő témája: Az erdészet a fenntartható fejlődésért: a XXI. század felé.

A konferencia célját az alábbiakban fogalmazták meg:

A világ erdeinek, a víz, talaj és levegő készleteknek a pusztulása életbevágó kérdése az emberiségnek. Ezek a problémák nem korlátozhatók a nemzeti határok közé. A következő években az emberek és nemzetek jóléte, egészsége, az élet minősége földünkön attól fog függeni, miképpen értjük meg ezeket az életbevágó problémákat és hatékony nemzetközi választ tudunk-e adni ezen problémák megoldására a kooperáció és együttműködés területén.

A növekvő erdőirtás, a sivatagosodás, az ezzel összefüggő elszegényesedés, valamint az erdei tüzek és szennyeződés nem csak a természeti erőforrások csökkenéséhez vezet, de veszteséget okoz a biodiverzitásban is. Ezért ha az erdőket megfelelő módon kezelik a tartamos gazdálkodás módján, azok sok hasznot biztosítanak az embereknek, a nemzetgazdaságoknak és a környezetnek, mint például iparifát, tűzifát, a talajok és vizek védelmét, az élőhelyek megőrzését. A fenntartható fejlődés programjai és gyakorlata területén elkövetett hibák súlyos negatív következményekkel járnak, mint az árvizek, éghajlati változások, szennyeződés, savas esők, vagy a biodiverzitás csökkenése és tájrombolás.

Ezért a Kongresszus számára választott fő téma széleskörű figyelmet keltett a résztvevők körén túlmenően is, figyelembe véve az ENSZ Konferencia a környezetről és Fejlődésről /RIO de Janeiro, 1992/ című rendezvényt követő vitákat

az erdőkről, továbbá számos, az erdővel kapcsolatban álló, más tudományág embereinek érdeklődését, az elektronikus kommunikáció nyújtotta + + + + lehetőségeket a párbeszédre és az ismeretek terjesztésére, továbbá az a tény, hogy a Kongresszus színhelye Törökország, hidat képez nem csak két kontinens, de Észak és Dél között is.

A Kongresszus programja hét fő területet ölel fel, amelyek megfelelnek a tartamos erdőgazdálkodás alapkritériumainak. Mivel a szakértők, akikkel konzultációkat folytattak, azt javasolták, hogy minden témát két oldalról kívánatos megközelíteni, éspedig a szakmai tárgykör és az ökorégió oldaláról, számos ülést hat különböző fő erdőtípusban folytatandó tartamos erdőgazdálkodás feltételeinek megvitatására fognak szentelni.

Mivel az erdészeti világkongresszusok történetében először volt a színhely a Közel-Kelet, a programban a mediterrán országok kérdései hangsúlyozott helyet kaptak.

2. Az erdők társadalmi szerepének bővülése; környezetvédelmi világkongresszusok

Az emberiség sorsáért felelősséget érző tudósok, írók, különböző, felgyorsuló jelenségekből a 60-as évek közepétől már kezdték észrevenni, hogy az érvényesülő tendenciák változatlan folytatása esetén az emberiség világméretű katasztrófa felé sodródik. Rachel Carson "Silent Spring" /Néma tavasz, 1962/ című regénye elemi erővel döböntette rá az embereket, hogy az erdőkből eltűnnek a madarak a növényvédőszeres korlátlan használata következtében. A megindult vizsgálatok nyomán kiderült, hogy sokkal többről van szó, mert a növényvédőszeres korlátlan használata kiszámíthatatlan a hatással van az ember egészségére is; a különböző mérgek a táplékláncban feldúsulnak és az emberi szervezetben lerakódnak, ahol súlyos károkat okozhatnak. Az írók, tudósok felvilágosító tevékenysége nyomán a fejlett világban az értelmiség egyre szélesebb köreiben vált sürgetőbbé a követelés, hogy a veszély felismeréséből tovább kell lépni a cselekvés területére. A környezetvédelem hulláma elérte a nemzetközi szervezeteket és a kormányzati köröket is; így született meg a döntés, hogy a környezet állapotának felderítésére, védelméhez szükséges intézkedések meghatározására egy nemzetközi tanácskozást kell összehívni.

Környezetvédelmi Világkonferencia. Stockholm, 1972

Az ENSZ szervezésében, 1972 tavaszán ült össze - gondos előkészítés után- a Stockholmi Környezetvédelmi Világkonferencia. Ma már -húsz év távlatából-

megállapíthatjuk, hogy a Világkonferencia záródokumentuma az egyik legfontosabb ENSZ dokumentum volt, amit ez a szervezet az emberiség érdekében valaha is kiadott. Érdemes lenne azok fényében, amit a globális kapitalista rendszerről az előzőekben elmondtunk, gondosan visszatekinteni arra, milyen megállapításokat tett a Stockholmi Környezetvédelmi Világkonferencia az emberi jogokról, a természet védelméről és általában mindarról, amit most a globális politika fenyeget. De haladjunk sorjában.

A Világkonferencia záródokumentuma három fejezetet tartalmaz:

1. fejezet: Nyilatkozat az emberi környezet védelméről
2. fejezet: Az alapelvek
3. fejezet: Akcióprogram, ajánlások

Az alapelvek 26 pontban foglalják össze azokat a feladatokat, amit az ember és a természet kapcsolatában tennünk kell a jövőben, hogy az emberi lét és általában az emberi méltóság, az emberhez méltó környezet megmaradjon.

A rendező elvek közül csak néhányat soroljunk fel mutatóban, hogy fogalmunk legyen a konferencia fő csomópontjairól.

Az embernek alapvető joga van a szabadsághoz, egyenlőséghez, a megfelelő életfeltételekhez egy olyan minőségű környezetben, amely emberhez méltó és egészséges életre ad lehetőséget. Ugyanakkor azonban ünnepélyes kötelessége a környezet megóvása és javítása a következő generációk számára.

Fenntartandó a földnek az életfontosságú megújuló erőforrások létrehozásához kapcsolódó képessége és ahol ez gyakorlatilag megvalósítható és helyreállítható, ott megújítandó és fejlesztendő.

Az erőforrásokkal való ésszerű gazdálkodás környezeti feltételeinek javítása érdekében az államoknak a fejlesztési tervezésüknél egy integrált és koordinált megközelítést kell alkalmazniuk a célból, hogy a fejlődés összhangban legyen az emberi környezet -a népesség érdekében történő- védelmével és javításával.

Az ésszerű tervezés igen fontos eszközt jelent a fejlesztési szükségletek, valamint a környezet védelme és javítása közötti bármiféle ellentét kiegyenlítésében.

A tervezést kell alkalmazni az emberi településeket és urbanizációt illetően annak érdekében, hogy elháríthatók legyenek a környezetre káros hatások és mindenkire nézve maximális társadalmi, gazdasági és környezeti előnyök legyenek elérhetők. Ilyen szempontból elvetendő az a tervezetek, amelyeknek célja gyarmatosító vagy faji uralom kialakítása.

Tekintet nélkül mindarra, amelyben nemzetközi közösség állapodik meg (szabványokra és egyebekre) minden esetben lényeges lesz az egyes országokban uralkodó értékrendek figyelembe vétele. Valamint az, hogy milyen mértékben lesznek alkalmazhatók a legfejlettebb országokban

uralkodó módszerek, amelyek esetleg nem felelnek meg az egyes országoknak, indokolatlan megkötöttségeket és költségeket jelentve nekik.

Már az eddigi néhány példából is látható, hogy a Stockholmi Világkonferencia alapelvei szöges ellentétben állnak a globális kapitalizmus ténylegesen alkalmazott alapelveivel, amelyek kizárólag a tőkés társaságok pillanatnyi pénzügyi érdekeit tartják szem előtt.

Ilyen szempontból tehát jelentős visszalépés történt a Stockholmi Világkonferencia- egyébként időtálló és hosszú-hosszú időn keresztül érvényes-rendező elveivel szemben.

Most röviden tekintsük át, hogy a Világkonferencia dokumentuma milyen javaslatokat, elveket tartalmaz az erdővel kapcsolatban.

A Világkonferencia javasolja, hogy a FAO az illetékes nemzetközi szervezeteken keresztül pozitív tanácsot adjon a tagországoknak az erdőségek fontos szerepére, különös tekintettel a talajok megőrzésére, vízfolyások, vízgyűjtők megóvására, kirándulóhelyek és az állatvilág védelmére, üdülési lehetőségekre, a bioszféra védelmének átfogó keretén belül.

Az ENSZ főtitkára tegyen lépéseket annak biztosítására, hogy a tagországokkal együttműködésben folyamatos legyen a Föld erdőségeinek ellenőrzése. Ilyen, a Föld erdőségeit értékelő program biztosíthatná az alapvető adatokat, beleértve azokat is, melyeket a Föld alkotta biomaszra és az uralkodó jellegű környezet közötti egyensúlyra, az erdők alkotta biomaszra változásaira vonatkoznak - melyek jelentős hatással vannak a környezetre. Információkat kell készíteni a meglévő készlet-felmérésekből, távérzékelő eljárásokkal kell kiegészíteni a Föld erőseire vonatkozó ismereteket. Az erdővédelmi program távérzékelési módszerek segítségével folyamatos ellenőrzést biztosíthat az erdőségek fölött.

Ajánlatos, hogy a FAO nemzetközi kutatási és információs csere-programot koordináljon az erdőtüzekre, rovarkártevőkre és növénybetegségekre vonatkozólag.

Ajánlatos, hogy a FAO könnyítse meg az információ átadást és áramlást az erdőkre és az erdőgazdálkodásra vonatkozólag. A FAO fokozza erőfeszítéseit az erdősítési és kutatási szervezetek támogatására olyan fajok megkeresésével, melyek olyan területeken is lehetővé teszik az erdősítést, ahol egyébként a rendkívül nehéz ökológiai viszonyok miatt ez nehezen lehetséges.

Ajánlatos, hogy a főtitkár biztosítsa a megfelelő ENSZ szervezeteknek a fejlődő országok kormányaival való együttműködését, tanfolyamok kidolgozására a vadgazdálkodással kapcsolatban, továbbá technikusok képzésére szolgáló körzeti iskolák létrehozását, az egyes országokból a másik országokba vándorló állatfajok védelmét, olyan megállapodások megkötését, melyek csökkentenék az erőforrások túlzott igénybevételét.

Ajánlatos, hogy a kormányok a főtitkárrel, és ahol szükséges a FAO-val történő együttműködés keretében megállapodjanak egy nemzetközi programban a Föld genetikai erőforrásainak megvédése érdekében. Szükség lenne egy nemzetközi hálózatra, megfelelő mechanizmusra, amely elősegítené a genetikai anyagnak az országok közti cseréjét. Statikus és

dinamikus módszerekre egyaránt szükség van a genetikai készletek megóvása érdekében. Szükséges, hogy a főtitkár és a FAO együttműködésében felmérjék a kimerülés, vagy kipusztulás által leginkább veszélyeztetett genetikai erőforrásokat. Fontos hogy az emberi termelés által fenyegetett valamennyi fajtának szerepelnie kell egy ilyen felmérésben; szükséges olyan területek kijelölése, amelyek genetikai szempontból változatosak. Ezeket a leltárakat időnként felül kell vizsgálni és biztosítani kell, hogy a kihalóban levő genetikai erőforrásokat illetően naprakész információkkal rendelkezünk.

A Környezetvédelmi Világkonferencia határozatainak végrehajtása során határozta el a magyar földművelésügyi kormányzat egy akkor legkorszerűbb környezetvédelmi intézkedési rendszer és szolgálat felállítását. Ennek része volt a hazai génbankrendszer létrehozása, melynek növényi génbankja például 30 000 tételt tartalmazott.

Ha most röviden össze akarjuk foglalni a Környezetvédelmi Világkonferencia jelentőségét, akkor a következő pontokra kell felhívni a figyelmet:

1. Ez a világkonferencia hosszú időre -gyakorlatilag egy korszakra előre-helyesen határozta meg az ember és a természet viszonyát, ezzel az ember felelősségét és megfogalmazta azokat a teendőket, amit egy ilyen ökológiai *dinamikus egyensúly érdekében* meg kell tenni.
2. Az eszközök közt több pontban hangsúlyozottan kiemelte a *hosszútávú tervezés szükségességét*, ami egy ilyen folyamatban -mint a természet és az ember viszonya- elkerülhetetlenül szükséges. A feladatokat ebben az esetben hosszú távra kell megtervezni mind az egész emberiség, mind a régiók, mind az egyes országok tekintetében.
3. Ez a Környezetvédelmi Világkonferencia kiemelte az erdőket és az erdészetet a szokványos ágazati rangsorból és mint az ökoszisztéma egyik legszilárdabb részét hangsúlyozta jelentőségét az egész környezet fenntartása szempontjából. Ezzel tulajdonképpen az erdők jelentőségében a környezet védelme egyenrangúvá vált a fatermelési szempontokkal és ez a későbbiekben csak erősödött. Ez tehát egy ugrópont volt az erdők és az erdészet számára, mikoris az ágazati jelentőségéből kiemelkedve társadalmi rangra emelkedett.

Környezet és fejlődés ENSZ Konferencia, Rió de Janeiró, 1992.

/United Nations Conference on Environment and Development /UNCED/, a szövegben II.Környezetvédelmi Világkonferencia/

Húsz évvel a Stockholmi Világkonferencia után rendezte meg az ENSZ a második környezetvédelmi világkonferenciát a megjelölt címmel, sokkal nagyobb szellemi és anyagi előkészítéssel, mint az előzőt. Éveken át dolgozott egy magas szintű bizottság a konferencia előkészítésén. Ennek az elnöke Bruntland asszony, Norvégia miniszterelnöke volt, akinél alkalmasabb személyt aligha lehetett volna találni ennek a feladatnak az ellátására. Az előkészítés szellemi és anyagi része tehát kifogástalan volt. A Konferencián, amelyet 1992 június 3-tól 11-ig tartottak és

amelyen 178 ENSZ tagállam közül 172 vett részt, a következő dokumentumokat fogadták el:

Riói Nyilatkozat, amelyben általános elveket fogalmaztak meg az erőforrások hasznosításáról, a környezet védelméről, a fenntartható fejlődésről, az egyes államok együttműködéséről.

Feladatok a XXI. századra c. dokumentum, amely ajánlások és javaslatok gyűjteménye. Ez a dokumentum négy részből áll: szociális és gazdasági dimenziók, a fejlődéshez szükséges erőforrások kezelése és védelme, a nagy társadalmi csoportok szerepének erősítése és a megvalósítások eszközei.

ENSZ éghajlatváltozási keretegyezmény

Egyezmény a biológiai sokféleségről

Nyilatkozat az erdőkre vonatkozó alapelvekről

A hivatalos magyar tájékoztatás szerint az eredeti cél az volt, hogy az erdőkről is születessen egyezmény. Ez nem valósult meg; az egyezmény körüli viták még éveken át folytatódtak a különböző érdekcsoportok között. Az igény azonban fennmaradt, hogy valamikor jöjjön létre egy ilyen egyezmény, ezért a nyilatkozatot közbenső fázisként lehet értékelni.

A konferenciáról számos hivatalos dokumentum, jelentés, állásfoglalás jelent meg, ezekről érdemes a következőket tudni.

Hivatalos magyar álláspont is elismeri, hogy nem érték el azt a célt, amit akartak a környezetvédelem területén. Mi azonban nyersebben és őszintébben fogalmazhatunk és kell is hogy fogalmazzunk; a konferencia gyakorlatilag inkább visszalépést jelentett Stockholmhoz képest, pedig az előre lépéshez minden feltétel adva volt, ami a szellemi előkészítést illeti. Másról van itt szó, amit a hivatalos magyar nyilatkozatok, vélemények és szakértői jelentések nem tartalmaznak. A világ politikai és gazdasági irányításában a szociális piacgazdaság elvei háttérbe szorultak és a globális tőkés rendszer körvonalai kezdtek kirajzolódni. Ez érvényesült a környezetvédelmi konferencia egész munkájában és eredményeiben is. A tőkés világcégeknek és a mögöttük álló Egyesült Államoknak most már nem érdeke különböző környezetvédelmi vagy egyéb akadályok állítása a globális hatalomra való törekvéssel szemben. *Célja most már minden regionális, vagy az egyes államok által támasztott akadály lebontása és a világcégek akadálytalan terjeszkedésének maximális elősegítése mind a politika, mind a gazdaság, mind a kultúra területén.*

Gondoljunk csak az erdőkre! A Bruntland jelentés, amely a földrészek legkiválóbb képviselőiből álló bizottság több évi munkájából állt elő, eredeti célja az volt, hogy az erdőkről születessen egy külön egyezmény. Ezt nem sikerült megvalósítani. Gondoljunk csak arra, ami a kis Nepálban történt, ami persze csak mikrojelenség ahhoz képest, ami a világban történik. A világcégeknek nem érdekük,

hogyan az Amazonas menti erdők védelmére szülessen nemzetközi egyezmény, mert ez ellentétes az érdekükkel. Nem érdekük, hogy más területen is bármi akadályozza a cégek behatolását, akiket csak a pillanatnyi haszon érdekel; az emberiség távolabbi célja nem szerepel a célkitűzéseik között. Ezért lehetett azt állítani a második fejezetben, hogy az erdőkre nagy veszedelem leselkedik a tőkés globális politika érvényre jutása esetén. Ezt lépten-nyomon lehet tapasztalni és ezt ki is kell mondani minden tisztességes és az emberiség sorsáért aggódó embernek, aki az ország, a környezet és az erdők sorsát a szívében viseli.

1997-ben, öt évvel a Riói Csúcs után, New Yorkban az ENSZ rendkívüli közgyűlést tartott, amelyen értékelték a 92-es Riói Konferencia ajánlásait. Ebben az erdők esetében említést tesznek egy globális erdőegyezmény előkészítésére, amit pedig előzetesen elhatározás szerint 2000-ben írnak alá. A hivatalos magyar állásfoglalás is megerősíti, hogy New Yorkban nem történt alapvető változás a Riói Konferenciához képest az erdők vonatkozásában és ez mindenképpen kudarc, de ez a kudarc már Rióban kezdődött. Az igazsághoz tartozik az is, hogy nem valósult meg a legnagyobb fejlett államok hozzájárulása a környezetvédelem ügyéhez sem.

Ennek a fejezetnek zárógondolataként tehát megerősítve láthatjuk azt a tételt, amit az előzőekben állítottunk, hogy *az erdők sorsa a társadalmi és gazdasági rendszerek alakulásának egyenes függvénye és ez megmutatkozik mind nemzetközi, mind regionális, mind az egyes országok vonatkozásában is.*

3. Az alakuló rendező elvek körvonalai

Az 1997 évi new york-i rendkívüli ENSZ közgyűlés állásfoglalásait és az abban foglalt következő öt évre szóló programokat figyelembe véve érdekes megállapításokat lehet tenni. Egyre világosabban látszik, hogy a nemzeti és nemzetközi fórumokon, a nyilvánosság előtt és a kulisszák mögött világméretű küzdelem folyik a környezetvédelem ügyéért és ebben harcban lényegében *három* érdekcsoportot különböztethetünk meg:

Az ENSZ és szervezeteinek környezetvédelemmel foglalkozó bizottságaiban és hivatalos kormánysszervezetekben az egész emberiség ügyét a szívükön viselő, különböző posztokon levő szakértők és résztvevők;

a globális kapitalista rend ügyét a kezükben tartók és azok szellemi kiszolgálói, akik csak rövid távon gondolkodnak, csak a pillanatnyi pénzügyi hasznot nézik, nincsenek tekintettel az emberiség óriási többségének szociális igényeire, az ember természeti környezetére és jövőjére, akik elvetik a szociális piacgadáság egész rendszerét és Adam Smith tanaihoz kívánnak visszatérni elsősorban abban, hogy az állam ne avatkozzon be a gazdasági-társadalmi folyamatokba.

végül az emberiség jobb sorsáért, a környezet megóvásáért és fenntartásáért küzdő, nem kormányzati szervek, amelyek hosszútávon gondolkoznak, a társadalom egészének gondjait tarják szem előtt és ezért szociális érzékenyséjük, az emberi környezet védelmét elsőrendű fontosságúnak tartják, ezért a piacgazdaságnak a "szociális piacgazdaság" formáját tartják követendőnek, amit Keynes tanai fémjeleznek és amelyik az állam jelentős beavatkozását igényli a gazdasági-társadalmi életbe.

Az első és harmadik csoport jószándéku törekvései gyakran elvesznek a sok kompromisszum eredményeképpen a végrehajtás, a bürokrácia útvesztőiben, a rengeteg bizottságban és egyéb fórumokon folyó vitákon. De ne adjuk fel a reményt, ez nem elveszett küzdelem; az emberiség jobbik - és sokkal nagyobb fele- csak most kezd nekigyürkőni a világméretű küzdelemhez. Ennek eredményeképpen az ENSZ keretében létrehoztak egy *ad hoc* kormányközi testületet, amely az erdőkkal foglalkozik és feladata, hogy ennek keretében segítse elő a kormányközi politikai párbeszédet és ösztönözzön a hosszútávú politikai elkötelezettséget követelő, fenntartható erdőgazdálkodás megvalósítására világszerte.

A két környezetvédelmi világkonferencia között /1972, 1992/ az erőviszonyok átrendeződtek, megváltoztak. Akkor a fejlett országok a környezetvédelem szükségességét felismerve álltak az egyik oldalon és a fejlődő országok viszont úgy látták- és ez is volt az érdekük- hogy ha fejlődni akarnak, akkor az erőforrásaikat ki kell használni, még ha az a természet kárára is történik. Most, 20 év után a második környezetvédelmi világkonferencián mind a fejlett világ, mind a fejlődő országok között vannak világcégek, amelyek a pillanatnyi haszonra törekszenek, ezek vannak számszerű kisebbségben, de a hatalom az ő oldalukon áll és vannak a széles néptömegek, mind a fejlett, mind a fejlődő országokban, akik az emberiség fennmaradásáért és a környezet megóvásáért küzdenek. Persze az alapvető arányok nem változtak sőt a távolság nőtt, a szakadék mélyült Észak-Dél, a fejlett és elmaradt világ között.

Ha árnyaltabban és részleteiben is át akarjuk tekinteni a világ erdészeti politikáját formáló főbb szervezeteket és az általuk képviselt irányzatokat, akkor a legcélszerűbb megismerkedni *David Humphreys: "A nemzeti erdészeti programok globális vonatkozásai"* című tanulmányával /1998/, melynek lényege röviden a következő.

Azokat az összefüggéseket, amelyek között a nemzeti erdészeti politikákat tervezik és alkalmazzák, globális irányításu, kialakuló strukturák és intézmények formálják. Ezek a strukturák magukban foglalják azokat a fórumokat, amelyek célja elősegíteni a neoliberális szabályokat a tőke, a javak és a szolgáltatások szabad forgalma által, mint a Világkereskedelmi Szervezet, a Nemzetközi Valutaalap és az OECD, amelyik éppen most vezet tárgyalásokat egy Multilaterális Beruházási Egyezmény megkötésére. *Számos vonatkozásban feszültség áll fenn azon fórumok között amelyek a neoliberálisizmust támogatják és azok között, melyek a környezet*

védelmét akarják elősegíteni. Ez utóbbi egy sor erdészeti vonatkozású konvenciót és eszközt érintenek.

A tanulmány három ilyen folyamatot vizsgál. Az *első* a létező, erdészeti kapcsolódású kormányközi szervezetek fejlődése. A *második* a folyamatban levő viták és tárgyalások egy *erdészeti egyezmény* megkötésére. A *harmadik*, vannak kezdeményezések a nemzetközi *nem állami / civil/* szervezetek részéről is az erdészeti kérdések előbbrevitelére. Végül a tanulmány érinti az ideológiai feszültségeket és az igazság kérdését az erdészeti politikában. Vegyük sorra ezeket.

a. Az erdészettel kapcsolatos eszközök és fórumok

Jelenleg közel husz erdészeti nemzetközi kormányközi szervezet létezik; ezek közül kettőt vizsgáljunk meg közelebbről. Az egyik a *Nemzetközi Trópusi Fa Egyezmény /1983, megújítva 1994/* a másik az *Egyezmény a Veszélyeztetett Vadon élő Növény-és Állatfajok Nemzetközi Kereskedelmének Forgalmára /1973/*. Ezen kívül foglalkozunk még a *Kormányközi Erdészeti Bizottsággal* és jogutódjával, a *Kormányközi Erdészeti Fórummal*.

A *Nemzetközi Trópusi Fa Egyezmény*, történetének elemzése szerint, kezdettől fogva egy háromirányú ideológiai feszültséget mutatott, ami a globális erdészeti politikát formálta az 1980-as évek elejétől. A három, egymással versengő ideológia: a jelenleg uralkodó *neoliberális* ideológia, és két, ezzel ellenkező ideológia: az *Új Nemzetközi Közgazdasági Rendszer /ÚNKR/* és az *Ökológizmus*. Az ÚNKR középpontjában egy olyan modell áll, amelyik meg akarja oldani a mennyiségi és minőségi munkaerő kihasználatlanságának és egyidejűleg a természeti erőforrások túlhasználatának gondját. Az ÚNKR-t a 70-es években fejtették ki a G77 -esek /77 aláíró fejlődő állam/, akik azzal érveltek, hogy a neoliberális globális gazdasági rendszer igazságtalan, mert előnyösebb helyzetbe juttatja az Észak fejlett államait a Dél kárára.

Az *ökológizmus* ideológiáját meg kell különböztetni a környezetvédelmi ideológiától, amelyik csak arra törekszik, hogy az ipari rendszer zöld legyen. A környezetvédelmi mozgalmak az ipart és fejlődést úgy akarják ellenőrizni, hogy hogy megszüntessék a legrosszabb környezeti hatásokat. Az *ökológisták* viszont bírálják a termelés és fogyasztás meglévő formáit és a fejlődést, a szabadkereskedelmet; a globalizációt a környezet pusztítása részének tekintik. Az ökológisták javaslatai keresik a *hatalmi viszonyok* arányosítását és *átcsoportosítását az államtól a helyi szintekre* a helyi közösségekbe, elismerve azt a fontos szerepet, amit az őslakosság, a helyi lakosság tudása, ismeretei játszhatnak az erdők megóvásában, megszüntetve a fejlesztés felülről lefelé centralizált tervezési módszereit. A környezetvédőkkel szemben az ökológisták nem egyszerűen

beágyazódtak más politikai ideológiákba, hanem ez ideológia a saját jogán. A *Nemzetközi Trópusi Fa Egyezmény* szervezete következetesen tartja magát a neoliberalizmus ideológiájához azzal érvelve, hogy a trópusi fa nemzetközi kereskedelmében nem szabad semmilyen korlátozást bevezetni. A kormányok és a nagy fakeskedelmi szervezetek szoros kapcsolata különösen látható Délkelet-Ázsiában. Bár a egyezmény szervezete kormányközi szervezet, a kereskedelmi szervezetek képviselőinek sokkal nagyobb befolyásuk van, mint a nem kormányzati /társadalmi/ szervezetek képviselőinek. Bár a neoliberalizmus fejlődő államokbeli képviselői szívesen csatlakoznak olyan javaslatokhoz, amelyek követelik, hogy a fejlett Észak segítse pénzügyileg és technológiával a trópusi erdők megóvását. Egyetlen, ökológiainak nevezhető, határozatot hoztak csak fennállásuk során, 1990-ben, hogy a trópusi fa nemzetközi kereskedelmében 2000-től kezdve csak a fenntartható fejlődés szabályainak megfelelően kezelt erdőkből származó fa hozható. Olyan határozatot még nem hozott a szervezet, ami piaci beavatkozást vont volna maga után.

b. Konvenció a Fenyegedett Fajok Védelméről

Hatásköri viták után egyezményt kötöttek, amelyben 6 fajtát soroltak fel, melyek nemzetközi kereskedelmét megtiltották és 9 fajtát, amelyek kereskedelmét, igazolások kiadásával, ellenőrzik.

c. Az Erdők Kormányközi Bizottsága

Az EKB-ot 1995-ben hozták létre. Az ENSZ speciális közgyűlése, amely a II. Környezetvédelmi Világkongresszus határozatainak végrehajtásával foglalkozott, az EKB alábbi öt programterületét is áttekintette:

- I. A Környezetvédelmi Világkongresszus erdészeti vonatkozású döntéseinek végrehajtása.
- II. Nemzetközi együttműködés a pénzügyi segélyek és a technológiák átadása területén.
- III. Tudományos kutatás, az erdők értékelése, valamint a kritériumok és jelzőszámok a fenntartható /tartamos/ erdőgazdálkodás számára.
- IV. Kereskedelem és környezet az erdei termékek és szolgáltatások vonatkozásában.
- V Nemzetközi szervezetek és multilaterális intézmények és eszközök.

Részletesen csak az V ponttal foglalkozunk; ennél voltak, már a Világkongresszus során is, hosszan elnyúló viták a *globális erdészeti egyezmény* ügyében.

A III. pontnál érdemes megjegyezni, hogy a legközelebbi erdőleltárat 2000 -ig készítik el és *ebben szerepeltetni kell az erdő minden értékét é szolgáltatását*. Ebből a célból meg kell határozni a tartamos erdőgazdálkodás minden kritériumát és jelzőszámát, amely biztosíthatja, hogy minden értéket, tehát a nem kereskedelmi értékeket is felvegyék az erdőleltárak készítésekor.

d. A globális erdőegyezmény ügye.

Az egyezmény előkészítését 1990-ben kezdték meg, majd a Környezetvédelmi Világkongresszuson, elmérgesedett viták között, folytatták. Az országok az Észak-Dél vonal körül polarizálódtak. Az Észak, az Európai Közösség, Kanada, USA és Japán az egyezmény érdekében érvelt, míg a Dél, amelyben G77 fejlődő államai tartoznak, ellene. Az erdők tulajdonában elfoglalt ellentétes vélemények segítik megmagyarázni az ellentéteket. Néhány észai delegátus az erdőket mint globális közös értéket minősítette, míg Malayza delegátusa elutasította ezt a gondolatot, mint nemzetekfeletti jogra támasztott igényt. A fejlett államok egy " globális Keynesizmus" érdekében azzal érveltek, hogy a gazdag Észak segítse a szegényebb Délt pénzügyileg, technológiák átadása útján, az adósságok mérséklésével és a kedvezőtlen kereskedelmi feltételek megváltoztatásával. A G77 csoport szerint a kereskedelemnek szabadnak és nyitottnak kell lennie, de lehetővé kell tennie például az Észak technológiájának átadását kedvezményes és koncessziós feltételek mellett és az Észak pénzügyi segítségét Dél szánára.

A viták folytatódtak a Környezetvédelmi Világkonferencia után is, de közben egyes álláspontok megváltoztak. Az USA, amelyik a Világkongresszuson még támogatta a egyezmény megkötését, megváltoztatta álláspontját és az egyezményt ellenzők oldalára állt. A a társágok /világcégek/ befolyása segít megmagyarázni a változást. *Amíg a Clinton adminisztráció első időszakában a környezetvédelemnek nagyobb hangsúlyt adott, alá is irta a Biodiverzitás Egyezményt, addig a második félidőben az amerikai társaságok /világcégek/ újból megerősítették a neoliberalizmus értékeit, tiltakozván a kereskedelmi intervenciók minden formája ellen és a környezetvédelmi alapon történő minden globális szabályozás ellen.* Az amerikai gyógyszergyárak bíralták a Clinton Adminisztrációt a Biodiverzítási Egyezmény aláírásáért; miközben az USA energia szektora nem tett előrelépést az 1990 évi széndioxid szint 2000-ig történő stabilizálásáért, amint ebben a Klimaváltozási Egyezményben megállapodtak. Mindez kiváltotta néhány nem kormányzati szervezet bírálatát, de néhány kormányét is, mint például brit munkáspárti kormányét is.

Röviden, a politikai klíma az USA-ban az Adminisztráció ellen fordult. Ez hatott más államokra is. Japán például előzőleg jóváhagyta az egyezmény tervezetét, most ellenezte a bizottság tárgyalásai során; ezt tette Ausztrália és Új Zéland is.

A legtöbb nagy, nem kormányzati szervezet, amelyik Rióban támogatta az erős környezetvédelmi elkötelezettséget tartalmazó egyezményt és amelyik tekintetbe veszi a bennszülött népek jogait, most az egyezmény ellen vannak. A nem kormányzati szervek álláspontjának megváltozásában szerepet játszott az, hogy elvesztették illúzióikat részben a kormányközi kezdeményezések iránt, részben félelmük támadt, hogy az egyezmény megakadályozná a polgári társadalom hatalomhoz jutását. A nemzetközi nem kormányzati /civil/ szervezetek fő érvelése az egyezmény ellen az, hogy az egyezmény újból megerősítené a globális kormányzati struktúrát és felhatalmazást adna az államnak, hogy kizárják a helyi közösségeket. Ezt az álláspontot képviselik a következő, nem kormányzati szervezetek: Világ Környezetvédelmi Uniója /IUCN/, a Nemzetközi Greenpeace Szervezet, a Föld Barátai Szövetség, a Nemzetközi Esőerdők Szervezete, Világalap a Természetért /WWF/

Végül- hosszas vajudás után- megegyezés született egy állandó bizottság létrehozására, amely *Az Erdők Kormányközi Fóruma* elnevezést kapta. Ennek feladatául szabták meg, hogy foglalkozzék az összes erdők ügyével, elsősorban a fenntartható erdőgazdálkodás feltételeivel és megvalósításával.

e. A nemzetközi civil szervezetek kezdeményezései

A kezdeményezések közül- példaképpen- kettőt emeljük ki.

1. A WWF, számos közreműködővel, most azon dolgozik, hogy világviszonylatban létrehozza a védett területek ökológiailag jellemző hálózatát, amely 2000-ig a világ erdőterületének 10 %-ára terjedjen ki. A WWF adatai szerint a világ erdeinek 94 %-a nem védett területen fekszik. Ez Latin-Amerikában 91 %, Ázsia és a Csendes Óceán térségében 95% Afrikában 95% Észak Amerika 95%, Oroszország 98% és Európában 98%. Kína a Környezetvédelmi Világkongresszuson- több ország társaságában- támogatta a WWF javaslatát; ezt tette a Világbank is, javaslatot téve újabb 50 millió hektár védett terület létesítésére 2005-ig.
2. Ugyancsak a WWF javasolta, hogy hozzanak létre egy *Erdészeti Tanusítvány Tanácsot* /ETT/. Ez azt a megbukott kormányközi globális szabályozást hivatott felváltani, melyben a kormányok szabályozták volna a tanusítványok sémáit és rendszerét. A javaslat szerint ezt egy önkéntes, magán szektor által működtetett rendszer váltaná fel. Az ETT-t 1993-ban létrehozták a WWF, más civil környezetvédelmi szervezetek és fakeskedelmi szervezetek részvételével. A ETT felhatalmazza a nemzeti szerveket olyan tanusítványok kiállítására, melyek igazolják, hogy a fa az ETT elvei szerint jól kezelt erdőkből származik. Az ETT ésszerűsége abban van, hogy bár önkéntes, idővel a támogatottsága annyira kiterjedhet, hogy az egyedüli elismert tanusítvány rendszerré válhat. 1998 januárjában 6.3 millió hektár erdőről állították ki tanusítványt az ETT szabályai szerint; a

cél ezt a területet 1998 végére 10 millió hektárra növelni. 1998 márciusáig husz államnak vannak tanusítvány által hitelesített erdei; köztük van Európában a Cseh Köztársaság, Olaszország, Hollandia, Lengyelország, Svédország, Anglia és az USA. Jelentős, hogy amíg az Észak-Dél kormányzati megoszlás eleve kizárta a megegyezést egy kormányközi tanusítvány rendszer létrehozásában; most egy globális nem kormányzati/magán szektor séma a megvalósítás folyamatában van.

f. Erdészeti politika és az igazság kérdése

Az ETT célja, hogy az erdőgazdálkodás szociális és környezetvédelmi kérdésekben felelős magatartást tanusítson. Az igazság kérdésében, ha ETT a társadalom minden rétegében támogatást szerez és ha az erdészeti politikát jogossá és indokolttá lehet tenni a résztvevők előtt, akkor az igazság kikerülhetetlenül központi kérdés lesz azok számára, akik az ETT koncepciójával, tervezésével és megvalósításával foglalkoznak. Az igazságnak három dimenzióját kell megkülönböztetnünk: igazság az államok között, igazság az államokon belül és igazság a generációk között.

Az államok közötti igazság kérdésében a globális erdészeti egyezmény vitája során kitűnt, Észak és Dél között a kormányoknak eltérő véleménye van a jogok és kötelesek kérdésében. A II. Környezetvédelmi Világkongresszus vitáiban egyes északi kormányok, az erdők megóvásának kereteit keresve kivezető utnak találták azt a felfogást, hogy a Dél erkölcsi kötelessége a trópusi erdők megőrzése az egész emberiség javára. A Dél válasza: a nemzetközi jogban rögzített joga a Dél államainak is, hogy az erdeiket a nemzeti fejlesztési politikájuknak megfelelően hasznosítsák. Dél egyik legfőbb érve, hogy Észak a Dél erdeinek zömét kiirtotta és a Délen termelt fa legnagyobb részét Észak használja fel, további felelősséggel tartozik a globális erdőpusztulásért. Ezért nem csak igazságtalanság, de nemzetekfeletti önteltség is az Észak részéről, hogy szerződésben akarja kikötni Dél kimélje meg az erdőit. Az Észak államainak morális kötelessége, hogy kompenzációt biztosítsanak a Dél számára, ha felhagy az erdők kihasználásával és Így elesik az erdőkből származó valuta bevételektől.

Az államokon belüli igazság kérdésében meg kell említeni, hogy nemzetközi fórumokon csak kormányzatok szerepelnek, amelyek elvileg minden polgár nevében szólnak. A tapasztalatok szerint azonban a kormányok gyakran meghatározott érdekcsoportokhoz igazodnak, mások kárára. Számos esetben az őslakó népek vesztik el földjeiket az erdőn kívüli, hatalmas politikai és gazdasági érdekekkel szemben. Braziliában például erdőket égetnek fel és néptörzseket üznek el ősi földjükről. Bár ez a politika hasznára lehet a nemzetgazdaságnak és elősegítheti a nemzeti fejlődést, azonban a kulturális pusztulás és az ember valamint egyéb élőlények élőhelyeiben okozott veszteség óriási.

Az erdei őslakók kezdenek szervezettebbé válni és Észak jelszavával szemben, hogy az erdők *globálisan közös értéket jelentenek*, megfogalmazták saját álláspontjukat: *az erdők lokálisan közös értékek*.

Végül a harmadik az igazság a generációk között. Egyéb környezetvédelmi ügyekhez hasonlóan, a hosszútávon érdekelték ritkán vannak jelen, amikor az erdők használatára ügyében döntenek; a jövő generációk pedig sohasem sincsenek jelen. Az erdők eltérő szociális és gazdasági funkciókat tölthetnek be; ezért ha igazságot akarunk a generációk között, az erdők összes értékeit többé kevésbé érintetlenül kell átadnunk a jövő generációnak. Azonban egyes közreműködők az erdők bizonyos értékeit meg akarják őrizni, másokat megsemmisítenek. Tekintsük át az ültetvények ügyét. Egyes faiparosok például le akarnak tarolni egy erdőterületet és helyébe ültetvény erdőt kívánnak létesíteni, gazdasági értelemben magas értékű fafajokból. Lehet, hogy az ültetvényes erdők sikeresen adnak át a jövő generációnak bizonyos erdő értékeket; ugyanolyan széndioxid csökkentő kapacitást és élőfakészletet, mint amit elődeik is örökölték. Azonban sok ültetvényerdő egyetlen fafajból álló monokultúra és ezért ökológiailag nem jellemző a természetes növénytakaróra. Ezek az erdők nem képesek fenntartani azt a biodiverzitást, mint a természetes erdők és biztosítani a nem fatermék javak és szolgáltatások megújítását, mint például a gyümölcsök és diók; de nem fogják biztosítani azokat a kulturális és szellemi funkciókat sem, mint a természetes erdők. Mindezek következtében nem képesek teljesíteni a generációk közötti egyenlőséget sem. Ezért az ültetvény politika a faiparosok érdekeit szolgálja a jövő generáció kárára. A mai ültetvény tulajdonosok utódai egy pénzügyileg eredményes társaságot örökölnék azzal a különbséggel, hogy a jövő generáció ökológiai tőkéjét egy üzleti vállalkozás magántőkéjévé konvertálták. De a mai generációk közvetlen utódai egy degradált erdőkből álló erdőterületet fognak örökölni azon értékek nélkül, melyek elvesznek a természetes erdők kipusztításával. A záró gondolat:

Az erdészeti politika nagymértékben a kialakult hatalmi erőviszonyoknak és az érdekütközéseknek a következménye, eredménye, de terméke a közreműködők ideológiai beállítottságának is. A neoliberalizmus uralkodó eszméinek képviselői eddig akadályozták az Új Nemzetközi Gazdasági Rend/UNGR/ és az ökológia ideológiai kihívásainak érvényesülését, de ez utóbbi kettő teret nyerhet. Például számos közreműködő növekvő környezeti aggodalma kérdésessé teheti a neoliberalizmus szabadkereskedelmi világméretű és így az ökológizmus, mint politikai doktrína erősödik.

Azoknak, akiknek legnagyobb a befolyásuk az erdőkre, változatlanul arra törekednek, hogy erősek legyenek az olyan érdekkörökön kívül, mint a gazdasági és politikai hatalommal rendelkező ipari társaságok, melyek kiszorítják a helyi

közösségek tradicionális földhasználati formáit. Vándorló földnélküli farmerek is igénybe veszik az erdőt, hogy létfenntartásukhoz kiegészítő mezőgazdasági termelést kíséreljenek meg folytatni, ha másutt elüzték őket. Az erdők irtása tehát következménye mind a hatalmasoknak, kik elfoglalják a erdőket, mind a szegényeknek, akiket elűznek földjeikről. A hatalomtól megfosztott helyi közösségek jogainak elismerése nem csak környezetvédelmi parancsoló szükségesség, de szociális igazságosság is a jelen generáció számára. Csak ha a generációk közötti igazságtalanság kérdéséhez hozzálátunk és azok, akik érdekeltek az erdők megóvásában és az erdők fenntartható használatában, nagyobb befolyást nyernek a politika alakításának folyamatában, mint azok a résztvevők, akik rövidlátó és ökológiailag nem a tartamos gazdasági kihasználásban érdekeltek, lesz lehetséges a mai generáció utódainak azokat az értékeket átadni, amelyeket örököltek, kielégítve ezzel a generációk közötti igazságosság követelményét. Ezzel fejeződik be a tanulmány. az erőviszonyokat illetően ma már kirajzolódik világméreteken a következő két érdekcsoport:

Az első érdekcsoport világosan felismerhető és azonosítható. Ezek a multinacionális cégek és köréjük csoportosuló erők; mögöttük a Egyesült Államok áll a maga mérhetetlen gazdagságával és egyedülálló katonai erejével. Tevékenységük a világ lakossága csak kis részének érdekeit szolgálja; igaz ebben benne van az USA lakosságának jelentős része is.

A második érdekcsoport a világ lakosságának óriási többségét alkotja; emeljük ki az alábbi érdekcsoportokat:

az európai kormányok, melyeket szociális és környezetvédelmi szempontból elkötelezett pártok vezetnek,

azok a nem kormányzati, ökológiai, környezetvédelmi szervezetek, mozgalmak, érdekcsoportok, köztük az erdészek, akiket a hivatásuk állít egyértelműen erre az oldalra, mert hosszútávon gondolkodnak és védik az ökoszisztéma egyik legértékesebb elemét,

azok a harcos egyházak, amelyek komolyan veszik azt, amit tanítanak,

szakszervezetek, amelyek még nem adták el magukat a globális politika urainak és végül

a világ többségét alkotó, éhező milliárdok, akik egyre reménytelenebb helyzetbe kerülnek és akik sorsuk javítására most kezdenek saját szervezetet alakítani.

Eddig úgy tűnt, hogy a globális politika hatalmasságainak előretörése feltartóztathatatlan. A legutóbbi idők tapasztalatai azonban arra mutatnak, hogy az egyensúly a két világ, két rendszer, két érdekcsoport között még nem borult fel végzetesen és az emberiség túlnyomó többsége is harcot kezdett érdekei védelmére. Két szélső példát említsünk.

1999 decemberében a WTO /World Trade Organization/, a globális világpolitika immár legális szervezete, 1999 decemberében kívánta megtartani ülését a Seattle-ben /USA/, amelyen a globalizáció következő lépéseit szándékoztak keresztülhajtani. A megnyitásra azonban a zöldek és a szakszervezetek olyan tüntetést szerveztek meg, amilyenre az Egyesült Államokban a vietnami háború elleni tüntetés óta még nem volt példa. A városban ostromállapotot és kijárási tilamot rendeltek el, a küldöttek nem tudtak a konferencia színhelyére eljutni; a rendezvény botrányba fulladt.

A másik esemény Braziliában, az Amazonas medencéjében történt, ahol Világbank egy hatalmas vizierőművet akart finanszírozni és ahol ennek következtében egy egész indián törzset akartak földönfutóvá tenni. Akadt az indiánok között azonban egy jó szervező, aki népes indián küldöttséget vezetett úgy ahogy az őserdőben éltek félmeztelenül, törzsi diszekben- először a fővárosba, aztán New Yorkba, a Világbank székhelyére és ott tiltakoztak az ősi följükrol tervezett elűzésük ellen. A Világbank meghátrált és a tervet elejtették.

Ennek a két irányzatnak a küzdelme jól érzékelhető az erdészet területén világméretben is. *Az eddig mondottakból Úgy tűnik, a globalizálódó világunkban a meglevő és újonnan alakuló szervezetek, a folyamatban levő és elfogadott alapelvek, megindult véleménycserék folyamatában fognak majd egy hosszabb távú erdészeti politika alapelvei először ütközni, majd tisztázódni, végül konkrétan megfogalmazódni. Most az ütközések korszakában vagyunk.*

Meddig jutottunk el; Mit mond az ENSZ határozat az erdőkről?

"A gazdasági és társadalmi fejlődés, a környezetvédelem és bolygó életfenntartó rendszere számára kritikus tényező az erdők minden típusának kezelése, megőrzése és fenntartható fejlesztése. Az erdők a biológiai sokféleség legfőbb forrásaiként működnek; és számottevő megújuló energiaforrást jelentenek, különösen a legkevésbé fejlett országokban. Az erdők a fenntartható fejlődés szerves részei és lényegesek sok bennszülött nép és más, erdőhöz kötődő népek számára hagyományos életstílusuk megvalósításához, továbbá az erdőtulajdonosok és helyi közösségek számára melyek közül sokan rendelkeznek az erdőkhöz kapcsolódó hagyományos ismeretekkel.

Ez az ENSZ határozat a legfontosabb rendező elv, amely köré lehet már csoportosítani a konkrét, a gyakorlatban is megvalósítható állásfoglalásokat. Ide sorolhatjuk a *FAO Erdészeti Alapelveit* is, amelyek a következők:

1. Az erdészeti fejlesztés tartamossága
2. Nemzeti szuverenitás és országvezetés
3. Partneri viszony
4. Közreműködés
5. Holisztikus és szektorok közötti megközelítés
6. Hosszútávú, iterációs megközelítési folyamat
7. Kapacitás fejlesztés
8. Politikai és intézményi reformok
9. Összhang a nemzeti politika kereteivel és a globális kezdeményezésekkel
10. A tudatosság növelése
11. Elkötelezettség a nemzeti politikában

12. Nemzetközi elkötelezettség

IV. EURÓPA ERDÉSZETI POLITIKÁJA KIALAKULÁSÁNAK FOLYAMATA

Mint már láttuk az erdészeti világtalálkozások áttekintése során, az erdészeti politika bölcsője Európában van; itt vannak ennek legfontosabb szellemi műhelyei is. A hazai helyzet elemzése előtt ezért először az európai helyzetet kell áttekintenünk.

1. Az európai erdők helyzete a II. Világháború befejezésének időszakában

Ellentétes vélemények az erdők állapotáról

Közvetlenül a háború után az európai *erdészek* rendkívül pesszimisztikusan ítélték meg az európai erdők helyzetét. Ez pontosan így volt Magyarországon is. Először is a világháború alatt a legtöbb olyan államban, amely német befolyás alatt állt, elrendelték az évi kétszeres növedéknek megfelelő használatot. Másodsor a háborús műveletek nagy pusztítást végeztek az erdőkben, harmadszor közvetlen a háború után, amikor mindenhol égető hiány volt tüzelőanyagban és a törvényes állapotok még nem álltak helyre, jobb híján az közvetlen az erdőkből igyekeztek az emberek a tüzelőszükségletüket fedezni. Azonkívül nem voltak hiteles adatok az erdők tényleges állapotáról, hiszen üzemtervi kötelezettség csak az erdők kisebb részére terjedt ki -ha egyáltalán kiterjedt- az egyes európai országokban, ezek is korszerűtlenné váltak már a háború végére. Tehát inkább az erdőrendezéssel foglalkozó, sebtiben összeszedett szakemberek becslésén alapultak az élőfakészletre és kitermelt fatömegre vonatkozó adatok. Mint később kiderült, ezek a lehetőségeknél lényegesen alábecsültebb adatok voltak.

A legtöbb erdészeti szerv és erdész szakember úgy gondolta, hogy a háború végén, a békegazdálkodásra áttérően, az erdészek legfontosabb feladata a háborús károk helyreállítása lesz, ami persze az erdőknél egy sokkal hosszabb folyamat, mint az épületek és objektumok, vasutak esetén; várhatóan hosszú időt fog igénybe venni, amíg a kitermelés elérheti a háború előtti szintet. Figyelembe kell azt is venni, hogy a harmincas évek nagy gazdasági válsága, csak karnyújtásnyira volt az 50-es évektől, a termelés igen nagy mértékben visszaesett az egyes államokban, ami szintén befolyásolta az emberek véleményét. Ez a tény, valamint a háborús károk az erdők területén a háború befejezése után, egyfajta statikus szemléletet eredményezett gyakorlatilag valamennyi európai állam erdészeiben. Európában az erdészek egységesen úgy gondolták -politikai hovatartozásuktól függetlenül- hogy most egy

helyreállítási időszaknak kell következnie az erdészet életében, amelyben nagyarányú erdősítésekkel pótolni kell a kipusztult állományokat és ezután fokozatosan lehet áttérni a rendszeres erdőgazdálkodás és erdősítések nyomán és után a kitermelések fokozatos emelésére. Az erdészek gyakorlatilag nem érzékelték, hogy a háború után minden európai államban egy dinamikus gazdasági fejlődés vette kezdetét. Ez részben Nyugat-Európában a Marsall-terv segítségével történt, részben Kelet-Európában a Szovjetunió nagyszabású terveinek következtében és a Szovjetunió diktálta szerkezeti változásokkal, amelyek a nehézipar, azon belül elsősorban a hadiipar fejlesztésével, és hasonló okokkal függött össze. Természetesen az európai gazdaságnak ez a dinamikus fejlődése nagyon hamar ellentétbe került az erdészet általános pesszimiztikus, statikus szemléletével. Ezek legelőbb a nemzetközi szervezetekben ütköztek ki.

Az erdőgazdaság és faipar vonatkozásában ennek keretébe tartoztak a szervezeti intézkedések, az erdőleltárak készítése prognózis- és trendszámítások kifejlesztése.

2. A legfontosabb európai erdészeti nemzetközi szervezetek

A *szervezeti téren* megindult az ENSZ szervezetek kiépítése. Ezek során az erdészet területén döntő intézkedésnek bizonyult 1947-ben a FAO Marianske-Lazne-ba összehívta az európai gazdasági konferenciát. Ez hozta létre az európai erdészet két legfontosabb nemzetközi állandó szervezetét: az *Európai Gazdasági Bizottság Fabizottságát* és a *FAO Erdészeti Bizottságát*. Ezzel megteremtődtek azok a fórumok, amelyeken Európa erdészeti vezetői, az európai erdészeti politikát formáló szakértők évente rendszeresen találkoztak, véleményt cseréltek a legfontosabb kérdésekben, tanulmányokat dolgoztattak ki a problémák elemzésére és a megfelelő javaslatok elkészítésére. Ezt az erdészeti világkongresszusok tárgyalásánál már érintettük. Az Európai Gazdasági Bizottság Fabizottsága rövidesen az európai erdészeti politika legfontosabb műhelyévé, formálásának színhelyévé vált. Ez évente, ősszel tartotta üléseit, amelyen általában az európai erdészet és faipar minisztériumi és ipari vezetői vettek részt és véleményt cseréltek az erdészet és a faipar legfontosabb kérdéseiről. Nagyon rövid idő alatt ezek az ülések és az azokon adott értékelések döntő tényezővé váltak az európai erdészeti és faipari politika formálásában. Az üléseken részt vett a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Kanada képviselője is, Így ezeket az értékeléseket, az "Európai régió értékelése" elnevezést kapta, de lényegében az európai erdészeti politika formálása maradt a fő célja. Ez kezdetben -a hidegháború időszakában- gyakran volt a politikai összetűzések fóruma is az Egyesült Államok és a Szovjetunió között, de a legnehezebb időkben is sikerült megőrizni a szakmai kérdések elsődlegességét, annak tárgyilagos bírálatát és a tanulmányok mindig egyetértést képviseltek és képviselték a bizalom légkörének

olykor bizony csak nagyon keskeny- hídját, ahol a két tábor szakmailag érintkezni tudott.

3. Fokozottabb igény az erdők állapotának és a gazdasági folyamatok alakulásának pontosabb megismerésére

Az erdőleltárak készítése

Már az előző erdészeti világtalálkozások alkalmával is világossá vált, hogy megbízható erdőleltárak nélkül lehetetlen valamelyest is megbízható képet alkotni az egyes régiók faállományáról, vágható fatömegéről, következésképpen a fa várható kereskedelmi forgalmáról. Ezért a FAO tervbe vette meghatározott időszakonként, kezdetben tíz évenként, egy világ erdőleltár összeállítását. Az első erdőleltár a hatvanas években nagy nehézségek árán- el is készült; megbízhatósága sok kívánnivalót hagyott maga után, de mégis valami elképzelést adott a világ erdeinek állapotáról, összetételéről.

A munka során világossá vált, hogy még nagyon hosszú ideig nem lehet feltételek hiányában azonos értékű, pontosságú erdőleltárakat készíteni a világ összes erdeiről. Mivel a kérdés Európa számára sürgőssé vált, az EGB Bizottsága Európa számára tervbe vette rendszeres időközökben részletes erdőleltárak készítését, amely munkában a legkorszerűbb műszereket, eszközöket, eljárásokat alkalmazták.

Trendszámítások és prognózisok alkalmazásának bevezetése.

Tekintsük át a trendszámítások két módszerét- melyek a vonatkozó irodalom beható tanulmányozása után- minket is képessé tesznek arra, hogy az erdőgazdaság és a ffeldolgozó ipar termékeire vonatkozó trendszámításokat végezzünk és így az erdészeti politika konkrét feladatait biztos alapokra helyezzük.

a. A gazdasági fejlettségre alapozott trendszámítások módszere

Ez a legáltalánosabban használt módszer, amelyik a gazdasági fejlettség színje és mozgása közötti kapcsolatokat vizsgálja és ezek összefüggésében keresi az adott termék keresett időpontban várható fogyasztási szintjét. A megoldandó problémákat az jelenti, hogy meg kell állapítani és ismerni kell az egyes termékek fogyasztásának viselkedését az egyes GDP szinteken. Nem csak minden termék fogyasztása másképpen viselkedik a GDP függvényében, de egy adott termék fogyasztása is

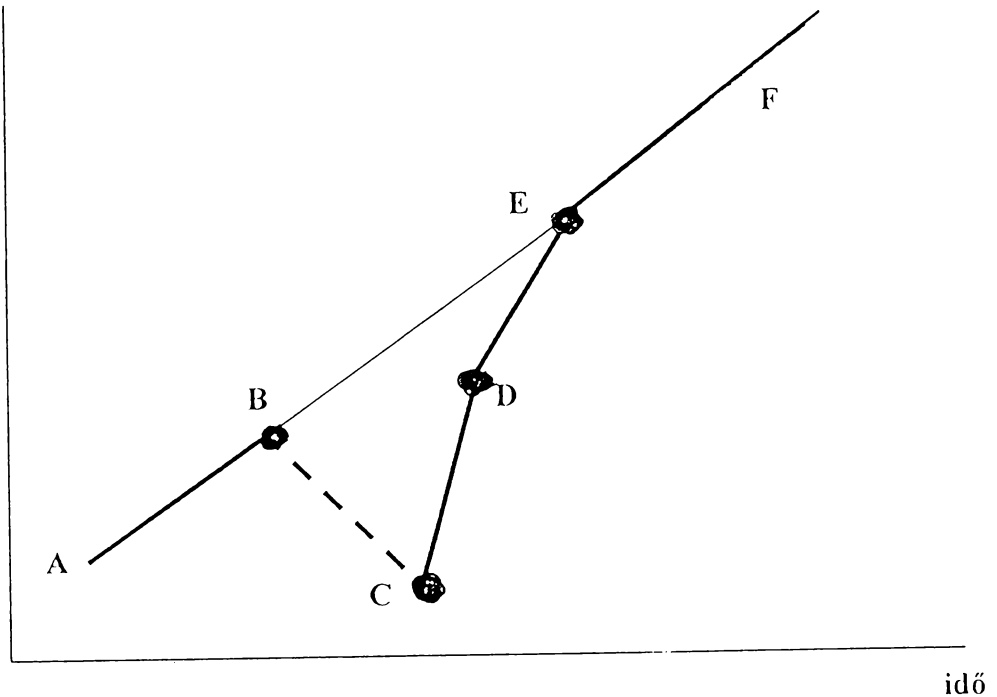
eltérő összefüggést mutat az egy főre eső GDP nagyságrendjétől függően. Például eléggé általános a logisztikus görbe, egy elnyújtott "S" görbe, ami azt jelenti, hogy a termék fogyasztása alacsony GDP szinten csak lassan emelkedik a GDP növekedésével, például egy termék bevezetésének időszakában, majd átmegy egy erőteljesebb növekedési szakaszba, a termék általános elterjedésének időszakában, végül a telítődési szakaszban a görbe ismét ellaposodik, mert már mindenkinek van abból a termékből és a GDP növekedésével csak lassabban nő a fogyasztás. Más termékek egészen másképpen viselkednek; például a tűzifa fogyasztása a GDP növekedésével csökken, elfoglalja helyét a gáz. Az ezzel foglalkozó szakértőknek megvannak a megfelelő modelljeik az egyes termékekre. A háboru után a legfontosabb feladat volt harmincas évek nagy gazdasági válsága, majd háborus rablógazdálkodás következtében összeomlott és összekuszálódott a piac egyensúlyának helyreállítása. Ehhez két dologra volt szükség: a várható fogyasztás mennyiségére, várható összetételére és a várható forrásokra, az európai erdőkből kitermelhető fatömegre és a tengerentuli várható importra. Ez az igény előtérbe állította a pontosabb fogyasztási becsléseket, a trendszámításokat és prognózisok alkalmazásának szükségességét.

b / Az idősoros trendszámítási módszer

Ennek a módszernek az elméletét Jánossy Ferenc dolgozta ki; könyvében foglalt megállapítások nemzetközi vonatkozásban is figyelmet keltettek. Ezek közül emeljük ki a következőket:

Egyes országok gazdasági fejlődése, azon belül konkrét termékek fogyasztásának alakulása, az idő függvényében meglepő stabilitást mutat. Ez a felismerés teszi lehetővé az idősoros trendvonalak alkalmazását. Grafikus ábrázolás esetén, ha a vízszintes tengelyen az idősort, a függőleges tengelyen, logaritmikus léptékben, egy adott termék növekvő fogyasztását ábrázoljuk, akkor azonos százaléku fogyasztás-növekedés egy egyenletesen emelkedő egyenest eredményez. A trendvonal futásának alakulása lényegében mindazon tényezők összességének eredője, amelyek az adott termék- mi esetünkben az összes iparifa- fogyasztását befolyásolják. A trendvonal meredekségét a kialakult demográfiai viszonyok, a gazdasági fejlődés tényezői, a technikai fejlettség, az erdőszűltség és mindazon tényezők összege adja, melyek az iparifa fogyasztást valamilyen mértékben befolyásolják.

A prognózisok készítése szempontjából alapvető fontosságú a *helyreállítási szakasz* jelentőségének felismerése. Ennek megértéséhez a következő ábra nyújthat segítséget.

Termelés
Volumene

ábra: A gazdasági visszaeséseket / háborúk, gazdasági válságok/ követő helyreállítási periódus jellegzetes alakulásának vázlata

- AF- a gazdasági fejlődés trendvonala
- AB- a termelés alakulása a gazdasági visszaesés kezdetéig
- BC- a termelés visszaesése
- CE- a termelés alakulása a helyreállítási periódus folyamán, mégpedig
 - CD- a gazdasági visszaesés előtti szint eléréséig
 - DE- a trendvonal eléréséig
- EF- a termelés alakulása a helyreállítási periódus befejezése után

Az ábrán az AF egyenes a termelés hosszútávra érvényes, zavartalan növekedési ütemét fejezi ki. Ezt az egyenest nevezzük a továbbiakban trendvonalnak. Ha háború, vagy gazdasági válság következik be, a termelés egy mélypontig esik vissza (C). A helyreállítási periódus a C pontban kezdődik. Ettől az időponttól kezdve a termelés gyorsan nő, s néhány év alatt eléri a visszaesés előtti szintet (D). A helyreállítási periódus azonban - és ez a fölismerés minden további következtetés lényege - ebben az időpontban még, nem fejeződik be, mert a termelés rohamos növekedése ezen a ponton túl is folytatódik majdnem változatlan ütemben egészen az E pontig, vagyis addig, amíg el nem éri a gazdasági fejlődés hosszútávú trendvonalát. A növekedés üteme csak akkor fékeződik le, esik vissza a normális mértékre, amikor a fejlődés hosszútávon érvényesülő feltételei, korlátai kezdenek az egész gazdaságban újra érvényesülni. Ezt az időpontot követően a termelés növekedése ismét a trendvonalon halad (EF szakasz). A helyreállítási szakasz tehát sokkal később fejeződik be, mint gyakran tévesen feltételezik, vagyis nem a D pontban ér véget, mikor a termelés eléri a háború előtti szintet, hanem csak az E pontban.

A trendvonalat a gazdasági csúcson keresztül kell húzni, mert ekkor van minden kapacitás maximálisan kihasználva / munkaerő, ipari berendezések, stb./, ezt tehát meghaladni nem lehet. A lehető leghosszabb bázist kell megkeresni. A gyakorlati tapasztalat azt mutatja, hogy az 1913 év, mint az utolsó békeév és csúcs, nagy biztonságot ad a trendvonalnak. Ezt azért kell hangsúlyozni, mert ha valaki - nem ismerve ezt a szabályt- egy helyreállítási szakasz meredek vonalát hosszabbítja meg trendvonalon túl is, végzetes hibát követ el, mert irreális következtetésekre jut. Ez történt Magyarországon, amikor 1951-ben az első ötéves tervet felemelték, meghosszabbítva a háború utáni helyreállítási szakaszt és a Szovjetunióban, amikor a mezőgazdaság 7 éves tervét a helyreállítási szakasz meghosszbitásával állapították meg. Mindkét esetben a tényleges fejlődés végül is a trendvonal által kijelölt alacsonyabb szinten valósult meg. Végül határozottan le kell szögeznünk -mint Jánossy is mondja- hogy a trendvonal egyrészt nem fátum, ami az elkerülhetetlenül bekövetkező jövőt mutatja be, amelyért már semmit sem kell tenni, mert magától is bekövetkezik és nem is csodaszer, amely bárki kezében mélyreható ismeretek és tapasztalatok nélkül minimális fáradsággal megmutatja a jövőt. Ilyen módszer nincs, ez sem az. Ez is csak egy nagyon hasznos segédeszköz, amely ha az adott terület elméleti ismeretével, hazai és nemzetközi vitákban szerzett és ellenőrzött tapasztalatokkal párosul, hasznos eligazítást adhat a jövőre vonatkozó feltevések kidolgozása során.

Az Európai Gazdasági Bizottság Fabizottságában kifejtett több mint 25 éves tevékenységem során, amikor is éveken keresztül voltam a Bizottság elnöke, megállapíthattam, hogy a Jánossy-féle idősoros trendvonal módszere - egy konkrét Tanulmány esetében megbízhatóbb eredményt adott és figyelmeztett egy olyan hibára, számítógépes szakemberei elkövetni készültek, mert nem ismerték és nem vették figyelembe a helyreállítási szakasz ismertetett jellegzetességét. Érdemes ezt a hazai módszert továbbra is megbecsülni, bár most már persze más módszerek is vannak, de nem biztos, hogy azok eredményesebbek.

4. Az erdők termelési funkciója: dinamikus erdészeti politika

Az Európai Gazdasági Bizottság Fabizottsága valamennyi ágazati bizottság közül a legelsőnek foglalkozott a prognóziskészítés és trendszámítás módszerével és készítette el 1953-ban *Az Európai Fafogyasztás és Faellátás Trendjei és Prognózisai* c. tanulmányt /a továbbiakban *Tanulmány I.*/ Ez a tanulmány nagy feltűnést keltett Európa szerte nemcsak az erdészek, de a közgazdászok között is a módszer ujszerűségével, a levont következtetések merész, helyenként meghökkentő voltával és megalapozta a prognóziskészítés módszereit az erdészeti politika eszköztára

között. A többi ágazati bizottság csak jóval később és nem olyan rendszeresen készített prognózisokat, mint a Fabizottság a fafogyasztásról. Ez a tanulmány első volt a trendek és prognózisok sorozatban és a legfontosabb iparifa választékok, valamint a tűzifa fogyasztásának tendenciáira vonatkozott az 1950 és 1960 közötti időszakra. A számítások két variánst tartalmaztak, egy magasabb és egy alacsonyabb gazdasági növekedést véve számításba.

Ez a prognózis vitába szállt az előzőekben már ismertetett általános európai erdészeti véleménnyel, amelyik az erdőgazdaság stagnálásával számolt a következő 10 évben az erdőkben bekövetkezett, már említett, pusztulások és okozott károk miatt. Ezzel szemben a *Tanulmány I.* részletesen indokolja, hogy

az európai gazdaság dinamikusan fog fejlődni a következő évtizedben;

az erdészetnek is dinamikusan kell fejlődnie, ha nem akar lemaradni az általános gazdasági fejlődés vonalától.

A helyzetet nem csak az jellemezte, hogy az erdészek nem akarták az erdőgazdálkodásban fakitermelés növelését előirányozni, hanem az európai helyzet még nehezítette a hagyományos orosz export kiesése is a háború utáni hatalmas újjáépítési munkák miatt a Szovjetúnióban, ami rengeteg fát igényelt. A *Tanulmány I.* néhány fontos, egyes kérdésekben akkor szakmai vihart keltő, megállapítást tartalmazott. Ezek a következők:

Az európai gazdasági élet a vizsgált évtizedben -1950-től 60-ig terjedő időszakban- erőteljesen fejlődni fog, ennek megfelelően az iparifa fogyasztás is jelentős mértékben növekszik, szemben az évszázad első felében tapasztalt stagnálással. A prognózis szoros összefüggést tételez fel a GDP növekedés és az iparifa fogyasztás emelkedése között és ezzel szilárd alapokra fekteti az eddig bizonytalan és ellentmondó nézeteket, föltételezéseket.

Az európai erdészeti termelési programok -üzemtervi összesítések- szerint 1960-ban kitermelhető fatömeg kisebb, mint az 1937 és 1950 évi tényleges kitermelés. Az európai erdészek mindenütt arra törekedtek, hogy felszámolják a háború alatt elrendelt túlhasználatot és háborús pusztítások következményeit, a fakitermelést a növedék szintjére csökkentsék, megvalósítsák a tartamos gazdálkodás elvi alapjain nyugvó erdőgazdálkodást, felújítsák a vágásterületeket, korszerűsítsék az üzemterveket és fokozatosan helyreállítsák az élőfakészlet szabályosnak tartott nagyságát. Ez a termelési lehetőség azonban áthidalhatatlannak látszó hiányt jelzett a hatvanas évek elejére az európai iparifa ellátásban.

A *Tanulmány I.* az erdészeti adatokkal szemben lehetségesnek látta a kitermelés jelentős fokozását, a még meglevő érintetlen erdők termelésbe vonásával, az előhasználatok növelésével, az erdőn kívüli fásítások fokozott igénybevételével. Emellett feltételezték, hogy az üzemtervek újabb adatai magasabb kitermelési lehetőségeket fognak jelezni. Ezzel a Fabizottság meghirdette a múlttal szemben az új "*dinamikus erdészeti politika*" programját és felhívta az erdészek figyelmét a gazdasági fejlődés és benne az erdészeti fejlődése érdekében a kitermelés szakszerű, folyamatos fokozására.

Az előirányzatok szerint jelentősen változik a fogyasztás szerkezete is, a fűrészáru lassúbb, a papíripari termékek gyorsabb fejlődése következtében lényegesen megnő az utóbbiak súlya az összes fogyasztáson belül. A végső felhasználásban csökken az építészet eddigi vezető szerepe, jelentősen megnő a csomagolás részaránya.

Ezek a gondolatok a tiltakozás hullámát váltották ki az erdészek jelentős részében, a dinamikus erdészeti politikáról sokaknak az volt a véleménye, hogy ez a rablógazdálkodás folytatását jelentené a háborús gazdálkodás durva és közvetlen rendelkezéseivel szemben kultúraltabb, esetleg közgazdaságilag megalapozottabb intézkedésekkel. A KGST-hez tartozó szocialista államok hosszútávú erdészeti politikájának egyik legfontosabb alapelve a bővített újratermelés volt, képviselői így nemzetközi fórumokon támogatták a dinamikus erdőgazdasági politikát, amely az erdőgazdaság általános fejlődését szolgálta. A szocialista országok gyors fejlődése is elősegítette az ilyen politika alakulását. A Fabizottság ülésén lezajlott viták, majd az 1960 évi tényszámok azonban azt mutatták, hogy a *Tanulmány I.* megállapításai fokozatosan realizálódtak a valóságban. Az európai gazdasági fejlődés a magasabb variánst is meghaladta, és a tervezett 4,1% helyett évi 5,2% GDP növekedést eredményezett, az iparifa fogyasztás is magasabb lett, 3,5%-ot ért el a tervezett 2,6%-al szemben. Az európai erdők akadálytalanul szállították a szükségletek fedezésére szolgáló növekvő fatömeget, az üzemtervek felülvizsgálata rendre magasabb élőfakészletet, növedéket és vágható fatömeget mutattak, mint az előző adatok. Így a dinamikus erdészeti politika a 60-as évek elejére gyakorlatilag valamennyi állam erdészeti politikájának alapelve lett.

Ebben a szellemben készült 1964-ben az *Európai Fafogyasztás és Faellátás Trendjei és Prognózisai II* kötete az 1960-1975 időszakra /Tanulmány II./ Ekkor már senki sem kételkedett abban, hogy az európai gazdaság továbbra is növekedni fog és abban sem, hogy az európai erdők a növekvő szükséglet döntő részét ki tudják elégíteni. A problémák ekkor a következőkben jelentkeztek:

gazdaságosan termelhető-e ki az európai erdőkből az állandóan növekvő fatömeg, vagy

célszerűbb-e a növekvő szükségletek egyre nagyobb arányát más, Európán kívüli, térségekből származó faanyaggal kielégíteni?

Az első esetben a költségek, a második esetben a függőség és az ezzel járó bizonytalanság növekszik. A vizsgálatok arra vezettek, hogy mindkét irányban kell haladni. Ebben az is szerepet játszott, hogy az ENSZ főtitkára a hatvanas éveket az ENSZ Fejlesztési Évtizedének nyilvánította és az európai kormányok ehhez támogatásukat biztosították; ez-többek között- a trópusi erdőövezetben fekvő államokból növekvő faimportot jelentett.

Gazdasági válság a hetvenes évek közepén

A hatvanas évek nagyjából a prognózisban megjelölt irányban haladtak. A hetvenes évek elején azonban jelentős változások következtek be a világgazdaságban, amelyek elkerülhetetlenül hatottak a fatermékek sorsára is. A jelenséget az olajárak ugrásszerű emelkedése indította el, noha az okok régebbi keletiek és sokrétűek. A világgazdaság 1973-ban a túlfűtöttség állapotába került, mint 1929-ben, noha nem olyan mértékben. A fapiacon hirtelen hatalmas méretű konjunkturális kereslet alakult ki; az olajtermelő államok már nem kérdezték az árat, mindenáron áruhoz akartak jutni. Megfelelő infrastrukturális berendezéseik, kikötőik nem lévén, a fűrészáruval megrakott hajók hetekig vesztegeltek az arab kikötőkben. A túlfűtött állapotot nyomon követte a második szakasz, a visszaesés; a tényleges szükségleten felüli árumennyiség rendkívül magas készletekben csapódott le, miközben a kereslet az előző szint alá esett.

Ez volt az első igazi, nagy próbaköve az EGB Fabizottsága keretén belül kialakult nemzetközi együttműködésnek. Arra törekedtünk a Fabizottság vezetésében, hogy a közös érdekekre alapozva, olyan megegyezés alakuljon ki az exportőrök és importőrök között, amely egyenlő arányban felel meg az érdekeiknek, megőrzi piac egyensúlyát és számol azzal, hogy a válság elmúltával a fejlődés tovább fog folytatódni. Ennek szellemében az exportőrök visszafogták az exportjukat, alkalmat adva az importőröknek, hogy fokozatosan csökkentsék maga készleteiket; Így sikerült a piac összeomlását elkerülni. *Az EGB Fabizottsága kiállta a próbát és alkalmas szervezetnek bizonyult kritikus helyzetben is a fapiac egyensúlyának biztosítására.* Európai gazdasági helyzetét azonban nem sikerült az előző, gyors növekedési pályára visszaállítani. Ennek megfelelően a fafogyasztás növekedési üteme is csökkent; ez a tendencia napjainkban is tart.

5. Az európai erdők funkcióinak bővülése: a környezetvédelmi és szociális-kulturális funkció iránti igények jelentkezése.

A VII. Erdészeti Világkongresszus elfogadta, hogy az erdőknek a társadalmi elvárásoknak megfelelően a fakitermelés mellett a környezetvédelem és a szociális-kulturális funkciók ellátása is a feladata. Most Európán volt a sor, hogy a kontinens számára részleteiben is meghatározza a hármas funkció feladatait. Ez megkívánta a két legfontosabb európai erdészeti szervezet, az EGB Fabizottsága és a FAO Erdészeti Bizottsága szoros közreműködését. A két elnök, az EGB részéről Madas /Magyarország/, a FAO részéről de Coulon /Svájc/ megállapodtak, hogy a két szervezet 1975-ben a legjobb szakértők részvételével széleskörű szinpoziont a szervez, amelyen előrelépnek a Világkongresszus elvi állásfoglalásán túlmenően és

konkrét segítséget nyújtanak a környezetvédelmi és szociális-kulturális funkciók betöltésével összefüggő értékelési, szervezési, társadalmi és pénzügyi kérdésekben. A kormányokkal történt konzultáció alapján a két elnök úgy döntött, hogy a javaslatot, üzenetet, mint a svájci kormány és a magyar kormány javaslatát terjesztik elő. Ennek kapcsán a két elnök javaslatot készített -a Titkárságok részvételével- *Politikai megfontolások* címmel és terjesztett a szimpozion elé, amely végül a szimpozion vezérfonalát alkotta. A dokumentum jól tükrözte mindazon kérdéseket, amelyek a 70-es évek közepén az erdők funkcióival, a társadalom és az erdők kapcsolatával összefüggésben az európai erdészeti politika formálói és irányítói foglalkoztatták.

E dokumentum szerint az erdő a társadalom számára a szolgáltatások és javak széles körét képes nyújtani. Annak érdekében, hogy a funkciókat hatékonyan és egyszerűen lehessen bemutatni, célszerű a politikát formálók és a nagyközönség számára az erdők lehetséges funkcióinak széles körét három alapfunkcióba a termelési, környezetvédelmi és szociális-kulturális elnevezéssel összevonni. A speciális és helyi célok érdekében az alapfunkciók annyi alcsoportra bonthatók, amennyi csak szükséges. A három alapfunkció keretén belül az erdők sokoldalú, többcélú hasznosítása lehetséges, számos esetben az egyik funkció alkalmazása nem akadályozza a másik funkciók használatát. Nem minden esetben van ez így, egyes esetekben egy adott erdőben a meghatározott fő funkció kizárja a másik funkciók használatát. A kérdés lényege az, hogy minden erdőnek van egy meghatározott kapacitása, amelyik adott álló- és forgóeszközállomány és vezetési rendszer mellett eddig a határig lehet kihasználni az erdő körülbelüli funkcióinak kombinációját az erdő használatára. Ha ezt a kapacitást túllépjük, az erdő állapota romlani kezd, az erdő kapacitása csökken. Az átfogó erdészeti politika és irányítás elvi célkitűzése az kell legyen, hogy megállapítsa és biztosítsa a funkciók legkedvezőbb összetételének használatát a társadalom jelenlegi és távlati érdekei szempontjából, az említett lehetőség mértékéig csökkentse a különböző funkciók közötti összeütközéseket. Ennek a felfogásnak meghatározására alkalmazzák többek között "az erdők többcélú használata, az erdők kiegyensúlyozott használata, az erőforrásokkal való integrált gazdálkodás" kifejezéseket. Az előzőekkel kapcsolatban felmerült legfontosabb kérdések a következők:

az erdők kapacitásának megfelelő értékelése, becslése a funkciók adott összetételének esetére, a közönség megértésének megnyerése a kapacitás határát illetően és olyan erdészeti gazdálkodás megszervezése, amely biztosítja az optimumot, de azt nem lépi túl.

Politikai egyetértés elérése abban, hogy a második és harmadik funkció (környezetvédelem és szociális kulturális célok) teljes egészében, vagy részben pénzügyi támogatásra szorul, egyidejűleg meghatározza, hogy kinek

kell a támogatást nyújtani, célszerű alapokat nyújtva a támogatás mértékének kiszámításához.

El kell ismerni, hogy az erdők a nemzeti vagyon jelentős részét képezik, mellyel kapcsolatban a jelen és a jövő generációknak jogai és kötelességei vannak. A nemzeti vagyon használatában a tulajdonosnak, beleértve az erdők magántulajdonosait is, a társadalommal szemben meghatározott kötelezettségei vannak, de igényt tarthatnak a tisztességes ellenszolgáltatásra az erdők teljesítésében. Az első, tehát a termelési funkció általában az európai erdőkben elsődleges szerepet tölt be. Az európai erdők között az egyetlen, vagy kizárólagos használata ritkán fordul elő, általános az elsődleges használat meghatározása. Az erdők többcélú használata valószínűleg nyer jelentőségében, különösen a sűrűn lakott települések esetében. A termelés elsődleges szerepe valószínűleg megmarad a századforduló végéig, a másik két funkció jelentőségének növekedése ellenére, kivéve a sűrűn lakott területek, magas hegységek, jelentős üdülési központok körüli területeket. Ahhoz, hogy az erdők funkcióit teljes mértékben érvényesíteni lehessen a társadalom javára, az erdészeknek és az egész szektornak -a feldolgozóipart is beleértve - *párbeszédet kell kezdeni a közönséggel*. A közönség és erdőgazdaság közötti párbeszédet illetően három kategóriát különböztetünk meg:

a nagyközönség: Valamilyen formában mindenki részesül az erdők által nyújtott javakból, az erdők és a faipar közötti párbeszéd célja az, hogy az eddigieknél jobban felhívjuk a figyelmet azokra a közvetlen és közvetett javakra, amelyek az erdőkből származnak.

közvéleményformálók: e közösség magába foglalja mindazokat, akik okkal, vagy ok nélkül jogot formálnak arra, hogy véleményt nyilvánítsanak az erdőgazdaság szerepéről, azokról a módokról és formákról, ahogyan a szektort vezetni kell. Ide tartoznak a hírközlő és tájékoztató intézmények minden formája, az iskolák, művészek, tudósok, ifjúsági szervezetek, szakszervezeti vezetők, és a többiek. A közvéleményt formálók szerepe az ágazatról kialakult kép kialakításában döntő jelentőségű, de nem mindig rendelkeznek tárgyilagos ismeretekkel az ágazat helyzetét illetően. Megfelelő tájékoztatók rendszeres bevonása az ágazat főbb kérdéseinek ismertetésében elengedhetetlenül szükséges.

politikát alakítók és döntéshozók: a közönség harmadik csoportját a politikusok, törvényhozók és kormányzati szervek (tervezők, pénzügyi és adózási szakemberek) alkotják. Az erdőgazdaság az egyike csak azon szakterületeknek, amellyel foglalkozniuk kell, nem biztos, hogy erről a szektorról lényegesen jobb információjuk van, mint általában a közvéleménynek. Ezért nagyon fontos, hogy az erdőgazdaságról időben és megfelelő információkat kapjanak.

Az erdészek eddig meglehetősen leegyszerűsített formában tekintettek a közönségre, nem ismerték fel annak jelentőségét, sokrétegűségét, a velük kialakítandó kapcsolatok fontosságát az egész szektor fejlődése érdekében. Az eddigieknél sokkal tudatosabb erőfeszítéseket célszerű tenni a szektor és a közösség közötti párbeszéd létrehozásában, ez hosszú távon mind az erdőgazdaságoknak, mind a közösségnek az érdeke. A szektornak kezdeményeznie kell, hogy a rá vonatkozó tényeket határozottan és tárgyilagosan a közösség elé tárja. Hatástalan, ha csak várokozik a szektor esetleges kritikáira, vagy ellenkező véleményekre. Az

európai ember", különösen a városlakó, jobban szeretné, ha az erdő megmaradna az eredeti, természetes állapotában. Meg kell magyarázni a következőket:

- a. Még azok az európai erdők is, amelyeket természetesnek tételez fel és jelenlegi formájában élvez, gyakorlatilag az ember közreműködésével létrejött mesterséges erdők.
- b. Az igény, hogy az erdőt úgy kell hagyni, ahogy van, abban az állapotában maradjon meg hosszú ideig, csak szubjektív kívánságnak tekinthető, mert az erdő dinamikus növénytársulás, mely valamilyen formában mindenképpen változik.
- c. Ha az erdőt érintetlenül, kezelés nélkül hagyjuk, állapotában egy idő múlva romlás következik be, a faanyagtermelés és egyéb szolgáltatásokat biztosító képessége is csökken. Az erdőgazdaságnak érthető nyelven kell megmagyaráznia a lakosság számára az erdei ökoszisztéma legfontosabb jellemzőit, elkerülve a szaknyelv számukra sokszor érthetetlen kifejezéseit.

A VII. erdészeti világkongresszus és- majdnem egyidejűleg- az első Környezetvédelmi Világkongresszus az erdők környezetvédelmi és szociális-üdülési funkcióit a termelési funkcióval azonos rangra emelte. Azonban 1975-ben már tovább kellett lépni és meg kellett határozni ezeknek a funkcióknak az értékét, vagy az értékelési módszereit. Ez volt az Interlaken-ben /Svájc/ rendezett szimpózium egyik feladata, mivel addig még nem sikerült megoldani, az értékelésekkel összefüggő alábbi kérdéseket:

A környezetvédelmi és szociális-kulturális funkciók teljes értéke és olyan módszer kidolgozása ennek kapcsán, amely a kormányzati és pénzügyi szervek által elfogadott és a költségvetésbe beilleszthető módszert jelentenek. Több szerző kételkedett már akkor is abban, hogy egy ilyen rendszer valaha is kidolgozható lesz, mert a megítélésben mindig fognak maradni olyan kérdések, amelyeket politikai, társadalmi megfontolások alapján lehet csak megítélni. Az EGB Fabizottsága és a FAO Erdészeti Bizottsága már 1969-ben szakértői értekezletet hívott össze Genfben az erdők közjóléti szerepének és közvetett hozamainak értékelésére. A munka tovább folyt és 1975-ben az interlakeni szimpózium összefoglalta az eddig elért eredményeket. Az erdők környezetvédelmi és szociális-kulturális funkcióinak értékelését az amerikai irányzatoktól bizonyos módon eltérően, elsősorban általános társadalmi szükségletek kielégítését szolgáló javak körében, azokhoz hasonlóan kívánták megoldani. A megítélés eltolódásának okát elsősorban abban kell keresni, hogy a nagy népsűrűség miatt Európában hamarabb keletkeztek a magántulajdonból fakadó ellentmondások.

Az erdők szolgáltatására jellemzők a következők:

eredetileg mennyiségileg nem határozhatók meg;

harmadik személy, vagy közösség érdekeit szolgálják;

a termelőknél általában költséget jelentenek.

Az erdők jóléti hatásának társadalom-gazdasági értékelésére a Interlakenben a következő módszereket ajánlották a szakértők:

a. A termelőknél keletkező költségek közvetlen értékelése

Bár az üdülési létesítményeket nem szokták kereskedelmi áron értékelni, az előállításukhoz szükséges anyagok és munkabérek egyértelműen értékelhetők piaci áron, ha beszerezhetők. Ez a módszer áll még legközelebb a funkcióknak piaci áron való értékeléséhez.

b. A közvetett termelési költségek értékelése, vagy az elmaradt haszon elve.

Ez akkor vezet célhoz, ha például a jóléti funkciók fokozottabb érvényesítése érdekében csökkenteni kell a fakitermelést, vagy az addigiaktól eltérő, költségesebb gazdálkodási módszereket kell alkalmazni. Ebben az esetben az elmaradt haszon, illetve termelési költségek értékülbözete adja a jóléti hatások értékét.

c. Az összehasonlító költségek számbavételének módszere

Ez az értékelési mód azokról a költségekről ad tájékoztatást, amire akkor lenne szükség, ha például az erdők környezetvédelmi funkcióját más, általában műszaki eszközökkel terveznék helyettesíteni. Így megállapítható például az erdők eróziót gátló, zaj ellen védelmet nyújtó, és szolgáltatásokat nyújtó teljesítmények pénzben kifejezett értéke.

d. A haszonélvezőnél keletkező jóléti szolgáltatások értéke

Ebben az esetben általában közvetett módszerrel kell indulnunk. Ilyen lehet például az erdőt látogatók kiadásaira való következtetések értékelése. Vízművek esetén az érték közvetlenül számítható.

Nem célunk itt részletesen taglalni az erdők közjóléti funkcióinak teljeskörű értékelését, de azt megállapíthatjuk, hogy ezen a területen az elmúlt két évtizedben sem történt jelentős előrehaladás.

Az interlakeni szimpozionnal azonban az erdők hármaskörű funkciója az Európai Gazdaság Bizottságának és a FAO Erdészeti Bizottságának látókörébe került és ezen időtől kezdve gyakorlatilag a három funkció eme szervek programjába egyre fokozottabb mértékben foglalja el az őt megillető helyet.

V. Kitekintés a XXI. századra

A történelmileg viszonylag gyorsan változó tényezők miatt jövőt és benne az erdők sorsát aligha lehet ma biztonsággal prognosztizálni. A jövőről való reális gondolkodás elősegítése érdekében három szemszögből közelítjük meg a kérdést.

Hogyan látják az egyes *európai államok* erdeik jövőjét? Ebből a szempontból jelentős segítséget nyújthat az a dokumentum, amelyik a az ENSZ ajánlása által is támogatott *Nemzeti Erdészeti Programok /NEP/* elkészült anyagait foglalja össze. Annak érdekében, hogy fogalmat alkothassunk a NEP jellegéről és felépítésének szerkezetéről, példaképpen, röviden bemutatom Németország erdészeti programját, amelyik Európa közepén fekvő legnagyobb erdőgazdaság teljeskörű, alapos dokumentuma.

Melyek az *Európai Unió*, mint politikai és gazdasági szervezet, rendező elvei az erdők jövőjét illetően és milyen az az intézmény- és eszközrendszer, melyet a szervezet az erdészeti politikája megvalósítása érdekében létrehozott és működtet.

Milyen jövőképet alakított ki az *Európai Régió* - tehát egész Európa, a volt Szovjetunó tagállamai, az USA és Kanada területeit magában foglaló térség - vonatkozásában az *EGB Bizottsága és a FAO Erdészeti Bizottsága*, tehát az a két hivatásos szervezet, a melyik kerek fél évszázada készít ilyen prognózisokat és ezen a téren legfelkészültebb szakértőkkel és legtöbb tapasztalattal rendelkezik.

1. Nemzeti Erdészeti Programok

A nemzeti erdészeti programok célja:

1. hogy biztosítsa az erdők megőrzését és a tartamos gazdálkodást az erdészeti erőforrásokban.
2. a nemzeti erdészeti program /a továbbiakban NEP/ magába foglalja a döntéshozatali tényezőket és azokat az intézkedéseket, amelyek ezen célok elérését szolgálják.
3. Bár a NEP központjában az erdészeti szektor áll, de hangsúlyozni kell az interszektoralis függőségeket. A NEP decentralizált és részleteiben tervező módszert alkalmaz, amelyet az integrációnak kell követni minden szinten, nemzetközi és kivitelezési szinten egyaránt. Szükséges a nemzetközi koordináció, amely megfelel a regionális és globális dimenzióknak. Nemzeti Erdészeti Programok /NEP/, mint új politikai eszköz készítése és felhasználása.

Tartamos /fenntartható/erdőgazdálkodás megvalósítása a NEP révén.

A NEP egyértelmű meghatározása a Kritériumok és Indikátorok /C és I/ segítségével történik. Ezekről még lesz szó.

Vizsgáljuk meg az erdészeti szempontból legjelentősebb európai állam, Németország nemzeti erdészeti programját, mert számunkra számos hasznos tanulság vonható le az Európai Unió felé vezető utunkon.

2. Egy tanulságos példa : Németország

a. Németország erdeire vonatkozó adatok

Erdőterület: 10.8 millió ha, erdőültség: 30 %

Korosztályviszonyok /20 éves korosztályok, % arány/

1-20	20-40	40-60	60-80	80-100	100-120	120-140	140-160	160-
13	23	16	16	15	7	5	3	2

Fafajok: Az állományok 51 % -a fenyő 49 %-a lombfa, melynek közel 2/3-a bükk, a többi tölgy.

Élőfakészlet: 2.69 milliárd m³; 270 m³/ha

Tulajdonviszonyok, birtoknagyság kategóriák

Magánerdők területe 46 %, közösségi erdők 20%, állami erdők 34%
Az állami erdők zöme a tartományok tulajdonában van, ebből a szövetségi erdők területe 4 %-ot tesz ki.

Birtoknagyság ha	Birtokok száma db	Területe millió ha
1 ha körül	kb 1 000 000	kb 1
1-50	339 204	1.77
50-200	6 592	0.64
200-1 000	3 040	1.32
1 000 és nagyobb	1 522	5.66

A statisztika nem tartja nyilván az 1 ha körüli erdőbirtokokat, Így -becslések szerint - kb. 1.3 millió különböző nagyságu erdőbirtok lehet Németországban.

Az erdők jelentős részét közös mezőgazdasági /erdészeti művelésben üzemelik, ahol az erdő fontos szerepet játszik a tulajdonos életvitelének fenntartásában. Az utóbbi években a közös mezőgazdasági/ erdészeti üzemek száma csökkent, míg az erdészeti üzemek részaránya nőtt. Ez az agrárpolitika eredménye, mely arra szorítja a tulajdonosokat, hogy csökkentsék mezőgazdasági tevékenységüket, de megtartják erdészeti tevékenységüket.

Az erdők tulnyomó részének feladata, hogy jövedelmet biztosítson a tulajdonos számára, és kielégítse a társadalom fa és fán kívüli javak iránti igényét. A terület 4 %-a szolgál természetvédelmi és biodiverzitást szolgáló célokat.

b. Az erdészettel összefüggő jogszabályok, rendező elvek

Az NSZK föderális felépítésű; a szövetség és a tartományok kapcsolatát az Alkotmány 70. pontja határozza meg. A német erdők törvényes kereteit az 1975.évi "*Az erdők megőrzése és az erdészet fejlődésnek elősegítése*" című szövetségi törvény szabályozza. A törvény megállapítja az alapvető rendező elveket, melyeket a tartományok részletezhetnek, szükség esetén kiegészíthetnek.

A Szövetségi Kormány csak kereteket állapíthat meg a törvénykezés számára és elsősorban a természetvédelemmel és a tájfejlesztéssel foglalkozik.

Az erdők megőrzésével és a tartamos gazdálkodással a szövetségi erdőtörvény IV fejezete foglalkozik. A törvény törekvése:

- ab/ Megfelelő és tartamos erdőgazdálkodás
- ac/ Az erdőt a tulajdonosok ujtsák fel
- ad/ Az erdők elővigyázatos kezelése környezetvédelmi szempontból a *tartományokban* van, például a tarvágások területi korlátozása, a vágásra nem érett állományok védelme, az erdők feltárásának kötelezettsége és megfelelő üzemtervezés.
- ae/ Az erdőterület művelési ágból történő kivonáshoz megfelelő hatósági engedély szükséges
- af/ Fejlesztés biztosítása a szövetségi kormány és a tartományok együttes feladata.
- ag/ Erdészeti kerettervezés az erdőszerkezet szabályozását és fejlesztését, valamint az erdő funkcióinak megőrzését szolgálja. Az embereket érintő veszélyek, hátrányok, kellemetlenségek elkerülése érdekében erdővédelmi és rekreációs erdőket kell kijelölni, melyekben az erdőkezelés eljárásait szabályozni kell.

Emellett számos törvény és rendelet van, melyek az erdők és erdészet speciális kérdéseivel foglalkozik, azokat szabályozza; ilyenek az erdei magvak és csemeték törvénye, az erdei károk kompenzálására vonatkozó törvény, az erdei termékek kereskedelmi törvénye, stb. Ezekon kívül számos *más törvényben* is található az erdőket is érintő szabályozás. Például: Természetvédelmi törvény, Szövetségi immisszió ellenőrzési törvény, Szövetségi regionális és tájvédelmi tervezési törvény, Szövetségi környezetvédelmi törvény, stb.

Németországban az erdészeti törvénykezésben és az erdészeti politikában a leggyakrabban használt kifejezés az "*Ordnungsgemasse Forstwirtschaft*" /"appropriate forest management"/, magyarul: szakszerű erdőgazdálkodás. A szakszerű erdőgazdálkodás rendező elveit a szövetségi és tartományi földművelésügyi miniszterek az alábbiak szerint határozták meg: *tartamos fatermelés hosszú vágásfordulóval, az erdők egészségi állapotának fenntartása, a növény- és*

állatvilág élőhelyeinek megőrzése szilárd és változatos ökoszisztémák számára, nagy tarvágásos területek mellőzése, helyi viszonyokhoz alkalmazkodott fajok ültetése, megfelelő csemeték használata, a genetikai változatosság megőrzése, gondos állomány- és talajgazdálkodási technika, minimális növényvédőszer használata, ökológiailag elviselhető vadállomány.

c. Szakoktatás

A szakemberek /okl, erdőmérnökök/ képzése 4 egyetemen folyik: Freiburg, Göttingen, München, Tharandt

Az üzemmérnökképzés a szakfőiskolákon /"Fachhochschule"/ 5 helyen folyik: Weihenstephan /München/, Hildesheim/Holzminden /Goetingen/, Rottenburg, Schwarzburg, Eberswalde.

d. Célok és stratégiák

Az NSZK-ba egységes, elfogadott Nemzeti Erdészeti Program nincs; három megközelítés tekinthető olyannak, amelyik alapja lehet a majdani NEP-nek.

- A. A szövetségi kormány koncepciója,
- B. Alsó Szászország Állami Erdőigazgatósága hosszútávú ökológiai erdészeti fejlesztési koncepciója,
- C. Egy nem kormányzati / NGO: Non Governmental Organization/ megközelítés, a NABU vezetési koncepciója

A. A szövetségi kormány koncepciója

Célok

Megerősíteni az erdészeti üzemek kapacitását, fokozni az erdészet anyagi támogatását, erősíteni az erdészeti közösségeket / Zusammenschlüsse/, kompenzálni a törvénykezés miatti veszteségeket, elősegíteni a privatizálást az új tartományokban, elősegíteni a fa versenyképességét /fahasznosítás, fa, mint energiaforrás, faosztályozás, stb./

Az erdők stabilitásának fokozása: "Védd az erdőt" akcióprogram, természetközeli erdőművelés, a helyhez alkalmazkodó újraerdősítés, genetikai tartalékok védelme, szakszerű vadgazdálkodás, társadalmi kapcsolatok fejlesztése, hiteles információ.

Kooperáció az EU-n belül: levegőszennyezés ellenőrzés, erdősítés elősegítése, egy európai információs és kommunikációs rendszer létrehozása.

Nemzetközi erdészeti politika alakításában közreműködés: a világ erdőtartalékainak megőrzése, együttműködés a fejlesztési politikában, a II. Környezetvédelmi Világkongresszus / UNCED/ egyezmények betartása.

B. Alsó Szászország Állami Erdőigazgatósága hosszútávú ökológiai fejlesztési koncepciója

A LÖWE program pontos vezérfonalat ad az állami erdők üzemeléséhez az alábbi vezérgondolatok alapján:

- a. talajvédelem, és erdőfelújítás a helyi viszonyokhoz alkalmazkodott fafajokkal,
- b. a lombos fafajok alkalmazásának és elegyes erdők létesítésének elősegítése
- c. a természetes felújítás támogatása
- d. változatos függőleges és horizontális strukturák alakítására törekvés
- e. szelektív vágás
- f. az őshonos állományok és fajták megóvása.

A program az erdőkkel foglalkozó csoportok és társaságok ellentétes véleményeinek vitája során alakult ki, ezért átfogó megközelítésnek foghatjuk fel, amelyik különböző véleményeket és igényeket integrál.

C. A NABU vezetési koncepciója

Az utóbbi évtizedben a NGO-k nagyobb figyelmet szenteltek az erdészeti programoknak. Ezek egyik eredménye a NABU /German Nature Conservation Association: Német Természetvédelmi Szövetség/ erdészeti üzemtervi koncepciója. A NABU főbb céljai a természetes fejlődés tervezése, a fák nagyobb átmérők elérése útján történő hasznosítása, és a természetes felújítás szándékos alkalmazása. Az intézkedések ezen kombinációja nem csak jobb ökológiai, de jobb ökonómiai állapotot fog eredményezni az erdészeti üzemekben.

A német magán és közösségi erdőtulajdonosok nem tudják világosan megfogalmazni céljaikat. Előnyben részesítik a pénzügyi és a hosszútávú biztonsági szempontjaikat. Megítélésükben a tradíció és a vad/vadászat közepes megítélésének tekinthető, viszont a foglalkoztatás biztosítása és a faellátás kisebb jelentőségű.

e. Érdekeltek és partnerek

Az *Élelmezési, Mezőgazdasági és Erdészeti Minisztériumban* az erdészetnek csak kisebb súlya van a Minisztérium 8 főcsoportja közül csak egy foglalkozik erdészettel. A tartományoknak */Laender/* erdészeti osztályai vannak és a hagyományoknak megfelelően gyakran a mezőgazdasággal vannak szervezeti kapcsolatban; a legújabb időben növekvő nértékben a környezetvédelmi osztályokkal. A tartományoknak különösen fontos szerepe van a regionális erdészeti

politikában, ami a sokrétű feladataikból adódik. Mint hatóságok felelősek a programok kidolgozásáért és megvalósításáért, irányítják az állami erdőket, felelősek a faellátásért és a fán kívüli hozamokért és értékekért. Végül az erdészeti szolgálat befolyásolja a közösségi és magánerdőkben folyó gazdálkodást a szaktanácsadáson és pénzügyi, valamint technikai támogatáson keresztül. A közösségi erdők a legtöbb tartományban kötelesek elfogadni azokat a gazdálkodási feltételeket és kritériumokat, melyeket az állami erdészeti szolgálat állapít meg. Történeti okok miatt az erdészeti igazgatási szervezetek a tartományokban különböznek egymástól.

Az erdészettel foglalkozó egyesületek számát az egyesítés előtt 60-ra tették. Legújában az erdészeti politikát jellemezte az új szereplők fokozódó befolyása. A legfontosabb szervezetek:

Megnevezés	Taglétszám
1.Német Erdészeti Tanács	64
2.Német Erdőtulajdonosok Szövetsége	14 /kb.200 000 tag/
3.Német Erdészeti Egyesület	7160
4.Kertészeti, Mezőgazdasági és Erdészeti Szakszervezet	/41778 az erdész tag/
5.Német Erdészek Tagozata a Német Polgári Alkalmazottak Egyesületében	10 000
6.Szövetségi Egyesület a német erdők védelmére	26.000

A Német Erdészeti Tanács/1/ legbefolyásosabb tagja a Német Erdőtulajdonosok Szövetsége /2/, amelyik mind magánerdők, mind a közösségi erdők tulajdonosainak, valamint az állami erdők igazgatásának érdekeit képviselik. Hatalmukat a Tanácsban nekik biztosított szavazatok száma jelenti. Amíg a magán és közösségi erdők tulajdonosai az állami erdők képviselőivel azonos befolyással bírnak, addig az ideális célokért harcoló társaságok /6/ereje kisebb mértékű. A szakszervezetek /4/ és egyéb hivatásos szervezetek /3,5/ befolyása közepes.

A fenti erdészeti szervezetek közös stratégiája, hogy nézeteiket, céljaikat a társadalomban érvényre juttassák,gyakran a szakirodalomra és a lobbizásra korlátozódik. Ezen kívül a társaságok igyekeznek befolyásolni a döntéshozatali folyamatokat a politikusokkal, érdekeltekkel és az igazgatással történő szoros kapcsolatok kiépítésével. Sőt egyének, például tudósok, is képesek befolyásolni a politikai folyamatokat a személyes kapcsolatok nagy fontossága következtében.

e. Szektorok közötti koordináció

Sürgős szükség van az erdészet és egyéb szektorok közötti kooperációra. Az erdészetnek többé- kevésbé világos határai vannak a társadalom egyéb szektorai felé,

de a napi gyakorlatban a kommunikáció gyakran nem kielégítő. A szektorok közötti kooperáció és kommunikáció az alábbi területeken igen fontos:

- a vidékfejlesztés
 - b környezet
 - c ipar
- a. A vidékfejlesztést főleg a mezőgazdaság befolyásolja. A mezőgazdaság és erdőgazdaság kapcsolata a magánszférában szoros, ezért szimbólikusan mező-és erdőgazdaságnak nevezik. A német erdőtulajdonosok között a tartamosság régi tradíció, ezért gondosan ügyelnek a környezetre.
 - b. Ezért a környezetvédelem és környezeti politika mindig lényeges eleme volt az erdészeti politikának. azonban alakulnak ki konfliktusok az erdőtulajdonosok és a környezetvédelmi szervezetek között. Emellett erdészeti hatóságok és más állami szervezetek között is akadnak hatásköri viták.
 - c. Erdészet és a faipar közötti kooperációnak van intézményi bázisa, közös tanácsok, stb. A kooperáció egy része az erdészeti tervezési folyamatokban realizálódik. A Szövetségi Erdőtörvény előírja az erdészeti tervezésben az erdőszerkezet javítását és az erdőtörvény céljainak elérését.

Jelenleg a tervezés magában foglalja

- a természeti feltételeket,
- a szociális-gazdasági és erdészeti szervezetet,
- az erdő funkcióit,
- célok és intézkedések fejlesztését.

Az erdészeti kerettervezés a vállalati üzemtervek és a tartományok általános tervezésének részévé válik.

g. Sajátos intézményesítés

Az erdészeti tervezés Németországban a 18.századig nyulik vissza. Az erdészeti üzemtervezés célja a tartamos gazdálkodás biztosítása. A tervezés eszközei továbbfejlődtek egyrészt a fahasznosítás ellenőrzése, másrészt az erdő különböző pozitív hatásainak a társadalom érdekében való biztosítása irányában.

A XI. század óta az erdészeti szabályozásokat a társadalom jóléte érdekében hozták. Az un.erdőrendészeti szervezet /Forstpolizei/ feladata volt, hogy keresztül erőszakolja minden tulajdonformában az állami törvényeket. Ezért ennek a szervezetnek messze kiterjedő jogai voltak. Lépésről lépésre az *állam rendőrállamból egy -a törvény által szabályozott állam útján át- kormányzó, irányító állammá vált, amelyik a magánerdők tevékenységét informális, közvetett eszközökkel és fokozott pénzügyi ösztönzőkkel irányítja, ellenőrzi.* Ennélfogva az állami hatóságok felelőssége megváltozott és az erdészeti hatóságok elvesztették pénzügyi és személyi forrásaikat.

Európai szinten a Szövetségi Kormány nézete szerint: " az erdészeti politika elsősorban az egyes EU államok feladata" /BMELF 1997a/

A Szövetségi Kormány továbbá nemzetközi szinten arra törekszik, hogy megakadályozza az erdők világméretű csökkenését. A Rio de Janeiróban 1992-ben tartott "*Környezet és Fejlődés*" ENSZ Világkonferencia elfogadta az alábbi dokumentumokat:

Az éghajlati változáról szóló Konvenció
A biológiai diverzitásról szóló Konvenció
Erdészeti Alapelvek

A Szövetségi Kormány ezeket az egyezményeket alkalmazni és fejleszteni akarja, ezért támogatja az *Európai Erdők Védelme Miniszteri Konferenciáját* /Strasbourg 1990, Helsinki 1993, Lisszabon 1998/. A német erdészet az erdőket a Helsinki kritériumok alapján kívánja vezetni,

a Szövetségi Kormány "*egy törvényesen kötelező erdészeti konvenció határozatait megerősíti, méltányos és azonos alapon alkalmazva a globális erdőkhöz.*

Az ezen célok eléréséhez szükséges intézkedéseket még nem hozták meg. *Megfigyelők csalódottak a nemzetközi és pán- európai szinten kifejlesztett kritériumok és vezérfonalak alkalmazásával.* Az alkalmazás hiánya részben a vezérfonal és kritériumok definíciói és elfogadása problémáinak tulajdoníthatók.

Pillanatnyilag egy tartomány /Baden- Württemberg/ vizsgálja annak lehetőségét, miként lehetne alkalmazni az IPF eljárás követelményeit Németországban. 1998 márciusában az első elgondolásokat kezdték el, melyekben az erdőtulajdonosok szövetségei és környezetvédők vettek részt.

Az erdők állapotát részleteiben különböző erdőleltárak és monitoring rendszerek révén figyelik. Például ilyenek az évi korona állapot jelentések, a erdőtalaj jelentések és a német erdőkről szóló jelentés. 1994 óta az erdőkárokat vizsgálják az európai monitoring program keretében.

Az erdők állapotában bekövetkezett változások mutatói az erdőterület, az erdőtalaj állapota, klíma, felújítás, a biotopok értéke, az erdők fán kívüli értékei.

h. Következtetések, kilátások

A német erdészetet jellemzi a komplex, sokrétű tulajdon szerkezet és a vélemények, célok, érdekek sokszínűsége. Ez kifejeződik a szervezetek nagy számában és az állami szervezetek, a magán és közösségi erdők rendszerében. A komplexitás következik Németország szövetségi rendszeréből, amelyik az erdők irányítását a tartományok felelősségére bízta.

Az utóbbi évtizedekben az erdőtulajdonosok, hatóságok, erdészeti szervezetek megállapodtak közös ideológiákban és irányítási koncepciókban és ez segít kikerülni a konfliktusokat. Példa erre Dieterich: Az erdők funkciójának elmélete /1953/ és a "szakszerű erdőgazdálkodás" fogalmának megalkotása. Ezek a koncepciók fontos előfeltételei voltak az erdészet szereplői közötti kooperáció és együttélés elősegítésének. Ezek beépültek majdnem minden erdészeti törvénybe és szabályozásba és nemcsak az erdőtulajdonosok érdekeit segítik elő, hanem a társadalom igényeit is.

A "szakszerű erdőgazdálkodás" fogalmat felhasználhatjuk a német erdészetben és különösen az erdészeti politikában bekövetkezett változások leírására. Bár a "szakszerű erdőgazdálkodás" fogalom beépült majdnem minden gazdálkodási irányelvbe, a fogalom pontos meghatározását nem találjuk meg az erdőtvényben. Ezért a fogalom interpretálása nagymértékben ellentmondásos.

A környezetvédők bírálják a koncepciót, mivel meghatározatlan, nem gyakorlatias vezérfonal, nem alkalmas a tartamos erdőgazdálkodás biztosítására. De a NGO-k részt vesznek az erdészettel összefüggő, döntést kereső folyamatokban, hangoztatják az erdőgazdálkodásra vonatkozó nézeteiket és megkísérik befolyásolni az erdészeti vezetést.

Ezzel ellentétben az "intézményes" erdészet Németországban meg van győződve arról, hogy tevékenysége az ökológiai, szociális és közgazdasági igények kielégítését szolgálja. Az NGO-k tevékenysége ezért ellenállást okoz; végül is az erdőtulajdon rendelkezési joga határaitra összpontosul.

Nehézségeket okoz az erdészeti üzemek számára a kedvezőtlen közgazdasági környezet és a közületi szektor alacsony költségvetése. A következményeket számos területen lehet észlelni:

- a. az erdészeti üzemek megkísérik javítani gazdasági helyzetüket, ezért növelik a kitermelésüket. Ez konfliktusokat okozhat a társadalom elvárásaival szemben
- b. Az erdészet megkísérli számba venni a társadalom számára szolgáltatott -fán kívüli- javakat és szolgáltatásokat és kereskedelmi áruvá tenni a megfelelő szolgáltatásokat.
- c. Az alkalmazottak létszámának csökkentése az egyesületek és szövetségek munkaerejének és ezen keresztül befolyásuk csökkenéséhez vezet.
- d. Újabb az erdészeti hatóságok folyamatosan veszítik pénzügyi és személyi forrásaikat.

Egy másik példa arra, hogy milyen változások következnek be az erdészet szereplői közötti kapcsolatokban. Újabb az erdészet harmonizálására alakult koalíciókat felváltják új kooperációk szektoron kívüli résztvevőkkel. Jó példa erre a

fatermékekre kiállítandó igazolványok körüli vita, melyben környezetvédők és egyes erdőtulajdonosok vesznek részt.

Ezek és ehhez hasonlóak miatt az állami erdők vezetői és a magán, valamint közösségi erdők tulajdonosai között a legnagyobb konfliktusok vannak kialakulóban, amit valaha is tapasztaltak az erdészeti politika területén.

Amíg az erdészet tradicionális szerplőinek befolyása és hatalma csökken, a társadalom igényei az erdők szolgáltatásai iránt nőnek /vizellátás, üdülés, természetvédelem, CO2 elnyelés/. Ezt elsősorban a környezetvédők hangoztatják, akik élvezik a társadalom rendkívüli támogatását. Arra kell számítani, hogy a környezetvédők befolyása erősödni fog az erdőkre a jövőben.

Ez a fejlődési irány meglepő, ha arra gondolunk, hogy a társadalom érdekei biztosítva vannak az erdőtörvény szabályai, a hatósági ellenőrzés, az erdőbirtokosok önkorlátozásai útján. De napjainkban a kommunikáció formáit gyakran úgy írják le, mint egy egyirányú utcát, egy sor társadalmi kérdéssel kapcsolatban, amelyre hiányzik az erdészet válasza/!/. Egy interszektorális dialógus megnyilvánulása az erdészetben és Nemzeti Erdészeti Program létrehozása két erdményt hozhat:

- a. a "hivatalos erdészet" ellenállását amivel bizalmuk saját eredményeikben töretlen és félnek a függetlenségük korlátozásától
- b. A föderalizmus komplikálhatja a közös fellépést, mivel a 16 tartományban különbségek vannak az erdészeti politikában és a politikai feltételekben

3. Erdészeti politikai célok és intézmények Európában

A szabályozási perspektívák az új intézményesítésben és az intézményes szabályozás szervezeti formái az erdőgazdaságban.

Az intézmények különböznek a formai szervezetektől mind az erdészeti minisztériumok és a fakereskedelmi szervezetek. Az intézményeket széles értelemben úgy értelmezhetjük, mint szociális gyakorlat és strukturális befolyás az emberi tevékenységre és amelyek érintik az erdőgazdálkodás feltételeit. Ezek biztosítják az erdőgazdálkodással kapcsolatos intézkedéseknek az ösztönző, képesítő, korlátozó szabályozását. Például a Nemzetközi Fakereskedelmi Egyezmény egy intézmény. Ez szabályokat állapít meg a fakereskedelemre és részt vesznek benne különböző tevékenységet folytató termelő üzemek és országok. A Nemzetközi Fakereskedelmi Szervezet viszont egy adminisztratív szervezet, amely pl. befolyást gyakorol erre az intézményre. Tehát szervezet és intézmény egymástól különböző dolgok. Az ilyen intézmények révén történő irányítás Smith Adam koncepciójának is része, amikor a piac láthatatlan kezéről ír, amely szabályozza a kereskedelmet. Az 1980-as években azonban rossz irányban fejlődtek a dolgok, mert hibák történtek mind az állam, mind a piac megfogalmazásával kapcsolatban. Olyan piacorientált

szervezetek is, mint pl. a Világbank, újragondolta az államnak és annak szervezeti kapacitásának szerepét a változó világban. Kihagytak olyan sokoldali intézményi előfeltételt a piac szabályozására, mint pl. a tradicionális helyi szervezetek, a decentralizált adminisztráció, a demokratikus kormányzat, a jövedelmet kereső osztályok, a multinacionális szervezetek hálózata, a nemzetek feletti civil szervezetek hálózata és a kölcsönös függésük egymástól, pedig ezeket mind figyelembe kell venni. Az alábbi három példa részben alátámasztja, hogy mennyire komplex és integrált formái lehetnek az erdőgazdaság irányításának.

Valóban, a szociális szervezetek az uralkodó formái a piaci gazdaságoknak. Nyílt, versenyképes piaci szabályozások, amelyek privát javakat állítanak elő, messze kevésbé központi szerepet játszanak, mint a neoliberais, vagy neoklasszikus közgazdasági elméletek. Ez különösen vonatkozik az erdőszetre, ahol a piac nem működik megfelelően a közjavak vonatkozásában és ahol a kivételek megállapítása és alkalmazása gyakran nehézkes és költséges. Vonatkozik ez olyan területekre, mint a tulajdonjogok az erdőben. A tulajdonjogok általában magukba foglalják a magán, közösségi és állami tulajdonjogokat.

Az európai erdők igen elaprózottak, tulajdonképpen Európában 12 millió erdőtulajdonos van, ezek esetében pl. a certifikáció gyakorlatilag majdnem megvalósíthatatlan.

Az állam az egyetlen tevékeny résztvevője a nemzetközi kapcsolatoknak, de ezeket a nemzetközi kapcsolatokat szétzilálja a nemzetek fölöttiségre való törekvés.

A földrajzi értelemben vett Európában működő erdőszeti integráló intézmény az időszakosan működő:

"Miniszteri konferencia az európai erdők védelmére"

Ez lényegében egy tanácskozó szerv, jogszabályban biztosított döntéshozatali jöggöre nincs, ajánlásait a tagok önkéntes egyetértése alapján fogadják el. Eddig három ülése volt, az első Strasbourgban, a második Helsinkiben és a harmadik 1998 június 4-én Lisszabonban. Ennek a harmadik miniszteri konferenciának a dokumentumát érdemes idézni; ez az erdőkre vonatkozóan a következő jövőt tárja az európai társadalom elé:

"A XXI. században az európai erdőszeti szektor tekintetbe fogja venni az erdők gazdasági, környezetvédelmi és szociális-kulturális funkcióit és optimalizálni fogja a tartamos gazdálkodáshoz való hozzájárulást a társadalom részére, különösen a vidéki térségek fejlesztés részére és a gondoskodást a megújítható nyersanyagforrások védelmére és a globális, valamint a helyi környezetvédelemre. A társadalom megérti az erdők sokoldalú szerepét, az erdők védelmének és tartamos gazdálkodásának fontosságát, támogatni fogja az erdőszeti szektor fejlődését, biztosítva a szabályozás szervezeti, gazdasági és szociális kereteit, a tartamos erdőgazdálkodást és az erdők lehetséges legjobb használatát, az erdők fa- és nem faanyag jellegű szolgáltatásait és

csökkenteni fogja az erdők egészségét és vitalitását fenyegető akakadályokat és nehézségeket. Erősíteni kell a partneri viszonyt a társadalom és az erdészeti szektor között, elismerve az erdők kulcsszerepét a megújítható nyersanyag és energiaforrások között. Az erdőtulajdonosok figyelmét fel kell hívni az erdeikben folytatandó tartamos erdőgazdálkodásra és arra a felelősségükre, amely erdeikben az összes erdészeti funkció integrálásának és az erdők fa- és nem fa hasznainak innovatív kihasználását jelenti. A jövő generációk érdekeit szolgáló egészséges és biológiailag sokrétű erdők léte, a hozzájárulás a globális és hidrológiai ciklus megvalósulásához, de a talaj és a vízforrások védelme, a lakosság védelme és az infrastruktúra a természeti csapások ellen, a megfelelő jövedelmek és bevételek biztosítása és foglalkoztatás, főleg a falusi térségekben, pl. üdülési és kulturális értékek minden ember számára, ezek mind kapcsolatosak az erdővel. Kötelezni kell a társadalmat és az erdőtulajdonosokat, hogy óvják meg és fejlesszék az erdők jelenlegi és jövőbeni értékeit.

Az elmondott jövőkép szellemében kinyilvánítjuk kötelezettségünket az alábbiakban:

1. Erősíteni kell a tartamos erdőgazdálkodás szociális és gazdasági elemeit, erősíteni kell a kapcsolatot az erdészeti szektor és a társadalom között, fokozván a dialógust és a kölcsönös megértést a tartamos erdőgazdálkodás iránt, valamint az erdők szerepének jobb megértésére. Fejlesztani kell a potenciális hozzájárulást a lehető legnagyobb elérhető értékig a falusi fejlesztés, a foglalkoztatás, környezetvédelem és az általános tartamos gazdálkodás iránt.
2. Tovább kell erősíteni a tartamos gazdálkodást, többek között a hozzájárulást a biológiai diverzitás megőrzésére és el kell kerülni a szennyeződések és az éghajlatváltozás negatív hatásait. Csökkenteni kell az elsivatagosodás veszélyét.
3. Megfelelő intézkedéseket kell tenni, hogy alkalmazzák az ENSZ speciális ülésének határozatát, amelyik elhatározta egy kormányközi erdészeti bizottság létrehozását.
4. Kapcsolatba kell lépni minden páneurópai és egyéb Egyesült Nemzetek-beli szervezettel, hogy konszenzust lehessen elérni az erdészeti politika alkalmazását illetően.
5. További lépéseket kell tenni, hogy a strasbourgi és a helsinki miniszteri konferencia határozatainak érvényt lehessen szerezni az összes szervezetben.
6. Nyomon kell követni a miniszteri konferenciák határozatait és ahol nem működnek jól, ott segíteni kell azok megvalósításában.

Az Európai Unió erdészeti politikája és intézményei

Az Európai Unió egy hatalmas, erős, több ezres apparátussal, bonyolult, kötelező jogrendszerrel, megfelelő pénzalapokkal működő - általánosnak mondható

vélemény szerint túlbürokratizált szervezet. Meg sem kíséreljük szabályait, működést, még általánosan sem ismertetni, csak az erdészetről emitjük meg a legszükségesebbeket; részletes ismertetés az Erdészeti Lapok hasábjain található / Dauner: Az Európai Unió és a magyar erdőgazdálkodás: EL 1999. 3-6 számok/

Az EU végrehajtó szerve, kormánya az Európai Bizottság, melynek keretében 24 Főigazgatóság működik. Az erdészetnek nincs külön Főigazgatósága, hanem csak egy Állandó Erdészeti Bizottsága; az erdészettel összefüggő ügyeket a különböző Főigazgatóságokon intézik /Mezőgazdasági, Környezeti, Fejlesztési, stb. Főigazgatóságok./

Amíg az EU agrárpolitikája apró részletekig szabályozott, addig az Európai Uniónak nincs kidolgozott, elfogadott, átfogó és egységes, jogforrásként alapul vehető, ebből fakadóan végrehajtásában ellenőrzött erdészeti politikája sem. Az un. Római Szerződés még a Maastrichti Szerződés után sem tartalmaz utalást az erdészeti politikára. A tagországok nemzetközi szinten, mint szerződő felek, függetlenül tevékenykednek, amit közös álláspont kialakításával koordinálnak.

Az európai erdők védelme kérdésében 1993-ban Helsinkiben tartott Második Miniszteri Konferencián az európai országok, Így az EU országok is *külön-külön*, megállapodtak a riói csúcsértekezeten elfogadott elvek megvalósításáról. Az EU közös erdészeti stratégia kidolgozásában látja uniós szinten a vállalt feladatok koordinálását.

Az EU erdészeti politikai *céljai* röviden az alábbiakban foglalhatók össze:

hozzájárulás a fő környezeti problémák kezeléséhez;
 a mezőgazdaság fejlődése;
 elegendő faanyagforrás biztosítása;
 az erdőörökség védelme;
 magas színvonalú erdőgazdálkodás, tekintettel a funkciók tartamos fejlesztésére;
 gazdasági érdekek garantálása, piacorientált fahasználat;
 a tartamos erdőgazdálkodás mutatóinak és kritériumainak bevezetése

A tervezett *cselekvések* alap gondolata a *tartamos erdőgazdálkodás*

A tagállamok egy része ma ellenzi az olyan közösségi politika ötletét is, amely az erdők használatát, valamint a fapiac szabályozását is magában foglalná. /Az ember önkéntelenül is arra gondol, hogy a fapiac szabályozását önkéntes alapon, kölcsönös megértéssel, bürokrácia és költség nélkül, kifogástalanul ellátja fél évszázad óta az EGB Bizottsága./

Ennek a mezőgazdaság és az erdészeti területén jelentkező, egymástól homlokegyenest eltérő, kétféle magatartásnak az okai kézenfekvőek. Amikor az EU elődje, a Közös Piac létrejött, a parasztságnak messze a számarányánál nagyobb politikai súlya volt, ezért az uralkodó politikai pártok széleskörű és nagyarányú támogatási rendszerrel igyekeztek a parasztság szavazatait elnyerni. Ez időközben az

EU költségvetésének legnagyobb tehertételévé növekedett, a parasztság aránya minimálisra csökkent, hatalmas mezőgazdasági feleslegek keletkeztek; az EU most már igyekszik legalább részben - a mezőgazdasági támogatási rendszert csökkenteni,

Ezzel szemben az erdészet nem képvisel politikai súlyt, támogatása jelentéktelen és az is zömében az agrárszektor érdekében történik. Ezért intézményrendszere újkeletű, nincs szankcionális hatásköre, inkább arra szolgál, hogy általános irányelvek, illetve egyes konkrét erdészeti ügyek kidolgozásában, intézésében nyújtson szakmai segítséget.

Anyagi támogatást az erdőgazdaság az alábbi címeken kaphat: az erdei ökoszisztémákat ellenőrző területek hálózatának létesítése, tűzvédelmi programok finanszírozása, az erdőterületek növelése a vidékfejlesztéssel összefüggésben, az erdei választékok felkészítésének és értékesítési feltételeinek javítása, a mezőgazdaságban szükséges erdészeti intézkedések, egy Európai Erdészeti Információs és Kommunikációs Rendszer létrehozásának támogatása, a genetikai erőforrások védelme, jellemzése, összegyűjtése és felhasználására, az erdészethez kapcsolódó tudományos kutatás támogatása. A támogatható célok között nagysárendekkel legnagyobb a mezőgazdaság érdekében adható támogatás, de ezzel együtt is az erdészeti támogatás mértéke eltöri a mezőgazdaság támogatására évente felhasznált horribilis összegekhez képest.

4. Az Európai Régió jövőképe

4.1 Az ECE/FAO Tanulmány

A Nemzeti Erdészeti Programokból legfeljebb mozaikszerűen össze lehet rakni - több-kevesebb sikerrel - a Régió jövőképét; az EU dokumentumokból a paragrafus és szabályozás tenger miatt elvész a lényeg, a jövőkép. Ha azt akarjuk látni, hogy valószínűleg mi lesz a helyzet a Régió erdőgazdaságában egy negyedszázad múlva, akkor a legcélszerűbb a Genfben székelő ECE /Európai Gazdasági Bizottság EGB/ és a római székhelyű FAO szakértői által készített prognózist áttanulmányozni az alábbiak miatt:

Az Európai Régió magában foglalja az Európai Uniót túlmenően nem csak a földrajzi értelemben vett Európát, de a Szovjetuniót, az USA-t és Kanadát is

Az ECE és a FAO két szorosan együttműködő szervezetnek van a legnagyobb tapasztalata, felkészült, kitűnő és a prognóziskészítésben legtapasztaltabb, kislétszámú szakértő gárdája, amelyik kerek fél évszázad óta adja közre tanulmányait Az Európai Élelmiszer- és Mezőgazdasági Trendjei és Prognózisai címen. Az első és második kiadvánnyal már találkoztunk: ezek az 1950-1960, illetve

az 1960-1975 időszakokat foglalják magukban. Ez a mostani az ötödik a sorozatban és a következő címet viseli: Az Európai Fafogyasztás és Faellátás Trendjei és prognózisai: a XXI.század felé. /Tanulmány V./- A prognóziskészítés módszertana, eszközei az elmúlt évtizedek során jelentősen tökéletesedtek. Ma már minden állam meghatározott módszertan alapján írásos anyaggal segíti a prognózis készítést; ezen kívül minden országban van egy felkért szakértő, aki állandó kapcsolatban van a Titkársággal. Ezen kívül az Európai Gazdasági Bizottság évente kiadja a Régió gazdasági helyzetére, fejlődésére vonatkozó jelentését, tehát Genfben az összes szükséges adatok rendelkezésre állanak.

A *Tanulmány V.* több változatot /scenárió/ tartalmaz; vizsgáljuk meg azt, amelyet szerzői is a legvalószínűbbnek tartanak.

a. Ezek szerint a legközelebbi negyed században *a GDP átlagos növekedési üteme 1-2 % körül várható*; az európai kereslet erdészeti termékek iránti kereslet növekedése szintén folytatódni fog, nem gyorsan, de állandóan. Ez a változat, hasonlóan, feltételezi, hogy nem következik be radikális változás az erdészeti termékek műszaki versenyzékenységében a fát helyettesítő anyagok viszonyában.

b. A magasabb kereslet feltételezi nagyobb fogyasztást erdészeti termékekben. Ezért - nagyobb rostanyag visszanyerést és egyéb régiókból növekvő importot is feltételezve - *növelni kell az európai erdőkből származó faellátást*. Az európai erdők ki tudják elégíteni ez a kihívást. Az egyes országok felkért levelezői szerint az európai erdőkből kitermelendő fatömeg 390 millió m³-ről 480 millió m³-re fog növekedni 2020-ra. A biológiai potenciál azonban ennél is nagyobb; tartamos gazdálkodás mellett 2020-ban maximum 530 millió m³ lenne a kitermelhető fatömeg. A többlet a három legfontosabb exportáló országból, Ausztriából, Finnországból és Svédországból jöhet. Néhány, nagyon kevés országban azonban, Így Albániában Görögországban és valószínűen egyes jugoszláv utódállamban a fakitermelés most is nagyobb, mint a növedék és magasabb is marad, elsősorban a legeltetés, a lakosság száma és a törekeny ökoszisztémák következtében.

c. Az európai *faipari termékek termelése* 1990-2020 között, változatlan áron, fűrészáruban 25-35 %-kal, fa alapanyagú lemezféleségekben 20 %-kal, cellulózban 30 %-kal és papírban 50 %-kal nő. Ezen felül 35-45 millió tonna, vagy még több, hulladékpapírt fognak újrahasznosítani és feldolgozni. A hulladékpapír újrafelhasználási százaléka 37-ről 49 százalékra nő 2020-ig. Az újrafelhasználás magas aránya a fát nagyon környezetbarát nyersanyaggá teszi, ha tartamos gazdálkodás szabályai szerint kezelik.

d. Nem valószínű, hogy a hengeres fa és az erdei fatermékek ára jelentősen emelkedni fog.

e. A legvalószínűbb két scenárió szerint *Európa nettó importja növekedni fog* és az európai termelők piaci részesedésének aránya csökkenni fog az egyéb régiókból származó ellátókkal szemben. A Tanulmány V feltételezése szerint a kereslet/kinálat kilátásai a világ többi részére kiegyenlितtebb lesz, mint általában vélik, mert a szükséglet növekedése nem lesz olyan gyors, mint ahogy egyes tanulmányok előrejelzéseik prognosztizálják és kínálat rugalmassága, főleg a gyorsan növekvő állományokból, magasabb lesz. Ha azonban a kereslet/kinálat egyensúlya a vártnál szorosabb lesz, vagy ha az európai államok kormányai növelni akarják önellátásukat erdészeti termékekben, fizikailag lehetséges, hogy az európai erdőkből nagyobb részarányt fedezzenek a tervezettnél. Ehhez azonban az alábbi néhány feltételnek kell megfelelni:

Az európai erdőkből származó fának mind ár, mind minőség szempontjából versenyképesnek kell lennie;

az innen nyert nyersanyagot feldolgozó iparnak is világviszonylatban versenyképesnek kell lennie mind üzem nagyság, mind szigorú költségellenőrzés tekintetében.

A közvélemény elfogadja a falusi foglalkoztatás, a gazdasági növekedés - és talán a más régiókban a természetes erdőkre nehezedő nyomás csökkentése érdekében a környezetvédelmi cseréket, helyettesítéseket egy olyan program keretében, amelyik növelni kívánja Európa reális erdészeti termékeit az alap scenáriókhoz viszonyítva.

Ez az okfejtés nem függ össze egy olyan feltételezéssel, miszerint a kormányok protekcionista intézkedéseket tettek volna folyamatba, hogy bátorítsák a saját faiparuk fejlesztését, vagy támogatási rendszert vezessenek be a hazai forrásból származó fa költségeinek csökkentése érdekében. Egy ilyen akció ellenkezne a - gyakorlatilag általánosan elfogadott- szabad kereskedelem szellemével, mely a sikeres *Uruguay-i Forduló* eredményeiben fejeződött ki és a Világ Kereskedelmi Szervezete /World Trade Organization: WTO/ létrehozását eredményezte. Az erdei termékek globális piacának egyes vezetői, mint az USA és Kanada, a legnagyobb kereskedelmi hatalmak szerint nem lenne reális választás széleskörű protekcionista intézkedések bevezetése annak érdekében, hogy növekedjen az önellátás foka az európai erdészeti termékekben.

Itt szakítsuk meg egy pillanatra a *Tanulmány V.* gondolatmenetét és elemezzük a c. pontban mondottakat. A lényegét tekintve ebben a szerzők azt mondják ki, hogy Európa ugyan növelni tudná az önellátás fokát erdei termékekben, de ezt az európai kormányok nem fogják megtenni.

Emlékezzünk vissza a *Tanulmány I.* kötetben foglaltakra, amelyben az akkori szerzők meghirdették Európára a -szakkörökben eleinte nagy ellenkezéssel fogadott- dinamikus erdészeti politikát, az ellátás növekedését az európai erdőkből és mint

vert ez gyökeret és vált általánosan elfogadott alapelvévé az európai erdészeti politikának. Ez alapelvként húzódik végig mind *négy Tanulmányban*. Miként és miért változott ez a felfogás meg a *Tanulmány V.*-ben, holott a lehetőségek változatlanul fennállanak az európai erdőkben a termelés további fokozására és az európai önellátás fokának- legalább is- a fenntartására. Ismertem és ismerem személyesen mind a négy Tanulmány értelmi szerzőit és tudom, hogy nagytudásu és tapasztalatu, a társadalom és az erdők iránt elkötelezett emberek, tehát nem a szerzők gondolkodásmódjának változásában kell keresni az okokat.

Idézzünk D.C. Korten -az előzőekben már említett világhírű könyvéből, amelyben kiméletlen őszinteséggel leplezi le a globális kapitalizmus céjait, módszereit, eszközeit. Adjuk át a szót Kortennek:

A második világháboru utáni, jórészt az USA és Nagy-Britannia által kidolgozott gazdasági rend három multilaterális intézmény létrehozását kívánta meg: ezek a Világbank, a Nemzetközi Valutaalap /IMF/ és a harmadik egy nemzetközi kereskedelmi szervezet. 1995 január 1-ig- különböző okok miatt- nem alakult ki teljesen a triumvirátus. Az új globális szervezet, a World Trade Organization / Világkereskedelmi Szervezet, a továbbiakban WTO/ a GATT uruguay-i fordulóján született meg szép csendben a tőkés libertariánizmus diadalának egyik mérföldköveként. A kereskedelmi testület, a Világbankhoz és az IMF-hez hasonlóan, független jogi személyiségként és állandó személyzettel működik, a javak és a tőke szabad áramlását akadályozó korlátok megszüntetése érdekében. *Most már egy törvényhozói és igazságszolgáltató hatalommal felruházott testület képviseli elkötelezetten a világ legnagyobb vállalatainak előjogait, a lakosságnak és a választóiknak számadással tartozó demokratikus kormányok beavatkozásaival szemben.* Ahogy a Világbank és az IMF elvégezte a tőkés librtariánimus dogmáinak intézményesítését az alacsony jövedelmű országokban, úgy van most a WTO-nak jogositványa és évényesítő ereje, hogy mindezt az ipari országokban is előmozdítsa.

A WTO-t létrehozó, mintegy 2000 oldalas GATT - egyezmény kulcsrendelkezése XVI. cikkely 4. paragrafusában lett elrejtve: Minden tagnak biztosítania kell az összhangot a törvényei, jogszabályai és eljárási folyamatai, valamint a csatolt megállapodásokban rögzített kötelezettségei között. A "csatolt megállapodások" minden lényeges multilaterális egyezményt magukban foglalnak a javak, szolgáltatások és a szellemi termékek kereskedelmével kapcsolatban. Ezzel a WTO a világ legfontosabb igazságszolgáltató és törvényhozó testületévé vált. Ha a világ törvényhozó testületei egyszer már ratifikálták ezeket az egyezményeket, úgy a WTO-n keresztül bármelyik tagország kifogásolhatja egy másik tagország törvényes gyakorlatát, ha úgy gondolja, hogy az megfosztja őt az új kereskedelmi szabályok hasznától

Eddig az idézet. Így már érthetőbb - az egyébként önmagában is, de az eddigi Tanulmányokban foglaltakkal szemben is *ellentmondásos e.pont; a szerzők kezét megkötötték a WTO szigorú előírásai. Ez az ENSZ apparátus különböző intézményeiben -esetünkben a FAO és EGB- dolgozó szakértők számára létkérdéssé is válhat, mert a WTO legerősebb szervezetei az amerikai világcégek, amelyekhez kapcsolódik az USA kormánya.*

Ha pedig az USA megvonja támogatását az ENSZ-től, vagy csak csökkenti is, mint jelenleg tervezi, az az ENSZ apparátusban dolgozók ezreinek létkérdésévé válhat.

Ezen a gondolatsoron haladva érthetjük meg az okát annak a kategórikus megállapításnak az e. pont végén, hogy az Európa számára nem lenne reális választás az önellátás fokának növelése fatermékekben, de még megtartása sem, még ha ennek feltételei adottak is.

f. *Az átmeneti gazdaságok /Közép-kelet-Európa, Balkán, stb./*

Az előrejelzés szerint az átmeneti gazdaságokban a kereslet, ha lassan is, de helyreáll és 2000-ben eléri az 1989. évi színvonalat. Egyes országok, például a visegrádi csoport, számára ez indokolatlanul pesszimista értékelés, mások, például a Balkán, helyzete súlyosabb, mint eleinte látszott. Az átmeneti országok egésze, az előrejelzés szerint, nettó exportórból nettó importórré válik a papirimport, az alacsonyabb fűrészáru export és Lengyelország előrejelzett jelentős fa nyersanyag importja következtében. Nem akarván megszakítani a *Tanulmány V.* gondolatmenetét, a Magyarországról szóló fejezetben majd számos más okot is fogunk látni, ami szorosan összefügg a globális piacgazdaság behatolásával ebbe a térségbe mind az áruforgalom, mind a privatizáció területén.

g. *Változások az európai erdők és mezőgazdasági földek területében*

A "kitermelhető" erdők területe 5 millió hektárral, kb. 3 %-kal nő, elsősorban Spanyolországban, Franciaországban és Lengyelországban. Gyakorlatilag nem várható változás a nem kitermelhető erdők területében. Az elmúlt évek tapasztalatai arra mutatnak, hogy az egykori mezőgazdasági területeken létesített erdők elsősorban tájlesztettkai, vadászati, vagy biodiverzitási és nem elsődlegesen fakitermelési célokat szolgálnak; még ez utóbbiak sem valószínű, hogy 2020 előtt relalizálódnak.

h. *A fa mint energiaforrás.*

A 90-es évek elején több, mint 200 millió m³ fát, az európai fakitermelés 47 %-át használták fel hagyományos tüzifa formájában energianyeres céljára. Amenyiben az eenergia árarányok nem változnak, nem valószínű a tüzifa térnyerése, aminek egyébként is számos feltétele lenne.

i. *Az erdőgazdálkodás költségei*

Az erdőgazdálkodás költségei növekedni fognak, mert

még az elsődlegesen fakitermelési célu erdőkben is szembe kell nézni a biodiverzitás, a tájvédelem és egyéb környezetvédelmi feladatok magas követelményeivel, melyek növelik a költségeket ;

a közvetlen és közvetett gazdálkodási költségek /erdősítés, előhasználatok és kitermelési költségek, általános adminisztratív költségek/ állandóan emelkednek a munkaerő költségeinek növekedése miatt;

a költségvetés, nemzeti és helyi szinten, állandóan szűkül, megakadályozva ezzel, hogy közpénzekből fedezzék az erdőgazdálkodás hiányait.

Az egyik legnagyobb kihívás az erdőgazdálkodás vezetői számára, hogyan fedezzék a költségeket, fenntartva a versenyképességüket és hogy elégítsék ki egyidejűleg a társadalom növekvő igényeit a közös pénztárca további terhelése nélkül.

j. Az európai erdők hozzájárulása a globális szén egyensúlyhoz

A 20 milliárd leltárba vett fatömeg Európában az egyik legnagyobb szénkészlet, amihez hozzá kell adni a leltárba nem vett fákból és erdei ökoszisztéma egyéb növényzetében levő szenet. Évente 250 millió m³ fatömeget kell ehhez adni, ami azt jelenti, hogy az európai erdők az egyik legfontosabb *karbon csökkentő* a globális éghajlati rendszerben. Ez a folyamat folytatódik a jövő század első negyedében is, ami jelentősen hozzájárul a légkör CO₂ színvonalának emelkedésének mérsékléséhez.

4.2 Az erdők és erdei termékek szektora fenntarthatósága

A *Tanulmány V.* nem kíván meghatározó jellegű értékelést adni az európai erdők gazdálkodásának fenntartható, vagy tartamos jellegéről; ezt átengedi az egyéb "eljárásoknak", mint például a Helsinkai Miniszteri Konferencia-azt követő folyamatainak. Azonban a *Tanulmány V.* interszektoralis és kontinens léptékű témaköre, inkább dinamikus és strukturális, mint statikus és rövidtávú szemléletmódja és az a tény, hogy tevékenysége, ahol csak lehetséges, tárgyilagos és összehasonlítható adatokon nyugszik, képessé teszi megfelelő információk nyújtására olyan kérdésben is, mint a fenntartható fejlődés az erdőkben és az erdei termékekben. Ezt most megteszi jelen tanulmányom, felhasználva azt a *6 kritériumot*, melyet a Helsinkai folyamat a tartamosság meghatározására azonosított.

a. Az erdők élőfakészletének és a globális szén ciklushoz való hozzájárulásának megfelelő növelése

Ha a két alapvető paraméterrel, az erdőterülettel és az élőfakészlettel mérjük az erdőgazdálkodás tartamosságát, akkor az európai erdők túlnyomó többségében nincs fenyegetve a fenntarthatóság; az erdőterület és az élőfakészlet nőtt az elmúlt 25 évben és ez folytatódni fog 2020-ig. Ez alól a trend alól kivételt képez a Balkán, elsősorban Albánia és Görögország, de a volt Jugoszlávia egyes utódállamai, mint Bosznia, is. Az előrejelzések szerint ezekben az államokban továbbra is meg fogja

haladni a kitermelés a növedéket; az erdők károsodnak a lakott területek körül a lakossági nyomástól, a tűzifa szükséglettől, a legeltetéstől, a tüzekről és a gyenge intézményi rendszer miatt.

Az erdőterület és az élőfakészlet mellett figyelembe kell még venni a tartamos gazdálkodás szempontjából a " megengedhető, *vágható fatömeg*" /allowable cut/ korlátait is, amit a fekvés, korosztály szerkezet és a fán kívüli tényezők, mint a biodiverzitás megóvása és sok más tényező jelentenek. Mindezeket is figyelembe véve, miután a növedék változatlanul nagyobb, mint a kitermelés, az európai erdők az egyik legnagyobb karbon tárolót jelentik; ez a helyzet változatlanul folytatódni fog a jövőben.

b. Az erdei ökoszisztéma egészségi állapotának és vitalitásának folyamatos fennmaradása

A levegőszennyeződés, erdei tüzek és a vadkár fenyegetik elsősorban az európai erdők egészségi állapotát, meglehetősen nagy területeken. Mindhárom károkozás fenyegeti az erdők felújulását, megváltoztathatja a fafajösszetételt és csökkentheti a termelőképességet. Mindhárom esetben a megoldást az erdő szektoron kívül kell keresni. Mindegyik károkozás súlyossága ellenére egyik sem mutat erős tendenciát a kiterjedésre; Úgy tűnik, hogy a három károkozás nem fenyegeti az európai erdők általános faellátó kapacitását.

c. A termelési funkció / fa és egyéb/fenntartása és ösztönzése

Már láttuk, hogy a fa iránti kereslet folyamatosan növekszik és az európai erdők képesek tartamosan biztosítani a faellátást a belátható jövőben. A termelési funkció rendkívül fontos lesz a jövőben is az európai erdők feladatai között.

d. A biológiai diverzitás folyamatoságának, megőrzésének és fejlesztésének biztosítása az erdő ökoszisztémában.

A Tanulmány V nem tett fel külön kérdést az országok szakértőinek a biodiverzitást illetően. A tervezett faellátásnál mondottakból azonban levezethető, hogy nem szükséges minden hektár erdőt intenzíven művelni, főleg a korlátozott termőképességű erdőkben. Ez a helyzet alkalmat nyújt, hogy meglehetősen nagy területeken a gazdálkodást a biodiverzitás érdekében folytassák. Az elsődlegesen fatermelésre kijelölt erdőkben azonban- főleg a nemzetközi kereskedelmi versenyben résztvevő területeken- fontos a költségek szigorú ellenőrzése, ami nehezzé teszi a biodiverzitás érdekében felmerülő többlet költségek fedezését.

e. Az erdők környezetvédelmi funkciójával összefüggő gazdálkodás fenntartása és növelése / főleg talaj és víz/

Bár az erdők környezetvédelmi szerepéről külön kérdést nem tettek fel, a nemzeti szakértők az erdők helyzetéről szóló fejezetben nem jelezték, hogy bármi is

fékezne az erdők környezetvédelmi szerepének érvényesülését a tervezett színvonalu erdőhasználat esetében.

f. Az egyéb szociális-gazdasági funkciók és feltételek folyamatossága.

Az erdő és erdei termékek szektora számos európai országban jelentős mértékben járul hozzá a GDP képzéséhez és főleg a vidéki- foglalkoztatáshoz. Néhány országban, főleg Finnországban és Svédországban, a legjelentősebbek közé tartozik a GDP és a kereskedelmi mérleg szempontjából.

Az alap variánsok azt jelzik, hogy ez a hozzájárulás növekedni fog és az európai erdő és erdei termék szektor tartamossága fenntartható a szociális-gazdasági funkció szemponjából is.

Kérdőjelet kell azonban tenni a kis magánerdők gazdasági fenntarthatóságát illetően, mert a gyenge piacok és magas költségek miatt tiszta nyereség rendkívül alacsony, vagy nincs is.

4.3. Koordináció szükségessége az erdészeti politikát befolyásoló folyamatok között.

Jelentős kölcsönhatások érvényesülnek mind az erdő és fatermékek szektorán belül, mind a szektorok között.

A legfontosabb szektorok közötti hatások között említsük meg a környezeti politikát, amelyik támogatja a hulladékpapír újrafelhasználását és ellenzi a hulladék lerakásos elhelyezését. Ezáltal növeli az ipar számára rendelkezésre álló hulladékpapír mennyiségét, ami viszont csökkenti a papirfa iránti keresletet és ezzel az árakat is. Ezért további elemzések szükségesek többek között- a hulladékpapír árképzés területén.

A másik példa az energia területéről kívánkozik. Világos, hogy az általános energia ár egyértelműen befolyásolja a tűzifa versenyképességét. Ezenkívül egyes országokban a régi fatüzelésű kályhák emissziója már nem felel meg az újabb, szigorú környezetvédelmi előírásoknak.

Egy harmadik példa a vidékfejlesztés területéről a mezőgazdasági politika és az erdészeti politika kölcsönhatása. Az erdészeti politika csak akkor tudja kifejteni teljes hatását a vidékfejlesztésben, ha a fejlesztési politika minden tényezőjével összhangban alakítja ki az adott térség erdészeti politikáját.

4.4. Rugalmasság az erdészeti és változások a vezetési, irányítási prioritásokban, kedvező alkalom az erdészeti politika számára

Több, mint egy évezreden át az európai erdők alkalmazkodtak a társadalom változó igényeihez. Kezdetben a legfontosabbak a tűzifa, a terület a mezőgazdasági művelés számára és egyszerű fatermékek voltak, később jelentkeztek az erdők

védelmi hatásai és bonyolultabb fatermékek, valamint a szociális-kulturális szolgáltatások iránti igények. Legujabban jobban megértették az erdő igazi értékeit, amit a saját biológiai diverzitása jelent és ezért sokkal nagyobb prioritást adnak a számára. Az erdőgazdaság vezetése kezdetben nem létezett, később kialakult tradicionális formában, majd továbbfejlődött tudományos, hosszútávú gondolkodás irányában. A XIX. század közepétől az erdészeti vezetők egyre inkább tudatára ébredtek annak a veszélynek, ami az idők során támadt a társadalom igényeinek gyors növekedése és az erdők sokkal lassabb növekedése és változása között. Az erdők pusztulásának hosszú folyamata, amely 2000 évvel ezelőtt kezdődött, a huszas évek elején megfordult, ahogy a társadalom kezdte felismerni az erdők jelentőségét a léte és az élet minősége fenyegetettség szempontjából és hosszútávú programokat dolgozott ki és valósított meg, beleértve bizonyos területeken az erdők helyreállítását is.

Az európai erdők és erdészet története igazolja az erdők, mint természeti erőforrás rugalmasságát ökológiailag és szociálisan és a társadalom képességét, hogy ha megfelelően informálják és tudatára ébresztik az egyidejű trendek lehetséges következményeire, megtegye a szükséges hosszútávú intézkedéseket a saját és jövő generációk iránt érzett felelősség szellemében. Európa legnagyobb részén jelenleg nem fenyegeti veszély az erdőket, de a társadalom szükségletei és prioritásai gyorsan változnak, gyorsabban mint az erdészet vezetésének elmélete és gyakorlata. Az érdekek ütközése a trópusi erdőkben és azok legegyszerűbb összehasonlítása elhomályosítja azt a komplex kérdést, hogyan kell az erdőgazdálkodást vezetni minden szempontból tartamos módon.

Az erdőgazdálkodás céljainak társadalmi vitájában hallgatólagosan leértékelik a fatermelés céljait, de nem a napi prioritásokban és mindenekfelett az erdőtulajdonosok és menedzserek költségvetésében. A Tanulmány V megerősíti, hogy van és lesz kereslet az európai erdők fájára és tartamos gazdálkodás mellett ki is lehet a szükséges fát termelni az európai erdőkből az erdők egyéb, nem fa jellegű, szolgáltatásai mellett.

VI. A magyar erdészeti politika változásai a történelmi folyamatok során.

1. Rövid áttekintés a honfoglalástól a kiegyezésig

Mivel az erdők története, sorsa nem választható el a térség természeti, környezeti, népességi, gazdasági, politikai, katonai, kulturális állapotától, fejlődésétől, vizsgáljuk meg fő vonásaiban ezen tényezők és az erdők kölcsönhatását azokban a hosszabb történelmi szakaszokban, melyeket lényeges változások választanak el egymástól s melyekben az erdők és az említett folyamatok kapcsolata világosan felismerhető.

A *honfoglaláskor*, a besenyőktől szorongatott magyarság, kedvező történelmi időszakban érkezett a Kárpát medencébe, melynek középső része az e térségben érdekelt hatalmak ütköző zónája, jórészt lakatlan gyepű terület volt. Részint diplomáciai ügyességgel, részben a fegyverek erejével sikerült is itt a magyarságnak végleges hazát teremtenie.

A Kárpát medence akkor egy tökéletes, dinamikus, ökológiai egyensúlyban levő régió volt. Érdekes figyelemmel kísérnünk, hogy történelem folyamatában *miért és hogyan* alakult ez a térség, jelesen az Alföld, egy mesterségesen, jól-rosszul szabályozott, tendenciájában folyton romló természeti viszonyokkal rendelkező térséggé.

A honfoglaláskor az *Alföld* klimatikus, talajtani viszonyai lényegesen kedvezőbbek voltak mint ma. A csapadék évi mennyisége évezredek során ugyan nem változott; időszakonként szárazabb és nedvesebb periodusok váltják egymást. Az Alföld klímája mégis - a maihoz képest lényegesen nedvesebb volt az alábbi okok miatt:

A folyók forrásvidéke, a Kárpátokban, érintetlen őserdőkkel volt borítva, ami csökkentette az árvizek magasságát és elnyújtotta azok lefolyását;

a szabályozatlan vizek szétterültek az Alföldön és hosszabb ideig, nagyobb területen borították az árterületet;

az Alföld erdősültsége lényegesen nagyobb volt mint ma. Az erdők egy része közvetlenül a fő mederrel párhuzamosan, az időszakosan vízzel borított sávbán húzódott ligetes fűz - éger - nyár, szil - kőris - tölgyerdők formájában, míg a szigetszerűen kialakult szárazabb részeken folyt a kezdetleges szántóföldi művelés és itt helyezkedtek el a pusztai tölgyesek is. Így az erdősávok, pászták, mozaikszerű erdőfoltok jelentős mikroklimatikus

hatást fejtettek ki. A nagy vízfelületek és a jelentős erdőterületek lényegesen magasabb páratartalmat biztosítottak ugyanazon csapadék mennyiség mellett is az Alföldön.

Az előbb említett viszonyok miatt az Alföld sóforgalma, a szikesedés jelentéktelen volt.

A *Kárpátok, a Felvidék, Erdély, a Dunántul* legnagyobb részének területét háborítatlan őserdők borították. A mai Magyarország területének nagyjából 40 %-át boríthatták erdők; ezen belül az Alföld erdősültsége 20 % körül lehetett.

Az itt talált gyér *lakosság* nagyobb része szláv /szlovén/ volt elsősorban a Dunántulon, míg az Alföldön, Erdélyben, a népvándorlaskor itt járt népek törmelékei éltek, egymással keveredve. A kereszténységnek mindkét formája, a római és a görög, jelen volt már a térségben.

A honfoglaló magyarok *két, egymástól élesen különböző gazdálkodási rendszert* találtak új otthonukban.

A Dunántult kiegyenlített éghajlat, kedvező csapadékviszonyok, árvizmentes területek jellemezték; itt a *száraz gazdálkodási rendszer* uralkodott kétnyomásos gazdálkodási formában; ez lényegében hasonló volt egész akkori Európában.

Az Alföldön *ártéri gazdálkodást* folytattak az itt élő népek; itt a természethez alkalmazkodó, kezdetleges, de összetett gazdálkodás alakult ki az évszázadok folyamán. Ennek lényege a következő.

Mint minden hordalékos folyó mentén, így a Tisza fő folyása mellett is, mind a két oldalon, zátonyok alakultak ki magasabb-alacsonyabb vonulatokkal néhány méteres szintkülönbségekkel. Áradásokkor az alacsonyabb részeken átömlik a víz és a közel asztalsímaságu sík területen messze elárasztja vidéket, annál is inkább, mert a Tiszántul közepén egy ÉD irányú mélyedés húzódik, a Hortobágy folyó medre mentén. Az itt élt népek rájöttek, hogy zátonyokon levő mélyedéseket az akkori technikai eszközökkel, /kapával, stb/ ideiglenesen el is lehet zárni és így a vizet vissza lehet tartani, majd szükség esetén meg lehet nyitni. Ezek az elzárások a fok nevet kapták; innen a "fok-gazdálkodás" elnevezés. A Tiszántult a Körösök oldaláról is lehetett ilyen módon szabályozni, így az Alföld jelentős részén kialakult a kezdetleges ártéri gazdálkodás. A szabályozás elsődleges célja halgazdálkodás volt; ez volt az itt élő lakosság fő tápláléka; ez tette lehetővé a rideg tartású szarvamarha és sertés nagyobb arányú értékesítését. A rendszeres öntözés, a magas páratartalom elősegítette a dús fütermést, az erdők biztosították az épületfát, részben a makkoltatást, téli legeltetést, és szállást. De a kiterjedt vizek közlekedési vonalakul is szolgáltak és védelmet nyújtottak az ellenséges támadásokkal szemben is.

A magyarok Etelközben ismerték ennek a gazdálkodási módnak az elemeit, ezért könnyen illeszkedtek az itt talált rendszerbe és érezték rövid idő alatt otthonosan magukat.

Ez a gazdálkodás a XIX. századig fennmaradt és lényegében a gabona iránt megnőtt kereslet és az infrastrukturális szükségletek, mint közlekedési hálózat, települések fejlődése, vetettek véget.

Az Árpádoktól az Anjou házi királyokon át Mátyás király uralkodásáig terjedő korszak elején a honfoglalás után, a letelepedés során, az egyes törzsek a megszállott terület földjét, erdejét, vizét rétjét közösen használták. Ez a teljes birtokközösség az ország jelentékeny részében a XVIII. század közepéig, sőt Erdélyben néhol még 1948-ig is fennmaradt.

A magyarság fokozatosan birtokba vette a Dunántúlt is, felvette a kereszténységet, áttért- az állattenyésztés mellett- a földművelésre, melynek technikáját részben az itt lakó szlávoktól, részben a kereszténységet terjesztő nyugati szerzetesektől tanulta meg.

Ekkor kezdett terjedni Franciaország északi részéből kiindulva fokozatosan a hármas vetésforgó rendszer, ami már fejlettebb mezőgazdasági kultúrát jelentett az akkori kulturvilágban. A magyarság közel egy időben vette fel a kereszténységet közép- és kelet európai térségben a lengyelekkel, oroszokkal és más, itt élő népekkel; emellett gyorsan beilleszkedett a Kárpát medencében talált gazdálkodási rendszerekbe. Mindez jelentős mértékben járult hozzá, hogy a magyarság nem tűnt el a népvándorlás sodrában az előtünk itt járt népekhez hasonlóan.

A lakosság szaporodott, a szántóföldi műveléshez újabb területekre volt szükség; megkezdődött az erdők rendszeres irtása a települések környékén. Ez azonban az erdők területi kiterjedését lényegében még nem érintette.

A *középkorban* az Árpádok, majd az Anjouk alatt Magyarország Európa- szerte elismert politikai és gazdasági hatalommá fejlődött; természeti kincseinek kiaknázása révén fontos szerepet játszott Európa réz- és nemesfém, arany, ezüst, kereskedelmi forgalmában. A bányászat fellendülése német bányászok betelepítését eredményezte; a bányaművelés, a bányák körzetében, jelentősen megnövelte a fahasználatot. De nagyobb tömegben érkeztek szász telepések Erdélybe is, ahol virágzó mezőgazdasági, szántó-, kert- és szőlőkultúrát teremtettek meg. A tatárjárás utáni telepítés is nagy méreteket öltött; mindez jelentős irtások, irtványfalvak keletkezését eredményezte. A megnövekedett lakosság jelentős mennyiségű sót igényelt; a Máramarosban termelt sót tutajon szállították az Alföldre és onnan tengelyen tovább a fő fogyasztó helyekre. A tutajozás fellendülése a sóvidék erdeinek fokozott igénybevételét jelentette annál is inkább, mert tutajok faanyaga egyben az építkezéshez szükséges fenyő épületfa iránti igények kielégítését is szolgáltatta az Alföldön.

A királyi nagy erdőbirtokok megfogyatkozása után az uralkodók a XV század közepétől már kénytelenek voltak arról gondoskodni, hogy a bányászathoz és a

sószállításhoz szükséges fát a magán erdőbirtokosok kezébe került erdőkből is folyamatosan biztosítsák. Ez fokozatosan meg is valósult. Ebben a bányavárosok a maguk érdekeit együttesen védelmezték.

Erre az időre egyes körzetekben az elérhető erdők már annyira megfogyatkoztak, hogy bennük gazdálkodni kellett. Létrejött az erdők kezdetleges szabályozása, az első erdészet politikai intézkedések kezdetleges köre. A bányaerdők fokozottabb igénybevételére akkor került sor, amikor Thurzó János Besztercbánya környékén az első olvasztó kohókat felállította a II. Ulászlótól kapott szabadalomlevél alapján. A kohók- az akkori fogalmak szerint- hihetetlen mennyiségű fát fogyasztottak, ezért ezeket csak erdők és vizek közelébe lehetett telepíteni. Ha a környéken, szállítható távolságban, minden fa elfogyott, a kohókat lebontották és tovább vitték alkalmasabb helyre. Az erdők nagymértékű pusztulása végül Ferdinánd Habsburg királyt arra készítette, hogy a bányákat 1546-ban a Fuggerektől saját kezelésbe vegye és az alsó-ausztriai kamara felügyelete alá helyezze. *Érvénybe léptetik 1565-ben a bánya-erdőrendtartást*; ebben minden tudás fel van halmozva, amit az erdőkkel kapcsolatban az eddig összegyűjtött tapasztalat nyújthatott. Ezentúl az erdészeknek előirányzatot kellett készíteniök a bányák várható fafogyasztásáról, annak minőségéről, a szükséges felszerelésről. A bányákhoz közel eső erdőkből a kecskék legeltetését kitiltották, a vágásokat előre kijelölték; ügyelni kellett a vágásterület teljes kihasználására, az alacsony tuskóra. Az erdők felújítása érdekében megfelelő számú magfát kellett a vágásterületen hagyni, stb.

Változott az alföldi erdők helyzete is; a növekvő lakosság következtében nőtt az állatállomány, aminek jelentős részét külföldi piacokra, állatvásárokra hajtották. Az erdők rovására nőtt a legelő terület, az állathajtásra szolgáló utak szintén jelentős erdőterületeket vettek igénybe.

A török hódoltság és felszabadító háborúk kora megváltoztatta a virágzó Alföld képét. A vízszabályozások célja egyre gyakrabban a katonai védelem volt; a várakat, településeket vizesárokokkal vették körül. A hódoltsági területeken a lakosság akadálytalanul építhetett tetszés szerint halászlát berendezéseket, malomgátakat. Így a rendetlen emberi beavatkozások megváltoztatták a vízfolyások és szabályozások kialakult rendszerét, az árvizek nem találtak utat és nagy területeket árasztottak el. Ehhez járultak még az említett hatalmas hegyvidéki erdőkitermelések, amelyek szintén növelték az árvizek nagyságát. A Tisza, a Kőrösök, a Maros vidéke, lényegében az egész Tiszántúl lassan az év nagyobb részében vízzel borított mocsaras, nádas, zsombékos terület lett.

A hódoltsági területen a török megszüntette a magyar jog szerinti nagybirtok jogot, a lakosságot azonban meghagyták birtokában, de rá adót vetettek ki. Így a

hódoltsági területen megtörtént az első jobbágy felszabadítás, ami egész Magyarországra vonatkozóan csak 300 évvel később valósult meg. A falvakat spahik kapták bérül, akik kegyetlenül kizsárolták a falvakat; a kisebb településeket emellett gyakrabban érték rablótámadások is. A városok viszont a szultánnak adóztak; ezek az adók mérsékeltebbek voltak, ezért a falvak lakossága egyre nagyobb számban hagyta ott faluját és költözött a nagyobb mezővárosokba. A spahik az elhagyott falvakat bérbeadták a nagyobb városoknak; így bérelte például Kecskemét 25 falu határát. A városok az így kezelésükbe került hatalmas területeket, munkáskéz híján, nem tudták megművelni; egyetlen hasznosítási lehetőség az állattartás volt. A bizonytalan körülmények is erre készítették lakosságot; ha menekülniök kellett, a jószágot magukkal vihették, a vetést azonban nem. A Duna-Tisza között illetően Salamon írja: "Kecskeméttől Szegedig egy óriási közlegelőt kell elképzelnünk."

Ezt a folyamatot segítette elő, hogy a XVI. században Európa szerte az agrártermékek, főleg a hús ára megemelkedett az iparcikkek rovására. Ez az ún. "árforradalom" felértékelte a magyar gazdaság teljesítményét, hiszen hazánk Európa legnagyobb húsexportőrei közé tartozott. Magas fokra hágott az állatgazdaság és az állatkereskedelem; évente százazrekre menő marhát hajtottak a bécsi vásárra, Ausztria és Németország szükségleteire, Cseh- és Morvaország fogyasztásának céljaira, a dalmát tengerpartra és onnan hajón tovább Velence felé.

Az állattartás ilyen megnövekedése, a földművelés visszaszorulása súlyos károkat okozott az erdőkben az Alföldön is. A keletet a nyugattal összekötő, marhahajtásra szolgáló utak aránytalanul kiszélesedtek; a marhák százazrei utközben legelve jutottak el a vásárokra. Mindezek együttesen az erdőterületek veszedelmes csökkenésére vezettek.

Az igazi pusztulást azonban a török hódoltság visszafoglalása jelentette. A visszavonuló török csapatok után haladó zsoldos hadsereg az elcsigázott Duna-Tisza közti pár faluval tartatták el magukat; az élelmiszer elharácsolásán kívül hallatlan adókat vetettek ki. Például Kecskemét városa a török uralom utolsó éveiben 9 000 Forint adót fizetett, míg a császári hadak 1686-ban 207.196 ft.-tal rótták meg. A lakosság a terheket nem bírta, otthagyták otthonaikat, elszéledtek, az egész vidék pusztulásnak indult." Sivár pusztasággá vált az a föld, melyet a XVI. század első felében még lakott helyek, gyümölcsös oldalak, buja szántók, virágos rétek, fákkal szegélyezett folyóvizek, tavak, sűrű erdők, nyájakkal, gulyákkal és ménesekkel népes, terjedelmes legelők tarkítottak."/ Kaán K./

A Bánság, közel egy évszázadig, még török uralom alatt maradt; azután pedig katonai közigazgatás alá került. A hadsereg érdekei megkivánták a terület jelentős részének beerdősítését, mert az akkori katonai vezetés véleménye szerint az ország ezen részét az erdők hiánya miatt az ellenséggel szemben lehetetlen lesz megtartani.

Emiatt elődázhatatlan szükségnek tartották Tisza főbb átkelőlő helyein erdők ültetését. Az intézkedések során létrehozzák 1742-ben a temesi bányászati erdőhivatalt és elrendelik a Tisza főbb átkelőlő helyein a csemetével való erdőtelepítést.

Így tehát előbb a bányák, majd később a hadsereg érdekei vezettek az erdők fontosságának felismerésére, ami a hatalom figyelmét jobban ráirányította az erdők fokozottabb jelentőségére.

A Habsburg abszolutizmus kora a Kiegyezésig a magyarság számára kettős elnyomást hozott:

Az egységes Habsburg Birodalom centralizáló törekvéseit, hogy Magyarországot a birodalom nyersanyagtermelő félgyarmatává alakítsa;

a magyarországi feudális nagyurak hatalmának erősödését, akik még a Habsburgok modernizáló, a jobbágyság terhein könnyíteni akaró törekvéseinek is mereven ellenálltak.

A felszabadító háborúk után kialakult állapotok arra készítették Rákóczi Ferencet, hogy fegyvert fogjon az ország jogainak, védelmében. A szabadságharc elbukott, a Habsburg ház pedig megszilárdította hatalmát. Az 1722. évi törvény, a Pragmatica Sanctio biztosította, hogy Habsburgok leányágon való örökösödési jogát és kimondotta Magyarországot, valamint a Habsburgok többi tartományának feloszthatatlan és elválaszthatatlan kormányzását.

Az erdők vonatkozásában Mária Terézia több ízben sürgette a magyarországi Helytartótanácsot egy korszerű erdőrendtartás kiadására; ez utóbbi azonban mindig kitért azzal, hogy egy ilyen szabályozás sérti a földesurak jogait. Az erdők ügye azonban napirenden maradt; Mária Terézia 1766-ban kiadta az osztrák erdőrendtartást, majd a magyarországi földesurak ellenkezése ellenére elkészítette és kiadta *1767-ben Magyarország első erdőrendtartását*.

Az erdőrendtartás összefoglalta mindazon ismereteket, melyek a XVIII. század közepéig az erdők kezelése területén kialakultak. Leglényegesebb előírásai, javaslatai voltak: mérjék fel az erdők területét, szabályozzák a fasználatot, tegyék rendszeressé a fakitermelést és gondoskodjanak az erdők felújításáról.

A XVIII. század közepén mozgalmak indulnak meg a kipusztult-elsősorban alföldi- erdők újratelepítésére. Az 1740-es években a hajdu városok már fűzfaterdők létesítésén fáradoznak; Mosony és Pozsony vármegyék 1750-be elrendelik, hogy büntetés terhe mellett mindenki évente 12 fűzfát ültessen, Pest városa 1762-ben először hozza javaslatba az akácfa ültetését. A Helytartótanács 1755-ben rendeletet adott ki a törvényhatóságok számára, amely szerint a fában leginkább szükölködő Alföldön a vizenyős helyeket fűzfákkal kell beültetni és az eredményekről negyedévenként kell jelentést tenni. Ezekkel a mozgalmakkal indul meg az Alföld fásítása, amely-elsősorban a II. Világháború után-jelentős eredményeket hozott.

1767-ben Mária Terézia kiadta a nevezetes urbéri rendeletet, mely pontosan szabályozta a földesur és jobbágy közötti kapcsolatokat és egységesen szabályozta a parasztság szolgáltatásait. Faluról faluta járva összeírták a jobbágyok földjeit, meghatározták a jobbágytelkek nagyságát és a hozzá tartozó rétet. A földesur erdeiben a saját szükségletére épület-és tűzifát vághatott a jobbágy, továbbá legelőhasználatra lehetett igénye. Ez a rendelet azonban megszüntette a földek és erdők közös használatát, aminek kárát a jobbágyság, de főleg a földnélküli cselédség érezte.

A gazdasági élet a XVIII. század során fellendült. Az iparban újabb bányákat helyeznek üzembe, nőtt a kohók kapacitása, az üveghutákat az erdők közelébe telepítették; rengeteg fát fogyasztott a hamuzsir főzés. Nagy mennyiségű fát használtak fel a kézművesek, bognárok, kádárok, hajóépítők, de növekvő mennyiségben igényeltek fát az építkezések és növekedett a tüzelőszükséglet is.

II. Lipót 1791. március 12. dekrétuma LVII cikkelye *Az erdők pusztításának megakadályozásáról*" lényegében az első magyar erdőtörvény, már jelzi az erdők szabályozásának fokozottabb szükségességét.

1795-ben Vedres István, Szeged város kiváló kulturmérnöke, 10 000 k. hold sovány homokterület beerdősítésére tesz javaslatot. Ez tekinthető az első komoly, konkrét, nagyobb területre vonatkozó javaslatnak az Alföld fásításának megindítására.

1807-ben a Selmecbányai Bányászati Akadémián létrehozzák az Erdészeti Tanszéket és ezzel megindul Magyarországon az erdőmérnökök képzése; aminek döntő jelentősége lett a magyar erdők további sorsára. Itt alakult ki az a kiváló erdőmérnöki kar, amelynek szakmai tudását és elkötelezettségét, az összetartozás ápolását és szellemét, a nemzetközi együttműködésben való folyamatos és aktív részvételét az európai erdészet kezdettől fogva elismerte és az európai élvonalba tartozónak tekintette.

A XVIII. század elejétől fellendült a növénytermelés, amit a piaci konjunktúra és a lakosság növekedése alapozott meg. A földesurak fejlesztették a jobbágyok robotmunkáján alapuló majorsági gazdaságaikat. Egyre nagyobb teret nyer a "száraz" gazdálkodás. Növekszik a lakosság száma, szükség van állandóan használható utakra. A XIX. század első felében megjelenik a gőzgép, majd a vasut.

Ezek a folyamatok azonban alapvető változásokat indítottak el az Alföld életében. Megkezdődik Európa legnagyobb szabású csak a hollandiai vízi munkálatokhoz hasonlítható- vízszabályozási munkája, a *Tisza szabályozása*. *Ezzel véget ér a magyarság nyolc évszázados történetében oly fontos szerepet játszó - a Tisza egész vízgyűjtő rendszerét magában foglaló- egységes, önszabályozó ökológiai rendszer és helyébe lép az ember által jól- rosszul, mesterségesen szabályozott*

rendszer, amelyet ráadásul a trianoni békeszerződés értelmében elvágtak a Tisza forrásvidékétől. Ha a változások durva egyenlegét akarnánk röviden megvonni akkor a következőket állapíthatjuk meg:

A Tisza szabályozása elkerülhetetlen volt a lakosság növekedése, a települések kiépülése, a szilárd közlekedési hálózat szüksége, a növénytermelés termékei iránti igények növekedése és számos más ok miatt is.

A természet kialakult rendjébe történő ilyen nagyszabású beavatkozás azonban messzeható és előre nem látott következményekkel járt, amit talán csak Széchenyi zseniális előrelátása sejtett meg.

A hatalmas vízfelületek eltünése jelentősen lecsökkentette a Tiszántulon a levegő páratartalmát. Így, bár a csapadék mennyisége nem változott, a szárazság jelentősen megnőtt és általánossá vált.

Ezt erősítette az erdőterületek ijesztő mértékű eltünése az Alföldről; megszűnt az erdőknek mikroklímát befolyásoló kedvező hatása.

A vizek és erdők eltünése nagyarányú szikesedési folyamatot indított el; a nagyarányú párolgás felszínre hozta az alsóbb rétegekben felhalmozódott szikszót, amit az évezredek során addig megakadályoztak a hatalmas vízfelület és az erdők.

A növekvő ár- és belvizveszély miatt szükségessé vált egy teljes védőgát rendszer és olyan mértékű szivattyú kapacitás kiépítése, mely képes egyidejűleg a Duna kisvizhoamával egyenlő vízmennyiséget áttemelni.

A szárazság növekedése miatt szükségessé vált az intenzív mezőgazdaság viszonyai között egy nagyszabású öntözőrendszer kiépítése és az Alföld erdőterületének rendszeres növelése, tehát az egykori természetes állapot mesterséges uton való megközelítése.

Ez a hatalmas vállalkozás a XIX. század elején indult meg és most, közel két évszázad után, azt mondhatjuk a vízügyi és erdész szakemberek eredményes és hatalmas munkát végeztek eddig, de még talán újabb évszázadra, nemzedékek munkájára, nemzetközi összefogására van szükség, hogy a következő generációk elmondhassák, a Tisza térsége, vízgyűjtő területe megnyugtató módon, a "fenntartható fejlődés" igényeinek megfelelően, az ember rendszeres közreműködésével, mesterségesen, dinamikus egyensúlyba került.

2. A kiegyezéstől a II. Világháboru végéig terjedő kor.

Ebben az időszakban Magyarországon is kibontakozott az ipari forradalom, ami egészen a I. világháboru kitöréséig, gyakorlatilag egy fél évszázadon keresztül, a nemzeti jövedelem évi 5 %-os növekedését eredményezte. A lázas gazdasági növekedés szinte minden területen ugrásszerűen megnövelte a fa iránti igényeket. Hatalmas ütemben indult meg az ország vasuti hálózatának kiépítése, ami példátlan méretű igényt támasztott a talpfa iránt. A gőzgép megjelenése, elsősorban vasuti

vontatásban, a szénbányászat fellendülését eredményezte, ami a bányafa iránti igényeket sokszorozta meg, a nagyarányú építkezések fokozták a fűrészáru, az épületfa, parketta szükségletet. A gyorsan bővülő vasuti hálózat és a hozzájuk csatlakozó keskeny nyomtávu erdei vasuti vonalak kiépítése most már lényegesen nagyobb erdőterületek feltárását és kitemelését tették lehetővé. A technika fejlődése lehetővé tette a fa széleskörű ipari feldolgozását; nagy fűrészüzemek, cellulóz- és papirgyárak épültek; kibővül a fa belső és nemzetközi kereskedelmi forgalma.

Az I. világháború előtti negyedszázadban jelentősen megnőtt a fatermékek exportja Magyarországból; elsősorban feldolgozatlan fát importáltunk és feldolgozott árut, készterméket exportáltunk.

A hosszantartó konjunktúra jelentős mértékben vette igénybe az ország erdeit. A jelentős területű, elsősorban hegyvidéki kincstári erdőkben a legfejlettebb nyugati színvonalon álló erdőgazdálkodás folyt, amint ezt az elfogulatlan nyugati szakember is elismerte /Karel Matyás,1966/. A magánerdőkben azonban a földbirtokos arisztokrácia semmiféle korlátozást nem kívánt eltűrni. Az erdők állapotának gyors romlása azonban megkivánta a társadalom érdekében az erdőgazdálkodás törvényes szabályozását.

A kiegyezés utáni korszakra esik a kitűnő alsó- és középfoku erdész képzés megteremtése az alerdész szakiskolák létrehozásával.

Megindul az erdészek közéleti szereplése;1862-ben Diewald és Wagner megalapítják az "Erdészeti Lapok"-at, majd 1866-ban létrehozzák az "Országos Erdészeti Egyesület"-et. Mind az önálló magyar szaksajtónak, mind a szervezett közéleti tevékenységének igen fontos szerepe lett az erdész társadalom szellemi erejének összefogásában, tényleges közéleti súlyának fokozottabb érvényesítésében.

Az erdészet sorsára ható tényezők között kell megemlíteni mindenekelőtt a feudális birtokos osztályt, mely ki akarta használni, korlátozás nélkül, a tartós konjunkturát. A második tényező az ipari forradalommal feltörő tőkés kereskedő réteg, mely vállalkozásaival gyorsan meg akart gazdagodni és erre a célra kitűnő lehetőséget látott nagy erdőterületek lábbon való megvételében és gyors kitermelésében, végül a harmadik tényező a magyar államerdészet és államigazgatás szakértő erdőmérnöki kara, mely a kicstári erdőgazdálkodás megteremtésében és az összes erdők törvényes szabályozásában látta a társadalom hosszútávu érdekeinek megfelelő érvényesítését.

A különböző érdekek kompromisszumaként született meg *az új magyar erdőtörvény a 1879. évi XXXI.tc.* A törvény éles különbséget tett az ország egyharmadát kitevő, korlátozás nélküli magán erdők és az ún. korlátolt közforgalmu erdők között. A korlátozás nélküli magánerdőkre az állam ellenőrzési joga nem terjedt ki, míg a korlátolt közforgalmu erdőkre a törvény előírta az üzemterv szerinti

gazdálkodás kötelezettségét. Kialakult a kincstári erdőgazdálkodás és az állami erdőfelügyelet rendszere, az állami erdők felügyelete a Pénzügyminisztériumból a Földművelésügyi Minisztériumba került. Kiépült a gazdálkodás és felügyelet három lépcsős szervezete, mely a II. Világháborúig jól szolgálta az erdészet fejlesztésének ügyét. A korszerű magyar erdőgazdálkodás alapjainak kidolgozása, jogi keretekben foglalása és megvalósítása elsősorban Bedő Albert nevéhez fűződik aki évtizedekig volt államtitkári rangban a magyar erdészet vezetője.

3. Trianon; a gazdasági világválság.

Az I. Világháborút lezáró Párizs környéki békeszerződések nyomán teljesen új helyzet alakult ki Magyarországon; az ország elvesztette területének kerekén háromnegyed, erdeinek kilenctized egyben legértékesebb részét; Magyarország jelentős faexportőr országból Európa egyik legjelentősebb faimportőr országává alakult. A Tisza és mellékfolyóinak forrásvidékét elvágta az országtól. Az új helyzet alapjaiban új erdészeti politika kialakítását tette szükségessé. Ezt a feladatot *Kaán Károly*, az erdészet akkori vezetője oldotta meg. Az általa megfogalmazott erdészeti politika lényegében négy cél elérésre irányult:

meg kell oldani az Alföld összetett problémáját, hogy életlehetőséget lehessen biztosítani az itt élő és a magyarság értékes részét képező lakosságnak. Ennek érdekében növelni kell az erdők területét és ezzel hozzá kell járulni a népegészségügy, a mezőgazdasági termelés feltételeinek jobbításához és a fakitermelés lehetőségeinek növeléséhez;

belterjesebbé kell tenni a magyar erdőgazdálkodást, különösen a minimálissá zsugorodott kincstári erdőkben;

ki kell terjeszteni az állam tervező, ellenőrző, szabályozó szerepét az ország valamennyi erdejére;

meg kell teremteni a háború utáni erdőgazdálkodás viteléhez szükséges pénzügyi és hitelfeltételeket.

Kaán megalkuvást nem ismerő energiával fogott a feladat megvalósításához és el is érte néhány alapvető - Így az alföldfásításra vonatkozó- törvény kodifikálását. Az Alföld fásításának nagyszabású munkáját azonban már csak megalapozni tudta; a törvény megalkotása után nyugdíjba vonult. Itt emlékezzünk meg Kiss Ferenc kollégánkról, aki Szeged városa határában, egész élete munkájával, jelentős területeket erdősitett be ebben az időben, megváltoztatva ezzel a sivár homoki táj képét.

Erre az időszakra esett az új erdőtörvény megalkotása is. Az 1935.IV.tc. már korszerű törvénynek tekinthető; kibővítette az üzemterv szerinti gazdálkodás kötelezettségét, továbbfejlesztette az erdőgazdaság szervezetét, előírta a szaképezett személyzet alkalmazását az erdőbirtokokon..

Kiemelkedő eseménye és elismerése volt, nem csak az erdészetnek, de az egész országnak, hogy 1936-ban Budapesten tartotta ülését a II. Erdészeti Világkongresszus.

4. A szocialista társadalmi-gazdasági rendszer erdészeti politikája

A második világháború után alapvető politikai, társadalmi, gazdasági változások következtek be az ország életében; ezek befolyásolták az erdők sorsát is. A magyar nép megszabadult a feudális osztály, a földbirtokosok évszázados uralmától, a földet szétosztották a parasztok között, míg az erdők zöme állami tulajdonba került. A földreformot szabályozó 600/1945.M.E. rendelet "A nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a földműves nép földhözjuttatásáról" címmel került be a törvénytárba. Ez a 10 k.h. alatti erdőket meghagyta az eredeti tulajdonban, a 10-100 k.h. közötti erdőket, állami ellenőrzés mellett, községi tulajdonba adta, a 100 k.h. feletti erdőket pedig állami tulajdonba juttatta. Az új helyzet új erdészeti politikát követelt. Ezt *Barlai Ervin*, a MÁLLERD ügyvezető igazgatója fogalmazta meg *Erdőgazdaság- politikai irányelvek*" című munkájában. Ennek főbb megállapításai a következők:

a háború alatti nagyarányú kitermelések és háborús károk, a háborút közvetlenül követő évek hatalmas méretű illegális kitermelései miatt a fakitermelés mértékét csökkenteni kell a növedék szintjére;

ugyanakkor a háborús károk helyreállítása, majd a tervezett gyorsütemű gazdasági fejlődés hatalmas tömegű fát igényel. Ezért jelentősen fokozni kell a gyorsannövő fafajokkal történő erdősitéseket, hogy mielőbb újra növelni lehessen az ország hazai forrásból történő faellátását.

Az új területek erdősitése mellett gyors ütemben be kell erdősiteni a nagy területet elfoglaló, üres vágásterületeket hazai őshonos fafajokkal.

Meg kell teremteni a korszerű faipart, farost-cellulóz- és papíripart, hogy a fából a lehető legértékesebb termékeket nyerjük.

Olyan adó-és árpolitikát kell folytatni, ami lehetővé teszi az említett feladatok megoldását, beleértve az erdők folyamatos felújítását is.

Olyan erdészeti szervezetet kell kiépíteni, amelyik képes a feladatok sikeres megoldására.

Bár Barlai csak rövid ideig- négy évig- állt az erdészeti élén, ezalatt megfogalmazta az erdészeti politika távlati céljait és megalkotta az 1 millió hektárra növekedett állami erdők korszerű szervezetét. Utódai, a magyar erdészek az előzőekben megfogalmazott erdészeti politikai rendező elveket megtartva és továbbfejlesztve-kihasználták azt a lehetőséget amit a történelmi fordulat magában rejtett.

A gazdaság fejlődését 1950-től kezdve a kötelező érvényű ötéves tervek szabályozták; az első volt az 1950-54 évekre szóló ötéves terv. Már akkor is jelentkezett az igény az erdészet részéről egy hosszútávú terv készítésére /Madas: Az erdőgazdaság távlati terve, ERDŐ, 1952.1./ Tulajdonképpen Kaán alföldfásítási tervét, majd Barlai koncepcióját az erdők rekonstrukciójáról, a gyorsan növő fafajok telepítéséről és az erdőgazdaságok pénzügyi stabilizálásáról, majd a tervgazdálkodásban készült hosszútávú terveket, a megvalósult nagyarányú erdőültetéseket, az ezek következtében megkészsereződött élőfakészletet és vágható fatömeget, a feldolgozásukra tervezett és megvalósult nagyszabású iparfejlesztési koncepciót úgy tekinthetjük, mint a mértékadó erdészeti politikusok útkeresését, hogy Trianon utáni új helyzetben megtalálják az erdészet új és megfelelő, stabilizáló helyét a megváltozott viszonyok között, amikor a békebeli faexport helyett a trianoni Magyarországon a faimport a külkereskedelem legnagyobb export tételével vált egyenlővé, azt nyelte el. De a Trianon utáni erdészeti politikusok - elsősorban Kaán - messze megelőzte korát, amikor világosan megfogalmazta az erdők másik két funkcióját is. Erre a szocialista rendszerben - és kezdeményezésünkre világméretben is csak egy emberöltő múlva került sor. A magyar erdészeti politika következetes törekvéseit a század második felében siker koronázta.

Alapvető fordulat következett be a magyar erdők ezeréves történetében; amíg a honfoglalástól napjainkig az ország erdősültsége 40%-ról 12 %-ra csökkent, addig 1945-től napjainkig 600 000 ha új erdőt telepítettünk, az erdősültség 18 %-ra nőtt.

A folyamat, röviden, a következőképpen jellemezhető. A fordulat nagyobb arányokban az ötvenes évek elején indult meg; ezt három tényező kedvező egybeesése eredményezte.

Az Országos Tervhivatal elnöke, Vas Zoltán -messzemenően támogatva az erdészet távlati célkitűzéseit- az 1950-1954 időszakra korlátlan hitelkeretet biztosított az erdőültetések számára;

az ötvenes évek elején végrehajtott erőszakos, tömeges kollektivizálás következtében a parasztok ezrével hagyták ott a földjeiket műveletlenül, viszont a tanácsok kötelezve voltak minden parcella megművelésére; Így a kényszerhelyzetben hatalmas területeket ajánlottak fel az államerdészeti erdőültetésre;

az államerdészet felismerte az egyszeri, soha vissza nem térő alkalmat, minden felajánlott területet átvett és a kiváló szakmai tudással, szervező képességekkel rendelkező Babos Imre szakmai irányítása alatt rövid idő alatt a magyar erdészet történetének legnagyobb szabású erdőültetését hajtott végre.

Amikor 1954-ben először vettünk részt Genfben az EGB Fabizottságának ülésén és ott beszámoltam arról, hogy évente 600 millió csemetét termelünk és ültettük el, a svéd küldött szót kért megemlítve, nyilván tolmácsolási hibáról van szó, mert még

60 millió csemete is szép teljesítmény lenne egy olyan kis ország részéről, mint Magyarország.

Az ország erdőterülete ha lassabb ütemben is következetesen tovább növekedett napjainkig, míg az ezredforduló végére el nem érte a már jelzett nagyságrendet. Ezzel összhangban, kerekén megkétszereződött az élőfakészlet, a növedék, a kitermelhető fatömeg.

Kötelező lett az üzemterv szerinti gazdálkodás az összes erdőben, megalakult az Erdőrendezési Szolgálat, melynek munkája nyomán az ország valamennyi erdejére elkészültek az üzemtervek. Ez nemzetközi vonatkozásban is kimagasló teljesítmény. Létrejött az Erdészeti Tudományos Intézet, mely az idők során rangos nevet vivott ki a hasonló európai intézmények között.

Az ötvenes évek közepétől megkezdődött a növekvő faanyag ipari feldolgozását szolgáló korszerű faipar kiépítése. Mivel a faellátás vonatkozásában az ország legnagyobb gondja a fenyőfűrészáru biztosítása volt. Fenyőllományaink csak igen korlátozott mértékben voltak, az import beszerzése is nagy nehézségekbe ütközött, megkezdtük a legkorszerűbb technika alapján a farostlemezgyártás kiépítését Mohácson, Fáy Mihály vezetésével. Ezzel a vastagmértetű fenyő fűrészrönkből készült fűrészárut, meghatározott területeken, helyettesíteni lehetett vékonymértetű lombosfából készült farostlemezzel. Ugyancsak import anyagot helyettesített a lombos tűzifa minőségű faanyagból készült forgácsológyártás megindítása Szombathelyen; ez Schmidt Ernő érdeme.

A hetvenes évek közepén már elkerülhetelenné vált a fűrészüzemeink rekonstrukciója. A műszaki fejlődésben évtizedekkel elmaradt fűrészüzemeinkben nem lehetett méretpontosan fűrészelni, faanyagot szárítani, korszerű termékeket előállítani. Egységes program szerint minden fontos régióban úgy terveztük meg a rekonstrukciót, hogy az egy későbbi vertikum, kombinát kialakításra alkalmas legyen.

A Könyvüipari Minisztérium felügyelete alá tartozó cellulóz- papiriparban következetesen szorgalmaztuk a modernizálást és a fejlesztést, hogy az egyre nagyobb mennyiségben rendelkezésre álló nyár papírfát idehaza lehessen feldolgozni. Átmeneti időszakra, husz évre, amíg egyrészt a nyártermelés felfut egy rentábilis cellulóz- és papirgyár ellátásához szükséges papirfa mennyiségre, másrészt kiépül a hazai cellulózgyártás, egy jugoszláv cellulózgyárral kötöttünk szerződést magyar papirfa szállításra és ennek ellentételeként jugoszláv cellulóz importjára. A papiripar hazai fejlődése lendületet vett; megépült az első hazai szalmacellulózgyár. Impomáló arányokban bontakoztak ki a teljes vertikum, az erdőterület és a kitermelhető fatömeg gyors növekedése és korszerű feldolgozó üzemek kiépülésének hatalmas arányai.

Az anyagi alapok kiépülésével lépést tartott a szakember képzés fejlesztése is. A soproni Erdőmérnöki Főiskola egy faipari mérnöki karral bővülve egyetemi rangot kapott 1962-ben. Még 1948-ban Esztergomban megindult az erdészeti középfokú képzés, beilleszkedve az országos technikus képzési hálózatba. Valamivel később megindul az országos erdész szakmunkásképzés, amelyik országhatáron túlra terjedően elismert szakmunkás gárdát képezett ki; tagjai európai első helyezéseket értek el a nemzetközi fenyő versenyeken.

A jogszabályalkotás terén a legjelentősebb lépés az új erdőtörvény, Az erdőkről és a vadgazdálkodásról szóló 1961. évi VII. tc.. megalkotása volt. Ez, európai szemmel nézve is, előremutató jogszabály volt. Az erdőgazdálkodás alapelvei című fejezetből említsük meg a következőket:

Az erdők felújítása, új erdők telepítése során a termőhelynek megfelelő fafajokat kell telepíteni, lehetőleg több fafajból álló elegyes állományokat kell létesíteni;

környezetvédelmi célból, talajvédelem, egészségügyi, vízgazdálkodási, egyéb hasonló célok érdekében létesített erdőket véderdőként kell kijelölni, ezekben tarvágást alkalmazni nem szabad;

tarvágást csak sik és enyhén lejtős területen szabad végezni. Az erdőfelújítások során kiterjedt mértékben kell alkalmazni a magról történő természetes felújítás módszereit;

Erdőt, fásítást csak meghatározott minőségi követelményeknek megfelelő ültetési anyaggal szabad telepíteni, a telepítéseket szakszerűen ápolni kell, majd a záródott fiatal és középkorú állományok fatömegének gyarapodását, minőségének javítását nevelővágásokkal kell előmozdítani.

A törvény egyik legfontosabb megállapítása, hogy minden erdőben jóváhagyott, legalább tíz évre szóló, erdőgazdasági üzemterv szerint kell gazdálkodni.

Hasonló szelleműek a törvény egyéb fejezetei is.

1948-ban újra megindult az Országos Erdészeti Egyesület tevékenysége is. Az új vezetés egyik első elhatározása volt, hogy szélesre tárja kapuit és az Egyesület tagjai közé hívja az erdész technikusokat, a kerületvezető erdészeket. A hívó szóra gyakorlatilag minden erdész tagja lett az Egyesületnek és azóta ők alkotják az Egyesület fő mellett dolgozó-derékhadát. 1949-ben megrendeztük az OEE első vándorgyűlését a háború után Szegeden, majd 1957-től kezdve minden évben találkozunk a vándorgyűléseken egymással, hogy kicsiréljük tapasztalatainkat, megismerjük egymás eredményeit, erősítsük barátságunkat. 1966-ban méltó módon ünnepeltük meg az OEE fennállásának 100 éves ünnepségét; a Közgyűlést hosszú levélben köszöntötte és méltatta az erdészeti tevékenységét a miniszterelnök is. Megalapítottuk a Bedő Albert díjat, majd a Kaán Károly díjat, hogy ezek

adományozásával tüntessük ki a legkiválóbb erdőmérnököket és erdész technikusokat.

A hatvanas évek végén, a fejlett világban, megjelentek az első jelek, hogy a természeti környezetünk állapotában súlyos fenyegetések bontakoznak ki. Az 1972-ben Stockholmban megrendezett Környezetvédelmi Világkonferencia összefoglaló képet tárt a világ elé a környezet egyre súlyosbodó helyzetéről megjelölve egyuttal a kiutat jelentő teendőket; ebben megfelelő hangsúlyt kapott az erdők szerepe. Amint már említettem, még ebben az évben rendezték meg a VII. Erdészeti Világkongresszust is Buenos-Airesben, ahol, mint az erdészet vezetésével és az erdészeti politikával foglalkozó Bizottság elnöke, javasoltam bővítsük ki az erdők eddigi egyoldalú funkcióját, a fatermelést és vegyük figyelembe az erdők növekvő szerepét a környezetvédelemben és az emberek millióinak igényét az erdők szociális-kulturális szolgáltatásaira. A Világkonferencia a javaslatot elfogadta és ettől kezdve beszélünk az erdők hármas funkciójáról, amit a hazai gyakorlatban az elsők között vezettünk be.

A hetvenes években kiemelkedő volt a magyar erdészek nemzetközi tevékenysége; 1975-ben a két legfontosabb nemzetközi erdészeti szervezet, a Rómában székelő ENSZ világszervezet, a FAO Erdészeti Bizottságának és a Genfben székelő ENSZ Európai Gazdasági Bizottság Fabizottsága mindegyikének magyar erdész volt az elnöke. Emellett számos magyar erdőmérnök dolgozott e két szervezet munkabizottságaiban, ahol szerették és megbecsülték őket kitűnő szakmai felkészültségükért, nyelvtudásukért, szerénységükért, együttműködési készségükért.

Az erdészet kiemelkedő számszerű eredményei és társadalmi elismertsége- a kedvező külső körülmények mellett- mindenekelőtt annak volt köszönhető, hogy az erdészek a háboru utáni négy évtized alatt teljes egetértésben dolgoztak az egyértelmű és világos célokért, támogatták, védték az erdészet ügyét és egymást, mert világosan felismerték, hogy egy kis szektor, mint az erdészet csak az összetartás erejével tud megbirkózni az állandóan megújuló politikai, gazdasági nehézségekkel, a különböző érdekeltségű csoportosulásokkal.

VII. A rendszerváltás és következményei

1. A politikai intézményrendszer - alkotmányjogi keretek

A rendszerváltás intézményrendszerével csak annyiban kívánok foglalkozni, amennyiben ez az *erdők sorsát befolyásoló tényezőket számba veszi, magyarázza, illetve jövődő sorsát valószínűsíti*. Részletesebben kívánok azonban foglalkozni az intézményrendszert működtető - külső és belső-hatalmi viszonyokkal, amelyek végső soron az ország és benne az erdők sorsát eldöntik. Akit rendszerváltás folyamata és jogi szabályozása közelebbről érdekel, annak ajánlom az MTA kiadásában megjelent *Magyarország az ezredfordulón* című könyvsorozat könyveit, melyek folyamatosan jelennek meg és szerzői között olyan kiváló tudósok szerepelnek, mint Kulcsár Kálmán akadémikus, Sárközy Tamás, Simai Mihály, Ágh Attila Szoboszlai György és hasonló, a tudományos élet elismert szakértői, kutatói.

Az USA Reagan elnöksége alatt szakított a Yaltai Egyezményben foglalt, tételes és hallgatólagos, megállapodásokkal és a két világhatalom katonai egyensúlyán alapuló világrendszer megosztottsága helyett, döntő katonai fölénye alapján, megvalósította az USA katonai és gazdasági egyeduralmát a világ felett. A Szovjetunió gazdaságilag, de katonailag is, összeomlott; a szocialista tábor romjain, nyugati típusu, de jelentős eltéréseket mutató, a parlamenti demokráciák és piacgazdaságok úgynevezett demokratikus jogállamok jöttek létre, beleértve a Szovjetuniót és utódállamait is. A demokratikus jogállam elméleti alapjait és hazai gyakorlatát figyelembe véve, a rendező elvek közül a következőket érdemes figyelembe venni;

A demokratikus jogállam erkölcsi tartalmu fogalom- és normarendszer; működéséhez bizonyos alapértékekben szükséges egyetérteni.

A demokratikus jogállamiság két alappillére a legalitás és legitimitás. A társadalom politikai mozgásterét a legalitás, a törvényes, formális jogrend határozza meg. A legitimitás a jogállam belső, tartalmi biztosítója, melynek lényege, hogy a hatalomnak felhatalmazáson kell nyugodnia.

A szabadság minden valódi érték előfeltétele; ez azonban felelősséggel jár. A felelősség hiánya szakadékba sodorhatja a nemzetet.

A társadalmi és egyéni igazságosság, mint közéleti érték nélkül nem működhet a jogállam.

Végül az ötödik értéke a társadalomnak a béke. Annyiszor visszétek e szóval, hogy már alig van hiteles csengése; pedig nincs más út, mint a jogállam békés útja. Erre ijesztő példákat láthatunk tőlünk délre, a Balkánon évek óta zajló tragédiák sorozatában.

A jogállam alapa az alkotmány. Ez szétválasztja a törvényhozó, a végrehajtó és a bírói hatalmat. A törvényhozó hatalom letéteményese az Országgyűlés, míg a

végrehajtó hatalmat a Parlamentnek felelős kormányhoz rendeli. A népszuverenitás hordozója nem kizárólag a Parlament, mivel az Alkotmány szerint hatalmat választott képviselői útján, vagy közvetlenül gyakorolja. E két hatalomgyakorlási mód között nagy az aránytalanság, mivel az 1990-es rendszerváltás óta az uralkodó politikai pártok a népszavazás intézményét igyekeztek minimumra csökkenteni a pártok uralmának csorbitatlan érvényesítése érdekében.

A rendszerváltás során működőképes parlamentáris kormányzati rendszer alakult ki és létrejöttek a jogállamiság kereteit biztosító alkotmány-és jogvédelmi alapintézmények.

2. A gazdasági intézményrendszer - a piacgazdaság változatai

Az alkotmányjogi keretek megalkotása volt a könnyebbik feladat; ennek megoldását számtalan példa és tapasztalat segítette elő. Magyarországot jogásznemzetként tartották számon a multban; a felhalmozott ismeretek megőrződtek az idők során és hasznosíthatók voltak a modern államszervezés háboru utáni tapasztalatai is.

Egészen más volt a helyzet a gazdasági élet szabályozása területén. A gazdasági élet egész szabályozó rendszere világszere változás állapotában volt; a kormányra jutott hatalmi csoportok, pártok vezetői nem ismerték a gazdasági kérdéseket és nem is hallgattak azokra, akiknek ezen a téren tapasztalataik voltak. Az ellenzéki pártok vezetői között már voltak tapasztalt gazdasági szakértők, azok viszont a globális kapitalizmus elkötelelt hívei voltak. Így a kormányra került pártok gazdasági tapasztalatok nélkül, a jószándéku szakértők, tanácsadók segítségét figyelmen kívül hagyva, a globális kapitalizmusnak elkötelezett, igen jelentős nemzetközi pénzügyi és média erők támogatását élvező ellenzékkel szemben kezdte meg a kormányzást. Ebben a helyzetben az uralomra került pártok, illetve azok vezetői lényegében három lehetséges, hosszútávon követendő, irányzat közül választhattak.

Az egyik, a legkézenfekvőbb, a Nyugat-Európa, pontosabban a Közös Piac *államainak szociális piacgazdasága*, egy középtávu, legalább tíz éves, átmeneti időszakkal, ami leginkább megfelelt volna a lakosság alapvető elképzeléseinek a jövőt illetően. Ezt Korten *erkölcsös és ellenőrzött piacgazdasági* rendszernek nevezi.

A másik *Kína átmeneti gazdasága*, amelyik a szocializmusból a piacgazdaságra való átmenetet lényegesen hosszabb idő alatt kívánja megvalósítani és évtizedeken át lehetségesnek tartja a két rendszer fontos gazdasági, politikai és társadalmi elemeit egymás mellett működni.

Végül a harmadik *a globális kapitalizmus mérsékelt változata*: fokozatosan lebontani a kereskedelmi, pénzügyi akadályokat úgy, hogy az érintett államoknak a lehető legkisebb kára és legnagyobb haszna legyen ebből.

Az uralomra jutott pártokat, illetve azok vezetőit azonban gyakorlatilag az alábbi két naiv hiedelem és egy alaptalan félelem befolyásolta a kezdeti, döntő fontosságú időszakban:

Egy egységes kapitalista rendszer van, ez tökéletesen működik, nem kell megpántlikáznai, megcimezni, hogy milyen kapitalista rendszer, csak azonnal be kell vezetni egy nyilatkozattal a korlátlan kapitalizmust és hagyni kell, hogy zavartalanul működjék; az magától rendbe teszi a gazdaságot.

A Nyugat hálával tartozik Magyarországnak az 56-os forradalomtól a két német állam egyesítési folyamatának megindításáig egész tevékenységével; ezt Adenauertól Kohlig el is ismerték a nyugati vezetők és meg is ígérték, hogy ezt meg is fogják hálálni. Sokan hittek az átalakuló országokban abban, hogy a rendszerváltás masszív külső támogatással gyorsan és radikálisan lebonyolódik ahhoz hasonlóan, amit a Marshall terv biztosított Európa nyugati országainak.

Az uralomra jutott vezetők nagyon féltek a megbukott rendszer és hiveinek visszatérésétől, ezért a rendszerváltást a lehető leggyorsabban- bármi áron!- visszafordíthatatlanná akarták tenni. Ez volt lényegében a "sokkterápia", amit a nemzetközi vezető pénzügyi körök is sürgettek, de egészen más okokból, mint a magyar kormány tartott kívánatosnak.

A rendszerváltás óta eltelt évtized azonban egyértelműen bebizonyította a következőket:

Adam Smith klasszikus, állami beavatkozástól mentes, kapitalizmusa ma már sehol a világon nem létezik. A modern piacgazdaságban az állam feladatává válik biztosítani a társadalom újatermelésének alapvető feltételeit. Nem képzelhető olyan önszabályozó piaci modell a modern gazdaságban, amelyik önmagában, automatikusan meg tudná teremteni a gazdaság működésének kereteit és szabályozni lenne képes a társadalom és a gazdaság konfliktusait. Az állam társadalmi szerepvállalásának terjedelme és megszervezésének konkrét intézményrendszere a modern társadalmak egyik központi kérdése.

A nyugat politikusai és világcégei könyörtelenül csak a saját érdekeiket nézik és semmiféle hála nem játszik szerepet döntéseikben. A Szovjetunió és kelet-európai államok politikai és gazdasági összeomlása során is igyekeztek tanácsaikkal olyan helyzetet teremteni, ami káoszt és ennek következtében könnyű zsákmányt, konkurens cégek kikapcsolását, piacok megszerzését jelenthette. Ebben elől járt a Világbank, amelyik a rendszerváltás sikerét a liberalizáció illetve a privatizáció megvalósításának gyorsaságával mérte és fő támogatója volt annak a katasztrófa politikának, amit a minden gazdasági támogatási és védekezési rendszer, korlátozás, azonnali megszüntetése "*a sokkhatás politika*" alkalmazása jelentett.

A rendszerváltás vezetői nem vették észre, hogy a régi rendszer volt menedzserei már elfoglalták a volt és privatizált állami termelő és kereskedelmi vállalatok, pénzintézetek, és hasonló intézmények vezető pozícióit és eszük ágában sincs visszasírni a pártállam szegényes és korlátozott viszonyait. Erről az oldalról tehát nem fenyegette az új rendszert semmi veszély.

Ezek voltak azok a viszonyok és körülmények, amelyek között a rendszerváltás kormánya megkezdte működését. Az elmondottakból következik, hogy mivel ennek

a kormánynak nem volt ideje, sem tapasztalata átgondolt hosszútávú stratégia, illetve rövidtávú taktika kidolgozására, maradt a laissez faire elvére hagyatkozás, ami egyébként is a kormányzat legfontosabb gazdasági alapelvét jelentette. Ezt erősítették a Világbank, a nemzetközi pénzügyi körök sürgető követelése, ezt követték a többi, rendszerváltással szembenező, átmeneti államok és ez látszott a kormány számára is a legkevesebb problémát jelentő utnak.

3. A választott piacgazdasági rendszer és következményei

Az elmúlt évtized kormányai nem nevezték meg az általuk működésbe hozott és tartott piacgazdasági rendszert, de tíz év eredményei már lehetőséget adnak arra, hogy megkíséreljünk valaminő értékelést adni a rendszerváltás első évtizedéről.

A rendszerváltás óta nálunk működő piacgazdaság *globális kapitalizmus formájának* felel meg leginkább, különösen a második kormányzati ciklus alatt követett politika alapján /Bokros csomag/. Ezt Kortén *elfajzott és ellenőrizetlen kapitalizmusnak* nevezi világhírű könyvében. A médiában még ma is inkább ennek a gazdaságra gyakorolt üdvös hatásáról hallani az érdekeltek részéről; érdemes azonban néhány gondolatot ennek súlyos következményeiről is elmondani.

3.1. A világgazdasági nyitás és annak problémái

A külgazdasági nyitás alig néhány év alatt valósult meg. A Világbank szerint a magyar gazdaság 1988-ban még 100 %-ban védett volt. A védelem átlagosan 1992-ben már nem volt több 25 %-nál; 1993-ban a közép- és kelet-európai országok importvédelmi szintje alacsonyabb volt, mint az OECD országok többségében. A példátlanul gyors kereskedelempolitikai nyitásra szinte sokszerűen került sor, különösebb átmenet nélkül, aminek súlyos következményei lettek /eladósodás gyors növekedése/. Különös gondot okozott a mezőgazdaság "túlnyitottsága" Míg az EU mezőgazdaságának védettsége a termékek jelentős részére, a becslések szerint, ma is 100 % körül van, 1994 -ben a mezőgazdasági termékekre a magyar vámok szintje átlagosan 17 % körül, a feldolgozott élelmiszerekre 26 % körül volt. Magyarország különösen hátrányba került a "szubvenció- versenyben". Miközben a szubvenciók szintje az EU-ban az agrárkibocsátás viszonylatában az elmúlt időszakban közel volt az 50 %-hoz, Magyarországon a mezőgazdasági szubvenciók aránya 1989 és 1996 között 30 %-ról 13 %-ra esett vissza.

A támogatások gyors leépülése katasztrófális hatást váltott ki az iparban is. A támogatások kiesése következtében tömegesen tönkremenő vállalatok adóbefizetései elmaradtak, hirtelen megugrott a munkanélküli segélyek összege, de még nagyobb kárt okozott morálisan az egész társadalomban, hogy az emberek százezrei kerültek

utcára; legtöbbjük annak reménye nélkül, hogy valaha is vissza fog kerülni a dolgozó emberek társadalmába.

A sorozatban tönkremenő vállalatok részéről a kereskedelmi bankoknál egyre növekvő "rossz" adósság halmozódott fel, a mi a bankok szanálása érdekében a bankkonszolidáció több hullámát tette szükségessé. A lépitett szubvenciók egy része tehát magasan kamatozó állampapírokba konvertálódott. Vagyis bizonyos támogatásokat úgy sikerült kiemelni a költségvetésből, hogy azok aztán hosszabb távon kamatos kamatostul kerültek újra vissza a költségvetésbe.

Gazdaságtörténeti szempontból példa nélküli a közép-és kelet-európai nyitás abban a tekintetben, hogy hasonló intézkedésekre más régiókban / délkelet-ázsiai, vagy latin-amerikai országok/ konszolidált gazdasági körülmények között került sor, míg Kelet-Európában ezeket a lépéseket recessziós időszakban tették meg. Akkor, amikor a vállalati szférában rövid idő alatt egyuttal radikális piaci orientációváltást kellett végrehajtani, miközben súlyos pénzügyi válsággal is küzdött.

Nem volt szerencsés, hogy amikor 1991-ben az EK országokkal elkezdtük a társulási szerződések tárgyalását, addig gyakorlatilag már végrehajtottuk a magyar gazdaság nyitását, Így jelentős alkueszközöket veszítettünk. Már a tárgyalások elején nyilvánvalóvá vált, hogy, szó sincs a nyugati partnerek feltételezett nagylelkűségéről, ellenkezőleg, kereskedelni érdekeiket sokszor kicsinyesen védik.

Simai Mihály szerint az 1989-es évet követő hét évben *egy egész esztendő bruttó nemzeti terméke esett ki*. Nagyon valószínű, hogy ezen veszteség, legalább részben, mérsékelhető lett volna, ha a kedvezőtlen pénzügyi feltételekkel küszködő vállalatok életképes kapacitásaikat átmenthették volna és ha nem kellett volna a külgazdasági nyitás sokszerű és halmozódó negatív hatásaival egyszerre szembesülni.

3.2. A privatizáció és a kárpótlás.

Az alkotmányjogi keretek megteremtése után a rendszerváltás gazdasági jogának megalkotása volt a legfontosabb feladat. Ennek alapja *társasági jog* 1988. évi VI.törvény volt; ennek alapvető szerepe volt a piacgazdaság megalapozásában. Ez a törvény-különösebb alkotmánymódosítás nélkül végleg *legitimálta a magántulajdont és a szabadpiaci vállalkozást Magyarországon*. Ezt követte számos, ezt kiegészítő, módosító törvény, amelyekkel azonban nem foglalkozunk csak annyiban, amennyiben az erdők sorsát érintik. Ezek közül a *privatizálás és kárpótlás* törvénycsomagja volt a legjelentősebb; ezt kísérte a társadalom részéről is a legnagyobb figyelem és érte a legtöbb bírálat.

a. A privatizáció első szakasza

Az első-viszonylag tudatos-magyar privatizációs stratégia az 1989.évi XIII. törvényből-az átalakulási törvényből- és az ahhoz csatlakozó további törvényekből állapítható meg. Ez lényegében a vállalati önkormányzás fenntartásán alapuló, decentralizált privatizálást tette lehetővé. Az átalakulási technika minden gazdálkodó szervre egységes és szektorsemleges volt; nem érintette a vállalati szervezési formát. Maradt tehát a korábbi szocialista piacgazdasági koncepció, tehát a gazdasági társaságok létrejöttének általános módja az új társaságok alapítása és a csak kivételesen állami vállalatok önkéntes átalakulása. A korábbi rendszernek megfelelően az *államigazgatási felügyelet alatt álló vállalatok átalakulásáról az alapító államigazgatási szerv /minisztérium, illetve a tanács illetékes szerve/ dönt, a pénzügyminisztiummal egyetértésben.* Önkormányzó vállalatoknál a vállalati tanács /közgyűlés, küldöttgyűlés/ dönthetett a vállalat átalakulásáról, mégpedig kétharmados többséggel. Az átalakulási törvény már magába az átalakulási folyamatba beépítette a privatizáció lehetőségét.

Ez volt *a privatizáció első szakasza*, az un. spontán privatizáció egy olyan rendszer, amelyben az állami ellenőrzésű /felügyeletű/ és vállalati döntésű decentralizált privatizáció volt az elsődleges és azt egészítette ki a központi döntésű, decentralizált privatizáció az állami felügyeletű vállalatoknál.

"Talán Magyarország lehetett volna az egyetlen ország, ahol végbemehetett volna az eddigi vállalati öntulajdonlásu, a status quo-ra alapuló *ösztönzött, de azért fakultatív privatizáció.* Kinában most lényegében hasonló módszerekkel próbálkoznak: a szocialista és kapitalista elemek összevegyítésével" /Sárközy, 1997/.

Utólag is keveset lehet hallani a privatizáció ezen első szakaszáról, pedig ekkor, még a Németh kormány idején, a hatalmon levők közelében lévők privatizálták a magyar gazdaság legjobban működő részét; ekkor vetették meg a nagy vagyonok alapját. Az első demokratikus választások előtt minden párt meghirdette a tulajdonviszonyok rendezését, de csak a jelszavak szintjén; végrehajtható, megvalósítható koncepciója egyiknek sem volt. A Kisgazdapárt az 1947-es tulajdoni állapotnak megfelelő reprivatizációt követelt, az SZDSZ soraiból jött az az ötlet, hogy mindenki kapjon huszezer Forintot, több kisebb párt javasolta, hogy az állam vagyonát fel kell osztani a nép között, stb. A sajtóban, az előzetes viták során, hangzottak el olyan vélemények, hogy az állami tulajdonban levő erdőket teljes egészében az önkormányzatoknak kellene juttatni, kettős célból. Ennek révén egyrészt a helyi közösségek anyagilag megerősödnének, ami növelné önállóságukat és függetlenségüket, ami a demokrácia erősödését jelentené, másrészt a privatizációt-legalább ezen a területen-átláthatóbbá, tisztábbá tenné és mentesítené a privatizációt, az akkor már sejthető, bonyodalmaktól.

A privatizáció kezdettől fogva összefonódott a *kárpótlás* ügyével; ez utóbbinak hármas célja volt. Egyrészt a tulajdonviszonyok rendezése, az előző rendszer által elvett vagyonokért való részleges jóvátétel, Így a kárpótlás része volt a jóvátételnek is. Másrészt a kistulajdonosok révén létrejön egy erős középosztály és harmadszor egy közvetett cél, hogy az állami gondoskodáshoz és az önállótlanáshoz szokott lakosság tanuljon meg vállalkozni. A legigazságosabb rendező elvnek a reprivatizáció látszott; amikor az első kormány megalakult és a kisgazdák bekerültek a koalícióba, úgy tűnt, hogy a reprivatizáció lesz a rendezés alapja. De nem ez történt. Hosszadalmasak lennének a részletek; végül is az uralomra került elit a *kárpótlási jegyen* alapuló tulajdonrendezést fogadta el.

A decentralizált, vállalati döntésű privatizáció rövid életű volt Magyarországon a következő okok miatt:

a rendszerváltás evolúciós fejlődése hirtelen váltott át radikális, forradalmi jellegűvé;

az óriási külső és belső államadósság miatt az államkincstár a teljes privatizációs bevételt igényelte. Ebben a rendszerváltás után hatalomra került kormányokat a Valutaalap és a Világbank is erőteljesen támogatta, pontosabban kényszerítette;

az adott helyzetben az első kormánynak szüksége volt az állam tulajdonosi hatalmára, Így a privatizációs stratégiát és a privatizáció ütemét érthetően maga kívánta meghatározni.

Ennek megfelelően az Országgyűlés elfogadta 1990.évi VII.törvényt, mely felállította az *Állami Vagyonügynökséget* /ÁVÜ/ meglehetően sajátos jogállásban, mely költségvetési szervként működik, a hozzátartozó állami vagyon tekintetében tulajdonosi jogokat gyakorol, de azért ügynökség is, mert a vállalatokat privatizációs tanácsadással is segíti, az Országgyűlés felügyelete alatt áll, kidolgozza parlament által elfogadandó *Vagyonpolitikai Irányelveket*.

b. A második szakasz: az állami vezérlésű privatizáció bevezetése

Az Antall kormány privatizációs gazdaságpolitikai elképzeléseit az 1990 augusztusi *Tulajdon és privatizáció* című tézisek foglalták össze. Ez:

határozottan ellenzi az öngazgatási típusú vállalatvezetést;

elveti a reprivatizációt és meghirdeti a részleges kártalanítás koncepcióját;

az ÁVÜ-t a kormány alárendeltségébe helyezi és az önkormányzó állami vállalatok vagyonára nézve is az ÁVÜ-t tette meg az állami vagyon képviselőjévé. Az átalakulással létrejövő új társaság szerződését már nem a vállalat, hanem ÁVÜ írja alá, az ÁVÜ igazgatótanácsa bármely önkormányzó vállalatot bármikor államigazgatási felügyelet alá vehet, ezt követően a vezetést leválthatja, vagyonát átcsoportosíthatja, stb.

A tézisekben jelentkezik az MDF választási programjában kiemelten szereplő " sokmilliós kistulajdonos" gondolata.

A téziseket megalapozó jogszabályok bevezették az *államilag vezérelt, centralizált privatizációt*.

Hátra volt még a reprivatizációs probléma megoldása. Ebben a kérdésben a magyar társadalom igen megosztott volt; ugyanakkor a kormánydokumentumok kezdettől fogva abból a politikai állásfoglalásból indultak ki, hogy természetbeni visszaadásra, vagy teljes kártérítésre nem kerülhet sor. A kormány végül így is döntött, hogy *nem reprivatizál és a kártérítés/ kártalanítás dilemmát fel sem veti; ehelyett nem alanyi jogon, hanem erkölcsi kötelezettségből kárpótol*.

A kárpótlási törvény a volt tulajdonosoknak bemutatóra szóló, forgalomképes értékpapírként kárpótlási jegyet adott, amellyel részt lehetett venni a privatizációban. A kárpótlási jegyeket kezdettől fogva számos probléma kísérte. Rengeteg volt a spekuláció, a kárpótlási jegyek rendeltetésellenes felhasználása nyomott árfolyamon. Ez azt jelentette, hogy ügyvédek, spekulánsok, ügynökök felkeresték a falvakban az idős emberéket és olcsó áron felvásárolták a tapasztalatlan, hiszékeny emberektől a kárpótlási jegyeket és aztán nagy tételekkel jelentkeztek a kedvező ingatlanokra.

Itt jelentkezik először az *erdő*. A Kárpótlási Hivatal az állami tulajdonban maradó erdőkre is kivetett meghatározott felajánlási kötelezettséget, amit aztán a Kárpótlási Hivatal parcellaszám és terület megjelöléssel a községben jogosultak részére kiosztott. Különösen sok ellentmondással járt a kárpótlási jegyekkel való földtulajdonszerzés; a licitációs illetve árveréses, túl bonyolult szerzősmódot is viharos politikai támadások érték. Az állam jórészt a mezőgazdasági termelőszövetkezetek kárára kárpótol, ugyanis a szövetkezetekkel szembeni vételi jog érvényesítését az Alkotmánybíróság a szövetkezeti szerzés ingyenességére hivatkozással nem látta alkotmányellenesnek.

Ami a kárpótlás jogi részét illeti bár az érintettekben keserű szájjal és a társadalomban negatív értékeléssel de lényegében 1998-ra lezajlott, a folyamat azonban nem fejeződött be. A kárpótás ügyében intézkedő hatóságok ugyanis szembe találták magukat egyrészt a földnyilvántartás rendezetlenségével, másrészt a egész lebonyolítás *gyakorlati* részének szabályozatlanságával és így a végrehajtás során a hibák halmozódtak. A nyilvántartásokban a művelési ágak változásai - nem egyszer évtizedekre visszamenően - nem voltak rendszeresen átvezetve, a licitálás gyakran nem helyszínen, hanem az irodában, hibás adatokat tartalmazó térképek alapján történt, stb. A mezőgazdaságban ez a szabályozatlan eljárás esetenként oda vezetett, hogy egy tulajdonosnak a határ több részén jutott parcella, a mezei utak csatonák ujonan keletkezett parcellákon mennek keresztül; így a kárpótlás megindulása előtt volt nagyüzemi táblák helyén kialakult nadrágszíj parcellákon újra meg kell indítani a tagosítási eljárást, hogy üzemképes birtoknagyságok, ezek

megközelítésére alkalmas uthálózat, megfelelő csatornahálózat alakuljon ki. Ehhez legalább egy évtized és rengeteg pénz kell, amit jórészt meg lehetett volna takarítani, ha az egész kárpótlási folyamat szabályozásába nem csak jogászokat, hanem megfelelő szakembereket, elsősorban mérnököket is bevontak volna.

c. Az 1992. évi törvénycsomag: a privatizáció kettős szervezete

A törvénycsomagban foglalt három törvény szerint:

Az eddigi intézmény típusu állami vállalati forma megszűnik és kényszerátalakítás után valamennyi tartósan állami tulajdonban maradó "állami vállalat"-nak *gazdasági társasági formában kell működnie*. A törvény a megmaradó állami vállalatok irányításának is elvileg új, piackonfortabb rendszerét alakította ki, nevezetesen államigazgatási szervek helyett *részvénytársaság általi holdingirányítást* vezetett be.

Itt jelentkezik újra az erdő, és pedig a tartósan állami tulajdonban maradó erdők sorsa: az egykori állami erdőgazdaságoknak át kell alakulniuk részvénytársaságokká.

Az állami vagyonkezelés és privatizáció szervezete kettévált, egyfelől az *Allami Vagyonkezelő Részvénytársaság /ÁV Rt/* irányítása alatt álló társaságok rendszerére, másfelől az *Allami Vagyonügynökséghez /ÁVÜ/* tartozó, privatizálandó vállalatokra.

A törvénycsomag egészét továbbra is az államcentrikus gondolkodás jellemezte; az állami vállalatok, állami felügyelet közbeiktatásával kényszerátalakulással kerülnek az ÁV Rt-hez, a privatizáció lényegében állami vezérlésű marad, minden privatizációhoz a bírósági kontroll alól kivont- ÁVÜ döntése kell. A törvénycsomag alapvető gondolata az állami tulajdonosi hatalom korlátlanlansága.

Az kizárólag a kormány döntésén alapult, mely állami vállalatokat sorolt be a tartósan állami tulajdonban maradó állami vállalatok körébe. Talán egyrészt az előzőekben jelzett "államcentrikusság", másrészt a nemzetközi közvéleményben egyre fokozódó nyomás az erdők megóvására eredményezhette azt, hogy a magyar erdők zöme megmaradt állami tulajdonban és ezzel megmaradtak a feltételei a társadalom érdekében hosszútávon érvényesítendő tartamos gazdálkodásnak. Ez nem kis eredmény a mai általános, rövid távon érvényesülő, magáncélú profitérdekeltségen alapuló, gazdasági rendszerben. A törvény szerint tartósan állami tulajdonban maradó vállalkozás:

- a. amit gazdaságstratégiai, nemzetgazsági, vagy más fontos államérdek indokol,
- b. országos közszolgáltatási célt szolgál /vasut, pósta, stb/,
- c. csak "egységes termelési-elosztási-kutatási rendszerben működtethető,
- d. koncessziós törvény hatálya alá eső állami monopoltevékenységet folytat,
- e. privatizálásra egyelőre nem alkalmas.

A törvény szerint a kormány - legalább két évenként felülvizsgálandó *rendeletben* állapítja meg a tartósan állami tulajdonban maradó vállalatok körét.

Az ideiglenesen állami tulajdonban álló vagyont alapvetően értékesíteni kell. A gazdasági minisztériumok, illetve a vállalatvezetés a privatizációs folyamat szélére szorultak. A törvény több helyen lehetővé teszi ugyan a minisztériumok véleményének kikérését, de *ügydöntő szerepük végleg megszűnt.*

Az 1992-es törvények után a privatizáció 1993-ban lelassult és az 1994-es választások előtt jórészt le is állt. Eddig a kiinduláskor fennállt állami tulajdon-egyes szakértői becslések szerint- mintegy 30-35 %-a került valódi magántulajdonosok többségi tulajdonlása alá. A privatizáció lelassulásában igen nagy szerepe volt a különböző privatizációs botrányoknak. A vállalatok egyre jobban elbizonytalanodtak, sokan felélték vagyonukat; a magyar privatizáció 1994 nyarára *válságos állapotba került.*

f. Kormányváltás; Az 1995. évi új privatizációs törvény.

Az 1994-es választásokon győztes szociál-liberális koalíció programja az evolúció talaján állt, fenntartotta az állami vezérlésű privatizációt, de emellett jelentős változásokat is hajtott végre. Új személyek vették kézbe a privatizáció ügyét: Suchmann Tamást a privatizációért felelős tárca nélküli miniszterré nevezték ki, a pénzügyminiszter pedig Bokros Lajos lett. Az 1995-ös privatizációs törvény megszületése után azonnal megkezdődött az ún. *kemény mag, a stratégiai nagyvállalatok privatizációja*, amit a vonatkozó szakirodalom egy része a privatizációs miniszter személyes érdemének tulajdonít, ám a közvélemény nagy többsége az ország javai - kedvezőtlen feltételekkel történt - kiárusításának tart.

Eddig már az állami vállalatok túlnyomó többségét állami többséggel működő részvénytársasággá, kisebb részét kft.-vé alakították át. Jelentősen csökkenteni kívánták a tartósan állami tulajdonban maradó vagyon körét; a törvény szándéka szerint csak az országos közüzemek, továbbá a nemzetgazdaság működése szempontjából stratégiai minősíthető, valamit néhány kivételes helyzetű, illetve rendeltetésű társaság maradjon 100 %-os többségű állami tulajdonban. Az állam tulajdonban álló vállalkozói vagyon polgári piacgazdaságban csak kivétel lehet és ezek körét nem a kormánynak hanem, jogállami okokból a népszuverenitást megtestesítő *Országgyűlésnek* kell meghatároznia.

Figyelemreméltó megállapítás ez egy olyan szociál-liberális kormányzat részéről, amelynek a szocialista rész önmagában is a Parlamentben abszolút többséggel rendelkezik. Ettől a kormányzattól azért számon lehetne kérni a szociális piacgazdaságot, vagy legalább egy korlátozott globális kapitalizmus rendszerét. Így a tartós állami tulajdonban maradó vagyon körét az 1995.évi XXXIX. törvény a korábbi kb. 35 %-ról kb. 15 %-ra csökkentette. Ebben még mindig megmaradtak az állami tulajdonú erdők társaságai.

Egységesíteni kívánták a privatizációs szervezetet és megalakult az *ÁVÜ és ÁVRt összehívásából az Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Részvénytársaság /ÁPV Rt/*. A törvény kimondta az állami vagyon mielőbbi privatizációjának kötelezettségét; *a privatizáció tehát az államot terhelő kötelezettséggé vált*. A nemzetközi pénzügyi szervezetek és a nyugati kormányok is egyre erősebb nyomást gyakoroltak a kormányra a privatizáció felgyorsítása érdekében. A törvény alapján megindult és 1995/96-ba lényegesen előrehaladt az állami szektor ún. "kemény magjának" a privatizációja az alábbi kulcsterületeken; villamosenergia, gáz-és olajipar, telekommunikáció és bankszektor.

Ebben a folyamatban résztvevő szakértők szerint 1995-ben ebből több, mint 450 milliárd Ft. privatizációs bevétel keletkezett, ami nélkül a pénzügyi stabilizáció aligha valósult volna meg. Ennél is lényegesebb hogy az országos közművekre is kiterjedő stratégiai privatizáció eloszlatta a nyugati világban a Magyarországgal szembeni politikai bizonytalanságot, újraindult a külföldi befektetés amelynek mértéke 1997-re 16 milliárd dollárra nőtt. Az 1995/96-os privatizáció átlendítette a magyar privatizációt a holtpontra és reálissá tette azt a várakozást, hogy az intézményes privatizációt 1998-ra be lehet fejezni. Eddig a szakértők véleménye.

Ezzel a véleménnyel a szakértők egy részének és a közvélemény jelentős részének fenntartásai vannak. Így például az energia szektor túlnyomó részének ilyen rövid idő alatti, ilyen nagy részarányának külföldi kézbe adására nem találunk Európában példát.

Ez a téma és ennek vitája azonban nem tartozik jelen OTKA tanulmány témakörébe, csak annyiban, amennyiben az erdőket érinti. A rendszerváltás folyamatának legalább érintőleges megvilágítása azonban szükséges a jövő várható fejleményeinek legalább fő vonásaiban való prognosztizálásához. Most hátra van még az egész privatizációs folyamat törvényi lezárása és a tartósan állami tulajdonban maradó rész kezelőjének meghatározása.

4. A privatizáció és az erdők.

A privatizáció természetesen nem hagyta érintetlenül az erdőket sem. Az erdők politikai súlytalanságát mutatja - a mezőgazdasággal szemben- hogy alig volt szó az erdőkről. A privatizációs viták során és a privatizációs határozatokban is alig találjuk nyomát.

4.1 Változások az erdők tulajdonviszonyaiban, közigazgatási és gazdasági irányítási rendszerében

a. Az erdők irányítási rendszerének változása

Önálló magyar erdészeti közigazgatási rendszerről csak a 1867-től, a Kiegyezéstől kezdve beszélhetünk. Ekkor az állam tulajdonában levő erdők az újonnan felállított minisztériumok közül a Pénzügyminisztériumba kerültek az állami bányákkal együtt, míg az erdészeti törvénykezés előkészítése és az általános felügyelet a Földművelésügyi Minisztérium feladata lett. Rövidesen az erdészet legnagyobb egyénisége, Bedő Albert került a Földművelésügyi Minisztériumban az erdészet élére, aki keresztülvitte, hogy az állami tulajdonban levő erdők az FM hatáskörébe kerüljenek és így kialakult az erdők egységes irányítási szervezete az FM irányítása alatt. Ez a szervezet -kisebb módosításokkal- lényegében változatlan maradt nemcsak a Monarchia idejében, de a két világháború között és második világháború után, a szocialista rendszer időszakában is, egészen a rendszerváltásig.

Ekkor a kellő államvezetési és gazdasági tapasztalatokkal nem rendelkező, uralomra került vezető csoport a globalizációs politikát képviselő nemzetközi pénzügyi és politikai hatalmi csoport befolyása alá került, amely a hazai lekötöztettségével együtt a "sokk terápia" néven elhíresült politika alkalmazását ajánlotta nyomatékosan a magyar kormánynak. "A piacgazdaság magától megold mindent!" lett a jelszó és a kormány egy csapásra megoldani vélte minden problémát, ha megszüntet minden támogatási rendszert, lebont minden védelmet, amely külső hatásoktól védte a magyar ipart és mezőgazdaságot, a lehető leggyorsabban privatizálja nyugati tőkéseknek a magyar termelő szféra legjobb üzemait és megszüntet minden kereskedelmi kapcsolatot a volt keleti blokk államaival a nem rentábilis üzemeket pedig bezárják, az így feleslegessé vált embereket pedig elbocsátják. A globális nemzetközi politika hatalmasságai elérték céljukat. A konkurenciát jelentő magyar mezőgazdaságot egy év alatt padlóra küldték, megnyitották az utat a nyugat- európai mezőgazdaság termékfeleslegei számára. Mint azt már az előzőekben láttuk, mindez egy teljes év nemzeti jövedelmének elvesztését jelentette és az állóeszköz állományunk jelentős részének pusztulását. Sokkal nagyobb azonban a veszteség és rombolás, amit a sokkterápia és következményei a magyar társadalomban tettek erkölcsi vonatkozásban.

Természetesen az erdők sem kerültek el sorsukat; az egy évszázadon át eredményesen működő egységes erdészeti irányítási rendszert megszüntették és az erdészet ügyeinek intéztetését három minisztérium, illetve főhatóság között osztották szét az alábbiak szerint:

Földművelésügyi minisztérium	Pénzügyminisztérium	ÁPVRT
Állami Erdészeti Szolgálat Erdőfelügyelőségek Üzemtervezés	Kincstári Vagyoni Felügyelőség	Állami erdőketkezelő RT-k
Magánerdők		
Erdőfenntartási Alap		

A *FM*, illetve most már *FVM*, a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, lényegében a magánerdők minden gondjával, bajával, az összes erdők üzemtervezésével és az Erdőfenntartási Alap felosztásával foglalkozik- ami elsősorban az állami erdőket érinti.

A *Kincstári Vagyoni Felügyelőség* gyakorolja az állami erdők esetében a tulajdonosi jogokat, ami bizonyos hektáronkénti bérleti díjak beszedését jelenti az erdészeti részvénytársaságok használatába átengedett erdőterületekért, továbbá a KVF engedélye szükséges minden erdőterület tulajdoni változásához.

Az *ÁPVRT* felügyeli a kincstári erdőkben működő részvénytársaságokat mind szakmai, mind pénzügyi, mind személyzeti vonatkozásban.

Nem kell különösebb szakértelem annak megállapításához, hogy a jelenlegi szervezet sokkal bürokratikusabb, több surlódásra alkalmas, mint volt az egy évszázadon át bevált egységes erdészeti szervezet. Nem is ez a fő baj. A jelenlegi szervezet *megbontotta az erdészet addig egységes szellemét*, az erdészek különböző érdekeltségi csoportokra oszlanak, elsősorban az anyagi érdekeltség motivációja alapján. Ma előtérbe nyomul az erdészek gondolkodásmódjában is a csoportérdek. Ez az út azonban végzetes lehet az erdők számára, mert ez a szakma csak meghatározott hivatástudattal művelhető eredményesen, hosszútávon.

b. Az erdők tulajdonviszonyainak változása

Végül is az erők tulajdonviszonyai a rendszerváltás első évtizedének végére az alábbiak szerint alakultak:

	ha	%
állami erdők	1 045 022	59.5
Közösségi tulajdon	10 443	0.4
Összes magántulajdon	703 179	40.1
Rendezett és rendezetlen	1 758 644	100.0

Megjegyzés.1999.I.1- adatok

4.2 Az állami tulajdonban maradt erdők

Végül is a döntés szerint az erdők nagyobbik fele, kerekén 60 %-a megmaradt tartós állami tulajdonban, de időközönként a Parlament felülvizsgálja a tartósan állami tulajdonban maradt javakat, hogy nem célszerűbb-e magántulajdonba adni ezeket is.

Az állami erdők tovább oszlanak meg kezelőik szerint, az alábbiakban:

		ha
Állami erdőgazdasági/ÁPV Rt/ HM Rt	erdők	1 016 674
	erdők	69 223
Állami mezőgazdasági Rt	erdők	28 451
Vizügyi	erdők	13 081
Egyéb állami	erdők	32 527
Állami erdők összesen		1 034 579

Megjegyzés.

- * Az "Állami erdőgazdasági erdők" rovatban az ÁPV RT alá tartozó 19 erdészeti részvénytársaság és a HM RT alá tartozó 3 erdészeti részvénytársaság használatában álló erdők adatai szerepelnek.
- * Az "Állami gazdasági erdők" rovat az állami gazdaságokból alakult és állami tulajdonban maradt mezőgazdasági részvénytársaságok kezelésében álló erdők adatait tartalmazzák

Az ÁPV RT alá tartozó erdészeti RT-k helyzetével, jövőendő sorsával összefüggésben a következő gondolatokat érdemes megfontolni.

Az RT-k vezetői az ÁPV RT általános vezetésével, azon belül szakmai irányításával, társaságaik pénzügyi helyzetével általában elégedettek. Az ÁPV RT a rendelkezésére álló bőséges anyagi eszközeiből nagyvonalúan juttat a erdészeti RT-k számára is, ezért jóval jobb helyzetben vannak, mint például az örökös költségvetési korlátozásokkal, nyirbálásokkal küzdő, FVM alá tartozó, erdészeti szervezetek, intézmények. Például az elmúlt 3 évben az ÁPV Rt csak reorganizáció címén több, mint 4 milliárd Ft támogatást juttatott az erdészeti Rt-k részére. Ez a megkülönböztetés önmagában is gyengíti a szolidaritást a különböző erdészeti szervezetekben dolgozó erdészek között.

Az erdészeti elitnek az ÁPV RT - és a jogelődje - az akkori politikai vezetés iránt tanúsított nagyvonalúsága és tapasztalatlansága megnyilvánult az erdészeti RT-k alapításában is, amikor minden volt állami erdőgazdaságból egyszerűen részvénytársaságot alapítottak a maga kötelező intézményeivel. Ez a huszonekett állami erdőt irányító részvénytársaság példa nélküli túlméretezett szervezet az európai állami erdők szervezetei között. A

szomszédos Ausztriában, vagy Németországban - ahol Adam Smith óta megszakítás nélkül tőkés társadalmi rend és piacgazdaság uralkodik - jelentős erdőterületek vannak az állam tulajdonában, melyeknek irányító szervezetei a 90-es évekig általában költségvetési gazdasági egységként működtek, majd az elmúlt évtized során rugalmasabb, a dinamizálódó piachoz jobban alkalmazkodó szervezeti formákra tértek át. Ausztrában és Bajorországban az állami erdők új szervezetei egyetlen részvénytársaság formájában működnek, amivel megtakarítják a nálunk létrehozott közel két tucat igazgatótanácsot, felügyelőbizottságot, és tagjainak tetemes anyagi juttatásait. Egyébként érthetetlen a HM 3 önálló részvénytársasága is, amit a hidegháború időszakában hoztak létre a NATO elleni védekezés címén. De de most már mi is NATO tagok vagyunk, akkor mi célja van a külön HM Rt-nek; csak nem a HM vadászok ingyen vadásztatása?

Erre a nagyvonalúságra az adott lehetőséget, hogy az ÁPV RT kiárusította az ország vagyonának értékesebb részét, pénz tehát bőven volt és az ÁPV RT elfogadott filozófiája az volt, hogy az apparátusban mindenkit jól meg kell fizetni a korrupció elkerülése érdekében. Az ÁPV RT-ben voltak az indulásánál, az állami tulajdonu szektorban, a legmagasabb fizetések. Az állami vagyon értékesítése azonban rövidesen véget ér, mert már nem lesz mit értékesíteni; ez a forrás bedugul, holott az államadósság növekszik.

Előre lehet látni, hogy a kormányok kényszerhelyzetbe kerülnek és hozzá fognak nyulni olyan eszközökhöz is, amelyek értékesítésére egyelőre nem gondolnak. Ezzel az állami erdők esetében is számolni kell; ezen a területen nekünk erdészeknek bőséges tapasztalatunk van. Például a nagy gazdasági válság időszakában, amikor az ipari termelés jelentősen visszaesett, az export és import katasztrófálisan összezsugorott, a birtokos osztály hozzányult az erdőtőkéhez és soha nem látott rendkívüli használatokkal kompenzálta a mezőgazdaságban elszenvedett veszteségeit /%/:

	1929	1933
Gyáripari termelés	100	62
Fakitermelés	100	160

Hasonló veszély fenyegette a harmadik világháború kitörése reális veszélyének megjelenése idején, 1952 körül, amikor az ország összes erőforrásainak- köztük az erdőknek- igénybevételeit fontolgatta a legfelső vezetés, amit szerencsére a Sztalin halála után kialakult helyzet, a békés egymás mellett élés politikájára változtatott.

Most nem az a veszély fenyeget, hogy túl fogják használni az erdeinket, hanem az, hogy privatizálják, értékesítik, ha az államnak már nem lesz, mit eladnia. Egyrészt még vannak jó állományaink és vannak jó helyen fekvő erdeink, például a Balaton körül. Ezekre lennének multinacionális vevők, de hazai spekulánsok is, mint amire már volt példa a rendszerváltás után.

Azzal is reálisan számolni kell, hogy a privatizáció befejeztével megszűnik a ÁPV RT, bár nyilván igyekezni fog minél tovább fenntartani működését, még akkor

is, ha már semmi szükség nem is lesz rá. Ebben az esetben az állami tulajdonban levő erdők irányítása is szükségszerűen változik.

Jó lenne, ha az erdészeti különböző posztjain működő vezetők reálisan szembenéznének a várható jövővel és közös álláspontot dolgoznának ki a teendőket illetően.

Alapvetően az alábbi rendező elvekben kellene megállapodni:

Az erdészeti vezetők és általában az erdészek között visszaállítják hagyományos értékrendet, amely szerint legfontosabb a társadalom hosszútávú érdekeinek szolgálata és ennek megfelelően az erdészeti hosszútávú érdekek szolgálata, ami nem zárja ki, sőt feltételezi-párhuzamosan - a gazdálkodás rövid távú érdekeinek figyelembevételét is.

Vissza kell állítani az erdészek között a szolidaritás elvét és gyakorlatát, ami az erdészeti sikereinek titka volt a legnehezebb időkben és az erdészeti közös erejével kell az erdészeti célokért megküzdeni. Egy olyan kis - és ráadásul politikailag minden politikai rendszerben- sulytalan ágazat, mint az erdészeti, csak minden tagjának együttes erejével tud ebben a globalizálódó, rohanó világban megmaradni.

Ha hallgatólagosan is, de meg kell állapodni az erdészeti társadalomnak abban, hogy ki az adott időben az a vezető egyéniség, akit választott testületek is ilyenek ismernek el és akinek szavára egységesen cselekszik az erdészek népes családja.

Vannak akik számára ezek a gondolatok konzervatívnak, időszerűtlennek tűnnek; ezt sugallják a globalizáció pénzügyi-, média- és politikai-, nemzetközi- és hazai hatalmasságai. Ez természetes is; az ő meghirdetett céljuk minden akadály megszüntetése, ami a nemzetközi tőkés társaságok akadálytalan, rövid távon maximális profitot biztosító törekvéseinek útjában áll, legyen az szakmai, erkölcsi, nemzeti vagy egyéb társadalmi érdek. Az erdészeti azért kell, hogy ezekkel a világhatalmi törekvésekkel szembe szálljon a maga szűkreszabott, de nem jelentéktelen területén, mert valós, hosszútávú társadalmi és nemzeti érdekeket képvisel és részben ezért, részben a szakma filozófiájából következően is a ma annyira hiányolt - *erkölcsi értékek hordozója*. Addig van az erdészeti jövője, ami ezeknek az értékeknek a szolgálatában tevékenykedik. Ha enged a globalizáció nyomásának és aprópénzre váltja fel az évszázad során megszerzett erkölcsi és szakmai értékeit, akkor egyeseket majd jól megfizetnek, de az erdészek ezrei szétszóródnak, az összetartásukban rejlő jelentős erő megszűnik és a szakmáról, mint történelmi relikviáról tesznek legfeljebb említést.

Most a legsürgősebb feladatnak látszik egységes álláspont kialakítása az állami erdők szervezeti hovatartozását illetően az ÁPV RT megszűnése esetére. Javaslatomban abból indulok ki, hogy *az állami erdőket véglegesen a magyar állam tulajdonában kell megtartani; ez elsőrendű társadalmi érdek.*

Ez ellen az alábbi érveket szokták felhozni:

Hazánk termelési strukturája gyorsan változik, ez alól az erdők sem kivételek. Azt láttuk ugyanis az elmúlt évtized során, hogy az ipari üzemeket rendkívül rövid idő alatt fel lehet számolni, újakat lehet létesíteni; hazánk ipari termelésének szerkezete, piaci kapcsolatai egy évtized alatt alapvetően megváltoztak. Ez teljesen a piac hatásától, emberi akarattól függött. Az erdő kialakulása, fejlődése azonban elsősorban a *természeti tényezőktől* függ, melyeket az ember csak korlátozott mértékben tud befolyásolni. E korlátok közé tartozik az *időtényező*, melyet gyakorlatilag nem tudunk befolyásolni; a természetszerű erdeink vágásfordulója kerekén 100 év. A következő tényező az erdők kedvező hatása a környezetre; többek között képesek az ipar és a közlekedés által okozott levegőszennyeződések semlegesítésére, amit már számszerűen is meghatároztak és nemzetközi szerződésben vállaltak az egyes kormányok kötelezettséget meghatározott területű új erdők telepítésére és az ennek megfelelő CO₂ mennyiség elnyelésére. Még folytathatnánk az érvek felsorolását, melyek mind azt bizonyítják, hogy *az erdők kapcsolata és hatása jellemzően más jellegű a társadalomban*, mint az anyagi termelés különböző ágazataié, ezért működése nem szabályozható kizárólag a piacgazdaság rövid távon érdekelt, közvetlen nyereségorientált szabályozó rendszere szerint.

Gyakran szoktak érvelni, főleg a nyugat-európai, elsősorban német, szakértők azzal, hogy Nyugat-Európában az erdők magántulajdona nem veszélyezteti az erdők és a társadalom hosszútávú érdekeit..

Mivel az erdők és a társadalom kapcsolataiban elsősorban a hosszútávú és az egész társadalmat érintő szabályozási szempontok a döntőek, szemben az egész piacgazdasági szabályozás rövid távon érvényesíthető, egyéni érdeket támogató rendező elvével szemben, egyértelmű, hogy a tulajdonosnak döntő szerepe van az erdők sorsának távlati alakulásában, *különösen a közép-kelet-európai átmeneti országokban*. Itt most alakulnak ki a tőkés viszonyok, a tőkefelhalmozás minden ismert kísérő jelenségével, ahol egyrészt a társadalom hosszútávú érdekei alárendelt szerepet játszanak, másrészt messze nem működik még a társadalom szervezett ereje, amelyik megakadályozná a társadalom érdekeivel ellentétes esetleges kormányzati túlkapásokat. Számos példát lehetne hozni az elmúlt évtized eseményeiből, például a kilencvenes évek közepe táján csak egy hajszálon mulott, hogy egy broker cég felvásárolt kárpótlási jegyekért meg nem vette a Balaton két partja közelében elterülő, két kitűnő erdőállománnyal rendelkező Erdőgazdasági Részvénytársaság erdőterületét, amivel sok milliárdos tulajdonhoz jutott volna, nem is számítva a Balaton melletti parcellázási lehetőségek mesés, várható hasznait. Az üzlet nem az állami vagyon minél gyorsabb értékesítésében érdekelt ÁVÜ-n hiúsult meg, hanem részben az érdekelt minisztériumokban dolgozó erdészek ellenállásán, de főleg azon hogy a bróker cég mohósága nem ismert határt és a cég más ügyleteibe- belebukott.

Egészen más a helyzet a nyugat-európai országokban, ahol a XX. század folyamán a tulajdonviszonyok nem változtak, ahol a jelentős állami tulajdon mellett az erdők általában nagyobb fele magántulajdonban van, amely erdők évszázadok óta apáról- fiúra öröklődnek. Ezek két alaptípusát különböztethetjük meg.

A kisebb területű *paraszterdő* általában a paraszti mezőgazdasági birtok kiegészítő része, amelyik a család tüzifa és egyéb faszükségletének kielégítéséről gondoskodik, de nem egy helyen összefonódik a közelben levő nagyobb -állami, vagy magán-erdőbirtok üzemelésével is, egyrészt ellátva télen azt az erdei munkához értő munkaerővel, másrészt biztosítva a paraszti gazdaság fenntartásához szükséges kiegészítő jövedelmet. Ezeknek az erdőknek a sorsa hosszútávon biztosítva van; a kormányok egyébként jelentős támogatást is biztosítanak ezeknek a paraszti birtokosoknak a falusi turizmus fejlesztésére és az erdők fenntartására környezetvédelmi szempontból.

A nagy erdőbirtokok tulajdonosai nagy többségükben mintaszerűen kezelik erdeiket, általában nem nyereségvágyból, hanem mert részben az erdőt a vagyon értéke biztos megőrzőjének tekintik és utódaikra értékesebb vagyont kívánnak hagyni, részben presztizs okokból/ kinek van szebb erdeje? /.

Nálunk azonban gyökeresen más a helyzet. A kárpótlás nem reprivatizálás útján ment végbe, például nem a régi közbirtokosságok kapták vissza az erdeiket, hanem másodkezes spekulációs célú felvásárlásokkal gyökértelen városlakók, spekulánsok jutottak erdőbirtokhoz, akik jószérivel azt sem tudják, hol fekszik az erdejük; az új erdőbirtokok jórésze még nincs is telekkönyvezve. Ezért gondosan mérlegelni kell a nyugati erdészeti szakértők javaslatait, akik a nyugati példákat javasolják átültetni Magyarországra.

A kérdés, milyen szervezeti forma tudja a leghatékonyabban kielégíteni a társadalomnak az erdők iránti igényeit? Az előző fejezetekben már volt szó arról, hogy a privatizáció lényegében befejeződött, az erre a célra létrehívott szervezetet fel kell oszlatni és meg kell határozni a tartósan állami tulajdonban maradó vagyon szervezetét és felügyeleti szervét. Nyilván az ÁPVRT apparátusa mindent el fog követni, hogy valamilyen formában fennmaradjon; olyan rendkívül magas fizetéseket állapítottak meg ebben a szervezetben az indulásnál, hogy ez érthető is. Az 1998 évi választás után a Mimosztertanács Hivatala átvette a Pénzügyminisztériumtól az *Államkincstár* törvényességi felügyeletét és az ennek keretében tartozó, költségvetési szervet: Így jelenleg ez gyakorolja az állam tulajdonosi jogait. Feltételezhetjük, hogy *a döntéshozók az alábbi három alternatíva közül fognak választani.*

a. A klaszikus minisztériumi megoldás.

A nyugat-európai gyakorlat egyértelműen jelzi, hogy ha viszonylag kevés nagyvállalat van állami tulajdonban, úgy stratégiai irányításuk rábizható a vállalat főtevékenysége szerinti gazdasági minisztériumra. Az államvasut, a posta Nyugat-Európában elsősorban a közlekedési és hírközlési miniszteriumhoz tartozik. Azt

állami erdőkkel hasonló a helyzet, mert felügyeletük általában a Földművelésügyi Minisztériumok feladata.

Nem nehéz érveket felsorakoztatni amellett, hogy a társadalom hosszútávú érdekeit és a gazdaság rövidtávú érdekeit egyaránt szolgáló tartósan állami tulajdonban maradó javak az illetékes szaktárcák felügyelete alá kerüljenek, tehát a mi esetünkben az állami erdők a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium alá. Az állam, mint tulajdonos szerepét a miniszter töltsse be, az alábbi konkrét indokok alapján:

Ez a szervezeti forma biztosítja azt, hogy a magyar erdészet *egységes irányítás* alá kerüljön, mind az állami, mind a magánerdők vonatkozásában, továbbá hogy ez az irányítás *szakmai szempontból* nemzetközi mércével mérve is - a kor követelményeinek megfelelően. Ilyen formában biztosítani lehet az összes erdőkre a hosszútávú tervezés minden feltételét, benne a társadalom hosszútávú érdekeit az erdőgazdálkodásban, a végrehajtás szükséges feltételeit az egységes erdőfelügyeleti szervezetben, valamint az erdőgazdálkodás és a vadászat szükséges összhangját.

Talán ezeknél is fontosabb, hogy mivel ebben az esetben az állam, mint tulajdonos képviselője a földművelésügyi miniszter, így feltehetően, nem vetődik fel, hogy az állami erdők egy részét költségvetési okokból értékesítsék, vagy ha mégis, az a földművelési tárca erélyes ellenállásába ütközik. Ugyanezen okokból remélhető, hogy bankosok, ügyvédek és hasonló, az erdőtől távol, de a tüzhöz közel állók kezdjék megszállni az Erdőgazdasági RT-k vezető pozícióit, mint az az előző privatizációs miniszter alatt történt, feltehetően már a globalizációs politika előkészítése és bevezetése érdekében. Ebben az esetben remélhető, hogy a kiegyezéstől eltelt, közel egy évszázad gyakorlata visszatér és az erdészeti vállalatok vezetőit - *a politikai változások hullámatól függetlenül* - kizárólag a szakmai alkalmasság szerint választják ki.

A következő szempont, hogy ebben az esetben egy lényegesen hatékonyabb és kisebb létszámú, tehát kevesebbe kerülő, vezetői testülettel lehet az erdészet irányítását megoldani, tehát éppen így lehet azt a célt is elérni.

b. Az államerdészet szervezete a Minisztertanács Hivatala ellenőrzése alá kerül.

Először azt kell mérlegelni, hogy célszerű-e továbbfolytatni a központi hatalom további koncentrálását, aminek következtében a Minisztertanács Hivatalában, a legalább is gazdasági minisztériumokéval, párhuzamos szervezet alakult ki. Mai formájában, a felduzzasztott szervezetében agyon van terhelve az ország minden gondjával-bajával; nem lehet tőlük számon kérni, hogy értsenek a közlekedéshez, a hírközléshez vagy az erdőhöz. figyelembe kell venni azt is, hogy ha minden tartósan állami tulajdonban maradó vagyon kezelése a Minisztertanács Hivatalánál maradna, akkor elkerülhetetlenül növekedne a veszély, hogy az állami, eladható vagyon

megszűnven, napirendre tűzzék az állami erdők privatizálását a költségvetési lukak betömésére.

c. Egy részvénytársaság alapítása az állami tulajdonú erdők irányítására

Ebben az esetben a jelenlegi RT-k erdőigazgatóságok lennének az *egyetlen* RT-n belül, megszabadulva az egyébként is felesleges bizottságaiktól és főleg azok költségeitől és politikai hullámszáraitól. Ebben az esetben:

biztosítani lehetne az államerdészet megmaradását a magyar állam tulajdonában, mert arra talán még sem gondolna egy politikai vezetés, hogy az egész államerdészetet, úgy ahogy van, privatizálja, míg a jelenlegi 22 RT esetén könnyebben juthatna arra a gondolatra, hogy csak egy, vagy két RT-t privatizáljanak;

mem tartozik egy minisztérium közvetlen felügyelete alá sem, független részvénytársaság, de mégis biztosítani lehetne az államerdészet szakmai vezetését, és törvényes kapcsolatát a FVM-al az erdőtörvény módosításával és ezzel törvényi biztosítékokat lehetne teremteni az RT szakmai vezetésére.

Így működik az osztrák államerdészet szervezete; érdemes lenne részletesen tanulmányozni, mielőtt döntés születik az új magyar államerdészeti szervezetről.

Ennek főbb jellemzői a következők:

Az 1996.XII.30-án kiadott 293. sz. szövetségi törvény kimondja, hogy "Az Osztrák Szövetségi Erdők" költségvetési gazdasági szervezet jogviszonyait újraszabályozza és létrehoz - annak jogutódjaként - egy részvénytársaságot az Osztrák Szövetségi Erdők üzemének továbbvitelére. Az Osztrák Szövetségi Erdők kezelésében levő ingatlanokat az Osztrák Szövetség/állam/ tulajdonában kell megtartani. A részvénytársaság kezelésébe került ingatlanokhoz - az érdekelt miniszterek egyetértésével - hozzá lehet csatolni a Szövetség /állam/ valamennyi erdőterületét.

Az új szervezet neve "*Osztrák Szövetségi Erdők Részvénytársaság*". A mellékletben felsorolt ingatlanok 1997 I.1-ével az Osztrák SZövetségi Erdők/OSZE/ RT tulajdonába mennek át. *A részvénytulajdonosi jogokat a mező-és erdőgazdasági szövetségi miniszter gyakorolja. Az egyedüli részvényes marad a Szövetség / állam/.Az RT, mint munkaadó kollektív szerződés kötésre jogosult.*

Az RT felatai közé tartozik a fa, mint nyersanyag termelése és felhasználása, valamint továbbfeldolgozása során a lehető legjobb gazdasági eredményt elérni. Az RT fel van jogosítva minden üzleti tevékenységre és intézkedésre a vállalkozási körén belül, beleértve leányvállalatok létesítésére bel- és külföldön, valamint egyéb vállalkozásokban való részvételre.

Az RT céljai között szerepel az erdőtalajon tartamosan gazdálkodni, termelőképességét megőrizni és lehetőség szerint javítani, az erdők védelmi, jóléti, üdülési szerepét a lehető legjobban biztosítani és továbbfejleszteni, a vízkészleteket megőrizni, a mezőgazdaság érdekeit, különösen a hegyvidéki parasztgazdaságok érdekeit figyelembe venni, az ökológiailag különösen értékes közösségi érdekeket és érzékeny területeket, természeti emlékeket megóvni, különösen a nemzeti parkok létesítésében és

megóvásában közreműködni, a vadgazdálkodás során az ökológiai egyensúly felett őrködni.

A Részvénytársaság jogosult a vadászati és halászati szerződéseket megkötni.

A szervezet. A Részvénytársaság Igazgatósága két tagból áll, akiket a Felügyelő Bizottság nevez ki, egyiküket első igazgatónak / vezérigazgató/. RT Felügyelő Bizottsága az alábbi 6 tagból áll:

1. három tagot a mező- és erdőgazdasági miniszter,
2. egy tagot a pénzügyminiszter és
3. két tagot az Rt munkavállalóknak munkatörvénykönyvben előírt képviselői testülete jelöl.

A vezérigazgató köteles 1997 december 31-ig egy vállalati koncepciót a Felügyelő Bizottságnak jóváhagyásra előterjeszteni, amelyből megállapítható a RT vállalati stratégiája a RT hosszútávú gazdaságos működésének biztosítása érdekében, különös figyelemmel az előző pontokban felsorolt feladatokat illetően.

A törvény a továbbiakban részletesen szabályozza a költségvetési szervezetből a részvénytársasági státusba került társaság munkavállalóinak új munkaügyi szabályait, amelyek a munkaügyi törvényből következnek, mindenütt ügyelve a jogfolytonosságra és arra, hogy munkavállalókat hátrány ne érje. Például az RT, illetve jogelődje a munkavállalóknak, az állami nyugdíj mellett, külön nyugdíjat is biztosít.

A törvény nem rendelkezik az RT belső szervezetéről; ez nyilván az Igazgatóság feladata. Feltehető, ha nálunk is ezt a szervezeti formát alkalmaznák, akkor a jelenlegi RT-k erdőigazgatóságokká alakulnának át, egyszerűbb szervezettel.

E rövid ismertetésből is megállapítható, hogy az új osztrák államerdészeti szervezet a következő előnyöket egyesíti magában:

- a. Teljes mértékben figyelembe veszi a korszerű piacgazdaság követelményeit, amennyiben az osztrák államerdészet 550.000 ha erdőterületen egy részvénytársaság formájában működik.
- b. A törvény erejével biztosítja minden szinten a szakmai vezetés színvonalát, amennyiben a Felügyelő Bizottság meghatározott összetétele kizárja, hogy abban mindenkorai politikai érdekeltségek, személyi összefonódások érvényesüljenek.
- c. A szervezet racionális, kerül minden felesleges sallangot és nem nyújt lehetőséget egyéb területen szerzett politikai érdemek formai állásokkal történő jutalmazására.

Célszerű lenne, ha ez az ismertetés azok kezébe is eljutna, akik az államerdészet jövő sorsáról dönteni fognak, de még fontosabb lenne, ha az erdészet különböző posztjain levő vezetők egységes álláspontot alakítanának ki és képviselnének ebben a kérdésben. Attól tartok azonban, hogy erről már elkéztünk, mert az erdész szolidaritás felbomlása - tapasztalatom szerint - jobban előrehaladt már, minthogy a

vezetők hajlandók lennének rövidtávu, egyéni érdekeiket a magyar erdészet hosszútávu érdekei alá rendelni.

4.3. A közösségi tulajdonban álló erdők

	ha	%
Közösségi tulajdonban levő erdők /önkormányzati, egyházi, alapítványi, stb. tulajdon/	10 443	0.4

Az imént volt már szó arról, hogy a privatizációs vitákban voltak hangok, melyek az erdők önkormányzati kézbe adását javasolták. Ez a vélemény azonban erőtlen volt és viszhang nélkül maradt. Érdeemes lett volna alaposabban megvizsgálni, hogy az erdők egy részét nem lett volna-e célszerűbb, a kárpótlás során, az önkormányzatoknak juttatni, vagy legalább is visszajuttatni számukra volt érdeiket; nem biztos, hogy a kis parcellákra szabdalt magánerdő tulajdonosok, vagy a kincstár jobb és főleg tartósabb tulajdonosok lesznek, mint az önkormányzatok lettek volna. Így sokkal többen jutottak volna érdemleges kárpótláshoz; míg a tényleges helyzetben a hagyományos európai hármastagozódású erdőbirtok struktúra eltorzult; az *állami, közösségi, magán* erdőtulajdon kategóriáiból a közösségi tulajdon teljesen hiányzik. Pedig az önkormányzati erdőtulajdonnak nagy hagyományai vannak hazánkban; az egykori városi erdők-például Sopron- de Debrecen, Budapest is- az ország legjobban kezelt, legszebb erdei voltak. Az önkormányzati tulajdonnak az a nagy előnye lett volna, hogy nem fenyegette volna a privatizálás veszélye- mint most az állami erdőket- hogy külföldi, vagy hazai tőkés kezére jutnak és ezzel a monetáris szféra korlátlan hatása alá kerülnek. Mert akkor nem egyes politikusok döntésétől függene a magyar erdők jövője, hanem a polgárok ezrei védenék a saját tulajdonukat.

4.3 Magánerdők

Először tekintsük át a legfrissebb statisztikai adatokat, amelyek azonban rövid időközökben változnak.

A magánerdők helyzete a rendszerváltás óta eltelt évtized alatt az alábbiak szerint alakult.

1999. március 31 állapot

Tulajdonformák ha (ezer) %	Gazdálkodók	1 000 hektár Erdőterület
/ 1999.III.31. adatok/		
Magántulajdonu erdők		
társult magántulajdon	Erdőbirtokosság	97
	Egyéb gazdasági társ.	32
	Régi szövetkezetek	45
	Erdőszövetkezet	15
	Egyéb új szövetkezet	31
	Közös megbizott	72
<u>társult magánerdők összesen</u>		<u>292</u>
<u>egyéni gazdálkodók összesen</u>		<u>58</u>
<u>Működőképes struktúra</u>		<u>350</u>
	közös képviselet	18
	társulás előtti	180
	rendezetlen tulajdonu	205
<u>Működésképtelen struktúra</u>		<u>403</u>
<u>Magántulajdonu erdő összesen</u>		<u>753</u>

Megjegyzés. A különböző időpontokra vonatkozó adatok összehasonlításakor pontatlanságok adódhatnak.

Minőségüket tekintve az állam tulajdonában maradt erdők jobb minőségűek, mint a privatizált erdők, amit az élőfakészlet adatok is mutatnak:

	1 hektár erdőterületre eső élőfakészlet m ³ /ha
állami erdők	202
összes magánerdők	145
rendezetlen tulajdonu erdők	152

Tehát egy évtized alatt 205 000 ha magántulajdonu erdő tulajdonosát vagy nem sikerült megtalálni, vagy nem sikerült a tulajdonába helyezni. Ha a kérdésben illetékes felelős vezetőket, illetve hivatalból foglalkozó szakértőket megkérdezi

az ember, akkor megismerheti a bonyolult kérdésnek különböző oldalát. Legtöbbjük reménytelennek látja a megoldást a jelenleg érvényes törvényes - nem egy esetben egyszerűen megvalósíthatatlan szabályozások, merev, a kérdést lekicsinylő hivatali magatartás, a tulajdonosok egy része együttműködési készségének teljes hiánya, vagy a kárpótlási jegyekkel manipuláló és kizárólag azonnali hasznot hajszoló, maffia jellegű, spekuláns, városban lakó tulajdonosok között. Ez utóbbiaknak - a gyors haszonszerzésen kívül - semmi közük az erdőhöz és érdekük lehet a tulajdonjogi bizonytalanság fenntartása.

A kialakult helyzet főbb okai

A legfontosabb ok, ami végigvonul a privatizáció egész eddigi történetén, az alkalmazott "sokk terápia", az uralomra jutott pártok azon naiv felfogása és tapasztalatlansága, hogy a rendszerváltást nagyon gyorsan kell megvalósítani, mert egyrészt a "piacgazdaság azonnal mindent magától megold", másrészt a nyugati politikai és pénzügyi hatalmasságok nyommasztó sürgetése a sokk terápia gondolkodás nélküli, azonnali bevezetéséhez, mert így akarták ezektől a szegény államoktól kisajtolni a nemzeti vagyon még hasznosítható részét. Az uralomra került pártoknak ez még kényelmes is volt, mert nem kellett sokat gondolkozni ezeken a nemzet sorsát eldöntő kérdéseken. Valószínűleg ez volt az oka, hogy csak megmosolyogták azokat, aki az mondták hogy az egész folyamatra tíz évet kell előirányozni és alaposan meg kell fontolni minden lényeges lépést. Ezért nem hallgatták meg az egyes konkrét kérdésekben a szakértőket sem.

Ez történt az erdők privatizációjának esetében is, amikor döntés meghozatalának folyamatában át kellett volna tekinteni a lebonyolítás egész menetét és szabályozni minden lényeges kérdést, nem csak a politikaiakat, hanem a műszaki, államigazgatási, adminisztrációs feladatokat is; ha ez történt volna, akkor már elfelejtettük volna az egész problémakört. Ezzel szemben nem hallgatták meg az ezzel foglalkozó, a kérdést jól ismerő szakembereket. Magam is tapasztaltam a 90-es évek elején - a gyorsan változó - földművelésügyi miniszterek egyikével beszélgetve, hogy nem is érdekelték az ügy lényegét érintő, fontos részletkérdések, pedig akkor és ott lett volna lehetőség az egész kérdés megvilágítására.

Az így keletkezett problémák az alábbiak:

A földek licitálási árát a terület Aranykorona értéke alapján állapították meg; ez az erdőterületre is vonatkozott. Az erdőterületek - faállomány nélküli - értéke azonban rendkívül alacsony, országos átlagban 2-4 Ar.kor. Az erdészeti szakértők azt javasolták, hogy a faállomány értékét is számítsák a licitáláskor a terület kikiáltási árába; ez esetenként sokszorososa a pusztaság terület Ar.kor. értékének. Ez lényegesen növelte volna a kárpótlás anyagi fedezetét és sokkal igazságosabb lett volna. Így szerencse dolga volt, hogy ki licitált vágható erdőre és ki üres területre.

Az erdők privatizációja úgy zajlott le, hogy az adott községben megállapították az erdőért licitálni akarók Aranykorona összegét, majd a volt termelészövetkezeti erdőkből jutó és állami erdőkből felajánlott erdő Ar.kor. összegét; ha ez nem volt elegendő, felszólították az állami erdők kezelőjét, hogy további területeket jelöljenek ki. Az állami erdőkből a rosszabb állományokat jelölték ki, gyakran több darabban és helyen; a jó és

összefüggő területű állományokat igyekeztek megőrizni állami tulajdonban. A licitálás lezajlása után kellett a tulajdonosokat beiktatni a tulajdonukba, ami azt jelentette, hogy a Körzeti Földhivatal ingatlan nyilvántartásában bejegyezte az új tulajdonost, megjelölte a birtok határait a térképen, de nem minden esetben végezte el a az új birtokhatárok kitűzését a terepen is. *A keletkezett - és máig megoldatlan - problémák gyökere ott van, hogy a Földhivatal, illetve az Erdészeti Szolgálat térképei, nyilvántartásai, adatai sem egymással, sem a terepen található tényleges helyzettel nem egyeztek a legtöbb helyen.* Ez érthető; a rendszerváltás előtti négy évtizedben csak állami illetve termelőszövetkezeti erdők voltak nagy, összefüggő tömbökben, a tulajdonviszonyok nem változtak, így a művelési ágak és tulajdonviszonyok változásainak naprakész keresztülvezetése nem volt fontos.

Most azonban megjelent háromszázezer új magánerdő tulajdonos, akik látni akarták új erdőbirtokuk pontos határát. Igaz, hogy a kialakuló nehézségek jelzésének hatására, a hatóságok kiadtak egy rendeletet, hogy a nyilvántartásokat egyeztessék és hozzák rendbe, de természetesen ez a licitálásokkal párhuzamosan végrehajthatatlan volt. A bajokat tetézte, hogy földhivatalok tovább osztották a helyrajzi számokat és új vonalakat húztak a térképeken, gyakran árkokon, természeti akadályokon keresztül, melyek a természetben nem voltak azonosíthatók. Ha az új tulajdonos ezeket a vonalakat ki akarta tüzetni, olyan költségeket jelentett volna, ami már nem érte meg. Így aztán volt, aki rétre licitált, de a kapott területen már erdő volt és fordítva; Ezeket már nem lehet egyszerűen -például cserék útján- rendezni, mert ezek már magántulajdonok voltak szigorú szabályokkal. A rendezetlen tulajdonú erdők egy része ebbe a körbe tartozik.

Az erdőtörvény a természetben összefüggő erdők tulajdonosait társulásra kötelezi, ami azt jelenti, hogy több tíz, néha száz földrészlet tulajdonosának kellene egyezsége jutnia a tulajdonukban levő erdők használatát illetően. Egyezés hiányában a Földhivatal sokszor az Erdészeti Hatóság hozzájárulása nélkül is megosztotta az összefüggő erdőtömböt, táblát. A törvény ezen rendelkezésének alapja, a tartamos erdőgazdálkodás megvalósításához meghatározott üzemméret szükségessége. Nálunk ugyanis nem alakult ki a kisebb méretű paraszti erdők rendszere, illetve a meglevőket a 1945 évi földbirtokreform és annak következményei nagyüzemi tulajdonformákba változtatták át.

Ha egy kicsit messzebb nézünk és a pillanatnyi politikai érdekeken túl a társadalom és a leendő tulajdonosok-hosszútávú érdekeit is figyelembe vesszük, akkor nem lett volna szabad a privatizálásra kijelölt erdőket nadrágszíj parcellákra szétszabdalni, hanem az állami erdőkből kijelölt erdőterületet egy község határában lehetőleg egy birtoktestben kellett volna kijelölni és a Földhivatal, valamint az Állami Erdészeti Szolgálat térképein, valamint a terepen az egész erdőtestet azonosítani. Ezek után az erdőtesten belül arányrészekre kellett volna licitálni és aztán mindjárt meg kellett volna, az *arányrészek* alapján, alakítani az erdőbirtokossági társulatot. Ennek az alábbi előnyei lettek volna:

a magántulajdonba kerülő erdőkben lehetővé vált volna a nagyüzemi gazdálkodás előnyeinek érvényesítése, tehát ki lehetett volna egyenlíteni azok hátrányát, akiknek csak fiatal állomány jutott, azok előnyével, akiknek, a szerencsésük folytán, vágható állományok kerültek a tulajdonukba;

biztosítani lehetett volna a városban lakó és az erdőgazdálkodáshoz nem értő új tulajdonosok részre a szakszerű erdőgazdálkodás feltételeit;

meg lehetett volna oldani a nagyobb erdőterületek őrzését,

fel lehetett volna támasztani egy olyan közösségi gazdálkodási formát, melynek alapja a magántulajdon, amelyben a történelmi idők során kialakult egy demokratikus gazdálkodási forma, mert a tulajdonosok összességének részvételével döntenek el a gazdálkodás minden lényeges kérdéséről;

el lehetett volna kerülni, legalább részben, azt a sok spekulációt, szélhámosságot, hibát, ami a privatizációt végig kísérte. A döntéshozókat azonban sem ésszerűségi, sem gazdaságossági szempontok nem vezették, kizárólag politikai érdekek.

A rendezetlen tulajdonú erdőket a magántulajdonú erdőkhöz számíthatjuk, mert ezek magánerdők, csak még nem rendezték a tulajdoni jóváírásukat.

A magánerdőgazdálkodás működőképességének egyik lényeges akadály, a törvényben szereplő "ügyben érdekeltek" nem pontosan megfogalmazott kifejezés és az érintettek rendkívül széles köre. Társult erdőgazdálkodás során a tulajdonosi jogoknak gazdálkodással kapcsolatos része átszáll az erdőgazdálkodóra. Az erdőgazdálkodóval kapcsolatos döntéshez azonban a tulajdonosi egyetértésnek az alábbi szintjei szükségesek:

erdőbirtokossági társulat alapításához kétharmados,
hásznonbérbe adáshoz 100 %-os,
gazdálkodó szervezet alapításához és erdőgazdálkodói
megbízáshoz 100 %-os.

Tekintettel a tulajdonostársak és az "ügyben érdekeltek" nagy számára a teljes egyetértés megszerzése számos esetben gyakorlatilag lehetetlen; például, elég, ha egy tulajdonost nem lehet azonosítani /meghalt, ismeretlen, elköltözött ,stb./ Az együttműködés alacsony szintje elsősorban arra vezethető vissza, hogy az "ügyben érdekeltek" köre túl széles, ebből következően túl nehézkes a döntési mechanizmus és ez tartósítja a döntésképtelenség állapotát.

A magánerdők működőképessége megteremtésének feltételei

A magánerdők újbóli megjelenése és működési feltételeinek biztosítása még nem épült be az ezzel foglalkozó, illetve érintett hivatalos és társadalmi közgondolkodásba; nem alakult még ki az ehhez feltétlenül szükséges minimális egyetértés. A két szélsőséges nézőpont közül

az egyik szerint ezeket az erdőket le kell irni, mint a privatizáció többi veszteségét, a bezárt gyárakat, a megsemmisült nagyüzemi mezőgazdasági állóeszközöket; ezeket az erdőket is szét fogják hordani, illegálisan ki fogják termelni, vagy lassanként el fogják lopni, főleg a rendezetlen tulajdonú, erdők fáját.

A *másik* vélemény szerint a magánerdők révén egy új, nagyjából háromszázezer fős, jelentős polgári tulajdonosi réteg van kialakulóban, amely ha megkapja azt a társadalmi, műszaki, anyagi, jogi segítséget, ami az akadálytalan működéséhez szükséges- és amit az állami erdők szektora bőségesen megkapott az adózók pénzéből - akkor éppen úgy teljesíti az erdők iránti társadalmi igényeket, mint az állami szektor, azon felül jelentős polgári réteg erősítését szolgálja.

a. Az *első feladat* tehát egy *egységes szemlélet kialakítása*, amelyik *egyrészt* felismeri, hogy a magánerdők a nemzeti vagyon jelentős részét alkotják; élőfakészletük kereken 100 millió m³, ami - ha tűzifa értéken számoljuk is - durván *ezer milliárd Forint*. Ezt nem az adózók zsebéből lopták ki - mint a bank konsolidációk száz milliárdjait a lelkiismeretlen spekulánsok a pénzügyi hatalmasságokkal összejátszva - hanem elvett vagyonuk kárpótlásaként kapták vissza egy részét annak, ami eredetileg az övék volt. Ezek a tulajdonosok maguk is adózó polgárok, hozzá akának járulni a hazai gazdaság megerősödéséhez és természetesen saját boldogulásokhoz is és akik erdeikben rendszeres gazdálkodást akarnak folytatni, akik jogosan várják el, hogy az állam teremtsen meg ennek feltételeit. *Másrészt* az új, egységes szemléletnek tudomásul kell vennie azt, hogy a magánerdők helyzetének *rendezése* nem kis részletkérdés, amit mindig félre lehet tenni más nagyobb látszó ügyek/ pénzügyi csoportérdekek, politikai pártérdekek, stb/ hanem jelentős egyéni és államérdeket érintő ügy aminek *minden részletét rendbe kell tenni*, bármilyen jelentéktelennek tűnik egy ezzel foglalkozó minisztériumi részlegnél, mert lenn a tényleges helyzetben nem tudnak tovább menni. Gyakran csak egy rendelet megvalósíthatatlan pontját kell módosítani, vagy a lent végrehajtó intézmények megegyezését kell jóváhagyni. *Azon kell elérni, hogy a helyszínen az ügyeket rendezni akaró szervek, intézmények dolgozói ne ütközzenek falakba, amikor a felsőbb szervekhez fordulnak a rendezés egy-egy ügyében.*

b. A *második feladat* a *Földhivatalt és az Állami Erdészeti Szolgálat* adatnyilvántartási és térképezési adatainak a *tényleges helyzettel és egymással való összeegyeztethetőségnek biztosítása*. Biztosítani kell ugyanis, hogy a művelési ág határok és a birtokhatárok a természetben azonosíthatók legyenek és a tényleges helyzetnek megfeleljenek. Ez ugyan nem segít közvetlenül a kialakult helyzet rendezésén, de előfeltétele ennek. Ez után a megoldás két utja lehetséges:

tagosítás, vagy
egyezkedés.

A tagosítás hosszadalmas és költséges eljárás, gyors eredményt nem hoz. Leginkább célravezetőbb eljárásnak látszik, ha a rendezetlen erdő állami erdővel határos, az állami erdők számára engedélyezni, hogy a Kincstári Vagyoni Felügyelőség engedélyezze a kisebb- és az állami tulajdon terület nagyságát nem

érintő -földcseréket, amelyeket községenként fel kellene terjeszteni jóváhagyásra a KVF nek. Ezen kívül az új erdőbirtokosokat meg kellene győzni az egymás közötti elengedhetelen földcserék szükségességéről. Módosítani kellene az egyetértés szükséges mértékét is, talán az érdekeltek 75 %-ára. Az Erdőfelügyelőségeket meg kellene bizni, hogy aktívabban működjenek közre a rendezetlen tulajdonú erdők rendbetételében. Sajátos problémát jelent a magánszférában megörökölt erdőfelújítási kötelezettség. Ezek egy része úgy jött létre, hogy a jogelőd által elvégzett felújítás az évekig elhuzódó tulajdonrendezési folyamat következtében tönkrement. Ennek anyagi terhét nem lehet az új tulajdonosokra hárítani, ezt költségvetési támogatásból kell fedezni. Valószínűleg szükséges lesz egy szakmailag önálló *erdőbirtokrendezési törvény* megalkotására, amelyben az összes megoldatlan kérdést rendezni lehetne. *Felülvizsgálatra szorul a közös tulajdon használatát és hasznosítását szabályozó egész döntési mechanizmus.*

c. *A harmadik feladat a magánerdők társadalmi és gazdasági integrációjának elősegítése*

A kormányzat és a társadalom, illetve szervezeteinek rendezett kapcsolata, normális működése, viszonylagos egyensúlya még nem alakult ki végleges formában nálunk. Ezért a magánerdők képviselői szervezete is keresi formáját és helyét a nem kormányzati szervezetek" /NGO/ között. A kezdeményezésnek egyaránt kell kiindulnia a magánerdők illetékes szervezete, illetve a kormányzat részéről.. A rendszerváltáskor a kormányzat megalkotta az érdekegyeztető tanácsokat szakmánként-erről rövidesen lesz szó- de akkor a magánerdők éppen a privatizáció legelején tartottak. Akkor a magánerdőket mellékes tényezőként kezelték és érdekképviselőket részben a FAGOSZ vette át, az állami erdők részvénytársaságainak érdekképviselői szervezete. Akkoriban alakult egy olyan felfogás is, hogy az erős állami erdők részvénytársaságai fogják gazdaságilag is integrálni az életképtelen kis magán erdőbirtokokat. Az idők folyamán azonban világgossá vált, hogy egyrészt az állami erdők rt-i nem érdekeltek ezeknek rendezetlen tulajdonviszonyu, kis magánbirtokok kereskedésben, maguk is külső vállalkozókkal dolgoznak és a magánerdőkből kikerülő faanyag kis értékű, nehezen értékesíthető, csak gond van az ilyen integrációval. Másrészt a magánerdőgazdaságban is alakultak olyan társult gazdaságok, amelyek készek és képesek hazai és nemzetközi fórumokon a magánerdők képviselőire. Ezért ma már elérhető távolságban látszik a megegyezés, hogy a magánerdő gazdaságok országos érdekképviselői szervezete a *Magán Erdőtulajdonosok és Gazdálkodók Országos Szervezete /MEGOSZ/* legyen. A szervezet alapszabályát a közgyűlése 1./1999 számú, április 27-én hozott határozatával elfogadta. Az Alapszabály az általános rendelkezések között kimondja, a Szövetség a magántulajdonon alapuló egyéni, vagy

társas közösségi erdőgazdálkodók országos érdekképviselői szerve, amelynek célja a szövetség tagjainak gazdasági és szakmai érdekképviselése, érdekegyeztető feladatok ellátása, erdeikben a többcélú és tartamos erdőgazdálkodás megvalósítása az erdővagyonuk megőrzése és növelése, annak magasabb szintű hasznosítása, az erdőgazdálkodás kulturájának emelése.

Hátra van még, hogy ezt a szervezetet a magánerdőtulajdonosok többsége elismerje, támogassa, továbbá az FVM is ilyennek tekintse és az illetékes nemzetközi szervezetek, elsősorban az EU, tagként befogadja.

A másik fontos lépés a *gazdasági integráció* lesz. Közismert, hogy a mára kialakult 2-3 hektár erdőterületen ésszerűen, tartamosan erdőgazdálkodni nem lehet. A társas erdőgazdálkodásnak hazánkban régi és mélyen meggyökeresedett hagyományai vannak: a közbirtokosságok. Nálunk az erdők közös használata a honfoglalás óta évezredek gyakorlata volt. Ezek a közösen használt erdők a jobbágyfelszabadítás után -törvényes szabályozással- közbirtokossági közös használatu erdökké alakultak át, tehát folytatódott az erdők közös használata. Ezek a közbirtokosságok a parasztok saját szervezetei voltak, maguk igazgatták, tartották nyilván az arányrészeket, szavazták meg az éves teendőket az erdőgazdasági munkákat, döntöttek a jövedelem hováfordításáról, az egy arányrésze eső járandóságról. Székelyföldön mondta nekem 1942-ben egy plébános "A közbirtokosságok tagsága nem enged maguk közé nadrágos embert.." Ezek valódi demokratikus szervezetek voltak; kiválóan kezelték az erdeiket, gondoltak a jövőre, a gyerekeikre.

A szocializmus fél évszázada alatt éppen ezt az önszerveződési készséget igyekeztek az emberekből kiirtani; nem is eredménytelenül. Elég volt egy generáció, hogy az embereket leszoktassák a társadalmi önszerveződés és öngazdálkodás - azelőtt nálunk is megszokott- formáinak gyakorlatáról. Emellett a másik ok, hogy az emberek már megunták, hogy mások dirigáljanak nekik, legalább a nekik jutott erdőben korlátlanul a maguk urai akarnak lenni. Végül egy harmadik ok, hogy alapvetően megváltozott a tulajdonosi struktúra, alig van már egykori közbirtokossági tulajdonos, az újak városiak, másodkezes kárpótlási jegyre vásárolt erdő tulajdonosok, akik nem is értenek az erdőgazdálkodáshoz, nem ismerik a közös gazdálkodás hagyományait és igen különböző céljaik vannak az erdővel.

Az elmondottak ellenére vannak jól működő közbirtokossági társulatok és vannak a mai kor szellemének teljesen megfelelő részvénytársaságok is ott, ahol akadt a tulajdonostársak között egy jó szervező készségű, tekintélyes erdész szakember, vagy ügyvéd, akire a többi tulajdonos hallgatott.

Az azonban az elmúlt évtized tapasztalataiból leszűrhető, hogy az esetlegességeken túlmenően, határozott stratégiát kell kidolgozni a magánerdők

talpraállítására a jogalkotási, műszaki és hasonló problémák megoldása mellett a társadalmi szerveződés területén is. Fokozatosan el kellene érni, hogy legalább 2000 hektár körüli gazdálkodó egységek alakuljanak ki; ilyenekből már több jó példát találunk a gyakorlatban.

Ennek egyik útja lehet például részvénytársaságok szervezése. Egy ilyen jól működő, integrátori szerepet betöltő szervezet a Pilis székhellyel működő erdészeti részvénytársaság, melynek 9 tagja van/ BT-k, magánerdő tulajdonosok, stb/, 5000 hektáron gazdálkodnak, évi 30-40000 m³ fát termelnek, akác bútorelvet is exportálnak nyugatra, saját gépparkjuk van, az éves vágásterületüket újraerdősítik, szabályszerűen tartamosan gazdálkodnak. Az RT tagjai megőrzik önállóságukat és éberrel ügyelnek a szakszerű gazdálkodásra. Az elültetett csemeteszámot nem kell külső ellenőrnek ellenőrizni, a tulajdonosok maguk ellenőrzik.

A megkivánt nagyobb üzemi méreteket az erdőgazdálkodó szervezetek legkönnyebben haszonbérbevételel, vagy erdőgazdálkodási szolgáltatás nyújtásával érhetik el, integrálva a valódi gazdálkodásra alkalmatlan vagyonkezelő közösségeket. Ehhez azonban pénzügyi eszközök kellene.

A földrészleten belül ösztönözni kellene a tulajdonos társak számának csökkentését. Olyan érdekeltséget kellene teremteni, hogy a gazdálkodásra koruknál, vagy lakhelyüknél fogva képtelenek, illetve gazdálkodni nem szándékozókgválhassanak erdőtulajdonuktól. Ehhez megfelelő pénzügyi konstrukciókat, olcsó hiteleket kellene biztosítani.

Ime itt van előttünk egy évtized szomorú mérlege. A politikai hatalom elvett a ténylegesen jól gazdálkodó használoktól kerekén 700 000 hektár erdőt és anélkül, hogy átgondolták volna, mi lesz ezeknek az erdőknek a sorsa, egymásnak is ellentmondó és számos esetben megvalósíthatatlan törvény és rendelet halmazzal gazdátlaná tették ezen területek jó részét. Mára pedig világossá vált, hogy jelentős költségvetési támogatás kell ezen privatizált erdők rendbetételéhez, ha meg akarunk felelni az EU általunk is elfogadott- erdészeti alapelvekhez, a fenntartható erdőgazdálkodáshoz. Eközben nincs elég költségvetési támogatás még a kormány által nemzetközi egyezményben vállalt új erdősítési kötelezettség teljesítéséhez.

Mindezeket figyelembe véve a Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztériumnak most a legfontosabb feladata lehetne egy jól átgondolt és minden részletre kiterjedő koncepció kidolgozása a 700 000 hektár magánerdő törvénykezési, egyéb jogi, gazdálkodási, szervezeti rendbehozatala, hogy képes legyen az EU csatlakozás kihívásainak megfelelni. Az EU közös kassza sem feneketlen hordó és nem fogják elnézni, hogy mi pénzért az EU-nál küzdünk új erdősítésekre, közben a meglévő magánerdők pusztulnak, mert 10 év alatt nem tudtuk a tulajdonviszonyokat rendezni.

VIII. Erdészeti kihívások az ezredforduló tájékán.

1. Az erdők és a társadalom kapcsolati rendszere

A nyugati demokráciákban a társadalmi szervezetek jelentős szerepet játszanak a társadalom életében, mint azt az előző fejezetekben láttuk. A rendszerváltás során nálunk is létrehozták ezeket a szervezeteket és fórumokat, ahol még nem voltak, de ezek működése akadozik. Szemmel látható, hogy az egymás után következő kormányok egyrészt nyűgnek érzik ezeket a szervezeteket és fórumokat és szívesebben nem működtetik őket, másrészt olyan erősen kötődnek egy-egy párthoz - például egyes szakszervezetek az MSZP-hez, hogy ez kapcsolat kritikus esetben erősebb, mint a képviselt rétegek, vagy csoportok érdekei, ami erős összeütközéseket okozhat /pl. Bokros csomag esetében/.

Pedig ezeknek a nem kormányzati szervezeteknek /NGO/ kellene a nemzeti, regionális érdekek védelmében az erőt képviselniük a globalizálási folyamatokat vezénylő pénzügyi és gazdasági világhatalmasságokkal szemben.

1.1 A hivatalos kapcsolati rendszer: az érdekegyeztető tanácsok

A rendszerváltás után, a nyugati demokráciák példáját követve, nálunk is megalakultak szakmánként az összes érdekelték részvételével- azok a fórumok, melyek hivatottak voltak az egyes szakmák területén az érdekek ütközése során előálló vitatott kérdéseket tárgyalások útján tisztázni és a megfelelő kompromisszumokra törekedve az egyetértést elérni.

A magyar hivatalos és társadalmi szervek számára azonban az elmúlt tiz esztendő nem volt elegendő arra, hogy a jogalkotás útján létrehozott szervezeteket, az érdekegyeztető tanácsokat a gyakorlatban működőképes fórumokká formálják ki.

Ezeknek a működését a kormány 1999-ben felfüggesztette és az érdekegyeztetés új formáit most dolgozza ki, amely előrelátóan valamikor 2000-ben lép életbe. Ez azonban már túlmutat jelen tanulmány befejezési időpontján.

Nem érdektelen azonban áttekinteni a felfüggesztett hivatali és nem kormányzati szervezetek, fórumok rendszerét és helyzetét szakmánként területén. A gazdasági élet különböző területein az állami és nem kormányzati szervezetek az érdekeiket érintő, különböző kérdések megvitatására és egyeztetésére szakmánként egy fórum állt rendelkezésre, melynek neve Érdekegyeztető Tanács. Ennek négy oldala van:

kormányzati oldal
hivatásrendi oldal
munkáltatói oldal
munkavállalói oldal

A kormányzati oldal kivételével a többi három oldalban foglaltak helyet a nem kormányzati szervek is.

A rendszerváltással új szerepet és jelentőséget nyertek a társadalmi szervezetek, a non governmental organizations /NGO/, a nem kormányzati szerveződések, amelyek a rendszerváltás után gombamódra szaporodtak el. A közelmúltban egy felhívásra csak a környezetvédelem területén nyolcszáz egyesület jelentkezett pénzügyi segély kérelemmel.

A rendszerváltás rendező elveit tárgyaló, kezdeti folyamatban, még megfelelő képviselőket kaptak a különböző édekcsoportok, de ahogy kialakult a kormányzás gyakorlati rendje, az egymás után következő kormányok egyre jobban a hatalom koncentrálására törekedtek- nem is sikertelenül. A társadalommal való szervezett és rendszeres érintkezés formáit a rendszerváltás menetrendjében megalkották; de ezen formák gyakorlati tartalommal való kitöltését a mindenkori kormányok, lehetőség szerint, mellőzték. Az idők során aztán a Fórumok is sorvadni kezdtek.

Amíg a globális kapitalizmus évényesülése előtt álló akadályok lebontásában és feltételeinek biztosításában a elmúlt évtized kormányzati intézkedései messze előreszaladtak, addig a társadalom erőinek kibontakozása elmaradt a nyugati tapasztalattól és gyakorlattól.

A nyugat-német un. "gazdasági csoda" egyik pillére éppen a kormány, a munkaadók, a munkavállalók és az érdekképviseleti szervek folyamatos és szoros együttműködése volt a második világháború befejezése után. Az, hogy ez nálunk nem alakult megfelelően ki - többek között- a társadalmi szervek is hibásak. Egy-egy szakmai területen, például a környezetvédelem kérdéseiben, képtelenség legalább a fő kérdésekben, egyetértésre jutni az érdekeltekkel, amiben gyakran az érvényesülési törekvés gyakran nagyobb sullyal esik latba, mint a szakmai érdek. Az egyet nem értő csoportosulások között aztán az illetékes kormányzati szerv könnyen érvényesíti szándékait. A politika is szívesen válogat az egymással civódó nem kormányzati szervek között céljainak megfelelően és a gyanutlan polgár gyakran nem is sejti, hogy kik állanak egy-egy társadalmi javaslat mögött.

E rövid bevezetés után rátérhetünk az erdőszet, faipar és vadászat kivatalos fórumaira. Az erdőszet és faipar ügyei a *Fagazdasági Érdekegyeztető Tanács*, a vadászat ügyei a *Vadászati Érdekegyeztető Tanács hatáskörébe* tartoztak.

A Fagazdasági Érdekegyeztető Tanácsnak az alábbi négy oldala van:

a. A kormányzati oldal melynek tagjai:

a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium,
a Környezetvédelmi Minisztérium,
a Honvédelmi Minisztérium,

a Közlekedési és Vízügyi Minisztérium,
 az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium,
 a Belügyminisztérium
 a Művelődésügyi Minisztérium,
 a Munkaügyi Minisztérium

Meg kell említeni, hogy az FM- nek vannak megyei hivatalai is.

Az *erdészet* megyei szervezetei az alábbi módon tagozódnak:

Az *FM* szervezetébe tartozik az *Állami Erdészeti Szolgálat* Ennek vannak megyei szervezetei két feladatkörrel. A *megyei erdőfelügyelőségek* *hatósági* jogkörrel rendelkező szervezetek az ország valamennyi erdejére vonatkozóan. A *megyei erdőrendezőiségek* az üzemtervek készítését végzik, szintén az ország összes erdeiben; hatósági jogosítványuk azonban nincs.

A *vadászat* megyei szervei a vadászati felügyelőségek, melyek szervezetileg az FM megyei hivatalai kötelékébe tartoznak.

b. A hivatásrendi oldal

a Soproni Egyetem
 az ERTI
 MTA
 a WWF/World Wildlife Found/
 Természetvédő Egyesületek Szövetsége
 OEE
 "Pro Silva" nemzetközi szövetség

c. A munkáltató oldal

Ide tartozik a teljes vertikum munkaadói oldala

- + FAGOSZ: Az állami tulajdonban levő RT- képviselő
- + Mezőgazdasági Kamara Erdészeti Csoport
- + Egyes kisiparosok, magánerdő tulajdonosok
- + STRATOSZ, mely beleolvadt a VOSZK-ba /Vállalkozók Országos Szövetsége/
- + APVRT
- + Megyei Magánerdőbirtokosok Szövetsége közül 3-4
- + MOSZ a TÖT jogutódja, Szövetkezők Szövetsége
 Abádszalóki Erdészeti Szövetkezet 1 000 tag
 Valamennyi magánerdőtulajdonos külön oldalt kér.

d. A munkavállalói oldal

- + MEDOSZ
- + Erdészeti Dolgozók Szakszervezete
- + Keresztény Szakszervezet
- + Pedagógusok Szakszervezete

A *Vadászati Érdekegyeztető Tanács* szervezeti felépítése asonló, csak sokkal egyszínűbb, itt kizárólag a vadászok érdekeinek érvényesítéséről van szó.

1.2 Áttörés szükségessége az erdők és az erdővel foglalkozó társadalmi szervezetek - elsősorban az OEE kapcsolatában.

A magyar erdészeti társadalmi szervezete az Országos Erdészeti Egyesület, amelyik 133 év óta szolgálja a magyar erdészeti ügyét és egyben Magyarország és Európa egyik legrégebbi társadalmi egyesülete. Jellemző az Egyesületre, hogy mindig képes volt megújulni és mindig megtalálta a társadalom és az erdők kapcsolatának azokat a pontjait, melyekben a társadalmi összefogás előmozdításával hivatott döntően közreműködni. A múlt század második felében a magyar erdészeti nyelv, a magyar erdészeti irodalom megteremtése volt az alapvető célkitűzése, pályadíjak kitűzésével segítette elő a legjobb erdészeti szakmunkák létrejöttét és lényegesen közreműködött abban, hogy egy egységes magyar erdészeti egyesületi tagság és magyar erdészeti társadalom alakuljon ki. Döntő része volt az erdőtörvények megalkotásában, ennek társadalmi vitájában, alátámasztásában. A II. Világháború után megújulási képességét bizonyította, hogy szélesre tárta kapuit és tagjai közé fogadta az erdésztechnikusokat is és ezzel az erdészeti szakembereket összefogó általános társadalmi szervezetté vált. Most a rendszerváltás után, felismerve feladatát, az új társadalmi rendszer kialakításában keresi a partnereket, segítőkész szövetségeseket és helyét a társadalomban.

Az Erdészeti Egyesületnek most alapvető feladata, hogy áttörést érjen el a társadalmi szervezetek, általában az egész társadalom és az erdők kapcsolatában. Ezt nem várhatjuk az érdekegyeztető tanács tagjaitól, mert a hivatalos szervezetek és azok egyeztető fórumai, de a társadalmi összefogásra, mint már láttuk, egyelőre nem látszanak alkalmasnak. Az Erdészeti Egyesület újonnan megválasztott elnöksége egy programot adott ki az ezredfordulóra, amelyik helyesen fogalmazza meg az Egyesület és a társadalom új, szorosabb kapcsolatát. Itt figyelembe kell venni, mint már az előző fejezetekben is láttuk, a fejlett világban toródik el a súlypont az állami hivatalos szervezetekről a nagy nemzetközi és hazai társadalmi szervezetekre. Ez következik a társadalom szerkezetének átalakulásából és mindabból, amit már az előző fejezetekben elmondtunk erről a változásról.

Az első és legfontosabb feladat, hogy fogalmazza meg mind az erdőgazdálkodás, mind a közvélemény számára az aktuális erdészeti politika legfontosabb feladatait, annak téziseit közérthető formában. Teremtse meg az együttműködést az erdészeti, természetvédelmi, környezetvédelmi, területfejlesztési és hasonló kapcsolódó tevékenységek között, vadgazdálkodást, fafeldolgozást is beleértve, és vegyen részt az itteni törvénykezések előkészítésében. Érje el, hogy ebben az erdészeti ágazat a súlyának megfelelő anyagi támogatást kapjon. A második feladatkör, amit meg lehet említeni, hogy segítse elő a tudományos

műhelyek és a gyakorlati szakma egymásra találását, egymás eredményeinek hasznosítását. Ebben a továbbképzések és képzések jelentős szerepet játszanak és különösen figyelembe kell venni a most újra föltámadó magánerdő-gazdálkodás felé történő segítségnyújtást ebben a kérdésben. Kiadványok és pályázatok kiírásával kell a célokat megközelíteni és fel kell támasztani az Egyesület évszázados hagyományát, amely olyan nagyszerű eredményeket hozott a múlt évszázadban. Tehát minden évben meg kellene jelentetni az Egyesületnek egy-egy tudományos munkát, amely előreviheti az egész erdészeti ügyét. A harmadik kérdés a nemzetközi kapcsolatok fejlődése. Itt el kell mondani, hogy az Erdészeti Egyesület az elmúlt fél évszázadban igen nagy és eredményes munkát végzett a nemzetközi kapcsolatok kiépítésében. A hatvanas évektől kezdve az Egyesület sorra vette fel a kapcsolatot az európai erdészeti egyesületekkel és szervezett meg igen gyümölcsöző együttműködést, amelyben majdnem minden évben kölcsönös tanulmányutak is szerepeltek. Ezzel a hivatalos politika előtt menve megalapozta az erdészek nemzetközi együttműködését. Ennek eredménye sok személyes kapcsolat volt, ami elengedhetetlen egy nemzetközi együttműködési folyamatban.

A társadalmi kapcsolatok erősítése nagyon fontos. Itt erősen lemaradásban van az erdészeti, tulajdonképpen nem tudta még az erdészeti áttörni a falat, hogy az erdészeti iránt érdeklődő civilek felé kapcsolatteremtési és tárgyalási készséget mutasson. Egy kicsit megmaradt az erdészeti elzárkózottság, amit az Erdészeti Egyesületnek kell megszüntetni és nyitni kell a polgárok felé. Meg kell becsülni minden szervezetet, amelyik az erdőkkel foglalkozik és nem szabad ellenséges szemmel nézni rájuk, hogy nem erdészek lévén az erdészettel akarnak foglalkozni. Ez végzetes lenne a számunkra. Az erdészeti fel kell karolnia minden érdeklődést, meg kell magyarázni minden kérdést, amit felvetnek a sajtóban, vagy egyéb helyen és lassan-lassan be kell hatolni a különböző csatornákon keresztül a közvéleménybe és ott hallatni kell a hangunkat. Ki kell alakítani a közös gondolkodást, amelyik megteremtheti a kapcsolatokat a kormányzati és nem kormányzati szervezetekkel és létre kell hozni ennek a megfelelő információs bázisát.

Ilyen lehet az Erdők Hete rendezvénysorozat, egy új rendezvény, ezt bővíteni kell és tudatossá kell tenni az egész társadalomban. Sok kezdeményezés volt már, de aztán végül is elhaltak. Szervezetté kell tenni, hogy minden évben megrendezzék és minden alkalommal az erdészek, erdészek hívják, vezessék és kalauzolják az érdeklődőket az erdőbe, magyarázzák meg feladatainkat, mutassák meg az erdő szépségeit.

Rendkívül fontos, hogy halljanak rólunk, törekedni kell arra, hogy a legolvasottabb napilapokban szakmai cikkek jelenjenek meg, amelyek érdekesek;

manapság csak az olyan cikkeket közölnek a napilapok, amelyek a nagyközönséget érdeklik. A rádió és TV hoz ugyan erdészeti tárgyú műsorokat, de nagyobb gondot kellene fordítani a szakmai tanácsadóknak arra, hogy ezek érdekesek, színvonalasak legyenek, felkeltsék a figyelmet és ezen keresztül is hatoljunk be a társadalomba.

Nagyon fontos az összehangolt egyesületi szellemi együttműködés kialakítása. Ennek alapvető módja az alulról való építkezés. Az Egyesület helyi szervezeteit jobban be kell vonni a vezetésbe, a vezetési döntéseket nyilvánossá kell tenni. Lehetővé kell tenni, hogy azokban mindenki a maga módján lehetőséget kapjon a közreműködésre. A kisebbségi véleményt is tiszteletben kell tartani és el kell végül is érni, hogy az erdészeti szakmában a döntési helyzetben lévők egy közösséget alkossanak a tagsággal. Ezen a téren van még teendő. Pedig valamikor, nem is olyan régen, az erdészetre jellemző volt, hogy egységes gondolkodás mellett egységesen vezették, egységesen cselekedett az erdészet Ezt most újra meg kell szervezni sokkal nehezebb úton, hogy a döntéshozók megfelelő formában alakíthassák ki az erdészeti és ezzel a társadalom számára- a legfontosabb döntéseket.

Az egyesületi közgyűlések legyenek nyitottabbak, a társszervezetek természetvédők, vadászok, vízügyesek, ökológusok, pedagógusok, stb. részére.

Továbbra is célszerű megszervezni az erdészek országos találkozóját és egyéb rendezvényeken is elő kell segíteni az közös gondolkodás, egymás segítség gondolatát. Csak helyeselni lehet, hogy alapítványt hoznak létre az árván maradt erdész gyerekek és özvegyek számára. Ez egyébként meg volt a két világháború között is, egy erdészeti alap gondoskodott az özvegyen maradt erdészfeleségek és árvák pénzügyi segélyezéséről.

Végül rendkívül fontos az Erdészeti Lapok színvonalának, tartalmának további emelése. A lap az elmúlt években már jelentős lépéseket tett afelé, hogy érdekes és mindenki számára olvasható lappá váljon. Ezt fokozni kell, hogy rendszeresen foglalkozzon az erdészeti és a közönség kapcsolatával, közöljön írásokat a kül- és belföldi társszervek munkájából, a magánerdő-gazdálkodás problémáiról, a régiók szerepe domborodjon ki és el kell érni, hogy az Egyesület motorja legyen az erdészeti és a társadalom jó kapcsolatának.

2. Az erdők funkcióinak arányváltozása: az erdők környezetvédelmi szerepének viágméretű társadalmi felértékelődése

Az előző fejezetekben már láttuk, hogy a hatvanas évek végéig a társadalom az erdőknek egy funkcióját ismerte el -a termelési funkciót- tehát azt a feladatot, hogy fával lássa el a gazdaságot. Az I. Stockholmi Környezetvédelmi Világkongresszus /1972/ irányította rá a figyelmet arra, hogy az erdőknek egyre nagyobb jelentősége

van a környezetvédelem területén a környezeti károk megakadályozása, környezeti szennyezések semlegesítése területén. Ez elsősorban a társadalom problémáival foglalkozó tudósok, publicisták tevékenységének az eredménye volt, a társadalom szélesebb, mélyebb rétegeibe azonban még nem hatolt be. A hetvenes évek végén az erdők harmadik funkciója is előtérbe került, éspedig a szociális-kulturális funkció, amikor Nyugat-Európában, Amerikában az életszínvonal emelkedése lehetővé tette milliók számára a mozgást, üdülést, ami új igényeket támasztott az erdőkkel szemben is. A gond az volt végig, hogy bár a tudósok számos módszert javasoltak az erdő immateriális hatásainak számszerűsítésére, ezt a gazdaság gyakorlatilag nem ismerte el, mert nehezen lehetett számszerűsíteni és gyakorlatilag az utóbbi két funkciót az erdők melléktermékének tekintették, melyért kompenzáció az erdésznek nem jár. A kilencvenes években azonban már az egész társadalom rádöbbsent arra, hogy a világ végzetes úton halad, ha a környezetkárosítást, a környezet pusztulását nem tudja megállítani. Ebben kiemelt szerepet kapott az erdő. Érdekes módon nem a tudósok, közgazdászok határozták meg először, hogyan kell számszerűsíteni az erdők környezetvédelmi hatását, hanem a politikusok és a kormányzatok foglalkoztak azzal, milyen veszély az, ami az emberiséget fenyegeti és mi lehet ebben az erdőknek a szerepe.

Például a környezet és a levegőszennyeződés területén a levegő CO₂ tartalmának növekedése látszott olyan tényezőnek, amelyik az egész emberiség egészségét és további sorsát érinti. Ezért a kormányzatok is ennek csökkentésére tettek lépéseket. Ebben meghatározták a mennyiségi feladatokat is. Nemzetközi egyezményt kötöttek, amelyhez számos kormány csatlakozott, melynek értelmében az egyes államok meghatározott mennyiségi feladatokat vállaltak magukra a CO₂ kibocsátás csökkentésére és -itt jön az erdők szerepe- szénnek az erdők által történő elnyelésére és egyidejűleg az oxigén kibocsátás fokozására. A Magyar Köztársaság 1992 április 16-án tett nyilatkozatával csatlakozott ehhez az egyezményhez. Ebben a kormány megerősíti, hogy 2000-ig 150 000 hektár erdő telepítését tűzi ki célul, hosszabb távon pedig mintegy egymillió hektár erdősítésének lehetőségével számol. Ez a célkitűzés egyéb kedvező hatásai mellett- a hazai nettó CO₂ kibocsátást évente 5-6 millió tonnával csökkentené.

Az egyes államok hasonló módon határozták meg az erdősítéseket, az erdőtelepítések mértékét és a CO₂ csökkentésének ezzel összhangban levő mértékét.

Teljesen új dimenziókat jelentett az Európai Gazdasági Bizottság Fabizottságának 1996 júniusi jelentése, amely szerint Csernobil körül 30 km-es és azon túli körzet erdeiben végzett megfigyelések szerint az erdők nagy tömegű, különböző radioaktív anyagot tartottak vissza és ezzel bizonyos mértékig korlátozták a radioaktív anyagok terjedését. Mindez bővíti, szélesíti az erdők környezetvédelmi

feladatairól szerzett eddigi ismereteket. Nem csökkentve az erdőknek az emberiség faellátásában játszott és tartósan megmaradó szerepét, a társadalom széles tömegei, a kormányzatok ma már elsősorban az erdők környezetvédelmi szerepét tartják fontosnak éppen a CO₂ mennyiség növekedésének megakadályozása és a szén elnyelésének elősegítése érdekében. A csernobili eset pedig egy még veszedelmesebb környezetszennyezés, a radioaktív hulladékok terjedése és megakadályozása terén bukkant fel az erdőnek újabb szerepe. Ezek már olyan dimenziók, amelyben számszerűsíteni is lehet és a kormányzatok számszerűsítik is a feladatokat, amelyekben az erdők a környezetszennyezés elhárításában végeznek. Azt kell tehát mondani, hogy ma már az erdők jelentősége a környezet-, a levegőszennyeződés megakadályozásában, a szennyező anyagok elnyelésében és általában a környezetvédelemben egyenlő értékűnek tekintheti az emberiség jövője szempontjából a faellátás kérdésével. Emellett változatlanul marad a szociális-kulturális funkció, amely szintén gyakorlatilag nem csak attól függ ma már, hogy mennyiben sikerül ezt a közgazdászoknak számszerűsíteni, mert a társadalom megfelelő nyomást tud gyakorolni a hatóságokra ezek érvényesítése érdekében közgazdasági indokolás nélkül is. Mindenesetre nem szabad feladni a reményt és tovább kell folytatni a vizsgálatokat, hogy megfelelő formában számszerűsíteni lehessen az erdők környezetvédelmi és szociális-kulturális szerepét; az eredményeket be kell vinni az erdő értékének megállapításánál a közgazdasági számításokba. Ez egy tágabb nézőpont kialakulását követeli meg, és pedig azt, hogy valamilyen formában nem csak beszélni kell az élet minőségének követelményeiről, hanem meg is kell határozni, hogy ez milyen szerepet játszik az emberek életében.

Ha hazai viszonylatban beszélünk az erdők környezetvédelmi szerepéről, akkor mindenekelőtt az Alföld dinamikus ökológiai egyensúlyának ujratereztését kell felvetni, ami az erdőterületek jelentős növelése nélkül nem képzelhető el. Az erdőterületek növelése az Alföld különösen azon részein szükséges, ahol a mélységi vízrétegek felfelé ható nyomása érvényesül. Egy nagyszabású alföldi terv kidolgozása szükséges az összes érdekelt közreműködésével, különösen fontos a vízügyi és az erdészeti szakemberek jó együttműködése.

Az Alföld állandóan vízjárta, mélyebb fekvésű részein az erdőtelepítés biztosítja azt a mesterséges szivattyúrendszert helyettesítő természetes párologtató erőt, amely a napsugarak hatására kivonja a vízfelesleget a talajból és ezzel a költséges csatornázással együtt, annak szerepét csökkentve, lokálisan kialakítható a megfelelő egyensúly.

3. A minőség követelményei a XXI. században

3.1. A mennyiségi szemléletről a minőségi szemléletre való áttérés szükségessége

Ebben a fejezetben nem kevesebbről van szó, mint az egész gondolkodásmódunk alapvető megváltoztatása. Az ötvenes évek kezdetétől a szocialista társadalmi rendszerben alapvetően a mennyiségi szemlélet volt az uralkodó. Az volt a politikusok felfogása, hogy a szocialista társadalmi rendszer akkor fogja megelőzni a tőkés társadalmi rendszert, ha a legfontosabb termékek termelésében mennyiségi mutatókban legyőzi a tőkés termelési színvonalat. Ez a vélekedés alapvetően nem Magyarországról ered, de Magyarország is természetesen beállt ennek a szemléletnek a szolgálatába - nem is tehetett mást - és ekkor keletkeztek az olyan jelszavak, mint: Magyarország az acél és vas országa és hasonlók. Ez a szemlélet gyakorlatilag nagyon sok kárt okozott, nagyon sok helyen pazarlásra vezetett, ami végül is egyik oka volt a rendszer látványos bukásának. A mennyiségi szemlélet ellen már időben felemelték a szavukat a szakemberek, nyilvánosan először Barlai Ervin a Közgazdasági Szemlében tárta fel, hogy milyen kárt okoz a mennyiségi szemlélet a faiparban és hogy mennyit lehetne megtakarítani, ha az egész rendszert, gondolkodásmódunkat a minőség szolgálatába állítanánk. Ezt később a Tervhivatal illetékes főosztályán is gyökeret vert és számos javaslat hangzott el, amelyik a minőségre való áttérést tartotta a legfontosabbnak. Meg kell említenünk Kiss Árpádot, a Tervhivatal elnökét, aki az iparban a mennyiségi szemléletről a minőségre való áttérést javasolta; ebbe azonban bele is bukott, midőn a felső pártvezetés és az ipari miniszterek összefogtak ellene.

Az erdőgazdaságban és a faiparban alapvető szemlélet volt a minőségi fejlesztés, talán más indokokból, mint az iparban. Nehéz volt ugyanis a tőkés piacokról beszerezni a szükséges fenyőfűrészárut, amelyet ugyanakkor a legfejlettebb technikával készült farostlemezzel és forgácslappal helyettesíteni lehetett. Az ilyen irányú fejlesztés tehát helyes volt a tömegtermelés vonatkozásában, és minőségi váltást jelentett a technológiák és a korszerű termékek gyártásának irányában. Ám ez csak egy csepp volt a tengerben. Az alapvető szempont politikai volt, a tőkés rendszer legyőzése a mennyiségi termelés területén, ez hatotta át a társadalom vezető garnitúráját de a többi réteget, a munkásságot is elérte. A rendszerváltás után az egész szemléletben alapvető fordulat következett be, megszűnt a két rendszer egymással való küzdelme, a tőkés társadalmi rend győzött és ebben a minőség nyert alapvetően döntő szerepet, magyarán mondván az eladhatóság követelménye. Amíg a XX. század második felében a jelszó az volt: -Termelj többet!-, addig a 90-es évektől a kérdés más módon vetődött fel: -Olyat termelj, amit el lehet adni!- és ez egyértelműen a minőségi termelésre való áttérést szorgalmazta. Mindez új erdészeti politika kidolgozását is jelenti. Ennek során választ kell adni arra a kérdésre, hogy

képesek lesznek-e az erdők közreműködni a természeti viszonyok romlásának megakadályozásában és melyek ebben az erdészek feladatai.

3.2. A tartamosság bővített igényei az ezredfordulón

Ma a "fenntartható fejlődés" az a vezető eszme, melyben a vezető szervezetek, a kormányok és a nem kormányzati szervezetek összefoglalják azokat az elveket, amelyek szerint az emberiség fennmaradása biztosítható.

Az erdészet számára nem új az eszme. Már a XVIII. század végén megfogalmazódott, főleg a német erdészet klasszikusai által a *tartamosság* fogalma, ami akkor a fahozamra, annak ökonómiájára vonatkozott.

- a. Századunkban azonban ennek a tartamosságnak az értelmezése fokozatosan bővült, annak megfelelően. Ahogy bővült az igény az erdőkkel szemben, amit az erdők funkcióinak növekedése jelentett. A tartamosság - amely megmaradt most is *első követelményként* - századokkal ezelőtt azt jelentette, hogy a növedéknek mindig meg kell haladnia egy erdőrészben, vagy akár egy ország, vagy egy földrész erdeiben a hozamot, tehát a növedéknek magasabbnak kell lennie, mint a megengedhető kitermelésnek. Századunkban, főleg a század második felében az erdővel kapcsolatban növekedtek az igények és belépett a környezetvédelmi igény, majd a szociális-kulturális igény és ma már az erdők hármaskör alapfunkciójáról beszélünk. Ennek érvényesülnie kell az erdők vonatkozásában is. Tehát ezeket a követelményeket egy egyszerűen megfogalmazott növedékhozadék egyensúlyon túlmenően az erdők iránti sokoldalú feltételeiként is értelmezni szükséges. Az első követelmény a fahozamra és annak ökonómiájára vonatkozik és azt mondja ki, hogy az erdőkben a hozamoknak, a fahozamoknak, fakitermelésnek mindig alatta kell maradni a növedéknek. De ez számos más követelménnyel bővült.
- b. Második követelmény a manapság sokat hangoztatott *biodiverzitás*, a fajok sokféleségének megőrzése hosszútávon az ökoszisztémákban, ami az ökoszisztémák hosszú távú fenntartásának elengedhetetlen feltétele. Tehát ma már nem elégséges az, hogy az erdőgazdálkodásban a fakitermelés ne haladja meg a növedéket, hanem az is követelmény, hogy az erdőnek a sokrétegűsége is fennmaradjon, mert csak ez biztosítja az erdő hosszú távú fennmaradását. az erdő hosszú távon csak a teljes erdei életközösség integritásának megőrzése mellett hasznosítható, újratehermelhető természeti erőforrás. Az élőlények sokféleségének megőrzése azonban nem csak ökológiai, gazdasági érdek, hanem etikai elvárás is, melyben az érett emberi társadalom más teremtmények iránt érzett felelősségének is meg kell nyilvánulnia. Tehát a tartamosság etikai és ökológiai értelmezése a haszonelvűség helyett az erdei ökoszisztémák teljességének megőrzését helyezi előtérbe. Ez a követelmény a mi esetünkben az

erdőre az *elegyes erdők megteremtését és fenntartását jelenti*. Az elegyes erdők gyökérendszere sokkal jobban behálózza a talajt függőleges irányban és szélességben is, a gyökérzet több táplálékot és vizet tud a fa számára juttatni.

- c. E két követelményből már következik a harmadik is, és pedig *az erdők ellenálló képességének fenntartása és fokozása - amit a mezőgazdasági növénynevelésben használatosnál tágabb értelemben - rezisztencia követelményének* nevezünk. Ez a követelmény az kívánja meg, hogy az erdők az adott termőhelyen termőhelyálló, olyan fafajokból és fajtákból álljanak, melyek az adott termőhelyen hosszútávon, megfelelő elegyarányban a legjobban tudnak ellenállni az erdőket fenyegető biotikus és abiotikus károsításoknak. Közép-Európában - például Németországban és Csehországban, az elmúlt évszázadban - egyértelműen ütközött és ütközik ma is az ökonómia és az ökológia érdeke. Amint már említettük, ebben az időszakban a termőhelyálló, de alacsony piaci értékű bükk állományokat hatalmas területeken lecserélték lúccs állományokra, melyek lényegesen nagyobb jövedelmet biztosítottak. Ezekben az erdőkben állandósultak a szélöntések, hótörések, szú károsítások, aszálykárok, tüzkárok és egyéb, az erdőket fenyegető veszedelmek. Nálunk sokkal kisebb mértékű volt - arányaiban is - a fenyvesítés, de ahol nagyobb területen telepítettek erdei fenyőt elegyetlenül, ott esetenként szintén kellett-ha kisebb mértékben is - károkkal számolni. Nálunk a nyárákat részesítették előnyben a gyorsannövő fafajok közül, amelyek kevésbé érzékenyek, mint az erdei fenyő; a lucfenyő nem is jött szóba, mert a magyarországi termőhelyek lucfenyő termesztésére csak igen kis területen alkalmasak.

Az ezredforduló vége, a 90-es évek hozták meg Európában - Németországban és nálunk is- azt a felismerést, hogy hosszabb távon, az egész társadalom érdekeit is figyelembe véve *nem csak ökológiailag, de ökonómiailag* is előnyösebb visszatérni az elegyes lombos állományokból álló természetszerű erdő létesítésére.

- d. *Az élőfakészlet minőségének emelése a negyedik követelmény*. Az élőfakészlet minőségét is vizsgálhatjuk ökonómiai és ökológiai szempontból. Ma már az erdő értékét ökonómiai szempontból nem is a hektáronkénti fatömeg jelenti, hanem faanyag kereskedelmi minősége; meghatározott minőség alatt a fa eladhatatlan Európában. Ezt a minőséget is több mutatóval lehet jellemezni; például a Pilisben exportra csak 50 cm-t meghaladó átmérőjű hámozási bükktrönköket lehetett eladni az elmúlt években. Ezek elérése a természetszerű erdőgazdálkodást igényli, hosszú vágásfordulóval. Az ökológiai minőséghez sorolhatjuk az egészséges állományokat, amelynek az érdekében, a beavatkozások során, az állományok egész életében céltudatosan kell minőségi munkára törekedni. A döntés során gyakran sérülnek meg a megmaradó fák,

amelynek hatása esetleg csak évtizedek múlva jelentkezik, például a bükk esetében álgesztesedés formájában és egyik oka lehet annak a véleménynek, hogy a bükköt nem lehet száz évnél tovább fenntartani az álgeszt megjelenése miatt. De az állományok minősége megköveteli a beteg, elhalt fák eltávolítását is az erdőkből, mert ezek fertőző góccok kialakulását segíthetik elő, amelyek betegségek forrásai lehetnek. Ide tartozik az erdei legeltetés betiltása, bár ez nálunk nem jelent problémát, mert annyira lecsökkent az állatállomány és intenzívebbé vált az állattenyésztés, hogy erdőben már évtizedek óta nem legeltetnek, de másutt- például a Balkánon-ez probléma. Viszont azt is figyelembe kell venni, hogy az erdőt nem szabad kitakarítani, mert hiszen az erdő korhadéka a humuszképződés elsődleges feltétele. Mindez azt jelenti, hogy a tartamosság új értelmezésében a következő pontban tárgyalandó természetszerű erdők átalakítása fontos kritériuma is szerepel mint feltétel.

3.3. *A természetszerű erdőkké való átalakítás szükségessége és feltételei*

A környezetvédelem hulláma és benne az erdők sorsa iránti fokozottabb érdeklődés a hetvenes évek elején érte el a nemzetközi közvélemény azon részét, amelyik már akkor aggodalommal kezdte figyelni az emberiség sorsát fenyegető környezeti veszélyeket. Két évtizednek kellett eltelnie, amíg ez a felismerés a kormányzati szerveket is arra az elhatározásra vezette, hogy nemzetközi egyezményeket készítsenek elő és kössenek meg, amelyben egyrészt felismerik az erdő szerepének fontosságát a levegő veszedelmes mértékben növekvő CO₂ tartalmának csökkentésében, másrészt kötelezik magukat arra, hogy a kívánt hatás elérése érdekében meghatározott erdőterületet létesítsenek az asszimilációs zöld felület növelésére. Az erdő révén a levegő tisztasága javul a légszennyező anyagok kiülepitése révén, a víznek pedig mechanikai, kémiai és biológiai szűrése útján. A csernobili atomerőmű katasztrófája és az utána tett intézkedések- például egy monitoring rendszer megszervezése újabb eredményekkel igazolta az erdők jelentős szerepét a környezet védelmében; a megfigyelések azt igazolták, hogy a balesetet szenvedett atomerőmű körül több száz km rádiuszu körben az erdők felfogták, megkötötték a nukleáris szennyeződés egy részét. A széles közvélemény és a kormányzatok ma már az erdők környezetvédelmi szerepének legalább annyi jelentőséget tulajdonítanak, mint az erdők gazdasági hasznának. Ebbe a világméretű szemléletváltási folyamatba szervesen be kell illeszkednie az erdész szakközönségnek, mert az eddigi erdőgazdálkodás iránya egy természetesebb, a környezeti hatásokat jobban figyelembevevő erdőgazdálkodás irányában tolódik el. Erre a feladatra az erdészeknek annál is inkább fel kell készülniök, mert a

közvélemény környezet és természetvédelem iránti egyre fokozódó érdeklődése és fogékonyága helyenként az erdőgazdálkodást elmarasztaló megítélésekkel is párosul. Mindez felhívja a figyelmet, hogy az erdőgazdálkodás a jövőben, megváltozott feladatai következtében, egyre kevésbé képes eredményesen működni a társadalom segítségével. A feladatok az alábbi négy pontban foglalhatók össze:

Meg kell határozni azon erdők területét, melyek alkalmasak arra, hogy átalakításuk során megfeleljenek a környezetvédelem igényeinek kielégítésére.

Az ilyen igényeknek megfelelő természet szerű erdők létrehozásának lehetőségei.

Európai törekvések a természet szerű erdőgazdálkodás megvalósítására.

A természet szerű erdők történeti átalakítás alapelvei

Az első szempont tehát, hogy az arra alkalmas erdők feleljenek meg a környezetvédelem már ma is látható és jövőre vonatkozóan valószínűsíthető követelményeinek. Történelmileg évszázadokra visszamenően, térben a világ összes erdeire vonatkozóan bőséges tapasztalat áll rendelkezésre, hogy milyen típusú erdők felenek meg legjobban ezeknek a követelményeknek: ezek az őserdők. Ilyen erdők azonban kontinensünkön már nincsenek és más kontinenseken is erősen fogyóban vannak. Arra kell tehát törekednünk, hogy olyan erdők létesüljenek melyek jellegzetes tulajdonságaikban hasonlítanak az őserdőkhez. A két szélsőség, a sokszintű trópusi őserdők és az északi tájak ligetes őserdei közt minden átmeneti forma megvalósulhat, de közös bennük:

képesek önmagukban megújulni;

az adott termőhelyen őshonos, termőhelyálló fajokból, helyi változatokból álló elegyes erdők tenyésznek;

az adott területen az állomány vegyeskoru;

állomány szerkezet kisebb-nagyobb csoportokból áll a talaj, kor, bekövetkezett természeti hatások és egyéb okokból;

az erdő adott, biotikus és abiotikus tényezőiből álló ökológiai rendszere dinamikus egyensúlyi állapotban van, a rendszerben társult növény és állatvilág kiegyensúlyozott, együttműködése biztosított.

Az ezen feltételeket megközelítő erdőket nevezzük *természet szerű erdőknek*. Az ilyen erdőalakhoz a természet szerű erdőgazdálkodás, mint erdőművelési mód vezethet el, amelyek kialakítására kell törekednünk. Ezen erdők elé még egy kritériumot kell kitűznünk és pedig azt, hogy feleljenek meg a gazdaságosság követelményének is: élőfakészletük jóminőségű és kedvező nagyságú legyen. Ez a követelmény nincs ellentétben az előzőekkel, mivel az európai faigény tartós a jó

minőségü, méretes lombosfa iránt és ilyen minőség a természetszerű erdőgazdálkodással megtermelhető.

A második szempont az, hogy nem minden erdőterületen, vagy beerdősítendő területen lehet megteremteni a természetszerű erdők létfeltételeit, ezért el kell különítenünk a természetszerű és azzá tehető erdők területét az ültetvényszerű erdőkétől, mert ez utóbbiak több ok miatt-például talaj, csapadékviszonyok, alkalmazható fafajok, az erdőtulajdonos szándékai, stb.- nem alakíthatók át természetszerű erdőkké, illetőleg az adott termőhelyi viszonyok között ilyen erdők nem létesíthetők. Az arra alkalmas területeken azonban nem mellőzhető a korszerű ökológiai-ökonómiai módszerek alkalmazásával dolgozó ültetvényszerű gazdálkodás sem, amely a környezetbarát faanyag leghatékonyabb megtermesztését biztosítja.

Harmadik szempontként célszerű áttekinteni- legalább nagy vonásokban- mi a helyzet Európában és konkrétan Magyarországon a természetközeli erdők tekintetében. A természetközeli erdőgazdálkodás gondolata a rendszertelen szálalás gyakorlatából született; 19.század végén ezt követte a rendszeres szálalás, majd az abból kifejlődő, különböző vágásos szálaló formák, amelyek magukkal hozták a természetes erdőfelújítás szinte magától adódó lehetőségét. A hagyományos tarvágásos erdőgazdálkodást megújítani szándékozó törekvések abból indultak ki, hogy a korosztályos erdőknek nemcsak a hozama csökkent idővel, hanem a tarvágások vágásterületének első mesterséges felújítása a természetszerű erdők megsemmisítése után a helyi fajták nagy részének elvesztését is előidézték.

Idézzünk fel most három európai példát, amelyben három európai erdész, időben és térben eltérő körülmények és természeti adottságok között, végzett olyan hosszutávú és számszerűen értékelhető kísérletet, amelyek példaképpen szolgálhatnak természetszerű erdők európai- és konkrétan a magyarországi- nagyobb arányu elterjesztéséhez.

Svájcban Biolley a couveti és a többi, vezetése alá tartozó magashegységi, jegenyefenyővel elegyes, erdőkben viszatérő /szünetelő/ szálalással dolgozott. Amikor eljárását, a "*Jardinage culturel et la methode du control*" /szálalás és ellenőrző eljárása/ 1887-en a svájci erdészeti egyesület nyilvánossága elé vitte, általános visszautasításban volt része. Amikor negyven évvel később ismét beszámolt a négy évtized eredményeiről, már osztatlan elismerésben volt része mert kiderült, hogy -kisebb eltérésekkel ugyan- de fő elveivel egyezően rendszerét Svájc gondozott hegyvidéki erdeiben már általánosan alkalmazzák.

Németországban az örökerdő eszme gondolatköréből indult ki a természetszerű erdőgazdálkodásnak gyakorlati megvalósítása. H.Krutsch erdőrendező domvidéki, elsősorban erdei fenyvesben, új felfogásban fogalmazta meg az örökerdő gondolatrendszerét, munkaprogramot dolgozott ki úgy, hogy egy körbe vonta össze

a fahaszálati, technikai, üzemgazdasági és erdésztpolitikai feladatokat. Munkáiban /Bahrentoren 1934. Der naturgemassen Wirtschaftswald, Waldaufbau 1951/ annyira meggyőzően bizonyította a természetszerű erdőgazdálkodás előnyeit, hogy az NDK-ban elrendelték az addigi tarvágásos üzemmód átállítását természetközeli üzemmódra

Magyarországon 1954-ben *Madas László* a középhegységi bükkerdőben szálalóvágással kezelt természetszerű erdőgazdálkodást vezetett be. Eljárását az *A igéretes fákra alapozott fatermesztési terv* című munkájában adta közre. 40 év múlva pontos, számszerű értékelést adott az eredményekről, lefektette a tarvágásról a szálaló vágásra történő átállás elméleti és gyakorlati lépéseit, igazolta a javatörzsek továbbtartásának, a várakozásokat messze meghaladó, ökológiai és ökomómiai szerepét. Az itt szerzett gazdasági tapasztalatok tették lehetővé, hogy a 25000 hektáros pilisi táj felújításának közel 2/3-a természetes úton történt és történik.

Az öt évtizedes kísérlet megállapításai annyira meggyőzőek, hogy érdemes egy pillantást vetni a számszerű adatokat és megállapításokat tartalmazó táblázatra

A természetes felújítás feltétlen biztosítása

A bükkfa 100 éves korán túl is megőrzi makktermő képességét. Ennek következtében az időszakonként beálló bőséges makkterméseken kívül az egyes fák évenkénti szórvány makktermései nagy biztonsággal újítják fel a területet. A 15 hektáros erdőrészlet 1/3-án a felújítás befejeződött, a területen 1- 20 éves, jóminőségű fiatalos áll, a terület 2/3-án álló idős állomány alatt pedig csoportosan betelepedett újulat található. A teljes terület állandóan borított.

A fatérfogat folyamatos növekedése

A bükkfa 100 éves korán túl is töretlenül vastagodik, így az egyes fák térfogata hatványozottan nő. A teljesítmény vizsgálat kimutatta, hogy 38 év alatt a kezdeti 37 cm-es átmérőjű átlagtörzs 60 cm-re vastagodott, térfogata 1.77 m³-ről 5.1 m³-re nőtt. Az erdőrészlet teljes területére vonatkoztatva a lábönálló élőfakészlet gyakorlatilag azonos szintje mellett 3.370 m³ ritkítási növededéket vettek ki, az induló élőfakészlet/1954/ 61 %-át

Az értéknövekedés

Az állomány eladási értéke a vizsgált időszakban a lábön álló élőfakészlet értékgyarapodásából és az értékesített kivett fatömegből 93 %-kal nőtt, gyakorlatilag megkétszereződött.

A táblázatból egyéb hasznos következtetéseket is le lehet vonni.

Élőfakészlet-leltározás

Átlagfa Vastagsági
fatömege csoport

fatömeg		élőfakészlet				1992	
		1954		fatömeg		törzsszám	
m3	cm	össz- szes	igé- retes	össz- szes	igé- retes	db	m3
		db		m 3			
15.2	100					1	15
13.7	95						0
11.9	90					12	143
10.5	85					13	138
9.3	80					38	353
8.2	75					58	475
7.1	70					144	1.022
6.0	65	9	4	54	24	119	714
5.1	60	28	20	142	102	203	1.035
4.2	55	95	50	400	210	140	588
3.4	50	135	54	460	184	172	585
2.6	45	479	148	1.280	385	96	250
2.0	40	683	150	1.360	300	72	144
1.4	35	802	120	1.130	158	22	31
0.9	30	589	65	530	59	21	19
0.5	25	231	18	116	9	5	3
0.3	20	46	3	14	1	1	0

Összesen 3.097 632 5.486 1.442 1.117 5.515

Közben kivált fatömeg						1.980	3.370
Állomány kora /év/		100				138	
Állománnyal borított terület /ha		15.0				9.7	
Felujult terület /ha/		0				5.3	
Igéretes fák száma db		632 / 20.7 %/				406 /36 %/	
Élőfakészlet eladási értéke /e.Ft/		2.340				3.250	
Kivált fatömeg eladási értéke /e.Ft/							1.420

Fajlagos adatok

	1954	1992
Törzsszám db/ha	206	115
Élőfakészlet m3/ha	365	569
Átlagtörzs átmérő cm	37	60
Átlagtörzs fatömege m3/db	1.77	5.1
Élőfakészlet eladási értéke e.Ft/ha	156	335
Kivált fatömeg eladási értéke e.Ft/ha		115

Összegezve a három, nemzetközileg is jelentős - teljesen eltérő domborzati, éghajlati, fafaj viszonyok között lefolytatott - kísérlet eredményeit, az alapvető kérdésekben *azonos, vagy közel azonos eredményeket hozott:*

A természetszerű erdőgazdálkodás alapkövetelménye, a sikeres természetes felújítás mindhárom esetben teljes sikerrel járt;

a növedék mindhárom esetben meghaladta az az előző időszakét;

a meghosszabbodott kor ellenére az állományok egészségesek maradtak.

a gazdasági eredmény, az erdők jobb minőségének következtében, kedvezőbb volt az előző időszaknál.

Ezek azonban viszonylag kis területű kísérletek voltak, csak Krutchnak sikerült készletgondzó gazdálkodás elveit a háború után az NDK-ban, kötelezővé tennie.

Az általános gyakorlat azonban Európa-szerte más képet mutat. A gazdasági életet Smith tanai irányították és az erdők használatában is a rövid távon elérhető profit lett a legfőbb cél. Ennek következtében megindult az alacsony hozamú, főleg bükkerdők átalakítása jövedelmező lucosokká és erdei fenyvesekké. A tarvágásos rendszerben a vágásterületek mesterséges felújítása nyomán nagy kiterjedésű elegyetlen, korosztályos fenyvesek keletkeztek. Ennek a gazdálkodásnak a hátrányaira rámutatnak az idők folyamán jelentkező károk, amelyek a hatalmas szélterések, hótörések, rovardulások, gombafertőzések, vadkárok és a termőhely degradálása következtében keletkeztek. A még mindig jövedelmező fenyőgazdálkodás átalakítása természetszerűvé csak lassan hódít teret.

Magyarországon az erdők helyzete sajátos módon alakult a XX. században. Az I. Világháború után nemcsak erdeink zöme, java része veszett el, de elszakadtak azok a jelentős kincstári erdőterületek, amelyekben az évszázadok során az európai erdőgazdálkodás élvonalába tartozó erdőgazdálkodás fejlődött ki; nemzetgazdasági jelentőségüket a századfordulón már a jelentős ágazatok között említették. Miközben az erdészeti igazgatás, vezetés figyelme elsősorban a hegyvidék erdőgazdálkodására összpontosult, az ország belsejében folyó erdőgazdálkodás nem kapott kellő súlyt. Mindennek mértéke akkor vált nyilvánvalóvá, amikor a trianoni békeszerződés következtében az ország erdőterülete 12 % -ra csökkent és az ország figyelme a megmaradt erdők felé fordult. Ekkor vált nyilvánvalóvá a sarjerdők arányának fokozatos növekedése, az akác kiméretlen térhódítása, az élőfakészlet aránytalan csökkenése, a tarvágásos rendszer eluralkodott gyakorlata, amihez a véghasználatok egy részének tövön való eladása csatlakozott. Tetézte a gondokat, hogy az erdőknek csupán 5 %-a maradt állami tulajdonban. Mindez olyan reményvesztett erdészeti közállapotokat jelez, amely a természetszerű erdőgazdálkodás feltételeinek megteremtésére szinte semmi esélyt nem adott.

A II. Világháború után az erdőgazdálkodás számára kivételesen jelentős változás következett be: az erdők 70 %-a állami tulajdonba került. Céltudatos erdészeti politika elfogadtatásával és végrehajtásával sikerült megváltoztatni a két háború közötti helyzetet. Az erdőnevelés új módszereinek bevezetése, a nagymértékű állami támogatások és beruházások nemcsak a gyakorlat, de a kutatás és oktatás jelentős fejlődését is biztosította. A 600000 hektár új erdő telepítése kimagasló szakmai és társadalmi teljesítmény volt, ha nem is mindig hibátlan eredménnyel, de az ország erdősültsége 18 %-ra emelkedett. Az új erdőültetések jelentős része azonban az ültetvényes erdők csoportjába tartozik, melyek a természetszerű erdők kialakítása szempontjából nem jöhetnek érdemlegesen szóba, de a meglévő őshonos tölgy és bükkerdők számára is kedvezőbb lehetőségek teremtődtek meg a természetszerű erdők kialakítására. Ezek azonban inkább reménykeltő helyi kezdeményezésekben jelentkeztek /Pilis, Mátra, Bükk/, mint országos méretű, elméletileg jól megalapozott, céltudatos üzemmód változásban.

Igy nem változott a természetes felújítás aránya, amely ma sem haladja meg az összes felújítás 10 %-át.

A rendszerváltás után /1989/ alapvető fordulat következett be az erdők tulajdonviszonyaiban. Teljes bizonytalanságot jelent például az átlagosan 1 1/2 hektár erdőterülettel rendelkező, közel 300 000 új magán erdőbirtokos szándéka, akik erdeink 40 %-át birtokolják; még a tulajdonviszonyok remdezése is évekig, esetleg évtizedekig fog tartani. Növelik a bizonytalanságot a természetvédelem alatt álló erdők, melyek területe kerekén 350 000 hektár, de ez a terület a következő évtizedekben megkétszereződhet. Ezekben az erdőkben szigorubb és részletesebb természetvédelmi előírásokat vezetnek be; itt a természetvédelem és az erdőgazdálkodás konfliktushelyzetei okoznak bizonytalanságot. A szakmai részletkérdések gondos tisztázása során azonban világossá válhat, hogy a természetszerű erdőgazdálkodás és a természetvédelem alapvető céljai tulajdonképpen -a legtöbb kérdésben- egybeesnek.

Az a tény, hogy a hazai erdők kilenc tizedét tarvágásos üzemmódban kezelik jelzi, hogy az erdőfelújítási munkák erdészeti filozófiája, a teljes erdészeti adminisztráció, az eddigi erdészgenerációk meggyőződéssel, hozzáértéssel, eredményesen végzett módszerekhez való ragaszkodása, korlátokat állít az új pályára való átállás elé. A feladat nem csekély, hazánk erdeinek közel fele, mintegy 700 000 hektár erdő tekinthető természetközeli erdőgazdálkodással művelhető területnek. Ezeknek az erdőknek további sorsáról van szó.

Negyedik szempont a természetszerű erdőkké átalakítható erdők átalakulási folyamata feltételeinek meghatározása, amelyhez a természetszerű erdőgazdálkodás

alapelveinek ismeretéből és a hazai gyakorlati törekvések tanulságaiból kell kiindulnunk.

A természetszerű állomány-gondozás alapelvei

Az erdőben az életető erő a nap energiája, amely az erdő életterében felhalmozott elemekből, a faállomány zöld koronafelületének fotoszintézisével átalakul elsődleges szervesanyaggá és mint az élőfakészlet növedéke jelenik meg Termelő tényezőnek kell tehát tekinteni a napenergiát, a faállományt, a légteret és a termőtalajt, teljes összetevő körével együtt / mikroorganizmusok, ásványi anyagok, víz, stb./ E tényezők közül a faállományon keresztül befolyásolhatja az ember a fatermesztés folyamatát, mert az erdő élőfakészletét ért minden beavatkozás törvényszerűen megváltoztatja az erdőklíma és a termőtalaj állapotát. A természetszerű erdőgazdálkodás biológiailag létfontosságú összefüggésekre irányítja a figyelmet, ezért a vágás feladata ebben az esetben az erdei ökoszisztémák összeteljesítményének megtartása és a természetes fejlődési folyamatok /erdődinamika/ hasznosítása révén, valamint az élőfakészlet minőségének javítása optimális nagyságu szinten tartása. A vágásnak-ami egyedi kiválasztáson alapuló szálalás- egyetlen, megalkuvás nélküli alapelve van: először a rosszat/károsat/ eltávolítani, a jót /hasznosat/ meg kell tartani!" Amíg a "jó", vagy "rossz" a faegyed minőségét jelzi, addig a "hasznos", vagy "káros" a faegyednek az ökoszisztémában elfoglalt szerepét jellemzi. E látszólag egyszerű vágáselvnek a gyakorlati alkalmazásakor/ vágáskijelöléskor / a helyes elbíráláshoz nagy tapasztalatra, szakmai tudásra, jó érzékre és gondosságra van szükség.

A természetszerű erdőgazdálkodás erdőnevelési módszere /készletgondozás/ nem valamely szabályt követő gyérités, nem is valamilyen üzemmódnak termelési eljárása. A készletgondozó vágásnak nincs meghatározott időpontja és nem kötődik meghatározott életkorhoz, amelyben az állomány gondozása véget ért és a véghasználat, majd a felújulás megkezdődik. A gondozás soha nem ér véget, az egyik generáció a másikba nyúlik, a felújulás a gondozással együtt jár. Így fejlődik a lábön maradt idős állomány mellett az újulat és minden állományrész gondozását egyidőben kell ellátni.

A természetszerű erdőnevelés vágásainak megtervezésekor gondolni kell az erdő közjóléti szerepére is: a vonzó erdőkép megtartására, érintetlenül meghagyott csoportok, szép alaku fák és egyéb látványosságok megőrzésére, erdei tisztások, sziklakibuvások, vizek, kilátópontok megtartására, hegyvidéki erdős tájak, vizuális harmóniájának gerinc-, vizválasztók-, hágók erdőborításának megőrzésére.

A gondosan végrehajtott természetszerű erdőnevelés vágásaival az alábbi természetvédelmi és gazdasági célok érhetőek el:

A talaj termőképességének megőrzése.

Az erdőklíma fenntartása.

Az erdő állékonyságának növelése az éghajlati szélsőségekkel szemben.

Az optimális nagyságu élőfakészlet fenntartása.

A tartamosság / fenntarthatóság/ megőrzése.

Az átállás gyakorlati lépéseinek meghatározásához vizsgáljuk meg, hogy találhatók-e a két rendszer között kapcsolódási pontok.

1951-ben jelent meg Partos Gyula szerkesztésében az "Erdőápolás" c. utasítás, amely a korszerű hazai erdőnevelés alapja lett. Ekkor honosodott meg a faállományok egyes fájának minőségét figyelembevevő tisztítása, gyéritése szálalás útján. A faegyedek minőségének és hasznosságának akkori kategórikus meghatározása ma is helytálló. Az utóbbi 50 esztendő gyakorlatában az erdőművelő szakemberek számára ismert feladat a tisztításokban az elegyarány szabályozó-, törzskiválasztó- és növedékfokozó gyéritésekben a "jó" és "rossz" megítélése, a rossz kijelölése és szálankénti eltávolítása. Ez a tény lényegesen megkönnyíti az átállás menetét, mert a mai erdőművelési gyakorlat elég közel áll a természetszerű erdőnevelés alapelveihez: "előbb a rosszat, a jó marad" A különbség a két rendszer között abban áll, hogy amíg a gyéritések során, az egykorúság adottsága mellett, egyenletes állományszerkezet kialakítása a cél, addig a természetszerű erdőnevelés az erdő természetes adottságaihoz / talaj, kitettség, elegyesség, eltérő vegetáció formák, stb./ alkalmazkodva, kisebb-nagyobb csoportos elrendezést valósít meg. Az egyenletességre törekvést az 50-es évek vége felé meghirdetett V-fás gazdálkodás / véghasználatig fenntartandó fa / konzerválta a mai napig, amelynek alapelve ugyan dicséretesen a jövő felé irányítja a figyelmet, következetes végrehajtása azonban a természetes fejlődési folyamat ellenében hat, mert egy olyan mesterséges hálózat sablonját kényszeríti rá egy állandóan változó, élő rendszerre, amely hálózat kulcsegyedei maguk is ki vannak téve a változásnak.

Az erdőnevelés területén a szemléletváltást az jelenti, hogy az erdő faállományának egyenletessé tétele helyett a természeti adottságokhoz alkalmazkodó csoportos /mozaikos/ állományszerkezet kialakítására kell törekedni, nagy figyelmet fordítva a talaj termőereje és az erdőklíma fenntartására.

Amíg az egykorú faállomány életének 4/5 részében működő gyéritési gyakorlat és a természetszerű erdőgazdálkodás készletgondozó nevelővágásai között viszonylag rövid idő alatt megteremthető a közeledés, illetve azonosulás, addig a faállomány utolsó évtizedében a tarvágásos rendszer felszámolja az erdőnevelés addig folytatott értékes gyakorlatát, tarra vágja a faállományt és a természetességet elvetve, mesterségesen újraerdősíti a vágásterületet. A természetszerű

erdőgazdálkodás viszont változatlanul tovább folytatja a készletgondozást, amely befogja a természet erőit a faállomány megújításának folyamatába, miközben nagyértékű növedéket hoz létre a megtartott anyaállomány legjobb egyedein. Ez az a jövedelemforrás, amely gazdaságilag biztosítja az erdő immateriális értékeinek folyamatos fennmaradását. A szemléletváltozásnak ez az a kritikus szakasza, amelyben a cél, hogy minden arra alkalmas termőhelyen természetes uton, magról ujítsuk fel erdeinket. Elgondolkoztató, hogy közel egy évszázada a természetes felújítás aránya az összes erdőfelújításhoz viszonyítva 10-15 % között mozog.

A természetes felújítás ellen ható legfőbb tényezők:

A tarvágás, amely erdőművelési ismeretet nem igényel, a legolcsóbb véghasználati mód, jól szervezhető és ütemezhető.

A tarvágás nem kiméli semmilyen természeti adottságot, nem velejárója a gondosság.

A vágásterület mesterséges felújítására - az elmúlt évtizedekben - a természetes felújításhoz viszonyítva, szinte korlátlanul állt remdelkezésre minden erőforrás/ pénz, munkaerő/.

A mesterséges felújítás nem függ olyan természeti tényezőtől, mint az időszakos makktermések.

Az erdészeti igazgatás és adminisztráció a szinte kizárólag alkalmazott-tarvágásos rendszerre épült.

A sarjról történő vágásfelújítás - amely egyre inkább terjed a legprimitívabb eljárás, mert tarvágás után a területet magára hagyják. Az erdők természetes felújítása ezzel szemben biztosítja:

Az adott termőhelyen őshonos, termőhelyálló fafajokból álló elegyességet.

Az eredeti erdei ökoszisztémák továbbélését.

A növény és állatfajok helyi változatainak a fennmaradását/ fafaj diverzitás, genetikai diverzitás/.

Az ökoszisztémának idő - és térbeli szerkezeti diverzitását.

Az adott hozamterületen a vegyeskoruságot.

A fajok közötti ökológia kapcsolódások fennmaradását.

A természetszerű erdőgazdálkodásnak gondoskodnia kell a vadsűrűség és vadeltartó képesség egyensúlyának helyreállításáról és az erdőt nagy területen kizsaroló növényi populációk visszaszorításáról.

A természetes felújítás hazai helyzetéről az alábbi megállapításokat tehetjük:

1. Évente mintegy 21.400 ha vágásterületet ujítanak fel, amelyből 19.000 ha mesterséges és 2400 ha természetes úton történik /11 %/; amelyből 1400 ha a természetes mag ujulat, melyből 1400 ha a természetes megújult, 1000 hektár pedig mesterséges pótlás, illetve újraerdősítés.
A felújítás időtartama rövid, 2-5 év, ezért újra korosztályos erdők jönnek létre. Hosszulejáratu, szálalóvágásos felújításra alig van példa.
2. A felújítás mértéke tájanként:

<i>Sikvidék</i>	Nagyalföld	1 %
	Kisalföld	0 %
<i>Domb- és hegyvidék:</i>	Dél-Dunántúl	2.9 %
	Nyugat-Dunántúl	4.3 %
	Dunántúli- Középhegység	18.5 %
	Északi -Középhegység	30.9 %

Az ország legjobb termőhelyein álló, legjobb állományokban Dél-és Nyugat-Dunántúlon messze nem használják ki a kitűnő adottságokat.

A magról történő természetes felújításnak nincs általános, sablonosan végrehajtható gyakorlata. Nagy szakértelmet, gyakorlati tapasztalatot és gondosságot kíván, mind a gazdálkodó erdésztől, mind a a termelést végző szakmunkástól. Több költséget, hosszú felújítási időszakot igényel. Ezért jelenleg csak ott valósul meg, ahol hosszabb ideje egy helyen dolgozó erdészek szolgálnak, akiket szakmaszeretet, hivatástudat, magas szakmai tudással párosul és megszállottjai az erdők természetes felújításának.

Ezért előrelépés addig nem fog történni ezen a területen, amíg az erdészek fel nem ismerik az erdőkkel szemben világszerte megváltozott igényeket és nem változtatják meg az erdőművelés általános gyakorlatát, eddigi hagyományos gondolkodásmódjukat ebben a tekintetben és el nem határozzák, hogy mindenütt, ahol ennek feltételei adottak, át nem térnek a magról történő természetes felújítás valamelyik ismert és az adott helyen alkalmazható változatára.

- * Azonban a szándék nem elégséges; ehhez a külső feltételeknek is meg kell változniok, melyeket két részre oszthatunk: a szervezet és szabályozó rendszer feltételeire. Nem érintem most a háromszázezer körüli magánerdőtulajdonos átlagosan 2 hektár körüli erdejét, mert ezeknek zömében még a tulajdonviszonyai sem tisztázottak.
- * Ami a szervezeti feltételeket illeti, az állami erdők zöme részvénytársaságok kezelésében van. Közismert, hogy a részvénytársasági vállalati formát nem a magról történő erdőfelújítás több évre elhuzódó, a jövő érdekeit szem előtt tartó sikeres végrehajtására találták ki, hanem olyan tevékenység folytatására, mely gyorsan, jelentős profitot hoz. Ha egy részvénytársaság tartósan veszteséges,

felszámolják. Az erdőket azonban nem lehet felszámolni, még akkor sem, ha természeti adottságai miatt egyik -másik RT tartósan veszteséges.

Ezért ebben az esetben abból kiindulunk, hogy az erdők a társadalom hosszútávu érdekeit szolgálják; ezt ma már az ENSZ és szervezetei is deklarálták, az államok képviselői pedig elfogadták. A társadalom érdekeit az államnak kell szolgálnia és olyan szabályokat kell hoznia, melyek- az erdők esetében- ezen érdekek megvalósítását lehetővé teszik. Ezért nagy felelősség hárul az erdészeti részvénytársaságokat irányító, a szervezetben dolgozó erdőmérnökökre, hogy világossá tegyék a vezetők számára a társadalom hosszútávu érdekeit szolgáló intézkedések szükségességét. Maga a részvénytársasági forma nem lehet akadály a természetközeli erdőgazdálkodás kialakításának, amennyiben felettes szervei ebben segítséget nyújtanak.

* Ami a *szabályozás* problémáit illeti, a sürgős megoldást követelő intézkedések között emlitsük meg a következőket:

meg kell oldani a hosszabb távra elnyúló felújítás finanszírozási problémáit;

lehetővé kell tenni az üzemtervek alkalmazásában az eddigi sablonos előírások helyett rugalmasabb formák alkalmazását, melyek keretében megtervezhetők és alkalmazhatók a magról történő felújító vágások különböző formái.

Az Állami Erdészeti Szolgálatra rendkívül fontos szerep hárul a természetszerű erdőgazdálkodás és a természetes felújítás elterjesztésében, illetve az ilyen módon gazdálkodók megsegítésében mindaddig, amíg meg nem alakul az állami erdők hatékony működését biztosító, az erdő tulajdonlást és erdőgazdálkodást egyesítő Erdészeti Főhatóság, amely képes lesz a létfontosságú területeken hosszútávu erdészeti stratégiát kidolgozni és megvalósítását elérni.

A természetszerű erdőgazdálkodást nem lehet csupán hatósági rendelettel életbeléptetni; ez annál bonyolultabb és felelősségteljesebb feladat. Ebben a szaktudásnak és a lelkiismeretességnek van a legnagyobb szerepe. Talán célszerű volna, ha a természetszerű erdőkkel a gyakorlatban foglalkozó erdészek egy klubot alakítanának, amelynek tagjai csak azok lehetnének, akik már a gyakorlatban is be tudták mutatni eredményeiket. Ezt az alulról építkező kört lehetne aztán szélesíteni, szakmai tanulmányutakat szervezni, dokumentálni az eljárásokat, később nemzetközi kapcsolatokat kiépíteni.

Végül a gyakorlati megvalósítás teendői között kell megemlíteni, hogy az állami erdőgazdaságoknak a rendszerváltás előtt kitűnő, európai színvonalu *szakmunkás gárdájuk* volt. Ezeket a rendszerváltáskor szélnek eresztették a türelmetlenkedő - és az erdészetet illetően a valóságtól igen messze álló- politikusok sürgetésére, akik követelték, hogy az állami erdészetben is történjen valami a privatizáció és a vállalkozás érdekében. Az erdőket, az erdei munkákat mesterfokon ismerő és

lelkiismeretesen végző szakmunkások helyett megjelentek a vállalkozók, akiknek egy része soha erdőben nem dolgozott, esetenként külföldi, alacsony bérért dolgozó, felhagyott istállóban elhelyezett munkásokkal estek neki az azelőtt természetes felujtással művelt erdőknek.

Nem volt szükséges a fürdővizzel a gyereket is kiönteni; a szomszédos Ausztria állami erdeiben például az erdészetek mindenütt alkalmaznak néhány állandó szakmunkást a legkényesebb erdőművelési, felujtási munkák elvégzésére. Emellett a kitermelési és felujtási munkák jelentős részét a környékbeli parasztok végzik, akik ismerik az erdőket és állandóan alkalmazzák őket a mezőgazdasági holtidényben. A hazai részvénytársaságoknak is ki kellene alakítaniuk az állandó vállalkozói körüket, lehetőleg az egykori szakmunkásaikból, megfelelő segítséget nyújtva a számukra, ami bőven megtérülne a jobb minőségű munkából.

A természetszerű erdőgazdálkodás igazi csapatmunka, amelyben meg kell nyerni mindazok közreműködését, akiknek döntő befolyásuk van az erdők sorsára, az erdei munkástól a kerületvezető erdészen át a döntéshozókig.

3.4. A szaktudás iránti új igények.

a. A soproni új " Környezetgazdálkodási /Zöld/ Egyetem

A jövőerdők sorsára döntő befolyással van a mindenkori Erdészeti Egyetem tanári kara, színvonala, az előadott oktatási anyag és elsősorban az a szellemiség, amelyben a jövőerdőmérnököket oktatják. Nem véletlen az, hogy a két világháború közötti kiváló erdészeti főiskolai, majd egyetemi oktatói kar keze alól olyan kiváló mérnökök kerültek ki, akik az ötvenes években végre tudták hajtani azt a nagy arányú erdősitést olyan minőségben és mennyiségben, amelyre a magyar történelemben példa még nem volt. Az egyetemi oktatás most, az Erdészeti Egyetemi különösen, válaszut előtt áll. Az oktatási reform nagy integrált egyetem kialakítását tűzte ki célul és ezt valósítja meg és ez természetesen nem hagyta érintetlenül a soproni Erdészeti és Faipari Egyetemet sem. Először Soproni Egyetem lett a neve Erdőmérnöki és Faipari Karral, majd csatlakozott hozzá egy Közgazdasági Szak, de ez még nem volt a kívánt nagyságu, integrált egyetem ez csak most alakul ki. Jelenlegi ismereteink szerint ennek a következő karok lesznek tagjai: Erdőmérnöki Kar, Faipari Mérnöki Kar, a később karrá váló Közgazdasági Intézet, Mezőgazdaság-tudományi Kar Magyaróváron, Pedagógiai Kar Sopronban, Tanítóképző Főiskola Győrben, marad a Geodéziai Mérnöki Kar Székesfehérváron. Az oktatást vezénylő kormányférfiak a nagy, integrált egyetemeket létrehozták, de tartalmukat csak az oktatói kar tudja kialakítani a végleges formájában. Az új egyetem neve - legjobb ismereteim szerint- Nyugat-Magyarországi Egyetem, Sopron

lesz. Nem tartom szerencsésnek a nevet, de a lényeg, az oktatás sikere, nem ezen fog múlni; sokkal fontosabb, hogy az Egyetem vezetése a végleges profil keresésében milyen irányban fog elindulni.

Az oktatási reformról tudni kell, hogy azt az ország saját erejéből nem tudja megvalósítani, ezért a Világbank támogatására van szükség. A Világbank gazdaságosan működő 12 egyetem és 15 főiskola kialakításához kötötte a segítségét. A felsőoktatás fejlesztése valójában a Világbank támogatásától függ.

Ezen tanulmány keretében nem kívánom ismertetni az évek óta tartó huzavonát, amely a felsőoktatási reform körül kialakult. De végülis meg kell fogalmazni azt vezetőeszmét, amely a több tudományággal foglalkozó, több helyen szétszórva működő egyetemi intézményt az idők folyamán egységes egyetemmé kovácsolná össze.

- a. Vezető eszméül mindenekelőtt a környezetgazdálkodás kínálkozik, aminek több indoka van. A környezetgazdálkodás fogalom alatt értem a környezet hosszabb távra szóló

*szabályozott hasznosítását,
terszerü fejlesztését és
hatékony védelmét*

a természet dinamikus ökológiai egyensúlyának tartós fennmaradásával és a társadalom reális igényeinek figyelembevételével /Madas: Ésszerű környezetgazdálkodás a mezőgazdaságban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1985/. Ezt a meghatározást vette át a később a Környezetvédelmi Lexikon I. is /Akadémiai Kiadó, 499.old/

Környezetvédelmi gondolkodású és alapfilozófiájú felsőoktatási intézmény ma nincsen Magyarországon, noha majdnem minden egyetemnek van környezetvédelmi kara, amelyik az egyetem profiljának megfelelő környezetvédelmi szakot kultiválja. Ám ökológiai gondolkodású és filozófiájú egyetem nincsen Magyarországon.

- b. Ha erre egyáltalán valamelyik universitas alkalmas, akkor csak a soproni Erdészeti Egyetem köré csoportosuló egyetemi és főiskolai részlegek alkalmasak, mint amelynek filozófiája és egész oktatási rendszere gyakorlatilag eddig is Sopronban- közel 200 év óta- gyakorlatilag erre épül. Azonban megnézhetjük a mosonmagyaróvári Agrártudományi Egyetemet is, mert rendkívül rokon témájú, hiszen a mezőgazdaság területén sincsen olyan egyetem, amelyik kifejezetten ökológiai felépítésű, szemléletű lenne, noha a környezetvédelem ott is mindenütt szerepel. Ám az ökológiai szemléletű mezőgazdasági termelést, mint egységes eszmerendszert oktató egyetem nincsen. A magyaróvári egyetemet nagyon könnyen ilyen jellegűvé lehetne alakítani.

- c. Miután két pedagógiai főiskola is csatlakozik a Nyugat-Magyarországi Egyetemhez, kézenfekvő lenne, hogy ezeken a pedagógiai főiskolai szakokon egy környezetgazdálkodási szemléletű oktatás folyjék, ami kiegészítené a szakmai irányultságú szakmai oktatást.
- d. Szerencsésnek tartom, hogy a közgazdasági kar is alakulóban van, mert itt lehetne oktatni az ökológiai jellegű közgazdaságtant, tehát a környezetgazdálkodást az egész filozófia alapjává tenni, tehát az emberi humánoldalt előtérbe helyezni a kizárólag a monetáris politikával szemben. Ennek a tantárgyait természetesen meg kellene írni, a fölkészülést évtizedekben lehet csak mérni, amíg ez kialakulhat. De ha ezt az irányt az új soproni s megtartja, akkor még egy előnnyel számolhatunk.
- e. Ilyen egyetem Európában sincsen, tehát már indulásakor egy olyan egyetem lehetne, amely párhuzamos oktatást vezethetne be, esetleg német nyelven is, amely megnyitná a Nyugat-Magyarországi Egyetemet a külföldi hallgatók előtt is. Ekkor már oktatásilag és anyagilag is szilárd alapokra lehetne helyezni az egyetemet. Egyébként ilyen egyetemek működnek Magyarországon, pl. Pécsen egy teljesen angol nyelvű orvosi egyetem, Budapesten egy orvosegyetemi kar működik angol nyelven, tehát ebben semmi különös dolog nincsen. A német nyelven oktatás Sopronban nem lenne olyan nehezen elérhető, persze a tanároknak meg kellene tanulni németül és fel kell készülni a német nyelven való oktatásra, jegyzetek írása, stb. De érdemes, mert ez végre európai méretekben megalapozná a Nyugat-Magyarországi Egyetem életét és történetét. Ha másért nem, talán ezért is érdemes volt ezt a tanulmányt megírni, hogy hátha elgondolkoznak ezen a lehetőségen azok, akik ezt a feladatot végre fogják hajtani.

Ha egy jobb nevet akarunk keresni az universitasnak, mint a Nyugat-Magyarországi Egyetem, akkor lehetne a neve: Zöld Egyetem. Ez könnyen érthető a nyugatiak számára is és ha egyszer elindul zöld egyetemnek, akkor olyan lépéselőnybe kerül, amit a többi egyetem nem tud behozni. Mikor *David C. Korten* jeles amerikai zöld közgazdász múlt évben Budapesten a Közgazdaságtudományi Egyetemen előadást tartott nem kis irigységgel jelentette ki egyik interjújában, hogy a magyaroknak óriási szerencsájuk van, hogy Magyarországon már van ezen az egyetemen egy olyan tanszék a környezetgazdálkodási tanszék- ahol a zöld közgazdaságtant oktatják a jövő közgazdász szakembereinek. A nyugati egyetemeken ilyen közgazdaságtant még nem lehet tanulni. Ki kellene használnunk ezt az előnyünket, hiszen látható, hogy a mai közgazdaságtan nem tud megfelelő választ adni a mai és a közeljövő legfontosabb ökológiai-közgazdaságtani kérdéseire.

5. Az erdészet, természetvédelem és vadászat helyes arányainak érvényesítése a társadalom érdekeivel összhangban

A közelmúltban hozott a Parlament egy napirendben tárgyalva egy új erdőtörvényt, egy új természetvédelmi törvényt és egy új vadászati törvényt. Ez évekig tartó vita eredményeképpen született meg, de megszületett, így most van három korszerűnek mondható törvényünk, amelyben az érdekek összehangolás gyakorlatilag megtörtént. Persze mint mindig, egyik fél sincs tökéletesen megelégedve azzal, amit a törvényben kapott, de végül is mind a három terület elismeri, hogy ennél jobb szabályozást nem tudtak volna elérni.

Itt mindenekelőtt a társadalom érdekeit kell pontosan meghatározni, mert ma a társadalom érdekcsoportokra oszlik, amely csoportoknak más-más az érdekük és ezeknek az optimális egyeztetéséről van szó. A három szektor közül a legfontosabb az erdészet, hiszen mind a vadászat, mind a természetvédelem az erdő bizonyos részére vonatkozik igényeivel és tevékenységével, az erdészet ellenben az erdőt a maga szolgáltatásainak összességében vizsgálja és gazdálkodását, cselekedeteit annak az optimumában igyekszik meghatározni.

Vegyük tehát az erdészet kérdését. Az erdészetnek kell gondoskodnia elsősorban arról, hogy az erdő a maga összes funkcióival, szolgáltatásaival, lehetőségeivel az egész társadalom igényeit lehetőség szerint kielégítse. Ez egyre nehezebb feladat, az igények egyre növekszenek. Ma már mint említettük- három alapfunkciót kell az erdőknek szolgálnia: a fatermelést, a védelmet és a társadalom minél szélesebb igényeit a szociális-kulturális szolgáltatások ellátására. Ezek nagyjából ösztársadalmi igények és alapvetően a természetvédelem igényeivel esnek egybe, viszont néhány ponton összeütközésbe kerül a vadászattal.

Vizsgáljuk meg meg egyenként ezeket a részletkérdéseket.

A természetvédelem sűrített, koncentrált környezetvédelem és ebben a természetvédelem fokozott tevékenységével az erdészet csak egyet tud érteni. Ennek megfogalmazott és gyakorlatban is végrehajtott feladatait alapvetően a nemzeti parkok látják el. A nemzeti parkokban az elsődleges funkció a természet védelme, de nem lehet eltiltani a gazdálkodást, sőt a vadászat bizonyos részvételét sem. Tehát itt van az első ütközés. Mindenkor szakértelmet, hozzáértést és a felek közti együttműködési készséget igényel, hogy meg lehessen határozni a természetvédelem és az erdészet esetleges ütközőpontjainak határvonalát. A természetvédelem arra törekszik ma már gyakorlatilag majdnem befejezte- hogy a természetvédelem alá helyezett területeket, elsősorban a mezőgazdasági területeket, állami tulajdonba vegye és ezzel a természetvédelem érdekeit a tulajdonviszonyokat megfelelően tudja érvényesíteni.

A nemzeti parkok jelentős részében erdészeti részvénytársaságok is működnek, itt a gazdasági érdekek és a természetvédelem érdekeinek ütközéséről kell beszélnünk. Ezek is összeegyeztethetők, ha a természetvédelem is tudomásul veszi, hogy itt gazdálkodás folyik, és a gazdálkodás is tudomásul vesz bizonyos korlátozásokat a tevékenységében. Itt a részletekben van a probléma, amikor a természetvédelem gyakran a törvény adta lehetőségeit is igénybe véve a gazdálkodás részleteibe, a vágásterületek meghatározásába, kijelölésébe is bele akar szólni. Itt véleményem szerint szerződéssel kell biztosítani a gazdálkodás és a természetvédelem kölcsönös érdekeit és ennek keretében a gazdálkodónak betartva a természetvédelemmel kötött egyezményt- de a saját felelősségére kell gazdálkodni és a természetvédelemnek is segítenie kell ezt.

A minisztérium illetékeseinek véleménye szerint a nemzeti parkok területe nagyjából kialakult, több nemzeti parkot már nem kívánnak létesíteni. A nemzeti parkok így is behálózzák már az ország természetvédelmileg fontos területeinek nagy részét, tehát a területi elhatárolódás megtörtént, a nemzeti parkok területe kialakult, törvények szabályozzák a természetvédelem feladatait és lehetőségeit, itt tehát a résztvevők jóindulatán, együttműködési készségén alapul most már a természetvédelem és az erdészet együttműködésének sikere.

A harmadik fél a vadászat és a vadászokkal bizonyos mértékig ellentétes érdekeik vannak a természetvédőknek, de az erdészeknek is. A vadászat ősi foglalkozás, az ember megjelenése óta a vadászat látta el kezdetben élelemmel a kisszámú lakosságot, majd a feudalizmus korától kezdve a vadászat élelemszerzési funkciója mellett egyre inkább a földesurak vadász-szenvedélyének kielégítésére szolgált. Azt is lehet mondani, hogy a vadászoknak szerepe volt abban, hogy miután az erdő adott otthont a vadnak, az erdőt bizonyos módon kímélték, hogy az erdő a vadnak megfelelő életfeltételeket biztosítson. A konfliktusok aztán később keletkeztek, amikor a lakosság már jelentős mértékben szaporodott, anyagilag is gyarapodott.

A vadászok száma gyarapodott, az erdők területe azonban korlátozódott. Ma már azt lehet mondani, hogy a vadászszennvedély kielégítése költséges szórakozás és viszonylag kevés embert érint ténylegesen. Ha megnézzük, hogy az erdők funkcióinak teljesítésében emberek milliói érdekeltek, a természetvédelem feladatainak teljesítésében ugyancsak milliók érdekeltek, addig a vadászat szenvedélyének kielégítésében csak egy pár tízezer ember érdekelt.

Meg kell azonban mondanunk, hogy politikai rendszertől, földrésztől és egyéb tekintetbe veendő dolgoktól függetlenül a vadászat mindenütt az egyik legerősebb érdekszövetség, amelyik rendszerint a politika határain is túlnyúlik. Olvastam egy nyugat-német disszertációt, amely a vadászati jog alakulásáról szólt, beszéltem is a

szerzőjével, aki elmondta, hogy a világháború befejezése, a nagy összeomlás után, amikor egészen új törvényeket hoztak és egy egészen más világot készültek fölépíteni Németországban, a nagy fölfordulásban a vadászok beemelték a vadászat minden igényét kielégítő Göring-i vadászati törvényeket az új vadászati törvényekbe /Göring volt-többek között- a birodalmi fővadászmeister/ anélkül, hogy ezt a politikusok különösképpen észrevették volna, akik persze egészen más problémákkal voltak elfoglalva. Ezt tapasztaljuk a tekintélyelvű országokban is, így a szocialista országokban is, nagyon gyorsan kialakult az új vadász réteg: gyakorlatilag minden politikusnak kellett vadásznia, ha a tűznél akart maradni.

Ez a stílus némileg módosult a rendszerváltás után nálunk is, mert az új vadászati törvény, nagyon helyesen, végre kimondta, hogy a vadászterület bérleti joga alapvetően az erdőterület vagy a vadászterület tulajdonosától függ. Az erdőgazdaságok tulajdonosától nem lehet függetleníteni a vadásztársaságok bérleti jogát, hogy vagy saját kezelésben valósítják meg a vadászatot, vagy bérbe adják a területet. Ez egyúttal realisabb vadászbérleti szerződésekhez is vezetett, sokszorosa ma már a vadászbérlet a szocializmus alatt volt formális, filléres vadászbérleti szerződésekhez képest. Akkor központilag osztották el a vadászterületeket és a legfőbb politikai vezetés hagyta jóvá.

Ma már az új vadászati törvény megjelenésekor, amely a vadászbérlet megkötését az erdőtulajdonos jogának nyilvánította. Az új törvény a piaci viszonyok érvényesülését jelenti, így a vadászbérletek kérdése éppen sokszorosára emelkedése folytán megszűnt hatalmi kérdés lenni, hogy kinek van vadászterülete. A vadászati bérlet nagyrészt az erdőtulajdonos, illetve a mezőgazdasági terület tulajdonosa és a vadász bérlő egyezségén múlik, tehát bizonyos mértékig ide is behatoltak a piaci viszonyok. Észrevételeznünk kell azonban, hogy irreálisan nagyra szabták meg a vadászterületek minimális mértékét, 4000 ha-ban, ami így megőrizte a szocializmusban volt vadászterületek nagyságát, és egyben gyakorlatilag lehetőséget adott a volt bérlőknek-tulajdonosoknak arra, hogy ezeket a vadászterületeket továbbra is béreljék, esetleg más feltételekkel. A harc nem szűnt meg meg, de azt lehet mondani, hogy most már a társadalom különböző érdekelt rétegeinek, a hatóságoknak és a nagyközönségnek az érdekei nagyjából és egészében összhangban vannak, de tovább kell őrködni azon, hogy ez így is maradjon és esetleges törvény módosításokkal ez az egyensúly ne borulhasson fel. A vadászbérletek még mozgásban vannak, nem jutott még nyugvópontra sem a bérletek nagysága sem a bérlők azon köre, akik hosszabb távon akarnak, vagy képesek egy konkrét területet bérelni. Megnövekedtek a vadászterületekkel kapcsolatos költségek is. Ez előtérbe állította, fokozott mértékben, a külföldi vadásztatást a legjobb minőségű trofeás vadra. Elmarad a selejtezés, a vad szaporodása gyorsul, érezhetően növekszik a

vadkár, mint általában mindig, ha az általános társadalmi rend fellazul. Ma már nem lehet újulatot kerítés nélkül felhozni, tehát nem lehet a természetszerű erdők kialakítására nagyobb méretekben gondolni, amíg a vadászat területén nem csökkentik a vadászok, illetve a vadász területek felelős gazdái a vadállományt és ki nem alakítják az az ökológiai egyensúlyt az erdő és vadállomány között.

6. Az erdőterület várható alakulása: 1 millió ha új erdő telepítése a funkciók iránti társadalmi igény figyelembevételével.

Már említettük, hogy a magyar erdőszet az elmúlt 50 évben hatalmas munkát végzett. A mai Magyarország területére vetítve az erdőterületnek kb. 1000 év alatti 40 %-ról 11%-ra történt csökkenését megállította 12%-nál és azt növekedéssé váltotta át. 1990-ig végülis 1,700,000 ha területre növelte 40 év alatt az 1,100,000 ha erdőterületet. Ez azt jelenti, hogy 600,000 ha-al növekedett az erdőterület. Most az a kérdés, hogy ez a tendencia folytatódik-e, vagy pedig ismét törés áll be az erdősítésekben. Nagy biztonsággal mondhatjuk, hogy ennek az erdősítési lendületnek tovább kell folytatódnia, legalább is ha komolyan vesszük a magyar Kormány állásfoglalását, amelyben csatlakozott a CO₂ csökkentést célzó nemzetközi együttműködéshez. A Magyar Köztársasága 1992.április 16-án nyilatkozatot tett, melyben-többek között-az alábbiakat mondja ki:

"A Magyar Köztársaság kormánya figyelembe véve a környezetvédelmi szempontokat és ezek sorában az erdőknek a szén megkötésében jelentkező fontos szerepét is, megerősíti azt az 1991-es kormányhatározatban foglalt tervet, amely 2000-ig 150 ezer hektár új erdő telepítését tűzi ki célul, hosszabb távon pedig összesen mintegy 1 millió hektár erdősítésének lehetőségével számol; ez a megoldás-egyéb kedvező hatásai mellett-a hazai nettó széndioxid kibocsátást évente 5-6 millió tonnával csökkentené."

150 000 hektár erdősítés megvalósításának feltételeit egy tanulmány foglalta össze /Madas A, 1993./, amelynek főbb megállapításait- összevetve tényleges teljesítéssel- röviden az alábbiakban ismertetem. A szövegben dőlt betűvel jelölöm a teljesítéseket.

Előzmények

A nyolcvanas évek második felében a MTA és MÉM együttesen állás foglalt egy hosszútávú erdősítési program mellett, amely szerint 2050-ig 700 000 ha új erdőt kell telepíteni, melynek egyik fele tölgy és egyéb keménylombos hazai fafajokból telepített természetszerű erdőkből álljon, míg a másik fele speciális célú, lényegében ültetvényszerű erdő lenne /nagyhozamu fenyőerdők, késővirágzó akácerdők méztermelésre, energiaerdők, takarmánycélú erdők/

A hosszútávú terv a szocialista tervgazdaság viszonyai között készült, amikor a föld mindenekelőtt a termelőszövetkezetek és állami gazdaságok kezében volt, a gazdaságot az ötéves tervek irányították és az új erdők létesítéséhez szükséges pénzügyi forrásokat központi keretektől biztosították.

A célok és eszközök a rendszerváltás után

A rendszerváltás a központi gazdaságirányítás megszüntetésével és a piacgazdaság rendszerére való áttéréssel teljesen új viszonyokat és feltételeket teremtett, többek között az erdőgazdaság területén is a tulajdonviszonyokban, a gazdálkodó szervezetek jellegében, formáiban, a folyamatok pénzügyi finanszírozási rendszerében. Az egyik alapvető törekvés volt az addigi rendszer leépítése és a piaci viszonyok, hatások érvényesítése.

A piacgazdaság szabályozó rendszerének érvényesítése csak fokozatosan történik, de hatásai már érezhetők és ezek nem kedveznek általában a tisztán költségvetésből finanszírozott tevékenységeknek, így az új erdők telepítésének sem. Ez nyilvánul többek között abban is, hogy nem lehet a költségvetési támogatás mértékét évekre előre meghatározni és emiatt nem lehet szakszerűen és kellő időben felkészülni olyan, több évre kiható feladatokra, mint például a csemetetermelés.

A rendszerváltás után az új kormány szükségesnek látta, hogy az új viszonyok között is folytassa az erdőültetési programot és a 3224/1991 számú határozatával megerősítette, hogy az 1991-2000 közötti időszakban 150 000 ha új erdőt kell telepíteni.

A kormányhatározat szerint az erdőültetések egyik célja az ország fanyersanyag szükségletének hazai forrásból történő egyre nagyobb arányú kielégítése. A felfogyasztás -a válságból való kilábolás után- ismét növekedni fog, viszont az import bővülése nehézséget fog jelenteni. Ezért előre is tekintve célszerűnek tartotta a hazai származású faanyag részarányát a fogyasztásban 2030 körüli időre 80 %-ra növelni.

A fatermelés mellett gyors ütemben nő a társadalom igénye az erdők környezetvédelmi és szociális-kulturális funkciói iránt is. Ez szintén az erdőterületek növelését jelenti, különösen olyan területeken, ahol kevés az erdő. Az erdőültetési program tartalmaz 5 000 ha mezővédő erdősáv, 580 km hosszú /1 200 ha/folyó és csatorna fásítás, valamint 2900 km utkisérő fásítás, hóvédő erdősáv telepítését.

Ezt a kormányhatározatot a kormány megerősítette, midőn csatlakozott ahhoz a nemzetközi egyezményhez, amely új erdők telepítésére kötelezte az aláírókat a levegő CO₂ tartalmának csökkentése érdekében, az asszimilációs zöld felület növelése útján.

A tervezett és a ténylegesen rendelkezésre bocsátott pénzforrásokat és a megvalósítás ütemét az alábbi táblázat tünteti fel. A költségek folyóirat jelentenek, tehát tartalmazzák az inflációs hatásokat is.

Év	Tervezett ha millió Ft		Teljesítés ha millió Ft	
<u>1986-90 összes</u>	40 000	2 700	39 712	2 219
évi átlag	8 000	550	7 944	442
<u>1991-2000 összes</u>				
1991	9 000		6 709	699
1992	11 000		7 138	352
1993	13 000		3 225	466
1994	15 000		2 874	577
1995	17 000		4 180	1008
1996	17 000		6 610	1031
1997	17 000		8 160	1308
1998	17 000		8 204	2026
1999 /várh/	17 000		8 421	2050
2000/tervezett/	17 000			

Miután szemmel láthatóan a kormányhatározat a 150 000 ha új eredő telepítésre 2 000-ig nem teljesül, újabb és újabb határidők születnek; egy újabb adat szerint a terv:

1998	13 000
1999	14 000
2000	14 000
2001	15 000
2002	17 000
2003	19 000
2004	20 000

Megjegyzés. * nincs adat.

Az 1986-90 időszakra vonatkozó adatokhoz meg kell jegyezni, hogy azért sikerült az erdősítés tervét 20 %-kal kisebb összegből megvalósítani, mert a rendelkezésre álló összegből elsősorban a könnyen gépesíthető alföldi részeken fokozták a telepítéseket, továbbá növelték az alacsonyabb értékű fafajok telepítését.

Közismert, hogy a rendszerváltás során a kormányzatok mennyire visszaszorították az agráriumot - talán az EU csatlakozás megkönnyítése érdekében - de a számokból kitűnik, hogy az agráriumon belül pedig az erdészeti támogatás jelentéktelenné süllyedt.

A költségvetési támogatások alakulása /md Ft./

	Agrárgazdaság		erdőgazdálkodás	
	1996	1999	1996	1999
	82.5	123.3	1.4	2.7
	100 %	100 %	1.7 %	2.2 %
Terület- arány	66 %		19 %	

Ez azt jelenti, hogy az agrárgazdaság támogatását 100 %-nak véve az agrárterületre, az erdészeti területarányos részesedése 29 % lenne; ehelyett a költségvetésből csak 2 % körül részesedik. Ez akkor is tarthatatlán, ha figyelembe vesszük, hogy a közvetlen agrárgazdaság jóval intenzívebb körülmények között működik /arany Korona különbözet/ viszont másik oldalon a mezőgazdasági terület jelentős része parlagon hever és az erdő környezetvédelmi szerepe nincs még értékelve. Mindent figyelembe véve *az erdőgazdálkodásnak az agrárium költségvetési támogatásának az egytizedét kellene megkapnia, hogy a kormányhatározatoknak, a nemzetközi kötelezettségeinek és a társadalom elvárásainak meg tudjon felelni /1999: 10 md Ft/*

A kormányok által többszörösen jóváhagyott és megerősített *erdősítési terv, vállalt nemzetközi kötelezettség megbukott*. A kormányzatok a vállalt nemzetközi kötelezettségeiket is figyelmen kívül hagyták.

Ezek azok a fontosabb szempontok és körülmények, amelyeket mérlegelni kell a távlati erdősítési program megvalósításának vizsgálatánál.

A szükséges területek biztosítása

Agrárpolitikai szempontok

Mindenekelőtt az vizsgálandó, nem hiányzik-e az erdősítésre tervezett terület a mezőgazdasági termelésből? A művelési ágak változását az alábbi táblázat mutatja /1 000 ha/

	1947	1987	Változás
Mezőgazdaságilag művelt terület	7 300	6 600	-700
Erdőterület	1.200	1.700	+500
Művelésből kivont terület /infrastruktúra/	800	1 000	+200

A század első felében, a gazdálkodás extenzív szakaszában lényegében a 60-as évek elejéig, a mezőgazdaság termelési színvonala változatlan volt, ezért az erdőterület növelése ütközött a mezőgazdasági termelés növelésének céljaival.

A hatvanas évek elején megindult a mezőgazdaság intenzív irányú fejlesztése, elsősorban a műtrágyafelhasználás ugrásszerű növelésével, aminek eredményeképpen két évtized alatt a főbb növények /buza, kukorica/ termésátlagai megkétszereződtek. A mezőgazdaság addigi állandó területhiánya fokozatosan átváltozott területi felesleggé; *intenzív gazdálkodást csak jóminőségű területeken volt érdemes folytatni.*

A 80-as évek viszonyai között az volt az általános tapasztalat és felfogás, hogy mezőgazdasági termelést gazdaságosan csak 16 aranykorona/ha- vagy ennél magasabb értékű- földeken lehet folytatni. Mivel az erdők átlagos aranykorona értéke 4, érthető, hogy miközben gazdasági okok miatt jelentős területek esnek ki a mezőgazdasági termelésből, ugyanezek a területek rendelkezésre állanak erdőültetés céljaira.

Egy, a nyolcvanas évek végén megjelent tanulmány /Izinger-Madas/ részletes számításokkal mutatta ki, hogy a közeljövőben mintegy 1 millió hektár parlag, vagy parlaggá váló termőföld más művelési ágban való hasznosításáról kell gondoskodni; ebből 700 000 hektár vár erdőültetésre. Az erdőültetést tehát nem csak a fafogyasztás várható növekedése, az import nehézségei és az erdők egyéb funkciói iránti igény indokolja, hanem az a körülmény is, hogy hazánk korlátozott természeti erőforrásai mellett a társadalom, a gazdaság nem hagyhatja az ország jelentős területét hasznosítatlanul, pusztulásra ítélve. Ez a tanulmány tehát igazolta a távlati terv agrárpolitikai helyességét.

Igy tehát agrárpolitikai szempontból nemcsak a 150 ezer ha, de a továbbiakban tervezett 700 ezer hektár erdő telepítésének *nincsenek agrárpolitikai akadályai, sőt az erdőültetés kívánatos is.*

Birtokpolitikai lehetőségek

A rendszerváltás előtt birtokpolitikai problémák nem jelentettek gondot az erdőültetésekhez szükséges területek biztosításakor; ezek a területek részben az állami nagyüzemek, részben a termelőszövetkezetek tulajdonában, illetve kezelésében álltak. A rendszerváltás során, a választások eredményeképpen többséget nyert és kormányt alakító pártok birtokpolitikáját elsősorban politikai szempontok vezették, melynek rendező elvei közül ki kell emelnünk az egyéni földtulajdon feltétlen érvényesítését és az 1947 után sérelmet szenvedettek kárpótlását.

A kárpótlási jegyek kiadása és érvényesítése még nem zárult le, de a következményei-birtokpolitikai szempontból-már felmérhetők. A rendszerváltás után kialakított jogrendszer a négy évtizeddel ezelőtt kialakított nagyüzemi táblák felaprózódást jelentette és jelenti, ami ellentétes a fejlett nyugati világban lejátszódó

folyamatokkal is, az USA-tól az Európai Unióig. Az USA-ban elsősorban a piaci verseny következtében mennek tönkre a legkisebb üzemek és nő a tőkeerős farmok területe, míg Európában-például Németországban- az állam is segíti a nagyobb farmok kialakítását a kisebbek-kárpótlás útján történő, önkéntes- felszámolásához nyújtott különböző segítséggel.

A hazai birtokstruktúra gazdaságilag már-már elviselhetetlen elaprózódását fékezi a termelőszövetkezetek megmaradt tagságának azon törekvése, hogy megtartsák a nagyüzemi kereteket az egyéni tulajdon teljes érvényesítése esetén is, mert például nem megoldott még az egyéni gazdálkodásra áttérni óhajtok hitelezési lehetősége, emellett hiányzik a magángazdálkodást támogató olyan intézményi háttér kiépítése, mint például kedvezményes hitelek, a gépkölcsönző közösségek, termékértékesítő szövetkezetek.

Az elaprózódó birtokok természetesen nem csak a mezőgazdasági termelés gazdaságosságát veszélyeztetik sok más ok mellett, hanem eddig nem létezett akadályokat gördítenek az erdősítések elé is. Ezért átmenetileg bizonytalan és ellentmondó a helyzet, mert agrárpolitikailag 1 millió hektár terület ugyan *távlatilag* rendelkezésre fog állni, de lehet, hogy nehézséget fog jelenteni a *közeli évek* erdősítendő területeinek konkrét biztosítása.

Itt két nehézséggel kell számolni; egyrészt a kijelölt területek ugyan rendelkezésre állanak, de amíg a kárpótlás be nem fejeződik, nem lehet igénybevenni erdősítésre a területeket, másrészt valószínű, hogy az új tulajdonosok vagy bérleti díjat fognak kérni, vagy vételre ajánlják fel az-egyébként mezőgazdasági célra gazdaságosan nem hasznosítható-területeiket.

A mezőgazdasági földek tulajdonjogi tisztázása még hosszú éveket vehet igénybe, de a következő 2-3 év feladataihoz szükséges területek biztosítása aligha okozhat nehézséget. Egyébként a licitálás nem a 4-5 aranykorona értékű területekért folyik és folyt; az ilyen földek senkinek sem kellenek.

A megvalósítás lehetséges formái és anyagi eszközei, a finanszírozás módjai; a támogatási rendszer változásai

A kormányhatározat, illetve annak előterjesztő része változatlanul azzal számolt, hogy új erdő létesítése központi döntésű beruházás lesz. Ennek pénzügyi forrása a költségvetés lehetőségeihez igazodó, névlegesen 100 %-os állami támogatási beruházás. A földtulajdon viszonyok végleges rendezése után, tulajdonformától függően, kialakítható a teljeskörű támogatás mellett egy részleges támogatási rendszer is.

A szemünk előtt zajlanak költségvetési tárgyalások; minden jel arra mutat, hogy a következő évek költségvetési lehetőségei nem lesznek kedvezőbbek az az eddigieknél.

Ezért célszerű lenne átgondolni az 1987-ben, a központi gazdaságirányítás viszonyai között hozott és az 1991-ben megerősített, korszerűsített kormányhatározatok néhány állásfoglalását; az eddigi módszerek, források nem lesznek elégségesek a kitűzött feladat megvalósítására.

A kormányzat felismerte, hogy a kitűzött feladathoz a következő években a költségvetés teljeskörű állami támogatás mértékéig nem lesz képes fedezetet nyújtani, ezért a 25/1992 FM-PM rendeletben lehetőséget biztosított a támogatás szélesebb körben való alkalmazására. Ennek megfelelően a továbbiakban részleges támogatás is nyújtható minden erdőtelepítőnek, aki megfelelő földterülettel rendelkezik.

Ez a rendelet három kategóriába sorolta az új erdőültetéseket: az I. kategóriában 100 %-os, a II. kategóriában 70 %-os és a III. kategóriában 40 %-os támogatás adható a pályázóknak.:

- a. Az előterjesztés szerint külön kellett választani a támogatások rendszerében az elsődlegesen kifejezetten környezetvédelmi célú erdőtelepítéseket - az összes telepítés 20 %-át és ezekben az esetekben teljeskörű támogatást kell biztosítani. Ezek az I. kategóriába tartozó területek. Ezzel az elvvel nemcsak teljes mértékben egyet kell érteni, de ennek fontosságát még azzal is szükséges lenne hangsúlyozni, hogy ezeket a feladatokat első helyre kellene sorolni.

Az erre a célra előirányzott arány 20 %, jelentős terület, ha valóban a legveszélyeztetettebb területeket jelölik ki. Ezért célszerű lenne sürgősen meghatározni az e célra kijelölt területek közül azokat, melyek esetében az erdőültetés elmaradása jöveteletlen eróziós, deflációs és egyéb környezeti károkat okozna és későbbi időpontban ezen műveletek elvégzése csak aránytalanul nagyobb költséggel lenne lehetséges. A vizsgálat során célszerű volt elhagyni a szakmailag vitatott kopárterületek erdőültetése történő kijelölését/ősgyepes feketefenyővel történő erdőültetése, stb/és azon területeket, melyek elhagyása a következő években nem jár jelentős környezeti kárral. Az egyéb erdőterületek létesítéséhez a továbbiakban már csak részleges támogatást biztosítottak.

- b. A rendelet szerint a II. kategóriába az alternatív erdő, vagy mezőgazdasági termőhelyek tartoznak, melyek mezőgazdasági műveléssel hosszabb távon, racionálisan a kedvezőtlen jövedelmezőség miatt nem hasznosíthatók, de hosszú távon természetszerű erdővel gazdaságosan művelhetők. Ezek az erdőtelepítések 70 %-os támogatásban voltak részesíthetők.
- c. A III. kategóriába voltak sorolandók azok az erdők, melyek mezőgazdasági művelésre alkalmas, elsősorban szántóterületek, amelyeken a fatermesztés is gazdaságos. Ezek az erdők elsősorban az ültetvényes fatermesztést szolgálják. A telepítő részéről üzleti vállalkozás, melyből részére is belátható, viszonylag rövid idő alatt /10-20 év/ anyagi nyereséget remél. Ennek megfelelően a beruházás terheinek nagyobb részét magára kell vállalnia, az állami részarány itt a legkisebb, 40 %

- d. Már a rendelet megjelenésekor felvetődött az erdőtelepitésekhez hosszulejáratu, kedvezményes hitel biztosítása csemetevásárlásra és a kamatterhek részbeni átvállalása. A hitelt a vállalkozó a kitermelés évében fizette volna vissza. Ebben az esetben elsősorban tőkeerős vállalkozók jöhetnek számításba, akik az erdősítésekkel beruházásuk értékállóságát kívánják biztosítani egy jövőbeli nagyobb jövedelem eléréséig.

A rendelet szerint pályázhatott minden természetes, vagy jogi személy, aki erdősítésre alkalmas földterülettel rendelkezik és eleget tesz az előírt feltételeknek. Egy területre csak egy forrásból volt adható támogatás, erdőfelügyeleti ellenőrzés mellett.

Állami támogatás akkor igényelhető, ha a létesíteni kívánt erdőterület-önálló erdőtest esetében- legalább 3 ha nagyságu, már meglévő erdőhöz történő csatlakozás esetében legalább 1 ha nagyságu. A erdősítési tervek alapján a pályázatokat az erdőfelügyelőség erdőtelepitési kategóriákba sorolja; a kategóriák határozzák meg az állami támogatások részarányát. Az igények kielégítése fontossági sorrendben történik, melynek során az I. kategóriájú igények elsőbbséget élveznek.

A támogatási rendszer az évek során többször, lényegesen változott. Az 1999. évre érvényes agrártámogatási rendszer 8 fejezetre oszlik; ezek közül közvetlenül érintik az erdőgazdálkodást az alábbiak:

I. AZ AGRÁRTERMELÉS TÁMOGATÁSA

4. Szaktanácsadás igénybevételére valamint szaktanácsadók által az erdőgazdálkodók szervezett iskolarendszeren kívüli képzés költségeinek részbeni térítésére vissza nem térítendő támogatás.

5. Erdészeti szakirányítás igénybevételének támogatása.

6. Erdőbirtokossági társulatok, valamint kizárólag erdőgazdálkodási tevékenységet végző szövetkezet alapításához, a megalakulást követően forgóeszköz-feltöltéshez, működési költségek részbeni megtérítéséhez.

8. Mező-és erdőgazdaasági biztosítás díjának támogatása

II. PIACRA JUTÁST ELŐSEGÍTŐ TÁMOGATÁS

1. Az erdészeti szaporítóanyag-előállítás támogatása /az OMMI növény-egészségügyi vizsgálatok díjához/.

III. AZ ERDŐVVÉDELMI ÉS ERDŐGAZDÁLKODÁSI TEVÉKENYSÉG TÁMOGATÁSA

1 Erdőtelepítés, erdőszerkezet-átalakítás, fásítás támogatása:

Az ország erdőterületének mennyiségi növelése, minőségi javítása, az erdő gazdasági, környezetvédelmi, szociális és üdülési funkciójának fejlesztése érdekében pályázat útján adható fejlesztési támogatások:

- a. új erdők telepítési munkáihoz- tervezéshez, talaj-előkészítéshez, erdősitéshez és ápoláshoz- az erdőtelepítés műszaki befejezéséig;
- b. befejezett erdősitések ápolásához, a telepítés befejezésétől számított tíz éven belül;
- c. mező- és legelővédő erdősávok, továbbá utak, vasutak, csatornák, vízfolyások mentén, települések körül a talajvédelem és egyéb védelem érdekében erdősávok, illetve fásítások létesítéséhez;
- d. gazdaságtalannak minősített, de közérdekből fenntartandó erdők felújításához;
- e. erdőállományok szerkezet -átalakításának költségeihez;
- f. törzsültetvények szabvány szerinti létesítéséhez, korszerűsítéséhez azok termőre fordulásáig;
- g. csemetekertek létesítéséhez;
- h. erdőállományok telepítését és védelmét szolgáló műszaki berendezések létesítéséhez;
- i. erdőken szociális, üdülési, oktatási célt szolgáló műszaki létesítmények és berendezések létesítéséhez;

2. Erdészeti közcélú feladatokra igényelhető támogatások:

- a. az erdő természetes, illetőleg mesterséges felújításához, valamint fiatal erdők ápolásához és neveléséhez;
- b. az erdőgazdálkodási üzemterv, üzemtervi kivonat készítéséhez;
- c. a miniszter által elrendelt közérdekű erdővédelmi munka költségeinek fedezéséhez való hozzájárulás, feltéve, hogy a munkák elvégzése nem a gazdálkodó mulasztása miatt vált szükségessé;
- d. kijelölés alapján végzett erdőgazdálkodási tevékenység költségeire, amennyiben azok meghaladják az erdei haszonvételből származó bevételt;
- e. erdészeti ismeretterjesztésre, oktatásra, kutatásra, valamint erdészeti természeti rendszerek fenntartására.

3. Erdei vasutak működtetésének támogatása a közcélú személyszállítás üzemeltetési és fenntartási költségeinek az árbevétel meghaladó különbözetéig igényelhető.

4. Jóléti- és parkerdő-fenntartás támogatása az erdők közjóléti, szociális és egyéb célokat szolgáló létesítményeinek üzemeltetési és fenntartási költségeihez való hozzájárulás.

5. Az erdőkárok elhárításának támogatása őshonos lombos erdőállományalkotó fő fajok, valamint a fenyők elhalása miatt kitermelt száradék faanyag után.

IV. EGYES AGRÁRGADASÁGI BERUHÁZÁSOK TÁMOGATÁSA

1. Az erdőgazdálkodási termelő tevékenységet szolgáló, illetve elősegítő infrastrukturális beruházások /erdészeti feltáró és szállító utak és kapcsolódó műtárgyai, valamint erdei rakodók és kapcsolódó létesítmények/ megvalósításához, valamint a meglévők felújításához és átalakításához.
2. Új erdőgazdasági gép vásárlásához. Az erdőgazdálkodási termelést végző tevékenysége folytatásához, új mezőgazdasági gép vásárlásához végleges fejlesztési juttatás, valamint a pénzintézettől felvett, éven túli lejáratára engedélyezett hitel után a hitelszerződés szerinti időszakra számított kamat negyven százalékának megfelelő mértékű kamattámogatást lehet igénybevenni.
3. Mezőgazdasági gép tartós bérletéhez / lízing/.
4. Meliorációhoz és az öntözés fejlesztéséhez nyújtható támogatások.
5. Műszaki fejlesztési célokhoz közvetlenül kapcsolódó feladatokhoz, ezen belül a megújuló energiaforrások termelését, hasznosításának bővítését szolgáló fejlesztő és adaptációs munkák elvégzéséhez.
6. Az agroturizmus fejlesztéséhez támogatást az erdőgazdálkodási tevékenységet folytató magánszemély igényelhet.

V A TERMŐFÖLD MINŐSÉGI VÉDELMENEK, HASZNOSÍTÁSÁNAK TÁMOGATÁSA

1. A termőföld rendeltetészerű hasznosításra való alkalmasságát tételével összefüggő feladatok végrehajtásának támogatása /pl. birtok-összevonási célú önkéntes földcsere/.
2. A birtok-összevonási célú termőföld vásárláshoz.

VI. EGYES VADGAZDÁLKODÁSI TEVÉKENYSÉGEKHEZ

1. A vadászható állatfajok természetes állománya, valamint azok élőhelye megőrzésének, védelmének támogatására.
2. A vadászati kultúra és ismeretterjesztés költségeire.

VII. EGYES AGRÁRGAZDASÁGI CÉLOK MEGVALÓSÍTÁSÁHOZ KAPCSOLÓDÓ FELADAITROKRA, EZEN BELÜL:

1. Külföldi tapasztalatszerzéshez /szakmai gyakorlatok, külföldi tanulmányutak, tapasztalatcserék/ költségeihez nyújtott támogatás.

VIII. A TERMELÉST SEGÍTŐ EGYÉB ÁLLAMI JUTTATÁSOK

1. Gázolaj-felhasználás utáni jövedéki adó visszatérítés.
2. Az erdőgazdálkodó a kitermelt faállomány helyén az erdő felújításához szükséges tuskózási, gyökérszaggatási, talajművelési, ültetési, dugványozási, vetési és ápolási munkálatokhoz vásárolt és felhasznált gázolaj mennyisége /évente és hektáronként 90 liter/ után fogyasztási adó visszatérítésre jogosult.

A vonatkozó kormányrendelet előírta, hogy a mezőgazdasági termelő /beleértve az erdőgazdálkodót is/ támogatást csak abban az esetben vehet igénybe/, ha gazdálkodási tevékenységéről adatot szolgáltat és 1999. évi március 31-éig nyilvántartásba veszik.

Az erdőtelepítési támogatásokat az 1990- es években először szakaszosan igazították az inflációhoz, így a támogatás elmaradt a tényleges költségektől. Az egyes fafajok támogatottságánál tudatos törekvés érvényesült, amennyiben - az akác, mint bázishoz viszonyítva- a tölgy, bükk, cser és egyéb keménylomb állományok létesítésénél a támogatottság nőtt, a nemes nyár és egyéb lágylomb fajoknál csökkent, míg a fenyőknél nagyjából szinten maradt. Az erdőtelepítési beruházási támogatások hektáronkénti nagysága az akác esetében megközelíti, a nemes nyár, egyéb lágy lomb esetében eléri a 150 000 Ft/ha-t, tölgy és bükk esetében meghaladják a 300 000 Ft/ha-t is. Termőföld mezőgazdasági termelésből történő hosszútávú kivonásának támogatása átlag mintegy 20 éves folyamatos mezőgazdasági támogatással egyenértékű /kb. 10 000 Ft/ha/év/.

Az erdőtelepítés támogatása / 1 000 Ft/ha/

	Tölgy és bükk	Cser	Egyéb keménylombos	Akác	Nemes nyár	Egyéb lágylombos	Fenyő
1990	58	45	45	32	50	43	44
1998	330	250	250	140	150	150	210

Az állami tulajdonú erdőket kezelő részvénytársaságok 1997.évi erdősítési közvetlen költségei alapján a keményombos állommányok támogatottsági szintje 90 % felett volt, míg a nemes nyáré mintegy 60 %-os, az egyéb lágylombos fajoké kb.-70 %-os volt. A közvetlen költségekhez átlag 20 %-os közvetett általános költség is figyelembe veendő.

Az erdőgazdálkodás jövedelmezősége / árbevétel arányos eredmény, működő tőkéhez viszonyított eredmény/ állami tulajdonú erdők kezelésekor csekély, 3-5 % az erdővagyon értékét is figyelembe véve még ennél is sokkal kisebb. A magántulajdonú erdőgazdálkodás hatékonyságának megítéléséhez szükséges adatok, felmérések nem állnak rendelkezésre.

A jövőt illetően az erdőgazdálkodást, illetve pontosabban az erdőtelepítést illetően döntő jelentősek az Európai Unió szabályai, számítva közel jövőben esedékes belépésünkre. Az *Unió hozzájárulása a tényleges költségek 50-70 %-a*. Belépésünk esetén ez a forrás lehetővé teheti a nagyobb arányú erdősítések megindulását, számításba véve a hazai támogatás nagyobb nagyságrendjét is.

A várható területi és szektormegoszlás

A tervezett erdősítések területi megoszlása /hektár/

Régiók			
Alföld	Dunántul	Északi hegyvidék	Összesen
84 200	44 500	21 300	150 000
56.1 %	29.7 %	14.2	100 %

Három év tényszámaiból következtetve /1995-97/ a tényleges erdősítés várható megoszlása régióként a következőkben valószínűsíthető:

65.7	27.9	6.4	100 %
------	------	-----	-------

A területi megoszlás régióként nyilvánvalóan még a központi gazdaságirányítás időszakában és rendszerében készült, amikor központilag meg lehetett határozni az erdősítések területi megoszlását és ez az előirányzat felülvizsgálatra szorult, de ez ennek ellenére nem tért el lényegesen az előirányzattól.

Jelentős feladat hárul az erdőfelügyeletre, hogy a támogatások lényegesen differenciáltabb rendszerét mindenekelőtt megismertessék a területükön levő

potenciális erdősítőkkel, majd felderítsék a ténylegesen erdősíteni szándékozókat és a saját erő részarányának megfelelően sorrendet alakítsanak kik a területükre, néhány évre előre is nézve. Ezután kerülhet sor a FVM-ben a Felügyelőségek javaslatainak, elgondolásainak mérlegelésére, majd a rendelkezésre álló keret célszerű elosztására. Az erdősítési program megvalósítása tehát nagymértékben függ az erdőfelügyelet fokozottabb munkájától, attól, hogy egyrészt milyen mértékben tudják a ténylegesen szükséges minimális szintre csökkenteni a teljesen állami eszközökből megvalósuló erdősítéseket, másrészt milyen mértékben tudják bevonni a magánertőt az erdőtelepítésekbe. Ez az eddigi egyoldalú hatósági szemlélet kibővítését igényli a felvilágosító, szervező feladatok vállalása irányában.

A legnagyobb változást a termelőszövetkezetek 73 % -os arányának jelentős csökkenése és az egyéb szektor arányának növekedés jelenti. Nyilvánvalóan az eddig mellékesen kezelt magánszektor fontos szerephez fog jutni és az eddigieknél lényegesen nagyobb figyelmet kellene fordítani az önkormányzatok erdősítési lehetőségeinek felderítésére és erdősítési szándékaik támogatására.

Az önkormányzatok az erdősítési feladatokhoz elengedhetetlenül szükséges két eszközhöz könnyebben juthatnak hozzá, mint a központi erdészeti hatóságok: területhez és anyagi erőforrásokhoz. A vidéki önkormányzatok ismerik a legjobban a település határának birtokviszonyait, a lakosság szándékait, lehetőségeit; a helyi kezdeményezéseknek a jelentősége erősen meg fog nőni a központi lehetőségekkel szemben. Gondolni kell olyan lehetőségekre is, mint a munkanélküli segélyek ésszerűbb felhasználása; előbb-utóbb világossá fog válni, hogy célszerűbb a munkanélküli segélyek helyett-ott ahol lehet-munkát biztosítani. A 2000. év költségvetési tárgyalása napjainkban folyik/1999.október/ és a kormány előterjesztéséből világosan látszik, hogy a következő évben a munkanélküli segély csökkenni fog és szerepét részben átveszi *közhasznú munka*, minek az önkormányzatok lesznek a gazdáái. Ez pedig elsősorban az erdősítésre szabott feladat.

Igy csökkenteni lehet a munkanélküliség nemcsak anyagi, de erkölcsi romboló hatását és reálissá lehet tenni az erdősítések tényleges megvalósítását, ami vitán felül az egész társadalom érdeke. A munkanélküli segélyek felhasználása decentralizált és erre is jelentős befolyása van az önkormányzatoknak. Az erdősítés olyan feladat, amelynek végrehajtására a falusi munkanélküliek különösebb szakképzettség nélkül is alkalmasak, megfelelő szakmai irányítás mellett. Ma az a tapasztalat, hogy olyan közismerten

jelentős munkanélküliséggel küzdő megyében, mint Borsod alig lehet munkást kapni erdősítésekhez; jobban járnak, ha munkanélküli segélyt kapnak és amellet még alkalmi munkát is vállalnak.

Emellett az erdősitendő területek számbavételét is a legjobban az önkormányzatok tudják elvégezni. Jelenleg országosan egy millió hektár nagyságrendű a nem művelt mezőgazdasági terület és ennek nagysága tovább nő. A parlagterületek több veszélyt rejtnek magukban. A műveletlen területeken nagyobb az erózó, a defláció veszélye; minél később indulnak meg az elhárító munkálatok, annál nagyobb költségbe fog kerülni.

Emellett egy új veszély is jelentkezik. A gazdátlan, műveletlen területeken rohamosan terjed a parlagfű /vadvadkender/, ami nem csak az allergiás betegek számára jelent veszélyt, de rendőri vizsgálatok kiderítették, hogy kábítószeret készítenek belőle. Így ezen területek beerdősítése ezen veszélyek elhárítását is szolgálja.

A jövőben nagyságrendileg más, lényegesen nagyobb súlya lesz a magánerdősítéseknek. Ez az irányzat most kezd kibontakozni. Néhány uttörő vállalkozás példája nyomán egyre többen érdeklődnek például kisebb területen végzett nyártelepítések iránt, melyek már a telepítés utáni néhány évben megtérítik a telepítés költségeit elsősorban köztes művelés útján /dinnye, kukorica, stb/. A telepítési költségek is lényegesen alacsonyabbak magán vállalkozásban, mint az állami vállalatok által végzett és tetemes általános költséggel terhelt erdősitések. A telepítések- rövid vágásfordulóban kezelve-belátható időn belül meghozzák a telepítés hasznát, építkezésre is használható iparifában és egyéb fatermékben. Többen úgy gondolkodnak, hogy gyermekeik számára ha felnőnek, ilyen módon tudják biztosítani az induláshoz szükséges tőke egy részét.

A számításba vehető erőforrások

Az erdősitési terv végrehajtása elsősorban a rendelkezésre bocsátott költségvetési támogatás nagyságától függ; ez pedig nem csak a vonatkozó határozat érvényének, hanem az ország pénzügyi helyzetének is következménye, továbbá annak, hogy a hivatalos erdőszeti hatóság milyen mértékben harcol az erdőszeti érdekeiért és nem utolsó sorban attól, hogy a mindenkori agrárkormányzat milyen mértékben hajlandó a minisztérium differenciált érdekeit mérlegelni és mennyiben csak a politikai szempontok vezérlik.

Az eddig elmondottak azonban aligha hagyhatnak kétséget az iránt, hogy a távlati erdősitési terv a társadalom megfelelő támogatása, erőforrásainak széleskörű bevonása nélkül aligha valósítható meg. Ennek megszervezése azonban elsősorban a minisztériumra és azon belül is az Erdészeti Hivatalra hárul; tevékeny segítséget nyújthat ebben az Országos Erdészeti Egyesület, valamint azok a környezetvédelmi szervezetek, melyek gyakran nem találják meg az érdemleges, konkrét környezetvédelmi feladatokat tevékenységükben.

A feladat lényegét az előzőekben már érintettük. Az erdősítési program sikeres megvalósításához elengedhetetlen a magánosok egyre szélesebb körének érdekeltté tétele az az erdősítésekben.

Jelenleg a fő akadály az, hogy az ebben potenciálisan érdekeltek egyszerűen nem ismerik azokat a lehetőségeket és előnyöket, amelyeket számukra a saját tulajdonu erdő telepítése jelent. Jellemző, hogy egy-egy, a TV-ben vagy rádióban megjelent ismertetés után, sokan érdeklődnek és be kívánnak kapcsolódni a saját erdő telepítésbe, akár saját tulajdonukban levő földön, akár készek földet is vásárolni erre a célra.

Ha mindenkire elérne az ismeretterjesztés, propaganda, akik hajlandóak lennének erdőt telepíteni a saját költségükön és ki lehetne bővíteni az erdészeti szakember vállalkozók körét, akik ezzel hivatásszerűen foglalkoznak-például azokból, akiket a munkanélküliség veszélye fenyeget, vagy már el is ért-ha az önkormányzatokat érdekeltté lehetne tenni, hogy tevékeny részt vállaljanak településük határán belül a parlagterületek felszámolásában, akkor ez a típusu erdősítés az erdősítési program egyik fő formájává válhatna.

Ez az Erdészeti Hivatal feladata lehet; az ilyen irányu munka meg is indult. Mindenekelőtt számba kellene venni az eddig ilyen formában megvalósult magánerdőtelepítéseket és azokból, amelyek követendő példaként használhatók, részletes ismertetések alapján szóróanyagokat lenne szükséges készíteni. Ezután célszerű lenne az önkormányzatokat megkeresni, a feladatnak megnyerni, nagyobb összegű jutalmat tűzve ki azon önkormányzatok számára, amelyek először számolják fel összes parlagterületet.

Egyidejűleg minden önkormányzat területén, ahol érdeklődés mutatkozik, néhány hektáros mintaterületet kellene létesíteni és azokon bemutatni a telepítés minden fontos tudnivalóját.

Az önkormányzatok felmérhetnék azokat a területeket, amelyek parlagon hevernek, irántuk kárpótlási, vagy vételi igény nem jelentkezik-általában a 10 aranykorona érték alatti területek-de erdősítésre alkalmasak. Ezek megvételére fel lehetne használni a fiókokban heverő kárpótlási jegyeket is; így az önkormányzatok, vagy a jelenlegi tulajdonosok, akik eddig nem tudták értékesíteni hasznavehetetlen földjeiket pénzhez jutnának és a kárpótlási jegyek is forgalomba kerülnének.

Az egész feladat most elsősorban szervezési feladatot jelent, aminek idővel jelentős társadalmi és gazdasági kihatása is lehet. Hangsúlyozni kell, hogy mindez nem helyettesítheti a kormányzati feladatokat és felelős döntéseket; a következő egy-két évben ezek lendíthetik át a holtpontra az erdősítések ügyét.

Az ökológiai feltételek, a telepítendő fafajok

Magyarország a Kárpát-medence legmélyebb részén terül el és az Állami Erdészeti Szolgálat adataira az alábbi kilenc erdőgazdasági tájat különíti el:

Nyugat-Dunántúl
Dél-Dunántúl
Kisalföld
Dunántúli Középhegység
Északi Középhegység
Nagyalföldi löszvidék
Nagyalföldi homokvidék
Nagyalföldi szikes vidék
Nagyalföldi ártér és lápvidék

Az ország területének 68 %-a alföld jellegű síkság, 16 %-a alacsony dombosság, 14 %-a 200-400 m magas középhegység és csak 2 %-a emelkedik a tengerszintnél 400 m-rel magasabbra.

Az ország a mérsékelt meleg éghajlati övben fekszik és területén három nagy éghajlati hatás jelentkezik. A hatalmas kelet-európai, orosz síkság szélsőséges, meleg nyaru, hideg telű, mérsékeltlen csapadékos szárazföldi, kontinentális hatása elsősorban az Alföldön jelentkezik, ahol az éghajlat jellegzetesen száraz, aszályra hajló.

A Dunántul nyugati részét elsősorban az atlanti, az óceáni klíma hatása éri, mely kiegyenlített hatású, hűvös nyaru, enyhe telű, általában egyenletesen nedves éghajlatot eredményez.

A Dunántul déli részét gyakran éri a Földközi-tengermellékének mediterrán jellegű, forró, száraz nyaru, enyhe, csapadékos telű hatása.

A három éghajlati hatás időben és térben igen változatos formában jelentkezik, így hazánk éghajlatára a változékonyság jellemző. Az erdők sorsa elsősorban a rendelkezésre álló víz mennyiségétől függ; Roth professzor /1935/ szerint végeredményben a víz dönti el az erdőgazdaság, főképpen az erdőművelés kérdéseit.

Csapadék szempontjából az Alföld a legszárazabb és így az erdőssztyepp övbe tartozik. A nagy vízszabályozások előtt, a múlt század derekáig az Alföld nagy része a Tisza és a Duna árterületéhez tartozott, melyet évente több ízben borítottak el árvizek; így az árterületeken őshonos volt a tölgy. A vízszabályozások befejezése után, a mellékcsatornák elkészültével a talajvíz szintje jelentősen lesüllyedt, a csapadék pedig nem tudta biztosítani a tölgy számára szükséges nedvességet, így a tölgy jelentősen visszaszorult az Alföldről. Így ma már gyakorlatilag az erdőssztyepp éghajlati hatás szabályozza az erdők létét.

A tölgy, hazánk fő őshonos fafaja, elsősorban az Északi középhegységben, a Dunántul középső és a dél-keleti részén foglalja el az erdőterületet. A Dunántul

délnyugati része a hazánkban szintén őshonos bükkösök hazája, de ez a fajfaj található meg a Dunántuli középhegység és az Északi középhegység magasabb, elsősorban északi kitérségű lejtőin.

A közelmúlt években, máig kihatóan-jelentős pusztulás következett be a tölgyesekben Kelet-és Közép-Európában, ami igen élénk vitákat váltott ki nem csak a tudósok, szakemberek körében, de a vita hullámai elérték az érdeklődő nagyközönséget is.

A pusztulás okai egyértelműen ma sem tisztázottak; a különböző nézetek szerint a pusztulás oka lehet a levegő nagymértékű szennyezettsége, a tartós szárazság, vagy egyszerűen egy járványos betegség, ami a tölgyesekben bizonyos időszakokban és eltérő okokból időnként fellép és a tapasztalat szerint-e is mulik. A nagymértékű pusztulás valóban megállt, a pusztulás elvonulóban van.

A nagytömegű és szakadatlan információ áramlásban kezd gyökeret verni egy olyan felfogás, amely szerint az éghajlatunk változóban van; számítanunk kell arra, hogy egy általános felmelegedés következik be, ami kétségessé teheti az esetleges erdőültetések sikerét és kérdésessé a nagyarányú erdőültetések célszerűségét. Ez esetleg még hamis érvként is szolgálhat a költségvetési tárgyalások szorításában a támogatás csökkentése mellett. Tétélezzük azonban fel az erdőültetés kérdésében döntéshozók részéről a tárgyilagosságot és jószándékot. Jelen tanulmánynak nem célja ennek a kérdésnek a részletes tárgyalása, de a lényegét célszerű megemlíteni.

A levegő CO₂ tartalmának növekedése a távlatokban, az ismert okok miatt, tényleges veszélyt jelenthet, ha a jelenlegi tendenciák a kibocsátás terén folytatódnak. Éppen ezt kívánják megelőzni azok az egyezmények, melyekhez a magyar Kormány is csatlakozott. Mint láttuk, ezen egyezmény egyik pontjában vállalt felelősséget a Kormány 150 000 ha új erdőterület létesítésére, hogy az erdők CO₂ csökkentő a szén-dioxid megkötő és oxigént kibocsátó- képességének felhasználásával elősegítse a káros folyamatok csökkentését.

A kérdéssel behatóbban nem foglalkozók összefüggésbe hozzák a CO₂ kibocsátás-távlatokban éghajlatot felmelegítő- esetleges hatását az elmúlt években hazánkban tapasztalt tartós szárazsággal és hajlandók ezt az éghajlatunk már is bekövetkezett változásának tekinteni.

Az éghajlat nem változik meg néhány év alatt, ehhez évezredek kellenek; még az éghajlati tényezőkre történő jelenlegi, erőszakos beavatkozások is csak hosszú idő után éreztetnék érdemleges, tartós hatásukat, ha az emberiség nem tenné meg a szükséges intézkedéseket.

Évezredek tapasztalata szerint azonban megfigyelhető az időjárás időszakos ingadozása, mely bizonyos szabályszerűséget mutat. Ezt a -mintegy évszázadra visszatekintő- meteorológiai megfigyelések is igazolják. A hazai adatok szerint 7-10

évenként véltakoznak nedvesebb és szárazabb periódusok;egy nedves és egy száraz időszak között a lehullott csapadék mennyiségének átlaga 20 % különbséget is mutathat. Mindkét periódusban jelentkezni szokott 1-2 kiugróan szélsőséges év is. Nedves periódus volt a 40-es évek első fele,majd ezt követte egy szárazabb szakasz, az 1946 és 1947 évek kiugró aszályos éveivel, amikor a tenyészidő alatt lehullott csapadék a fele volt a sokévi átlagnak.

Ezt követte egy nedvesebb szakasz,majd a hatvanas évek első fele ismét száraz volt,és megisméltődött a két egymásutáni aszályos év, 1961 és 1962,amikor szintén alig haladta meg a tenyészidő alatt lehullott csapadék a sokévi átlag felét.

A hatvanas évek második felétől a hetvenes évek végéig szokatlanul kedvező időjárás volt a mezőgazdasági termelés számára; ingadozás nélküli,kedvező csapadékviszonyok voltak az egész szakaszon át. A tápanyagellátás ugrásszerű emelkedése mellett ez is közrejátszott abban, hogy a főbb növények termésátlagai két évtized alatt megkétszereződtek; a mezőgazdasági termelők megfeledeztek az aszályról.

A nyolcvanas évek elejétől megkezdődött egy- a szokásosnál hosszabb szárazabb periódus, melyben erősen aszályos évek is jelentkeztek. Mindez beleilleszkedik az időjárásunk nagyon hosszú idő óta tapasztalt jellegzetes alakulásába. Okkal tételezhetjük fel,hogy az időjárásunkban a kilencvenes évek második felében egy nedvesebb szakasz fog következni. Mindez ténylegesen be is következett 1998-tól kezdődően, sőt 1999 egy évtizedek óta nem tapasztalt csapadékos év volt. Így nincs megalapozott okunk arra, hogy időjárási feltételezések miatt kételkedjünk a tervezett erdősítések sikeres megvalósításában.

Természetszerű erdők: őshonos fafajok

A magyar erdészek a feltétlen erdőtalajokon megtartották a hazai őshonos lombos fafajok uralkodó helyzetét. A természetszerű erdők fafajösszetétele tekintetében nincs is vita az erdészek és az ökológusok között. A kopárfásítások esetében is törekedni kell az eredeti állapot fenntartására,illetve visszaállítására; az ősgyepek elegyetlen feketefenyővel való erdősítését nem célszerű folytatni; erre az 1993 évi sulyos aszály következtében kipusztult feketefenyvesek is figyelmeztetnek.

Az erdősítési program a beerdősítendő terület terület 20 %-át irányozza elő hazai lombos fafajokkal való beerdősítésre;a tervezők szerint ekkora az a terület,mely feltétlen erdőtalajnak minősül és ezért őshonos fafajokkal célszerű betelepíteni.

Ültetvénszerű erdők: vitatott fajok

Ültetvénszerű erdőknek nevezi újabban a szakirodalom és a tényleges gyakorlat azokat az erdőket, melyeket nem feltétlen erdőtalajra telepítenek, ezért nem is követelmény ezekkel az állományokkal szemben hogy hosszútávon erdők maradjanak. Ezekre az erdőkre az alábbiak jellemzőek:

Előzőleg rendszerint mezőgazdasági művelés alatt álltak és egy vágásforduló után vissza is alakíthatók mezőgazdasági területekké. Rendszerint sík területek.

A vágásfordulójuk lényegesen rövidebb, növedékük nagyobb, mint a hazai erdőket alkotó főfajoké és így rövidebb idő alatt térítik meg a befektetést. Több szempont szerint is közelebb állnak a gyümölcsös ültetvényekhez, mint a százéves vágásfordulóban kezelt erdőállományokhoz.

Lényeges különbség a feltétlen erdőtalajokon álló fajokkal szemben az, hogy az ültetvénszerű erdőkbe telepített fajok általában Magyarország területén nem őshonosak, részben Európa más részeiből, részben Amerikából származnak. A betelepített, idegen fajokkal szemben az ökológusok egy részének erős fenntartásai vannak, azzal érvelve, hogy az ilyen fajok érzékenyebbek az idegen környezet hatásaival szemben és maguk is káros hatásokat fejthetnek ki környezetükre.

Az egyes ökológusok által vitatott fajok elsősorban az akác, a fenyő és a nemesnyárok.

Az *akác* Amerikából került hozzánk, évszázadok óta tenyészik nálunk; jelenleg ez a faj foglalja el a második helyet erdeinkben, csak a tölgy előzi meg.

Az akác a homokfásítás fája, teljesen meghonosodottnak tekinthető, betegségek iránt nem érzékeny, virága kitűnő méhlegelő, sarjról jól felujul. Az akác telepítését a jövőben sem nélkülözhetjük.

Abból indulnánk ki, hogy abba kell hagynunk minden növény termelésben tartását, illetve telepítését, amelyik nem őshonos Magyarországon, akkor alapvetően fontos mezőgazdasági növényekről és erdei fajokról kellene lemondanunk, melyek évszázadok alatt jól meghonosodtak és nincs velük több gond, mint a hazai fajtákkal. Egyébként azzal a törekvéssel, hogy óvatosnak kell lenni a jövevény fajokkal és jobban fel kell karolni az őshonos fajokot, egyet kell érteni, de ezt senki sem vitatja.

A fenyő európai probléma, már érintettük az előzőekben. Az elmúlt négy évtizedben jelentős erdőtelepítések történtek. Nálunk nincsenek olyan nagyságrendű gondok a telepített fenyőkkel, mint Németországban, vagy Csehországban, Ode további jelentős területi kiterjesztésük főleg nagy erdőtestek formájában elsősorban ökológiai megfontolások alapján nem indokolt. A Duna-Tisza közén

fekvő futóhomokos területek megkötésénél, mint pionir faj, valószínűleg a továbbiakban is fontos szerepet fog játszani.

A nemesnyárat szerte a világon széles körben telepítik elsősorban gyors növekedésük, jó ipari hasznosításuk miatt. Telepítésüket főleg a magánerdőket telepíteni szándékozók fogják előnyben részesíteni, mert viszonylag olcsón telepíthetők, a köztes műveléssel már az első években haszonhoz jutnak és a rövid vágásforduló miatt hamar megtérülnek a befektetett költségek, sőt tisztes haszonra is számíthatnak az erdőtulajdonosok.

A tervezet szerint az ültetvényyszerű erdőkben a fafajmegoszlás az alábbi:

nyárok	45 %
akác	33 %
fenyő	22 %.

Ez meg is felel a várható igényeknek.

Összegezés

A Magyar Köztársaság kormánya az 1992.április 16-án kelt nyilatkozatában megerősítette azt az 1991-es kormányhatározatban foglalt tervet, amely 2000-ig 150 000 hektár új erdő telepítését tűzi ki célul, hosszabb távon pedig összesen mintegy 1 millió hektár erdősisítésének lehetőségével számol. Ezt a tervet a magyar erdőgazdaság megközelítőleg sem teljesíti 2000-ig több okból, elsősorban a szükséges költségvetési támogatás elmaradása miatt. Ha a kormány komolyan vesz saját határozatainak és a vállalt nemzetközi kötelezettségeinek végrehajtását, akkor a következő területeken kell előbbre lépni:

A mindenkori agrártámogatások összegének 10 %-át az erdőgazdálkodás részére kell biztosítani és meg kell szervezni a kormányhatározatba foglalt és nemzetközi szerződésben garantált 150 000 ha erdősisítés elmaradt részének megvalósítását. Egyidejűleg fel kell készülni a távlati 1 millió hektár erdősisítési feladat végrehajtására. A pénzügyi feltételek biztosítása mellett fel kell készülni az egyéb feladatok elvégzésére is /szükséges csemetékertek megszervezése, birtokpolitikai intézkedések, magánérő bevonása, munkaerő biztosítása, stb./

A szükséges terület biztosítása elméletileg nem jelenthet nehézséget. *Agrárpolitikai szempontból* már jelenleg is jelentős parlagterületek várnak beerdősítésre; a következő évtizedekben pedig kerekén 1 millió hektár föld kerül ki a mezőgazdasági termelésből, melynek hasznosításáról más művelési ágban kell gondoskodni. Birtokpolitikai szempontból átmeneti nehézségek jelentkeznek abból eredően, hogy a földtulajdon mozgásban van és ameddig a kárpótlási folyamat le nem zajlik, a földtulajdont nem telekkönyvezik, a tulajdonjogi bizonytalanságok miatt helyenként nehézségek jelentkezhetnek az egyébként a jelenlegi, vagy leendő tulajdonosok erdősisítési szándéka ellenére is.

A régebben kizárólag költségvetésből finanszírozott új erdőtelepítések pénzügyi támogatási rendszerében új elemeket kell bevezetni. Az 1999. évre érvényes támogatási rendszer széles lehetőségeket biztosít az erdőgazdálkodás támogatására, de a rendkívül alacsony részaránya mellett az erdőgazdálkodás ezen támogatási nagyságrend mellett nem tudta teljesíteni sem a kormány által vállalt nemzetközi kötelezettségeit, sem a társadalom jogos elvárásait. Fontos, hogy a költségvetési támogatás megnövelése mellett az erdőültetési programba bekapcsolódni szándékozók megismerjék a feltételeket és a támogatások formáit. A megfelelő szakmai propaganda és a nagyközönség megnyerése elengedhetelen feltétele hatalmas terv megvalósításának. A feladat sikeres végrehajtására sokkal jobban be kell vonni az önkormányzatokat az erdőültetési végrehajtásába, a területük határában levő parlagterületek hasznosításába. Megfelelő mintaterületek létesítésével a média felhasználásával kell széles körben nyilvánvalóvá tenni az erdőültetési előnyeit a földdel és pénzzel rendelkező polgárok előtt.

----- V É G E -----